

Heinrich Böll

casa văduvelor

ROMAN

ÎN ROMÂNEȘTE DE S. DAMSAN

PREFAȚĂ DE MARIANA ȘORA

1965

EDITURA PENTRU LITERATURA

P R E F A Ț A

Prima carte de Heinrich Böll apare în. 1949. Pîaă atunci iscălitura sa figurase doar sub cîteva contribuții la reviste. Cîci-șase ani mai tîrziu, Böll este unul dintre scriitorii cei mai citați și apreciați, recunoscut unanim și dincolo de granițele țării sale ca o figură proeminentă a literaturii contemporane, consacrat: prin mai multe premii oficiale și prin traduceri într-o seamă de limbi. Cum se explică această ascensiune rapidă pe firmamentul literar ?

Ținînd seamă de faptul că nu s-a impus sacrificînd unei mode și că, neconformist și neînregimentat, n-a fost susținut de vreo grupare politică sau de vreo coterie, răspunsul trebuie căutat în calitățile proprii scriitorului. Böll este purtătorul de cuvînt al generației sale și ca atare aduce în dezbatere probleme actuale. Dar nici prezența în actualitate, nici talentul nu sînt calități pe care alții nu le-ar avea în aceeași măsură. În zadar am căuta printre operele scriitorului una care să fie în mod indiscutabil desăvîrșită și să se claseze net printre marile capodopere — afară doar de cîteva scurte povestiri. Deci, etalonul desăvîrșirii nu poate nicidecum servi pentru a da socoteală de importanța acestei opere și criteriul formal nu oferă coordonatele necesare pentru a o situa. Cît despre critica societății în care trăiește scriitorul, ea a fost întreprinsă de către toți oamenii de condei mai de seamă ai Occidentului contemporan. Dar, în înfățișarea stărilor incriminate, Böll aduce unele nuanțări și un ton propriu. Lumea e văzută prin prisma „omului de pe stradă, suferind de un grad de inadaptare, pe care am îndrăzni să-l numim „normal" — după o presupusă medie statistică în condițiile determinante în timp și în spațiu. Se repun în chestiune cu o nouă acuitate toate dificultățile acordării vieții interioare cu cea socială. Relațiile individ-societate nicidecum analizate de un ideolog, apar zăgrăvite cu deosebită sensibilitate față de aspectul lor arzător, „de aici și de acum", de către un moralist care, în constelația fugitivă a situațiilor cu totul concrete și prezente, intuiește permanențe umane.

Prin această amplitudine în cuprinderea realității, Böll repune în discuție, de fiecare dată, însăși literatura angajată. La egală distanță de cei care scormonesc printre ascunzișurile psihice și în străfundurile intransmisibile ale subiectivității (prezentând cazuri liminare ale înstrăinării de lume și însingurării disperate) și de cei care servesc soluții gata făcute după formule simplificatoare, ignorînd problematica individualității ireductibile, atenți doar la desfășurări exterioare, obiectiv reale, Böll e pasionat îndeosebi de punctele de inserțiune ale realității dinafară în conștiințe. Situîndu-se la jumătate de drum între două viziuni extreme — firește nu pe o linie mediană cenușie, ci în inima complexității — el suscită aprobare și dezaprobare; în orice oază, interes.

Unii l-ar vrea mai puțin absorbit de subtilități psihologice, alții mai detașat de obsesia trecutului, și dacă noi îl considerăm prea puțin combativ și prea oscilant pentru a adopta o atitudine politică mai înaintată, alții îi reproșează tocmai fidelitatea față de angajamentul său social în favoarea celor

exploatați și perseverarea într-o artă „impură”. Factorul cel mai de seamă al interesului stîrnit nu trebuie deci căutat atît în problematica pusă, cît în faptul că e pusă în așa fel încît, prin însăși absența soluțiilor, incită la luări de atitudine și nu poate lăsa pe nimeni indiferent.

Desigur că formula scriitoricească pe care o reprezintă trebuie considerată în primul rînd ca un produs al epocii. Heinrich Böll, născut în 1917, face parte din generația a cărei tinerețe a fost pustiită de război. Umbra războiului planează peste mai toate scrierile sale. Fire vulnerabilă, avînd darul de a trăi suferințele proprii și ale altora cu maximă intensitate Böll pare a fi absorbit prin toți porii noianul de durere ce s-a abătut peste lume: nu-l poate uita, nu poate trece peste el și nu-l acceptă nici retrospectiv.

Știindu-l înzestrat cu o astfel de sensibilitate răzvrătită, ni-l imaginăm lesne ducînd în anii hitlerismului și războiului povara existenței fără a putea răzbi la decantarea prin verb a experiențelor trăite : „Am vrut din totdeauna să scriu, am încercat de timpuriu, dar am găsit vorbele mai tirziu”, spune el într-un interviu.

Heinrich Böll a refuzat să se manifeste prin scris atîta vreme cît nu se putea da glas revoltei. Lunga lui tăcere trebuie interpretată ca un refuz de a scrie împotriva convingerilor sale. Așa se explică debutul său tardiv, nu prin impedimente exterioare, care, singure, n-ar fi fost operante, cum n-au fost pentru alții, dar, care, desigur că au existat: regimul de teroare și războiul, cu tot cortegiul lor de servituți invadînd viața fiecăruia. Într-adevăr, chemat sub arme în 1939, concentrarea, care avea să dureze, după prevederi, cîteva .săptămîni, s-a prelungit pînă în 1945. Abia după întoarcerea de pe front, Böll, care învățase înainte meseria de librar, se înscrie la universitate studiînd germanistica, lucrînd în același timp ca muncitor, ocupînd apoi diferite mici posturi, ca să-și cîștige existența, și numai din 1951 s-a putut dedica în întregime scrisului. Dar din 1949 și pînă astăzi s-a dovedit foarte activ și fertil : vreo douăzeci de titluri în cincisprezece ani : culegeri de povestiri, romane, eseuri, piese radiofonice, teatru, o întreagă operă deci, așa încît: personalitatea și mesajul i se conturează azi cu destulă precizie. Numîndu-l purtător de cuvînt al generației sale, l-am definit *ipso facto* ca „scriitor angajat”. Böll și-a exprimat în mai multe articole și interviuri concepția despre scris : „Este de la sine îuțeles — spune el — că un autor trebuie să fie angajat. Pentru mine asta este o premisă, ca să zic așa un' fundament, și ce așez pe acest fundament este ceea te înțeleg prin artă.”¹

Reproșurilor formulate de unii critici, care au găsit excesivă preocuparea sa constantă față de „lumea de jos”, el le opune cu ironie tăioasă autoritatea lui Dostoievski, sugerînd să i se pună acestuia, postum, întrebarea dacă și pe vremea lui două treimi din omenire răbda de foame. „Scriind „în apărarea spălătoriilor” (*Zur Verteidigung der Waschküchen*)², se declară decis să considere și pe mai departe aceste încăperi umile la fel de importante, neexistînd locuri care să adăpostească cu exclusivitate „teme mari”. Iar obiecțiile celor plictisiți de revenirea asupra trecutului le întîmpină printr-o „mărturisire de credință în favoarea literaturii ruinelor”. Scriitorul se simte dator să perpetueze amintirea dezastrului și să reactualizeze cheștiunea culpabilităților.

În același articol se găsește o mărturisire clară a dorinței de a acționa prin scris. Spunînd despre Dickens că a redat ce a văzut — închisori, aziluri pentru săraci etc. — și a avut succes de vreme ce a creat o mișcare de opinie care a dus la reforme efective, Böll afirmă ca ideal eficacitatea practică a scrisului.

Realitatea asupra căreia vrea să acționeze și pe care o zugrăvește critic în mai toate scrierile sale este cea postbelică, cu aspectele ei particulare într-o țară pustiită și moralmente — pradă economiei, mentalității și modului de viață capitalist. Umanism și protest social sînt coordonatele între care se situează expresiile particulare și nuanțate ale unui

1 Horst Bienek, *Werkstattgespräche mit Schriftstellern*, München, 1963, p. 149.

2 *Der Schriftsteller Heinrich Böll. Ein Biographisch-bibliografischer Abriß*, Kiepenheuer & Witsch, Köln-Berlin, 1959, p. 33.

Weltanschauung, neprecizat în privința idealului social dorit în locul ordinii (sau mai degrabă dezordinii) sociale incriminate. Interesul scriitorului e solicitat îndeosebi de existențe traumatizate de război. Nu evocarea războiului și a suferințelor trăite, ci urmele adînci lăsate de orori, privațiuni și teroare, rănile nevindecate din suflete, consecințele actuale ale loviturilor primite de cei care au trecut prin experiența anilor negri sînt subiectele care revin mereu, aproape obsesiv, sub pana scriitorului. Îl impresionează îndeosebi umilințele și degradările suferite de persoana umană prin constrîngere, sărăcie și cruzime (cea bestială sub naziști, dar și cea nepăsătoare a sistemului capitalist). Böll nu poate și nu vrea să uite trecutul apropiat, încă prezent nu numai prin urmări dar prin însăși supraviețuirea răului. „Războiul nu se va sfîrși atîta vreme cît mai sîngerează undeva o rană Făcută de el“ se spune în schița *Mesajul (Die Botschaft)*; de aceea prezentul și trecutul apar la el ca o sîngmă realitate continuitatea lor se constată nu numai pe plan psihic, în amintirile de neșters ci și în anumite permanente obiective. În societatea din Germania federală dăinuie unele elemente de concepție pe care Böll le repudiază în întregime.

Primul aspect sub care se afirmă atitudinea de nonacceptare a realității date, chiar în ce are iremediabil, de vreme ce e consumat, este cel acuzator. „Suma suferințelor a fost prea mare pentru cei puțini a căror vinovăție a putut fi recunoscută în mod univoc; a rămas un rest care n-a fost distrubuit nici pînă astăzi”¹, scrie el.

Din povestirile sale se recompune o cronică a primilor ani de după război, un memento adresat, în numele tuturor umiliților și ofensaților, celor grăbiți să uite tot ce a fost. Zbuciumul lor interior legat de greutățile vieții, încercarea lor, adesea 'disperată, de a-și regăsi echilibrul, obsesia ororilor și teroarea trăite, handicapul sărăciei, nedreptatea

1 *Über mich selbst*, în : *Der Schriftsteller -Heinrich, Böll* pg. 26

socială strigătoare la cer, iată temele povestirilor sale. Motivul întoarcerii de pe front, reluat de cîteva ori, e tratat nu înfățișînd bucuria de a reîncepe viața vremurilor de pace sau de a porni pe un drum nou, ci înfățișînd

tristețea descoperirii anihilante că răul dăinuie. De pildă *Mesajul*: un soldat întors de pe front aduce unei femei vestea întârziată a morții bărbatului ei. Scurta vizită îi dezvăluie decăderea acestei femei. N-o condamnă totuși, înțelegînd că mizeria nu poate rămîne doar materială, că ființa aceasta s-a pierdut din cauza privațiunilor și a singurătății. Există situații și stări liminare, arată scriitorul, care împing ființa umană să abdice de la demnitatea sa.

În general, personajele diverse din povestirile lui Böll; victime ale împrejurărilor, oameni de rînd, fără resurse fără apărare, care-și poartă destinul dar nu știu să lupte, nu acționează ci suferă pasiv, sînt călcați în picioare, zdrobiți sub tăvălugul istoriei. Exemplară ca ilustrare a situații de victimă neputincioasă — dar și ca realizare artistică — e povestirea *Wanderer, kommst du nach Spa...* (*Călătorule, de treci prin Spa...*) : un moment din existența unui rănit dus pe targă spre sala unde urmează să fie îngrijit. Purtat pe coridoare, își dă seama că a nimerit într-o școală și, văzînd pe tablă o frază necompletă, un exercițiu scris de el însuși, se convinge că este tocmai în liceul pe care l-a părăsit nu de mult pentru a pleca pe front. Vrînd să se sprijine pe coate recade și devine conștient de faptul că nu mai are brațe. Asta e tot. Nu se insistă asupra suferinței, dar refuzul îndelung al tînărului de a crede că, din infernul ce se ghicește undeva, în urma lui, a ajuns iarăși acolo unde a învățat carte, unde pozele, hărțile, reproducerile de artă de pe pereți au creat o atmosferă de cultură, unde s-a transmis o tradiție, unde a fost un lăcaș al umanismului, și acum e un azil pentru epave, arată cu mai mare intensitate decît orice comentariu toată prăpastia dintre civilizație și război, iar citatul — regăsit trunchiat — amintind de soldații spartani căzuți la Termopile este parcă o ironie amară la adresa gloriei militare a celor ce s-au vrut spartanii timpurilor noastre. Rechizitoriul împotriva militarismului este sugerat prin redarea unei trăiri cu totul subiective. Dar tocmai înrădăcinarea la concret dă putere ideii. Și adîncindu-se analiza a ceea ce se petrece într-o conștiință, coborîndu-se în străfundurile unei subiectivități, se ajunge la ceea ce este în ea general uman.

În conștiința acestor victime războiul apare ca un fenomen îngrozitor, de nepătruns cu mintea, neînțeles prin legături cauzale, neraportat la nimic care să-i dea sens : e, deci, absurd. „E îngrozitor că totul e atît de lipsit de sens. Peste tot se ucid oameni nevinovați... Nu mai există decît victime și călăi", se spune în *Der Zug war pünktlich* (*Trenul a sosit la timp*). Condamnarea violentă a războiului, văzut în toată urîciune luna lui, dezbatut de orice fals romantism sau eroism, este întreprinsă și în prima scriere mai amplă a autorului, *Unde ai fost, Adame?*, denumită roman, deși episoadele rămîn fragmentare, ca într-un reportaj. Omul, chiar fără vină individuală, este acuzat de complicitate tacită în marea crimă colectivă, de aceea e tras la răspundere : unde ai fost omule, de ce ai permis asta ? Rechizitoriul a rămas trunchiat, autorul n-a reușit să cuprindă toată complexitatea fenomenului, dar multe pagini de valoare redau intensitatea trăirilor prin notații rapide, exacte, îndeosebi cele care arată absurditatea sacrificiilor. Adesea se moare din întâmplare, fără rost și fără utilitate pentru o cauză. Firul care leagă episoadele e tema descompunerii unei unități în retragere; pararel se urmărește descompunerea sufletească a fiecărui soldat

în parte, nu atît prin suferințele îndurate, cît prin sentimentul zădărniceii lor.

Aceasi convergență spre o concluzie subînțeleasă a unor fapte și senzații notate cu precizie și sobrietate se regăsește într-o mulțime de povestiri scurte. Ca și în *Călătorule, de treci prin Spa...* concluzia apare ca o poantă, deși orice urmă de didacticism e evitată cu iscusință. Nicăieri exprimată direct, ideea reiese cu precizie și claritate și-l lasă pe cititor să înțeleagă că tot luxul de amănunte al notațiilor subtile, cu totul subiective; au servit un scop : intenția autorului de a mijloci cu ajutorul lor tocmai concluzia care se desprinde.

Ridicîndu-se pînă la planul reflecției sugerate — artă proprie unui moralist — autorul evită să' cadă în- mizerabilism, deși, în fond în sute de ipostaze, regăsim în scrierile sale mereu aceleași personaje necăjite; oropsite, demne de compasiune, pradă unor vremi nemiloase. Fărimat în sensul propriu al cuvîntului este micul Lohengrin, un băiat care moare în urma unui accident suferit pe cînd mergea să fure cărbuni din gară, ca să poată face foc, în casă pentru frații lui mai mici ; iar zdrobit moralmente este **Omul cu cuțitele**, un șomer care- se angajează ca țintă vie pentru un artist de circ, virtuoz în aruncarea la țintă cu cuțitele. Din notațiile la persoana întîi a gîndurilor și reacțiilor sale se compune imaginea degradării și resemnării. Cînd — după un fel de leșin, de obnubilare a conștiinței, în timp ce lamele ascuțite zboară spre el și se înfig în scîndura de care e legat, desenîndu-i contururile — își revine și vede succesul obținut de acest spectacol palpitant, omul primește rolul ca o adevărată profesie și acceptă ideea de a fi „cel asupra căruia se aruncă cuțitele". Iată un protest împotriva șomajului, indirect, sobru, dar elocvent.

Marea temă contemporană a despersonalizării omului considerat ca o componentă a unei cifre statistice face și ea parte din acest ciclu. Tratată cu umor și înduioșare, ea apare în schița, deosebit de frumoasa, care înfățișează un invalid de război întrebuintat la o treabă potrivită lui: e pus să numere pietonii care trec peste un pod. Îi numără foarte conștiincios dar, deși exactitatea este pentru el o chestiune de existență, refuză să socotească printre ființele impersonale o fată care trece zilnic pe acolo și pe care o iubește în secret. Sînt doar trei pagini, dar scrise cu duh și cu inimă, dezbatute' de orice, pretenții de teoretizare; totuși, printre rînduri, sînt strecurate, oarecum cu zîmbetul pe buze, pe lîngă- compasiunea revoltată pentru omul redus la o atît de umilă îndeletnicire, situație iscată tot în urma războiului, și elementele unei concepții: cînd intră în joc afectivitatea, nu mai e posibil să consideri o ființă omenească drept un obiect impersonal, de aceea iubita rămîne „nenumărată".

În același cerc tematic se înscriu și primele romane ale autorului. Ca modalitate stilistică, trecerea de la nuvelă la roman se face pe nesimțite. Așa cum unele nuvele de mai tîrziu — ca *Im Tal der donnernden Hufe (În valea copilelor tropăitoare* — 1957) avînd ca temă 'conflictul între două generații, sau ca *Der Bahnhof von Zimpren (Gara de la Zimpren* — 1959), axată pe terna instabilității situațiilor sociale în capitalism — tratează subiecte ce ar putea fi dezvoltate în cîte un roman, la fel și primele romane, de dimensiuni destul de reduse de altfel, se compun din instantanee, legate între ele de un

flux de conștiință și înregistrări fragmentare ale unei realități complexe în fața căreia eroii sînt dezarmați. De aceea aceste romane au caracterul unor fragmente epice. În special *Das Brot der frühen Jahre* (Plinea anilor timpurii — 1955), povestire care, prin spontaneitatea convingătoare a notațiilor unui tînăr ce se luptă cu dificultățile sărăciei și ale dragostei, dă impresia că include elemente autobiografice — pare să fie un roman neterminat.

Încheiat tot din instantanee este romanul *Und sagte kein cinziges Wort* (**Și nu spuse nici un cuvînt** — 1953), unul dintre numeroasele tablouri de moravuri în care scriitorul dezvăluie cîteva dintre problemele etice ale generației sale, insolubile în condițiile economiei capitaliste și ale ipocriziei burgheze. Este vorba de disoluția unei căsnicii într-o situație cu totul paradoxală : soții se iubesc și sînt fideli unul altuia, însă împrejurările exterioare îi silesc să se despartă.

Ca de obicei, la Böll, întâmplările sînt consemnate sub forma reflecțiilor introspective ale eroilor, dar nu prin autonnalize sau comentarii, ci în notații rapide, aduse prin asociații de idei, pornind de la senzații, impresii, observații fugare și ascuțite, deci de o vivacitate extremă, permițînd totodată scriitorului prezentarea concomitentă a mediului și atmosferei, a întregii realități înconjurătoare. Din monologul interior al personajului central, un om descumpănit, cam dezaxat, aflăm treptat că femeia la care se gîndește în cursul hoinărelilor sale este propria sa soție, pe care a părăsit-o. Drama lor se dezvăluie treptat, se desprinde din noianul aparent dezorganizat al fluxului de conștiință. Fred a plecat de acasă pentru că, din pricina mizeriei și a prezenței invadante a vecinilor cu care împărțea apartamentul, viața de familie a devenit imposibilă. Suprasensibil, blînd, dar nevrozat, Fred a ajuns să-și bată copiii, deși sînt liniștiți, timizi, stinși din pricina lipsurilor. Fred preferă să trăiască departe de ei, fiindcă nu-și mai poate stăpîni reacțiile și nu poate suporta să-i vadă în mediul acela sordid din care e incapabil să-i scoată. El își iubește nevasta dar, pentru a fi împreună cu ea în intimitate, îi fixează întîlniri în afară de casă, prin parcuri, pe maidane, printre dărîmăturile dezolante ale orașului bombardat sau, cînd are bani, la hotel. Unele întîmplări sînt relatate de două ori, o dată prin monologul lui interior, o dată prin al ei. Aceste scene, luminate de cele două reflectoare convergente ale viziunii fiecăruia, capătă o adîncime, un relief deosebit, o realitate mai densă. Pe de altă parte, cele două optici, destul de înrudite, pentru că amîndoi suferă de aceleași dureri și fiecare îl înțelege pe celălalt, diferă destul pentru ca cele două figuri să apară bine individualizate. Fred, predispus de mic spre melancolie, accentuată de experiența războiului și a mizeriei, este un om fără speranță, distrus de conștiința neputinței sale de a ieși la liman. Întunecarea lui este în funcție de factori exteriori : condițiile de viață, atmosfera deprimantă a orașului în parte distrus de bombardamente, ipocrizia burghezilor printre care se simte străin fac ca starea lui de umilire și neputință să-i apară ca un destin inexorabil. El nu este însă un asocial ; îl excedează cei ajunși, cei siguri de ei, cei adaptați unor condiții care pe el îl distrug. E un revoltat, dar un revoltat inactiv, structural înclinat spre disoluție. Figura soției, muncită, umilită, lezată în feminitatea ei și lovită în sentimentele ei materne, apare mai robustă, suportînd greutățile cu curajul femeilor din popor, deși e istovită. La întîlnirea lor îndelung pregătită, cu sacrificii de o parte și de alta

— ironia destinului — vor schimba câteva vorbe insignifiante, după care fiecare va adormi doborât de supărări și privațiuni. Scena de dragoste nu va avea loc.

Cele două voci se ridică alternativ, relatînd cu o nuanță de lirism sobru seara aceea la hotel, notînd fidel zgomotele orașului și apariția ritmică a reclamelor luminoase, simbol al prezenței invadante a unei lumi ostile. Cu mijloace simple dar sugestive și convingătoare se ilustrează pătrunderea condițiilor exterioare, vitrege, pînă în străfundul conștiințelor. Critica societății reiese din efecte de contrast violent: mizeria, pe de altă parte prosperitatea neobrăzată a profitorilor Celebrului *Wirtschaftswunder* (*miracolul economic*) al Germaniei Federale; dărîmături și locuințe sordide, pe lîngă vile luxoase; onestitate profundă, probleme de conștiință, scrupule, în opoziție cu ipocrizia — burgheză și clericală.

Nemulțumirile, frica de moarte și urmele educației religioase care i-au marcat copilăria îl fac pe Fred să caute refugiu în biserică, fără a reuși să regăsească credința sau să afle mîngîiere, viața și faptele preoților fiind într-o contradicție prea flagrantă cu vorbele lor.

Clerul, cu asociațiile de binefacere pe care le conduce și prin care acționează în straturile destul de largi ale micii burghezii, este demascată ca o mafie bine organizată cu ramificații în mai toate instituțiile obștești. Scriitorul introduce în cursul acțiunii două manifestări publice simbolizînd acțiunea a două grupări : un congres al droghiştilor — oameni de afaceri, ce se îmbogăţesc pe spinarea consumatorilor de produse farmaceutice și-i terorizează prin reclame — și o procesiune a clerului care invadează literalmente orașul, reușind să exercite o vremelnică stăpînire, prin fast și solemnitate, asupra sufletului impresionabil al copiilor. E greu de spus care din aceste două grupări este arătată în culori mai sumbre. Anticlericalismul lui Böll apare aici violent și neiertător, deși practicat fără șarjă : prezintă și o figură de preot uman ; deși acesta își exercită în grabă și cu rutină funcția de duhovnic, el este sensibil, la zbuliumul unui suflet omenesc și caută să-l ajute. În schimb, Böll e nemilos. În dezvăluirea făţărniciei, a avantajelor sociale și a forţei politice pe care le are mafia clericală.

Consecințele dezastruoase ale războiului formează, de asemenea tema romanului următor: *Haus ohne Hüter* (*Casa fără: paznic — 1954, în traducerea de față Casa văduvelor*); care înfăţişează viaţa dezorganizată a familiilor rămase fără soţ și tată. O întreagă, galerie de figuri originale, legate prin destinul de- a fi victime nevinovate, populează casa, Și aici problemele-individuale ale unor copii rămași fără supraveghere și fără căldura căminului și a unor văduve de război sînt arătate sub aspectele lor simptomatice. Firul care leagă între ele episoadele este prezența războiului, distrugător și acum prin urmările lui. Disparația tînăralui tată poet sortit pieirii în plină floare a vîrstei, a adus celor rămași nu numai durere și o pierdere de neînlocuit, ea a însemnat și o întorsătură fatală în destinul lor; linia propriei lor vieți a fost frîntă, ei nu mai trăiesc din plin, vegetează parcă opriți în loc, fără evoluție lăuntrică ; firul vieții lor a fost tăiat ca- o secvență de film în mijlocul ei de către un regizor brutal, orb și nepriceput — comparație ce revine de mai multe ori ca un leitmotiv. În general, leitmotivul sub formă de cuvinte sau situații brusc evocate, e utilizat de Böll cu mare artă, și aceste evocări fulgurante dau compoziției o arhitectonică muzicală.

Iar amestecul planurilor cronologice apare nu ca o rețetă literară modernă ci ca un procedeu firesc, cerut de intenția de- a arăta întrepătrunderea dintre trecut și prezent.

De mai bine de zece ani, Nella nu mai poate citi scrisori : lasă plicurile nedesfacute. Ultima, trimisă de pe front de fidelul prieten Albert, fusese laconică : „Rai e mort. A murit ieri,, victimă a unei persecuții. Ține minte numele vinovatului: îl cheamă Gäseler,„" Și apoi mai veniseră scrisori de la Rai» după ce murise, după ce ea afluase că nu mai trăiește. Ca niște străfulgerări i se prezintă în minte frânturi de gânduri — „Milioane de văduve, milioane de orfani" — legate de slogane de mii de ori răcnite, amputate de ecoul zidurilor unde le auzise ultima oară, de identicul lor sunet inițial: „pentru ...-ührer, ,,-olk, ...aterland". Din nou vede rîndurile: „Ține minte numele vinovatului..." și apoi îi răsună în ureche cuvintele auzite deunăzi: „îmi dai voie să ți-l prezint pe domnul Gäseler ?"

Vinovații apoi deci și ei în acest roman; cei care trimiseră la moarte sigură în diverse chipuri pe oamenii a căror lipsă este atît de dureros resimțită în „casa fără paznic". Și așa cum casa poate fi considerată ca un simbol pentru un întreg popor, așa și Gäseler reprezintă pe cei încărcăți, de vină, rămași solidari cu trecutul, profitînd de aprobarea și protecția regimului de la Bonn, deci suspuși pe scara socială și dispunînd și de mijloacele bănești corespunzătoare. Rolul lor și felul lor camuflat de a acționa e dezvăluit în vorbele Nellei către Gäseler care acum preamărește geniul poetic al lui Rai : „Și încă, dacă ai fi cinstit și ai preamări războiul și ți-ai da pe față tot resentimentul de învingător eșuat! Dar e odios că ții conferințe de genul: «Perspectivele liricii contemporane» !" !"

Cartea e deci un nou act de acuzare și de protest, o nouă denunțare a relelor vechi care persistă și acum în Germania Federala, o nouă solidarizare emoționantă cu nevinovații care suferă.

Există în acest roman al mîhnirii unele pagini pline de o adevărată poezia a cotidianului. Farmecul liniștitor al micilor îndeletniciri casnice creează, în pofida întristărilor și greutăților de tot soiul, o atmosferă de cămin și Nella găsește consolări în prezența învăluitoare a vechiului prieten, în îndatoririle ei față da copil. Albert, prietenul ei și al lui Rai, caută să înlocuiască tatăl dispărut nu numai purtîndu-i de grijă, dar mai ales inculcîndu-i băiatului anumite principii în mijlocul haosului moral al anilor postbelici, lămurindu-l asupra trecutului, arătîndu-i locul, în care un tovarăș de al lor fusese omorît, precum și cazematele Gestapoului unde el însuși și Rai fuseseră maltratați. Refrenul acestei instruirii este : „ Nu uita !"

Nu e de mirare dacă multele reveniri asupra acelorăși aspecte, ca niște variații pe aceeași temă, creează o atmosferă de ansamblu de o imensă tristețe. Viziunea lui Böll e pesimistă, în măsura în care eroii săi suferă pasiv, își trăiesc disperarea neputincioasă în izolare și singurătate. În loc să-l, ajute să găsească soluții, luciditatea mai adaugă ceva suferința lor. Dar adîncindu-se analiza disperărilor omului dezarmat, subjugat, umilit, denunțîndu-se cu insistență răul cu toate ramificațiile lui, ce pune stăpînire ca un monstru tentacular pe toate facultățile omenești, mentale, afective și volitive, sugrumă elanuri, otrăvește de la rădăcină cele mai frumoase încercări de înflorire, se sugerează mai convingător necesitatea revoltei

împotriva unei astfel de lumi. Concluziile se impun cu necesitate: nu se pot găsi soluții individuale, pentru că nici o evaziune nu este posibilă.

Tema înstrăinării este tratată de Böll într-o variantă determinată de o viziune socială. Omul lui, spre deosebire de „străinul” lui Camus, de pildă, este numai aparent singuratic; el înclină spre adâncirea trăirilor subiective, dar nu e un ascoial. Drama lui — a omului — e determinată de societate, dar el e angajat cu toate fibrele în devenirea societății.

Absența putinței de evaziune întunecă și mai mult tabloul de ansamblu, destul de sumbru. Nu există însă la Böll figuri care se complac în suferință. Personajele sale sînt clorotice, ca niște plante de pivniță care întind brațe lungi și subțiri spre lumină, dar nu încetează să viseze pajiști însoțite pe care copiii lor să se joace. Prin dorul mereu viu de o lume senină, de o viață de plenitudine, scriitorul sparge tiparele în care-și toarnă producțiile adepților scrisului „negru” și se diferențiază de cei oare se complac în prezentarea situațiilor fără ieșire, a relelor iremediabile. De aceea nu se poate susține că viziunea ce se desprinde din scrierile sale ar ține de un pesimism funciar. Totuși, simpla acumulare a analizelor critice — repetabile la nesfârșit fiindcă realitatea e ineputabilă, iar aspectele ei particulare sînt infinite — reprezintă un impas.

După un intermezzo constituit de două cărți : *Jurnal irlandez 1957*), salutat de unii critici drept semn că autorul a scăpat de obsesia durerilor trecute și prezente, deși acest reportaj aparent detașat poartă pecetea scriitorului angajat, culegerea de povestiri satirice *Tăcerile adunate ale doctorului Murke* (1958), o excursie într-un peisaj mai senin, luminat de umor, autorul revine, în *Billiard um halbzehn* (*Biliarid la nouă și jumătate* — 1959), la tonalitatea sumbra impusă de subiect: catastrofa germană și problema culpabilității, dar aduce ceva nou. De data aceasta privirea critică asupra societății cuprinde și devenirea ei, și se încearcă elucidarea raporturilor dintre unele destine individuale reprezentînd trei generații și istoria catastrofică a Germaniei în ultimii cincizeci de ani. Metoda nu este epică, de suflu larg, ci tot aceea de a arăta momente prezente și trecute prin prisma cîtorva conștiințe, pe planuri cronologice ce se întretaie după arhitectonică bine elaborată, dînd iluzia asociațiilor libere de idei. Întîmplările sînt situate pe diverse trepte ale scării timpului : înainte de primul război , în timpul lui, între cele două războaie, sub hitlerism în timpul celui de-al doilea război mondial și în prezent (1958). Majoritatea acestor secvențe de film mental, plasate în conștiințele a trei membri de vîrstă deosebită ale tatăl, fiul și nepotul, toți trei arhitecți, rulează într-o singură zi, aniversarea bătrînului, în care se petrec cîteva întîlniri și evenimente cruciale. Din conversațiile și reflecțiile personajelor se dezghioacă istoria celor trei generații. Tatăl a întemeiat numele și bunăstarea familiei. Opera sa cea mai izbutită : o mînăstire, servește ca simbol intim construcția pașnică, într-o vreme favorabilă meditației creatoare, răgazului dedicat preocupărilor culturale. Fiul, adversar îndîrjit al hitlerismului, om sumbru, solitar, care nu se poate împăca cu moartea, dispariția, schingiuirea unor rude și prieteni apropiați, nu acceptă ideea însăși că au fost brutalizați, că au pierit, de aceea i se pare intolerabil menajarea obiectelor inanimate. Dacă atîtea vieți tinere au fost secerate, ce rost mai are respectul față de o operă de artă, față de un monument cultural ? Cînd vine momentul retragerii

trupelor hiileriste, întrebuințat ca „specialist în statică ” la dinamitarea obiectivelor strategice, el aruncă în aer minăstirea zidită de tatăl său. Gest simbolic de revoltă; singurul mijloc pe care-l găsește pentru a da expresie ideii că tot ce se petrece e absurd ; gest la fel de inoperant ca acel „*de ce ? de ce ? de ce ?*” pe care-l murmură mereu unul dintre personajele feminine în nedumerirea ei îndurerată. Când minăstirea se reconstruiește după război, tânărul arhitect, reprezentând a treia generație, renunță la această carieră ca protest împotriva faptei tatălui său. Explicațiile reacțiilor imediate se întrezăresc, prin evocarea trăirilor vechi, ca niște rădăcini întrevăzute în străfunduri prin grosimea unor straturi de apă. Mai mult chiar decât în celelalte romane ale lui Böll, prezentul și trecutul se întrepătrund și confruntarea dintre ele e în parte ocazionată de apariția unei stafii : un personaj ieșit din închisorile naziste care rătăcește ca o umbră, străin de locurile unde a trăit, îndurerat de tot ce s-a schimbat și de tot ce nu s-a schimbat, un altul, fost zbir al Gestapoului, acum „ om ajuns”, care servește autorului să demonstreze că vinovații de crimele împotriva umanității s-au strecurat în posturi de conducere ale statului federal. Vechea coaliție dintre cler și militari e ceva „ de la sine înțeles”, se arată permanența militarismului și se demască demagogia politicienilor (dintre care unul se pronunță, de pildă, în felul turnător: „Nu-mi plac oamenii ăștia, ei cred în ceva !”) .

Forța acuzatoare a criticii sociale este potențată aici de un patos etic. Aceasta dă cărții o pondere care îi contrabalansează slăbiciunile (construcția complicată și lipsa unei clarificări ideologice). Crizele sufletești se iscă prin reflecții asupra culpabilităților involuntare. Dar renunțarea tânărului arhitect la activitatea către care se simte chemat apare ca un nejustificat refuz de a lupta pentru dezideratele de ordin social și politic ce ar decurge din umanismul autorului. O diviziune cam primară a oamenilor în două-categorii și anume (exprimat metaforic; cum: îi place autorului) : a celor „care s-au împărtășit, din taina bivolului — sau a mielului” adică, pe de o parte, a neoamenilor, duri și violenți, pe de altă parte, a celor cumsecade; a blinzilor, a- eternelor victime), face ca romanul să pară o pledoarie, dacă nu pentru nonviolență, în orice caz pentru nonviolenții apropiați de inima autorului. Totuși există scene în care acești blinzi și răbduri sînt înfățișați caricatural : ei aparțin unei secte religioase ce ține întruniri cu predici ridicole și ritualuri obscure.

Un foc de armă răsună: în cele din urmă, rupînd parcă tensiunea excesivă a frământărilor introspective și acest foc de revolver e tras — asupra unui înalt demnitar al regimului federal tocmai de personajul cel mai inofensiv, de mama bătrînă evadată din realitate (inacceptabilă după pierderea, mai multor copii) într-un univers ireal. Gestul de revoltă și răzbunare nu pierde din forța sa simbolică prin faptul că e făcut de o ființă cu mintea obnubilată. Intenția scriitorului pare să fie de a arăta că numai un om dezaxat e suficient, de desprins din angrenajul social pentru a săvîrși un asemenea act, patetic, dar pueril. Pe de altă parte, fapta o caracteristică pentru, un om neintegrat în societate, tocmai pentru că e anarhică. Astfel se demonstrează,, nu se știe în ce măsură intenționat, că revoltele individuale și actele anarhice sînt inoperante- și absurde.

Mesajul romanului este deci înțesat de ambiguități. Nu se poate susține că refuzul violenței ar avea o nuanță creștină, deși se folosește simbolul

mielului. Ca scriitor, Böll nu-și afirmă apartenența, la catolicism. Nu pledează nicăieri pentru iertarea celor vinovați, dimpotrivă; aproape în fiecare carte a sa există un rechizitoriu făcut cu intenția de a trezi conștiințele, de a le determina să se smulgă din pasivitate, văzînd că făptașii au rămas nepedepsiți, ba se bucură chiar de vază și ocupă posturi de răspundere în mașini de stat a republicii de la Bonn. Acestui scop îi sînt închinată și unele povestiri satirice, ca de pildă : *Hauptstädtische Journal* (*Jurnal din capitală*) în care se denunță cu o ironie amară reînvierea militarismului și a spiritului de castă, numai în rîndurile ofițerilor, dar și în mentalitatea mării burghezii și a înaltului cler. Vechea alianță tripartită dintre ei este activă și acum. Ni se dezvăluie, prin aceste pagini de jurnal, atribuite unui ofițer superior care reușește să promoveze „cultul trecutului glorios”, obținînd înființarea unei „Academii pentru amintiri militare”, reabilitarea postumă a unui mareșal al lui Hitler și propria sa avansare, corupți în distribuirea titlurilor și funcțiilor, puterea economică politică a celor cîteva sute de familii și mentalitatea reacționară. Toate acestea sînt expuse din punctul de vede și în limbajul ofițerului care scrie jurnalul reușitelor sale capitală, fără comentarii, așa cum, pe scenă, satira se compune din înseși vorbele personajului.

În aceeași culegere, apărută în 1958 și intitulată *Dokter Murkes gesammeltes Schiweigen* (*Tăcerile adunate ale doctorului Murke*), figurează și alte piese antologice de proză satirică și umor, ca de pildă în povestirea care a dat titlul volumului. Aici se ridiculizează pseudoculturalizarea prin radiodifuziune. Scriitorul, care și-a dovedit, prin maniera de a se exprima, simplă, directă, nudă, și prin tonul reținut scăzut, oroarea de grandilocvență, atinge cu săgețile umorului său intelectualii pretențioși, amatori de cuvinte mari, fraze umflate. Sub verbiajul filozofic se ascund de fapt caractere găunoase și concepții supuse versatilității, și autorul relatează cu mult haz cum un profesor ilustru își modifică atitudinea după cerințele momentului istoric și ale modului înlocuind prea des pomenitul „Dumnezeu” din conferințe sale de pînă atunci printr-o expresie de un teism moderat: „acea ființă superioară pe care o venerăm”; Astfel ni se dezvăluie și un aspect al evoluției concepțiilor la *modul* în Republica Federală, și anume că dezorientarea de după război și-a căutat rezolvarea în religie; lucru apoi devenit puțin jenant. La antipodul intelectualului cabotin și infatuat stă Muiko; acesta poartă trăsături ale autorului, multă vreme colaborator al radiodifuziunii. Aversiunea sa pentru falsele valori promovate de radio și pentru fluviul neîntrerupt de sunete ce umplu văzduhul ia forma unei adevărate indigestii, pe care caută s-o vindece prin tăcere, ba chiar „adunînd tăcerile” pe benzi de magnetofon făcute din bucățile cu pauze, tăiate din benzile pe care e obligat să le imprime.

Cu mult haz este ridiculizată și agitația sterilă de stil american în povestirea: *Es wird etwas geschehen* (*Se va întîmpla ceva*). Incriminat este modul de viață al *businessman*-ului cu o duzină de telefoane, care se consumă în încercarea de a se conforma idealului de om activ, pentru care „a dormi este un păcat” și a consacra timp reflecției o „absurditate”. Și aici, efectele comice sînt produse prin contrast: opus acestui tip standard de *homo faber* este un biet cetățean meditativ și dezarmat pe care îl recunoaștem: eroul preferat al autorului în romane și povestiri, satirice

sau triste. Agitația eminamente neproductivă o acuză și altă povestire, în care umorul se unește cu compasiunea: „*Der Weguerverfer (Aruncătorul)* unde e vorba de un șomer care găsește cum să-și asigure mijloacele de trai, angajându-se să arunce ambalaje și plicuri. Absurditatea acestei ocupații îl face să se piardă în calcule nesfârșite asupra cheltuielilor inutile de bani și energie pentru producerea și apoi suprimarea unor obiecte de o întrebuințare atât de efemeră și, ca Charlot în *Timpuri noi*, făcând mereu aceeași treabă înnebunitoare, ajunge un dezaxat. Mult zgomot pentru nimic în angrenajul social, iată ce sugerează acesta povestiri satirice mai benigne, care denunță aspecte mai puțin grave ale vieții sociale în capitalism, deși supărătoare, cum e îndeosebi impostura pe plan cultural.

Un subiect grav și de mare actualitate îl determină pe autor să pună și științifico-fantasticul în slujba satirei sociale și anume în formă dramatizată. Obligația pe care și-o asumă, de a lansa avertismente omenirii, încercând s-o oprească pe calea spre distrugere totală, i-a inspirat o utopie modernă intitulată: *O înghițitură de pământ*. Ea ne transportă în depărtări imaginare în spațiu și timp, pe o stîncă pustie, unde omenirea, redusă la o mîna de oameni în urma unei catastrofe atomice, vegetează, după dispariția pămîntului și a culturii, în barbarie și într-o organizare socială tiranică. Acest fenomen greu de imaginat: oameni fără pământ, servește autorului ca pretext pentru a cînta lauda patriei noastre comune, neapreciată la justa ei valoare ca mamă dătătoare de viață și de condiții de viață spirituală, atîta vreme cît o simțim sub picioare, ea pe cel mai banal dintre datele de la sine înțelese ale existenței, dar și pentru a înfățișa consecințele sociale ale unei atari situații extreme. Ca în toate utopiile, și aici zugrăvirea unor stări cu totul imaginare servește spre satirizarea altora prea reale: un regim de caste, asuprirea celor „de jos” de către cei „de sus”, impostura unei pseudoculturi etc. Nu vă jucați cu focul, iată riscurile, iată ce aveți de pierdut — este avertismentul implicit, dar foarte clar, care formează, în ultimă analiză, substanța acestei piese satirice. În cele din urmă, umilii se revoltă împotriva asupritorilor, datorită puterii morale pe care le-o dă conștiința de a fi singurii producători de bunuri materiale și singurii deținători ai unor adevăruri. Oamenii redescoperă focul și un nou ciclu de cultură poate începe. Vrînd-nevrînd, se demonstrează deci că motorul progresului e lupta de clasă, dar de data aceasta se predică iertarea în spiritul unui fel de creștinism primitiv.

Atitudinea scriitorului față de catolicism, căruia-i aparține, necesită unele precizări. Una dintre temele tratate în treacăt în multe din nuvelele și romanele sale este problema omului care, crescut cu obișnuința practicilor religioase, le continuă, fără să mai găsească în ele consolările căutate și de multe ori fără a mai putea crede în dogme. De cîteva ori, credința apare ca nevoia unei ființe, oropsite și descumpănite de lipsa perspectivelor aici pe pământ, de a nutri speranță iluzorie într-o viață dreaptă aflată „dincolo”, de care se cramponează cu disperare. Dar nicăieri scriitorul nu pledează pentru o viziune religioasă. Pe de altă parte, clerul este arătat în culorile cele mai sumbre, înstrăinat de popor și trăgînd foloase de pe urma alianței cu burghezia, anticlericalismul lui Böll este cît se poate de violent, iar convingerile pe care le profesează nu se traduc pe planul creației. Catolic — poate; dar scriitor-catolic — nicidecum, Böll s-a pronunțat în privința

aceasta într-un articol ; *Artă și religie*, făcînd o distincție netă între „conștiința de creștin și conștiința de artist — care nu sînt totdeauna de acord; de aceea „rămîne dilema de a fi creștin și în același timp artist, și totuși nu un artist creștin". Formulă bine adusă din condei, dar poziție șubredă...

Atacurile împotriva clerului și împotriva sistemului de clică prin care operează iau în ultimul roman al lui Böll, *Ansichten eines Clowns (Părerile unui clown* — 1963), o proporție ce merge în detrimentul economiei cărții. Importanța ce se acordă influenței cercurilor de drept-credincioși pare exagerată; nu putem crede că este o reprezentare veridică a realității. E ca și cum reproșurile scriitorului, justificate desigur, n-ar corespunde unei vederi realiste a - lucrurilor, și ar izvorî din resentimentul unui adept decepționat și ofensat în așteptările sale. Nu că mașinațiile întreprinse spre siluirea cunoștințelor n-ar fi reprobabile, nu că apartenența la o clică n-ar oferi avantaje sociale și materiale, nu că drept-credincioșii intoleranți, strimți la minte și la suflet, n-ar fi odioși, dar acest aspect al realității sociale din Republica Federală pare hipertrofiat de rancuna scriitorului, în loc să fie așezat la locul ce i se cuvine în ansamblul unei realități desigur mult mai complexe. Și ne este greu să admitem ca verosimilă întîmplarea ce declanșează meditațiile clownului și anume că iubita 1-a părăsit numai și numai pentru că a fost influențată în acest sens de mediul de preoți și adepți în care și-a găsit prieteni. Acest element de acțiune, unic de altfel, cauză a disperării tânărului personaj, el însuși ateu ne aruncă dintr-o dată într-o lume dominată de absurd. Reflecțiile personajului, notate în maniera obișnuită a lui Böll, sub formă de monolog interior, în care momentele cronologice se prezintă aparent în voia asociației libere de idei constituie un rechizitoriu amar împotriva mărginirii, intoleranței, solidarității de clică și dreptului — asumat cu indiscreție de acești prea siguri de dreptatea lor absolută indiscutabilă — de a se amesteca nechemați și cu rezultate dezastruoase în viața interioară a altora. În același timp, reflecțiile conțin pagini antologice de zugrăvire sarcastică mediului burghez, a nepăsării generale față de durerile necazurile altora, a prejudecăților stupide, a zgîrceniei, a versatilității și constituie, ca mai toate scrierile lui Böll, un document al crizei sociale din anii postbelici în patria sa. De asemenea, e un document uman, e drept al unui „caz“ nu tocmai tipic. Clownul, unul dintre oropsiții dragi autorului traumatizat prin decepții trăite chiar în sînul familiei sale burgheze și, în special, cauzate de o mamă mondenă și o inimă uscată, asimilat prin profesie unei categorii sociale cît se poate de modeste, își manifestă disprețul pentru intelectualitate, dar meditează ca un gînditor chiar foarte subtil Capabil de o mare dragoste, dar singuratic și străin printre oameni, personajul acesta închide în el o mulțime de contradicții, pe care autorul încearcă să le rezolve, aducîndu-1, la o unitate : nonconformismul și însingurarea. Dar o critică socială făcută de un asocial include pericolul de a cadea în reprezentarea unui caz limită pe lîngă un alt risc : realitatea socială atît de complexă, văzută prin prisma unui astfel de erou, ce se vrea simplu, e ca un tablou care nu încapă într-o ramă. Eroul dintotdeauna lui Böll, pasiv și neajutorat, dar în conflict cu lumea, naiv și totuși meditînd mereu cu subtilitate, trezește simpatie compasiune, este însă un personaj prea limitat pentru ca să opereze prin prisma lui o critică mai

cuprinzătoare și mai consecventă. Figura umoristului tragic, paiața care plînge sub masca comină este — poate prea direct — purtătorul de cuvînt al autorului, cu oroarea lui de grandilocvență, de convenție, cu refuzul oricărui crez în afară de acela că cazurile trebuie să participe cu generozitate și căldură la necazurile semenilor săi. Aceste insuficiențe sînt, e adevărat, compesate de pagini de mare frumusețe: pe de o parte o sumedenie de miniaturi satirice, pe de alta, ca în toate povestirile sale scrise la persoana întîi, frînturi de viață interioară comunicate direct și convingător, în special cînd reflecțiile clovnului (obsedat de gîndul prietenei sale infidele și de ostilitatea societății întregi, a lumii celor adaptați și instalați în viață cu suficiență și aroganță) sînt întreșute cu notații din experiența mărunță a senzațiilor, cînd trăirile sînt sugerate prin însăși reprezentarea datelor senzoriale.

Existența cuasi de sine stătătoare a obiectelor — telefonul, camera etc. — concretizează sentimentul de înstrăinare a omului în lume, dispariția rosturilor și sensurilor dătătoare de unitate, un mod de a trăi absurdul.

În scrierile mai vechi, personajele se zbat în mijlocul unei lumi ostile, văzută mai vag, ca un întreg de care autorul — prin intermediul personajului său — se distanțează, simțindu-se străin. De pildă, în *Și nu spuse un singur cuvînt*, un personaj este descris astfel: „are firea unui om care a fost prea de timpuriu cuprins de indiferență față de tot ce alții s-au decis să ia în serios” ; tot acolo Fred se exprimă astfel : „ceace ei numesc energie”; sau în *Afacerile sînt afaceri*: „ei au o explicație pentru orice”. Acești „ei” sau „alții” nu sînt și totuși sînt bine identificați: reprezentanți ai unor puteri nevăzute și anonime amintind de Kafka, ei sînt de conivență cu sistemul dezumanizant, sînt cei care se simt în largul lor în această lume și-și împacă conștiința cu rea-credință. Sartre îi numește „les salauds”. Cu timpul, atacurile autorului s-au precizat, acuzînd grupuri concrete de oameni, îndeosebi mentalitatea lor. Dar toate, și cele în care obiectul criticii transpare mai vag, constituie documente ale crizei sociale postbelice din țara sa.

În arta lui Böll regăsim elemente de concepție și de stil ale romanului occidental contemporan asimilate în mod creator. Înainte de toate, reliefaarea aspectelor dezolante și absurde ale vieții. La Böll accentul pus pe acestea, poate fi considerat mai degrabă ca o metodă decît ca o viziune pesimistă. Unii eroi ai săi trăiesc sentimentul absurdului deprimăți, dezarmați, paralizați, dar acest absurd nu apare ca o categorie a existenței, ci ca o consecință a organizării sociale și a situațiilor create de ea. Este deci mai exact să vorbim despre înfățișarea absurdităților dezolante generate de un sistem social decît despre sentimentul absurdului în sine.

Böll a asimilat și învățămintele realismului american, principiul fiind : detaliul concret înainte de orice. Se circumscrie prin manifestări exterioare, mimică, gesturi văzute dinafară, ceea ce se petrece înlăuntru. De pildă, despre o fată de industriaș — fără calitative ca „nemilos”, „calculat” — se spune că strînge buzele, în mod normal pline, prefăcîndu-le în două linii subțiri, la fel de drepte și hotărîte ca acelea pe care le trage cu cerneală roșie peste numele angajaților concediați (în *Pîinea anilor de tinerețe*). În special dialogurile lasă să se întrevadă influențe de tip Hemingway. Calitatea: filmică a unor fragmente de roman, maniera concentrată, sobră, și firească, aluzivă și rapidă se încadrează în încercările de a rupe cu stilul tradițional al

prozei epice, ca și intervertirea momentelor cronologice și utilizarea monologului interior. Căci concomitent cu maniera filmică se practică și investigația introspectivă. Viața interioară a personajelor este arătată adesea prin subiectivitatea lor, uneori cu accente lirice ; succesiuni de imagini văzute de ele alternează cu amintiri asociată și gânduri urzite în continuarea preocupărilor ce revin constant sau se perpetuează ca un zgomot de fond. Procedîndu-se astfel, li se împrumută protagoniștilor o existență de sine stătătoare; ei își trăiesc drama în fața cititorului, nu discursiv ca pe scenă, ci cu nuanțarea pe care o permite arta cinematografică. Și totdeauna subiectivitatea lor reflectă realitatea obiectivă, văzută prin prisma emotivităților particulare. Formula fluxului de conștiință nu este pentru Böll un scop, ci o metodă sugestivă și eficace de redare a realului. Analiza conținuturilor de conștiință — fără subtilitatea dar și fără absconsitățile lui Joyce — depășește contemplarea sterilă a unei subiectivități și aduce la lumină toată țesătura de relații din care e făcută. Neîntrerupta invazie a impresiilor, senzațiilor, atmosferei, se îmbină cu neîntrerupta continuitate a atmosferei interioare. Ambele sînt aduse pe planul continuității logice prin laitmotive ce precizează personalitatea și situația personajului; repetări ce sugerează plictisul, oboseala, grija, supărarea etc. Astfel se evită intervențiile din exterior ale povestitorului.

Lectura fugară a scrierilor lui Böll poate da impresia înșelătoare că sînt făcute dintr-o însăilare de momente și de destăinuiri în voia inspirației, aruncate pe hîrtie în ordinea fortuită a asociațiilor și solicitărilor exterioare, așa cum notezi lucruri într-un jurnal intim. Contrar aparențelor, Böll acordă multă atenție compunerii. Realitatea e recompusă din instantanee, dar ele se reorganizează spre a compune o lume. Totuși, forța lui constă în psihologia nuanțată și în detaliul sugestiv, iar toată măsura talentului său și-a dat-o în povestirile scurte, nu în construcțiile epice mai ample. Lucrul acesta decurge din însăși modalitatea gândirii și exprimării sale: acțiunea, de obicei redusă la minim, este doar un auxiliar pentru zugrăvirea unor situații, pentru dezvăluiri, proteste și acuzații, nu ale unui mare creator epic care ar dispărea complet îndărătul universului de personaje create, ci ale unui critic și moralist care, prin intermediul povestirilor, mijlocește cititorului accesul la idei și concepții. Se poate spune că n-a atins perfecția decît în scurtele povestiri, captivante, simple și vibrante, în care mesajul e contopit cu desăvîrșire în materia artistică. Dar, după cum a spus el însuși vorbind despre un alt scriitor, „ceea ce contează este cîtă simpatie inspiră un autor și cîte i se iartă”.

Imensul auditoriu pe care l-a găsit Böll în lumea întreagă, interesul pentru artistul sensibil și fin și pentru scriitorul care pune probleme în așa fel încît obligă la luări de atitudine se adresează în cele din urmă și omului care inspiră simpații prin sinceritate, curaj și prin autenticitatea căutărilor sale. Umanismul său larg, participarea sa adîncă la durerile omului simplu, rechizitoriul său viguros împotriva unui regim în care perpetuarea și reînvierea militarismului sînt posibile, viziunea lui critică înglobînd mai toate aspectele vieții în societatea capitalistă, îl situează printre cei mai hotărîți și intransigent protestatari. Dacă veleitatea sa, exprimată răspicat, de a acționa prin cuvînt asupra realității în devenire, nu poate avea amploarea dorită, din pricina propriilor sale concepții ea se găsește totuși împlinită prin

acțiunea sa asupra conștiințelor — reală cum dovedește însăși popularitatea sa și discuțiile în jurul atitudinii sale — în favoarea ideilor umaniste și a dreptății sociale. O asemenea acțiune asupra conștiințelor este în mod evident nu atât opera unui literat și autor de romane, oricât de talentat, cât cea a unei personalități însuflețite de un etos puternic, mai mult, a unui om care e exponentul etosului unei întregi generații. Ca atare Böll a marcat ultimul deceniu și jumătate prin prezența sa fără de care nu se va mai putea concepe istoria literară Germaniei postbelice.

MARIANA ȘORA

TABEL CRONOLOGIC

1917

La 21 decembrie se naște, la Köln, Heinrich Böll, ca al optulea copil al părinților săi; tatăl, artizan, era un antimilitarist convins, care i-a inculcat de mic copil o concepție democratică și aversiune față de „clovnul imperial” și față de prusianism.

1923

Momentul culminant al inflației. Amintirea primilor bani folosiți — o bancnotă pe care scria: „un bilion de mărci” — este consemnată într-o scurtă notiță autobiografică. De asemenea impresiile înregistrate din acești ani de mizerie: șomaj, greve și colegi de școală care-i cerșeau o bucată de pâine (*Über mich selbst*) (*Despre mine însumi* — 1958).

1933

Venirea la putere a lui Hitler. Printre amintiri: șomerii au fost împărțiți în două categorii, unii au devenit polițiști, oameni din trupele naziste, călăi sau muncitori în fabricile de armament, ceilalți au dispărut în lagărele de concentrare.

Cei mai de vază scriitori germani emigrează : Johannes Becher, Bertolt Brecht, Lion Feuchtwanger, Thomas și Heinrich Mann, Ludwig Renn, Erich Maria Remarque, Anna Seghers, Arnold Zweig și mulți alții.

1937

H. Böll își ia bacalaureatul.

1938

E ucenic într-o librărie și începe studiul germanisticii, întrerupt de chemarea sub arme, la început e mobilizat în trupele de munca

1939

Izbucnește războiul. Böll e trimis pe front.

1939—1945

Este rănit de patru ori, apoi făcut prizonier de englezi și americani. După eliberare se întoarce la Köln, unde ocupă diferite posturi

1945

Apare romanul lui Sartre: *Les chemins de la Liberté* (*Drumurile libertății*) și se joacă, la Paris *Huis clos*.

1946

Dürrenmatt (născut în 1921, în Elveția) își publică prima; piesă.

1947

Böll își începe cariera de scriitor, publicând în reviste. Colaborează la editarea revist *Labyrinth*.

Apare *Doktor Faustus* de Thomas Mann.

1949

Tipărește prima sa povestire : *Der Zug war pünktlich* (Trenul a sosit la timp).

Premiul național de poezie e conferit poetului J. Becher (născut în 1891).

După o absență de peste 20 ani, Thomas Mann conferențiază la Frankfurt am Main, unde este distins cu premiul, „Goethe”, și la Weimar unde e distins cu. „Preaniul Național”. În același an îi apar *Geneza doctorului Faust*, romanul unui roman și conferința *Göthe și democrația*.

1950

Vede lumina tiparului primul roman al scriitorului: *Wu warst du, Adam?* (Unde ai fost, Adame) și prima culegere de nuvele : *Wanderer, kommst du nach Spa...* (Călătorule, de treci prin Spa...) .

Moare Heinrich Mann în California, înainte de a se putea întoarce la Berlin (în R.D.G.) așa cum plănuise.

1951

Böll publică povestirea *Die schwarzen Schafe* (Oile negre). Scriitorul este distins cu premiul „Grupului 47”.

1952

Apare povestirea umoristică *Nicht nur zur Weihnachtsnacht* (Nu numai în noaptea de ajun). Scriitorului i se decerne premiul de literatură „Rene Schikele”. Publică în revista *Die Literatur* (din Stuttgart) *Mărturisiri în favoarea literaturii ruinelor*, articol important pentru că ia atitudine în favoarea literaturii angajate.

1953

Apare romanul *Und sagte kein einziges Wort* (Și nu spuse nici un cuvânt).

Brecht este ales președintele P.E.N.-clubului german

1953

Conferința sa radiodifuzată din acest an, *Contemporanul și realitatea*, e importantă prin aceea că ia atitudine în chestiuni etice și literare.

În același an i se decerne „Premiul pentru povestiri al scriitorilor din sudul Germaniei” și „Premiul criticilor”

1954

Apare romanul *Haus ohne Huter* (Casa fără paznic — în traducerea noastră *Casa văduvelor*).

Primește premiul „Tribune de Paris”.

Se tipărește prima traducere în limba franceză a unei cărți de Böll : *Le train était à l'heure* (Trenul a sosit la timp).

Vede lumina tiparului : *Confesiunile cavalerului industrie Felix Krull*, de Thomas Mann.

1955

Apare povestirea *Das Brot der frühen Jarh* (Pîinea anilor timpurii). O culegere de povestiri (*Es wurde Abend und wieder Morgen* (Se făcu seară și iar dimineată) este tipărită la Zürich)

Ultima apariție în public a lui Thomas Mann conferențiază la Stuttgart și la Weimar în cadrul comemorării lui Schiller. Se stinge din viață în același an la Zürich.

1956

Culegerea de povestiri *Unberechenbare Gäste (Oaspeți incalculabili)* apare în Zürich. Din același an datează două conferințe radio difuzate : *Riscul scrisului* și *De ce scriu ?* Ca primă traducere a unei cărți de Böll în limba engleză se tipărește : *Trenul a sosit la timp*.

Se stinge Brecht, după ce a condus în ultimii opt ani *Berliner Ensemble*.

La orizontul literar apare Günter Grass (născut 1927), cu primele sale poezii și prima sa piesă.

1957

Böll publică *Irishes Tagebuch (Jurnal irlandez)* — impresii de călătorie și *Im Tal der donnernden Hufe (în calea copitelor tropăitoare)* — povestire.

Apar primele culegere de poezii a lui Enzensberger (născut în 1929).

1958

Sub titlul *Doklor Murkes gesammelte Schweigen (Tăcerile adunate ale doctorului Murke)* apar povestiri umoristice și satirice.

Se tipărește prima traducere în limba română a unei cărți de Böll: *Unde ai fost, Adame ?*, (E . S . P . L . A . , col Meridiane).

Se decerne lui Günter Grass premiul „Grupului 47”.

La Los Angeles moare Lion Feuchtwanger, iar la Berlin Johannes Becher.

1959

Scriitorul publică *Der Bahnhof von Zimpfen (Gara din Zimpfen)* — povestiri, *Biliard um halbzehn (Biliard la nouă și jumătate)* — roman și *În apărarea spălătorilor* — articol despre problemele literaturii angajate.

Primește premiul „Eduard von der Heydt” al orașului Wuppertal și „Marele premiu de artă” al ținutului Nordrhein-Westfalen.

Apare *Toba de tinichea* de Günter Grass.

1960

Un articol *Despre roman* este publicat în revista *Die Zeit* din Hamburg. Scriitorul primește premiul „Charles Veillon”.

1961

Apare culegerea *Erzählungen, Horspiele, Aufsätze: (Povestiri, piese radiofonice, articole)*.

I se decerne Premiul de literatură-al orașului Köln.

1962

Vede lumina tiparului: *Ein Schluck Erde (O înghițitură de pământ)* — dramă și *Als der Krieg ambrach* apoi *Ah der Krieg zu Eiwat (Când a izbucnit războiul; Când războiul se sfârși)* ~ două povestiri.

1963

Scriitorul își publică romanul *Die Ansichten eines Clowns (Părerile unui clown)*.

M.Ș.

Noaptea, cînd mama dădea drumul la ventilator, și se trezea, deși aripile de cauciuc ale acestei mori de aer făceau doar un zgomot ușor : un bîzîit monoton, uneori întrerupt brusc cînd perdeaua nimerea între palete'. Atunci mama se scula și, blestemînd înșoaptă, tăgea perdeaua din angrenaj și o prindea între ușile dulapului cu cărți. Lampa cu soclu a mamei avea abajur din mătase verde — un verde limpede cum e apa, cu irizări galbene dedesubt, iar paharul cu vin roșu de pe noptieră i se părea umplut cu cerneală : otravă de culoare închisă, cu acțiune lentă , pe care mama o lua cu înghițituri mici. Citea și fuma și doar din cînd în cînd sorbea cîte o înghițitură de vin.

O privea atent printre gene, nemișcat, să nu-i atragă atenția, și urmărea fumul gros de țigară aspirat de ventilator: straturi albe și cenușii de fum intrau în vârtejul absorbitor și, fărâmițate, erau apoi alungate de aripile de cauciuc, verzi și moi. Ventilatorul mare, cum sunt ventilatoarele din magazine, zbîrnîind pașnic purifica aerul în cîteva minute. Mama apăsă apoi butonul de pe perete, lîngă pat, acolo unde se afla portretul tatii : un bărbat tînăr, surîzător, cu pipă în gură, mult prea tînăr pentru a fi tatăl unui băiat de unsprezece ani. Tata era tot atît de tînăr ca Luigi de la cofetărie, ca învățătorul cel nou, pipernicit și sfios ; mult mai tînăr decît mama care era doar de-o vîrstă cu mamele celorlalți băieți. Tata era un tinerel zîmbitor care de cîteva săptămîni îi apărea și în vis, însă altfel decît în fotografie : un contur jalnic, prăbușit, așezat pe o pată de cerneală ca pe un nor, fără chip și totuși plîngînd ca unul care așteaptă de milioane de ani, într-o uniformă fără grade, fără decorații, un străin care a năvălit pe neașteptate în visele sale, dar cu totul altfel de cum și-l dorea.

Important era să stea liniștit, reținîndu-și respirația cu ochii închiși, căci astfel putea să-și dea seama după zgomotele din casă cît era ora : nici o mișcare la Glum : era zece și jumătate ; nici o mișcare la Albert: era unsprezece. Mai totdeauna însă, o vreme, îl mai auzea pe Glum în camera de deasupra : un pas greoi și măsurat, sau pe Albert, în camera de alături, fluierînd încet în timp ce lucra. Adesea Bolda cobora treptele, chiar mai tîrziu, să prăjească ceva în bucătărie : pași tiptili, lumina aprinsă cu sfială, și cu toate acestea, se întîlnea de cele mai multe ori cu bunica a cărei voce înfundată răsuna atunci în vestibul: „Ei, zgripturoaică lacomă, iar te-a apucat gătitul în toiul nopții — ce rahat mai frigi, prăjești sau fierbi acolo ?" Și Bolda râdea cu rîsul ei strident „Da, hoit îmbuibat ce ești, mi-e foame, nu vrei și tu ?" Și iar rîsul strident al Boldei și, în surdină, mormăitul dezgustat al bunicii. Deseori, șușoteau doar, și numai din cînd în cînd le auzea rîzînd : rîsul ascuțit al Boldei și cel înfundat al bunicii.

Iar sus, plimbându-se prin cameră, Glum citea din cărțile sale ciudate : *Dogmatica* și *Teologia moralei*. Fix la zece stingea lumina, trecea în baie, se spăla — foșnetul apei, pufnitura flăcării ce țignea aprinzând toate celelalte flăcărui ale boilerului — pe urmă Glum se întorcea în cameră, stingea lumina și, în întuneric, îngenunchea lângă pat, să se roage. Știa precis când Glum își așeza genunchii grei pe dușumea și, dacă în celelalte încăperi era liniște. îl auzea murmurînd ; mult timp murmură Glum acolo sus, în întuneric. Și apoi, când Glum se ridica și arcurile de oțel ale somierei scîrțiau, era fix zece și jumătate. Cu excepția lui Glum și Albert, ceilalți din casă n-aveau tabieturi: Holda era în stare chiar după miezul nopții să coboare, să-și fiarbă în bucătărie un ceai somnifer din frunze de hamei pe care le avea la îndemină într-un cornet de hîrtie cafenie; uneori venea și bunica noaptea la bucătărie, tîrziu, după ora unu, își pregătea o farfurie cu sandvișuri cu carne și se întorcea sus, în cameră, cu o sticlă de vin roșu sub braț. În toiul nopții era în stare să-și aducă aminte că tabachera e goală — o tabacheră frumoasă de porțelan albăstrui în care putea deșerta două pachete de cîte douăzeci de țigări. Atunci umbla prin casă, înjurînd printre dinți, în căutare de țigări: o namilă de bunică, păr bălai și obraji trandafirii, tîrșindu-și pașii — se ducea mai întîi la Albert căci numai Albert fuma țigări pe gustul ei. Glum fuma numai pipă, iar țigările mamei nu le putea suferi — „rahaturi pentru muieri — ah, mi se face greață doar cînd le vîd paiele astea!” Bolda păstra în dulap cîteva țigări pe jumătate strivite și pătate, cu care îi ferea pe poștaș și pe omul de la uzina electrică, țigări care stirneau batjocura bunicii: „Parcă le-ai fi pescuit în agheasmă și apoi le-ai uscat, zgripturoaică bătrînă — țigări de călugăriță, e h ! ” Uneori nu erau de loc țigări în casă și atunci unchiul Albert trebuia să se îmbrace și să plece în toiul nopții cu mașina în oraș, să aducă țigări; alteori, bunica împreună cu Albert cotrobăiau după cincizeci de pfenigi sau o marcă, pe care Albert le introducea într-un automat oarecare . Bunica însă nu se mulțumea cu zece sau douăzeci de bucăți, îi trebuiau cincizeci, în pachete țipător de roșii pe care să scrie: *Tomahawk — Veritabil Virginia*, țigări lungi, albe ca zăpada, foarte tari „Să fie însă proaspete, dragă băiete” — și cînd Albert se întorcea, îl îmbrățișa, îl săruta acolo, în antreu șoptindu-i: „Ce m-aș face fără tine, ce m-aș face îmi ești ca un fiu”.

Pe urmă, în sfîrșit, trecea în camera ei, mîncea sandvișurile groase cu unt și multă carne, își bea vinul și fuma.

Albert era aproape tot atît de ordonat ca și Glum după unsprezece la unchiul Albert era liniște. Tot ce se mai întîmpla în casă după unsprezece era din vina femeilor : bunica, Bolda și mama. Mama nu se scula decît rareori, dar citea mult și fuma țigările ei ușoare, plate, pe care le scotea dintr-un pachet galben : *Moschee — Veritabil Orient*, sorbea foarte rar cîte o înghițitură de vin, iar din oră în oră punea în mișcare ventilatorul, să alunge fumul din cameră.

Adesea însă mama era plecată sau aducea seara musafiri și atunci el era mutat dincolo, în camera unchiului Albert și se prefăcea că doarme. Ura vizitele astea, deși îi plăcea să doarmă în camera unchiului Albert. Musafirii întărziau : ora două, trei, patru, de multe ori se făcea chiar cinci dimineața și atunci unchiul Albert dormea mult a doua zii iar el era singur la micul dejun, înainte de a pleca la școală ; Glum și Bolda plecau devreme, mama

dormea totdeauna pînă la zece, iar bunica nu se scula niciodată înainte de unsprezece.

Deși își propunea mereu să rămînă treaz, adormea cu mult după ce ventilatorul se oprea. Dar cînd mama continua să citească, el se deștepta pentru a doua și a treia oară, mai ales dacă Glum uita să ungă ventilatorul: la primele rotiri acesta scîrțîia, apoi, cu mișcări lente, de caracatiță, intra în viteză și începea să meargă lin și fără zgomot, totuși după scrișnetul primelor rotiri el se trezea și o vedea pe mama culcată așa cum o văzuse și prima oară: rezemată în cot și citind, cu țigara în mîna stîngă și vinul neatins în pahar. Uneori mama citea *Biblia*, alteori o vedea cu cărticica de rugăciuni legată în piele maronie și atunci, din motive pe care nu și le putea explica, îi era rușine ; încerca să adoarmă sau tușea, să-i atragă atenția. Și era tîrziu, și toți din casă dormeau. Cînd îl auzea tușind, mama se ridica imediat și venea la patul lui. Îi pune mîna pe frunte, îl săruta pe obraz și-l întreba încet:

— Nu cumva ți-e rău ?

— Nu, nu, spunea el, fără să deschidă ochii.

— Am să sting îndată lumina.

— Nu, citește mai departe.

— Ești sigur că nu ți-e rău ? Văd că n-ai febră.

— Nu, n-am nimic, zău că nu.

Îl acoperea cu plapuma pînă sub bărbie — și el se minuna cît de ușoară îi era mîna, apoi se întorcea în patul ei, stingea lumina și, pe întuneric, dădea drumul ventilatorului pînă ce tot aerul se împrăștiase, iar în timp ce ventilatorul mergea, îi spunea :

— Nu vrei să te muți în camera de sus de lîngă Glum?

— Nu, lasă-mă aici.

— Sau în odaia de alături, am putea s-o aranjăm.

— Nu, zău că nu.

— Poate în camera lui Albert ? O să-și ia alta Albert.

— Nu.

Pînă cînd, brusc, viteza ventilatorului se micșora și atunci el știa că mama apăsase, în întuneric, pe buton. Încă vreo două-trei rotiri și se făcea liniște deplină, și, în întuneric, auzea de departe trenurile și pocnetul strident al vagoanelor de marfă cînd făceau manevră, și vedea înaintea ochilor : „Gara de mărfuri-Est” — unde fusese o dată cu Welzkam. Unchiul lui Welzkam era fochist pe locomotiva care împingea vagoanele pe linia de manevră.

— Trebuie să-i spunem lui Glum să ungă ventilatorul.

— Îi spun eu.

— Bine, o să-i spui, dar acum trebuie să dormi. Noapte bună.

— Noapte bună.

Dar nu putea să adoarmă ; știa că nici mama nu doarme, deși stătea nemișcată. Întuneric, liniște, de undeva, de departe, aproape ireal, se auzea din cînd în cînd pocnetul acela dinspre Gara de mărfuri-Est și din tăcere răsăreau cuvinte, năvăleau asupra-i cuvinte care îl tulburau : cuvîntul spus de mama lui Brielach brutarului, același cuvînt care apărea mereu; scris pe peretele din coridorul casei Brielach, și cuvîntul cel nou pe care Brielach îl prinsese din zbor și-l repeta mereu — *imoral*.

Adesea se gîdea și la Gäseler, dar acesta era atît de departe încît nu-i inspira nici teamă, nici ură cînd se gîdea la el, ci doar un fel de sîcîială și mai mult de bunica îi era teamă, care tot înfigea în el numele ăsta, îl scotea și iar îl înfigea, deși Glum clătina vehement din cap cînd era de față.

Mai tîrziu, cînd simțea că mama a adormit el continua să rămînă treaz ; încerca să evoce din beznă chipul tatii, dar nu reușea. Mii de chipuri stupide se apropiau de el, chipuri din filme, din reviste, ori din fascicule: Blondi, Hoppalong Chassidy — și Donald Duck — numai tata nu apărea. Apărea Leo, unchiul lui Brielach, apărea brutarul, apăreau Grebhacke și Wolters, cei doi care făcuseră ceva nerușinat în tufiș i cu fețele stacojii, deschiși la șliț — și izul amărui de iarbă crudă. Imoral era totuna cu nerușinat ? Dar tata, bărbatul acela care în fotografie arăta prea senin, prea vesel, prea tînăr ca să fie un adevărat tată, nu venea niciodată. Semnul distinctiv al taților era *oul la micul dejun*, dar tatăl său nu părea să fi avut parte de *ou la micul dejun*. Semnul distinctiv al taților era *viața ordonată*, pe care unchiul Albert o ducea într-o anumită măsură, dar tata nu părea să fi avut parte de *viață ordonată*. *Viață ordonată* însemna : trezire, ou la micul dejun, slujbă, ziar, întoarcere acasă, somn. Toate astea nu se potriveau cu tata, care zăcea departe, îngropat la marginea unui sat rusesc. Oare acum, după zece ani, arată ca scheletul de la muzeul sanitar ? O arătare, numai rînjete și oase, soldat-fruntaș și poet, o combinație derutantă de însușiri. Tatăl lui Brielach fusese sergent-major, sergent-major și lăcătuș-auto. Tații altor băieți erau maior și director, subofițer și contabil, caporal și redactor ; tatăl nici unuia dintre băieți nu fusese însă fruntaș și poet. Unchiul lui Brielach, Leo, fusese vagmistru, vagmistru și taxator, o fotografie în culori așezată pe bufetul din bucătărie, între sagó și *griș*. Ce însemna sagó ? Un cuvînt misterios care îți evoca America de Sud.

Urmau apoi întrebările din catehism: cifre tremurate care indicau și întrebarea și răspunsul.

Întrebarea a doua : „Cum îl privește Dumnezeu pe păcătosul care vrea să se îndrepte ?”

Răspuns : „Dumnezeu iartă bucuros pe orice păcătos care vrea să se îndrepte. Și, versetul tulburător : «De-ar fi de păcate să-ți amintești, o, Doamne, cine-ți va putea rezista ?»”

Nimeni n-ar putea rezista.

După convingerea lui Brielach, toți adulții erau *imorali* iar toți copiii, *nerușinați*. Mama lui Brielach era *imorală*, ca și unchiul Leo, probabil ca și brutaru și ca mama care trebuia să asculte muștrările șoptite în antreu : „Unde tot umbli, haimana ?”

Existau și excepții admise chiar și de Brielach: unchiul Albert, tâmplarul care locuia jos, doamna Borussiak și domnul Borussiak, Glum și Bolda, dar mai presus de toți, doamna Borussiak — o voce gravă și atît de amplă, încît cîntecele ei minunate pătrundeau prin camera lui Brielach, pînă în curte.

Era plăcut să te gîndești, în întuneric, la doamna Borussiak, era mîngietor și lipsit de primejdie; adesea ea cînta „Ce verde a fost țara copilăriei mele”, și cînd cînta, totul i se părea verde, de parcă ar fi privit printr-un filtru, totul devenea verde și, chiar acum în pat, în întuneric, cînd se gîdea la doamna Borussiak, o auzea cîntînd, vedea din nou verde sub pleoapele închise : „Ce verde a fost țara copilăriei mele”.

Și cîntecul despre valea-plîngerii era frumos : „Steaua mării, te salut" — și la cuvîntul *salut*¹ totul se făcea verde. La un moment dat adormea, cînd după vocea doamnei Borussiak revenea cuvîntul acela spus de mama lui Brielach brutarului, un cuvînt de-al unchiului Leo, un cuvînt șuierat în pivnița întunecoasă, caldă, cu miros dulceag, a brutarului, un cuvînt al cărui înțeles și-l lămurise cu ajutorul lui Brielach : un cuvînt despre împreunarea femeilor cu bărbații, strîns legat de porunca a șasea, ceva imoral care îl silea să se gîndească la versetul ce-l obseda : „De-ar fi de păcate să-ți amintești, o Doamne, cine-ți va putea rezista ?" Poate că uneori adormea gîndind la Hoppalong Chassidy, călărețul îndrăzneț cu atîtea aventuri cutezătoare, puțintel

1 În limba germană *grüße* (salut) e paronim cu *grün* (verde).

stupid, la fel de stupid ca musafirii pe care mama îi tot aducea în casă. Oricum,, se simțea bine ascultînd respirația mamei: patul ei era adeseori gol, uneori zile de-a rîndul, în vestibul bunica îi arunca mamei, în șoaptă, cuvinte pline de reproș : „Unde tot umbli, haimana? Dar mama nu răspundea.

Dimineața, cînd se trezea, exista un risc. Dacă Albert avea cămașă curată și cravată, totul era în regulă: urma un dejun ca lumea, în camera lui Albert; pe îndelete, nu era nevoit să se grăbească și putea să mai parcurgă o dată cu Albert lecțiile. Dacă însă Albert era nepieptănat, în pijama, cu obrajii brăzdați, cafeaua fierbinte trebuia înghițită în grabă ; se confecționa pe loc și o motivare : „Mult stimat domnule Wiemer, vă rog să-: iertați pe băiat că întîrzie astăzi. Mama lui a trebuit să plece într-o călătorie, iar eu am uitat să-l trezesc la timp. Vă rog să-l iertați. Cu deosebită considerație."

Nu-i plăcea cînd mama aducea musafiri: din camera lui Albert auzea rîsetele lor stupide și în patul enorm al lui Albert somnul îi era agitat și uneori Albert nu se mai culca de loc, doar făcea o baie dimineața, între cinci și șase. Auzea foșnetul și plescăiturile apei, adormea din nou. pica de oboseală cînd Albert îl trezea. Toată dimineața, la școală, picotea, iar după-amiaza, drept recompensă, era dus la cinema și la cofetărie, sau afară din oraș, la mama lui Albert, la Bietenhahn, acolo de unde începea pădurea Bieger. Iazul în care Glum prindea peștii cu mîna ca apoi să le dea drumul, camera de deasupra staulului, sau ore în șir de fotbal pe gazonul aspru, tuns scurt. Ore în șir, pînă ce oboseau și li se făcea foame de pîinea pe care mama lui Albert o cocea singură, și unchiul Will care le tot spunea : „Mai puneți, unt !" — și clătina din cap — „mai mult unt" — și iar clătina din cap, „și mai mult !" Și acolo, afară din oraș, Brielach făcea cîteodată ce nu făcea decît rareori: rîdea.

Erau așadar destule halte între care putea să adoarmă: Bietenhahn și tata, Blondi și *imoral*. Bîziitul monoton al ventilatorului era un zgomot plăcut pentru că însemna: mama e aici. Foile cărții întoarse una după alta, respirația mamei, aprinsul chibriturilor și micul gîlgîit cînd sorbea o înghițitură de vin din pahar — și misterioasa putere de absorbție pe care ventilatorul o păstra chiar după ce fusese de mult oprit: fumul se prelungea spre ventilator, iar conștiința se întrerupea, undeva între Gäseler și „De-ar fi de păcate să-ți amintești..."

Cel mai frumos era ia Bietenhahn unde mama lui Albert ținea un local pentru excursioniști. Mama lui Albert pregătea totul singură, cocea pînă și pîinea. Făcea asta, fiindcă îi făcea plăcere, iar ei puteau la Bietenhahn să-și satisfacă orice dorință : el și cu Brielach puteau merge la pescuit sau în excursie pe valea Brerei, puteau să se plimbe cu barca sau să joace ore întregi fotbal, în spatele casei. Iazul se întindea pînă departe în pădure și de obicei îi însoțea unchiul Will, un frate al mamei lui Albert. De la o vîrstă fragedă Will suferea de o boală cunoscută sub numele de „transpirație de noapte”, denumire ciudată de care bunica și Glum rîdeau: chiar și Holda chicotea cînd venea vorba de „transpirația de noapte”. Will avea aproape șaiszeci de ani și pe cînd avea doar zece ani, mama lui îl găsi o dată în pat, scăldat în sudoare. Fiindcă și în zilele următoare îl găsi ud learcă, alarmată, fugi cu el la medic, deoarece, după o tainică tradiție, transpirația de noapte era semnul cel mai sigur al bolii de plămîni. Plămîinii tînărului Will însă erau perfect sănătoși, atît doar că băiatul, după cum spunea medicul, era cam slab, cam nervos iar doctorul, care de patruzeci de ani zace înmormîntat într-un cimitir de mahala, adăugase cu cincizeci de ani în urmă : „Trebuie menajat puțin copilul”. De această -menajare Will s-a bucurat toată viața. „Cam slab, cam nervos” — și transpirația de noapte, toate astea s-au transformat într-o rentă din partea familiei. O vreme, Martin și Brielach obișnuiau să-și pipăie dimineața fruntea, iar în drum spre școală să-și comunice cele constatate ; nu de puține ori fruntea le era cam umedă. În special Brielach! transpira deseori noaptea, dar Brielach, din clipa cînd s-a născut, n-a fost menajat nici măcar o singură zi.

Mamă-sa îl născuse în timp ce bombele cădeau asupra orașului, a străzii și pe urmă asupra casei în a cărei pivniță gema de dureri. Zăcuse pe un pat murdar de adăpost, mînjit de unsoarea care se distribuia soldaților pentru cizme. Își rezemase capul exact pe locul unde un soldat își pusese cizmele ! mirosul de untură de pește îi provocă o greață mai mare decît aceea firească pentru starea ei; cînd cineva îi așeza un prosop vechi sub cap simți mirosul săpunului de război și urmele acelui surogat de aromă o mai liniștiră și o făcură să plîngă: dîra firavă de parfum dulceagă și grețoasă din prosop i se păru nespus de prețioasă.

Cînd reîncepură durerile, oamenii se străduită s-o ajute ; ea vomita peste ghetetele celor din jur și cea mai bună infirmieră, cu cel mai mult sînge rece, se dovedi o fată de paisprezece ani care a pus la fiert, pe o lampă de spirt o foarfecă, a sterilizat-o și a tăiat cu ea buricul. A făcut-o exact așa cum citise într-o carte pe care n-ar fi avut voie s-o citească — cu sînge rece și, totuși, cu gingășie ; cu un curaj admirabil, tînăra fată puse în practică tot ceea ce citise noaptea, cînd părinții dormeau, în cartea aceea cu poze alb-roșietice și

gălbui: a tăiat buricul cu foarfece de croitor a mamei care urmărea uluită, nu fără, admirație, cunoștințele fiicei.

Cînd sună încetarea alarmei auziră sirenele hătdeparte, întocmai cum cerbii ascunși în adîncul codrului percep sunetul goarnei hăitașilor. Dărâmăturile casei astupaseră ieșirea creînd o acustică neliniștitor de blîndă, iar mama lui Brielach, rămasă în urmă, în pivniță, numai cu infirmiera de paisprezece ani, auzea strigătele celorlalți, care din pricina dărâmăturilor din coridor nu izbuteau să răzbească pînă sus.

„Cum te cheamă ?” a întrebat-o pe fată, pe care no mai văzuse pînă atunci.

„Henriette Schadel”, răspunse fata scoțînd din buzunar o bucată nou-nouță de săpun verde iar doamna Brielach spuse : „Lasă-mă să-1 miros numai o dată !” și o mirosi săpunul și plînsese de fericire, în timp ce fata ținea copilul înfășurat într-o pătură.

Nu mai avea decît poșeta cu cartelele de alimente și banii, prosopul murdar pe care i-l lăsaseră sub cap și cîteva fotografii ale bărbatului ei: una în civil, într-o salopetă de lăcătuș-auto, foarte tînăr și rîzînd ; alta, într-o uniformă de caporal tanchist, tot rîzînd, iar a treia, ca subofițer tanchist, zîmbind, cu crucea de fier clasa a II-a și cu o insignă de război; iar în cea mai recentă — primită cu opt zile în urmă — era sergent-major cu ambele cruci de fier, și tot atît de vesel.

Zece zile după naștere se pomeni, fără să fie întrebată, în trenul care o ducea spre est; iar două luni mai tîrziu, într-un. sat din Saxonia, află că soțul ei căzuse pe front.

La optsprezece ani se măritase cu un fercheș caporal de tancuri al cărui leș putrezea acum undeva între Zaporoje și Dniepropetrovsk. Acum avea douăzeci și unu, era văduva unui fercheș sergent-major, cu un copil de trei luni, două prosoape, două cratițe și ceva bani — și era frumușică.

Băiatul pe care îl botezase după tatăl său — Heinrich — creștea încredințat că unchiul își au locul lîngă mama.

Primii ani din viață se scurseră cu amintirea unui unchi care se numea Erich și purta o uniformă brună ; aparținea nu numai categoriei misterioase a unchilor, ci și uneia, nu mai puțin misterioasă, aceea a naziștilor. Cu amîndouă ceva nu era în regulă. Asta o simțise, mai mult sau mai puțin de pe cînd avea vreo patru ani, deși nu-și putea da seama exact despre ce anume era vorba. Oricum, pe unchiul Erich nu l-a uitat. Unchiul Erich suferea de o boală numită *astmă* ; au rămas în amintirea copilului gemetele și suspinele din timpul nopții, strigătul jalnic „mă sufoc”, ștergarele îmbibate în oțet, ceaiurile cu aromă ciudată și mirosul de camfor, iar un obiect aparținînd unchiului Erich i-a însoțit din Saxonia pînă în vechiul oraș natal — o brichetă. Erich a rămas în Saxonia, dar bricheta, ca și mirosurile păstrate în amintirea lui Heinrich au plecat cu ei.

A apărut apoi un alt unchi de a cărui amintire erau legate două mirosuri: *Amis* — adică mirosul de țigări *Virginia* — și ghipsul ud. Mirosurile subsidiare ale noului unchi erau: mirosul de margarina topită în tigaie și mirosul de cartofi prăjiți — și unchiul acesta, pe nume Gert, se afla la o depărtare mai puțin mistică decît cel ce se numea Erich și care rămăsese în Saxonia. Gert se îndeletnicea cu montarea plăcilor de teracotă și numai pronunțarea acestor cuvinte evoca mirosul de ghips ud și de ciment; tot

de Gert mai era strîns legat cuvîntul spus de atîtea ori, mereu repetat, care, după plecarea lui Gert, a rămas în vocabularul mamei, cuvîntul *căcat*. Ciudat era că acest cuvînt rostit de mama el n-avea voie să-l rostească niciodată. În afară de mirosuri ori de cuvîntul acela, a lăsat și Gert drept amintire un obiect: un ceas de mînă, dăruit mamei, un ceas de mînă de tip militar, cu optsprezece rubine — un indiciu misterios al calității.

Pe vremea aceea Heinrich Brielach avea cinci ani și jumătate și contribuia la întreținerea lui și a mamei, făcînd pentru numeroșii locatari, în schimbul unui comision, diferite cumpărături la bursa neagră, înarmat cu bani și cu o memorie bună, băiețelul drăgălaș, care semăna cu tată-său, o pornea cam în jurul orei douăsprezece să cumpere tot ce era de cumpărat — pîine, tutun, țigări, cafea, dulciuri și, uneori, lucruri rare și prețioase : margarina, unt ori becuri electrice. Cînd era vorba de cumpărături prea costisitoare și voluminoase, el era ghidul locatarilor, deoarece îi cunoștea pe toți cei de la bursa neagră și felul comerțului exercitat. Negustorii de la bursa neagră îl luau sub ocrotire și oricine ar fi încercat să-l înșele pe băiat, prins asupra faptului, era boicotat fără milă și silit să-și exercite comerțul în altă parte a orașului.

Inteligența și sagacitatea i-au adus nu numai mici cîștiguri zilnice, echivalentul prețului unei pîini, dar și o dexteritate mai mare la socotit, de pe urma căreia a tras foloase ani de-a rîndul la școală : abia în clasa a treia au devenit actuale unele probleme de aritmetică rezolvate în practică încă înainte de a intra la școală.

„Cît costă un sfert de pfund de cafea, dacă un kilogram costă treizeci și două de mărci ?”

Dezlegarea unor asemenea probleme era pe atunci la ordinea zilei, fiindcă erau luni foarte proaste cînd cumpăra cîte cincizeci, o sută de grame de pîine, tutun în doze și mai mici, cafea cu dramul, cantități infime care cereau o mare perfecțiune în socotirea fracțiilor:

Gert a dispărut subit. A rămas amintirea mirosurilor lui: ghipsul ud, *Amis*, cartofii prăjiți făcuți în unt și cu ceapă — și, drept moștenire, cuvîntul *căcat*, imposibil de eliminat din vocabularul mamei și obiectul rămas de la el, ceasul-brătară de tip militar. După dispariția bruscă a lui Gert mama a plîns — ceea ce nu s-a întîmplat cînd s-a despărțit de Erich — dar nu peste multă vreme a apărut un nou unchi, pe nume Karl. În scurt timp, Karl a pretins titlul de tată, titlu la care n-avea însă nici un drept. Karl era funcționar într-un serviciu municipal nu purta — precum Gert — o bluză militară veche ci un costum în toată regula și, cu o voce sonoră, vestea începuturile unei „vieți noi”.

Amintindu-și de el, Heinrich nu-l numea decît „Karl-viață nouă”, fiindcă vorbele acestea erau rostite de Karl de cîteva ori pe zi. Mirosul lui Karl era cel al supelor distribuite ieftin salariaților municipali : supele — o singură denumire, fie că erau grase sau dulci — și toate aceste supe miroseau a sufertaș, a belșug. Zilnic, Karl aducea într-o gamelă veche jumătate din porția lui, uneori mai mult cînd îi venea rîndul la supliment: o favoare a cărei semnificație Heinrich n-o lămurise deplin. Avea gust de biscuiți ori aromă de supă din coadă de bou, totdeauna mirosind a sufertaș ; și, totuși, era o minune de supă.

Karl aducea gamela de obicei în mînă. Așa că mama croise o învelitoare din pînză groasă să acopere gamela, iar minerul îl înfășurase în lînă cenușie, pentru că în servietă Karl nu putea să transporte supa; în tramvaie era totdeauna aglomerație, supa s-ar fi vărsat și servieta lui Karl s-ar fi murdărit. Karl era prietenos și modest, dar apariția lui avu și urmări dureroase deoarece Karl era, pe cît de modest, pe atît de sever, și interzisese drastic orice legătură cu bursa neagră : „Ca funcționar al statului nu pot permite așa ceva... și în orice caz asta subminează morala și economia națională”. Severitatea lui Karl s-a și nimerit într-un an prost: anul 1947. Rații insuficiente, cîteodată nici atît, iar supa adusă de el nu compensa pîinea pe care Heinrich o obținea zilnic de pe urma comisioanelor. Heinrich dormea în aceeași cameră cu mama și cu Karl — tot așa cum dormise într-aceeași cameră cu mama și cu unchiul Gert, cu mama și cu unchiul Erich — și trebuia să se întoarcă la perete cînd Karl și cu mama ascultau, la lumină scăzută, radioul.

Se întorcea la perete și putea atunci să privească drept spre poza tatii care se fotografiase puțin înainte de a muri, în uniforma de sergent-major de tancuri, în tot timpul dominației unchilor, fotografia tatii a rămas pe perete. Dar și după ce se întorcea îl mai auzea pe Karl șușotind, fără să poată desluși cuvintele: auzea chicotelile mamei. Și chicotelile astea îl făceau s-o urască în clipele acelea.

Mai tîrziu se iscară certuri între mama și Karl din pricina unui lucru niciodată clar exprimat, un lucru care se chema „1”. Mama spunea mereu : „Am să-1 lepăd !” — „N-ai să-1 lepezi”, răspundea mereu unchiul Karl. Abia mai tîrziu a priceput Heinrich ce însemna „1”. Mai întîi mama a intrat în spital, și Karl era nervos și agitat, dar nu-i spunea decît: „Tu n-ai nici o vină”.

Coridoarele spitalului miroseau a supă: multe, multe femei într-o sală mare și mama cu fața albgâlbuie zîmbea, deși avea „dureri mari”. Posomorit, Karl stătea lîngă pat: „Totul s-a terminat între noi, tu «1»-ai...”

Misterios „1” ! și Karl dispăru înainte ca mama să se fi întors din spital. Cinci zile Heinrich rămăsese în grija vecinei care îndată îl delegă din nou comisionar la bursa neagră. Între timp acolo apăruseră oameni noi, prețuri noi și nimeni nu se mai sinchisea dacă era înșelat. Bilkhager, de la care cumpărase mereu pîinea, era acum în închisoare, la fel și „tata-mare”, cel cu părul alb, specialist în tutun și dulciuri, fiindcă fusese surprins cînd încercase aventura înjunghierii unui cal, chiar la el acasă. Totul era acum schimbat, mărfurile mai scumpe și mai greu de obținut. S-a bucurat cînd mama s-a înapoiat de la spital, fiindcă vecina se văicărea toată ziua că scade în greutate și-i tot povestea despre alimente ; basme despre ciocolată, carne, budincă și frișca — toate acestea îl tulburau, fiindcă din asemenea cuvinte nu-și putea desprinde nici o imagine clară.

Tăcută și îngîndurată, mai prietenoasă ca înainte, mama și-a găsit un post la o bucătărie unde se fierbeau supele pentru funcționarii municipali. Acum primeau zilnic o oală de trei litri plină cu supă și ce prisosea era schimbat pe pîine și tutun, iar seara mama ședea numai cu el lîngă radio ; tăcută și îngîndurată, fuma, iar cînd spunea ceva, spunea doar : „Toți bărbații sînt lași”.

Vecina a murit — o rămașiță de om, o față veștedă, mohorîță, lacomă ; de zece ori pe zi se simțea datoră să spună că înainte cîntărise două chintale. „Uită-te la mine, uită-te bine la mine, aveam exact două sute treizeci și patru de pfunzi ai mei". Dar ce însemna două chintale : o greutate care te făcea să te gîndești la saci de cartofi, de făină, de brichete : două chintale de brichete încăpeau tocmai bine în căruțul cu loitre cu care el plecase de atîtea ori spre trenurile cu cărbuni pentru a șterpeli brichete — nopți friguroase și fluieratul celui la pîndă, cățarat pe semafor să dea de veste cînd vine poliția. Era greu căruțul cu cele două chintale — și vecina cîntărise mai mult. Acum murise : crini depuși pe un mormînt. *Dies irae, dies illa* ¹ iar după ce mobila a fost ridicată de rude, a rămas o fotografie pe scări: o fotografie mare, castanie, în care se vedea vecina stînd în fața unei case — vila „Elisabeth". În fund — dealuri cu vii, o grotă din rocă vulcanică unde pitici de faianță se jucau cu cărucioarele lor, mai în față — vecina, blondă, grasă, iar sus, la fereastră — un bărbat fumînd pipă, iar pe frontispiciul casei — vila „Elisabeth". Firește, pe ea o chema Elisabeth.

În camera rămasă liberă s-a mutat un bărbat pe care îl chema Leo și purta uniformă de taxator de tramvai : o șapcă albastră cu panglică roșie. Și ceea ce Leo numea „căpăstrul", o tașcă pentru bani și o casetă de lemn pentru bilete, un mic burete într-un suport de aluminiu și cleștele de perforat; multe curele, multă piele și chipul antipatic al lui Leo : foarte roșu, foarte curat, cîntecele fluierate de Leo, și radioul care stătea deschis într-una. Femei în uniforma tramvaiștilor, rîzînd și dansînd în camera lui Leo. Se striga „Vivat!"

Femeia aceea care cîntărise pe vremuri peste două chintale — de la care a rămas fotografia cu vila „Elisabeth" — fusese o femeie liniștită. Leo era zgomotos. Leo deveni abonatul principal la supă, o plătea în țigări și se tocmise la preț ca în. piață: avea o mare considerație pentru supele dulci. într-o seară, Leo aduse tutunul și a primit în schimb supă; deodată puse oala la loc, o privi rîzînd pe mama și-i spuse : „Fii'te rog atentă la melodia asta. Dumneata, în ultimii ani, te-ai dus vreodată să dansezi ?"

1 Ziua miniei, ziua aceea (lat.).

Apoi Leo a început să-și miște picioarele ca nebunul, să le arunce în sus, și, în timp ce cu mîinile făcea gesturi repezi, din gură scotea niște urlate fioroase. Mama a rîs și a spus: „Nu, n-am mai dansat de mult". „Ar trebui să dansezi — a spus Leo — ia vino puțin încoace." Fredonînd o melodie, a luat-o pe mama de mîină, a tras-o de pe scaun, au început să danseze și chipul mamei s-a schimbat foarte mult: pe neașteptate a zîmbit, a zîmbit foarte drăguț: arăta atunci mult mai tânără. „Oh, mai de mult — a spus ea — mai de mult mergeam deseori la dans." „Atunci vino o dată cu mine, eu sînt membru al unui club de dans, a zis Leo. Dumneata dansezi minunat."

Mama se duse într-adevăr la clubul de dans și Leo deveni unchiul Leo, și din nou a venit un „1". Heinrich stătea cu urechile ciulite și de astă dată a înțeles repede că rolurile -s-au inversat. Pentru că mama spunea acum ce spusese atunci Karl. „Nu-1 lepăd." Iar Leo spunea se spusese atunci mama : „Ba ai să-1 lepezi".

Între timp Heinrich trecuse în clasa a doua și știa de mult ce înseamnă „ 1 ” pentru că aflate de la Martin, iar acesta la rîndul său aflate de la unchiul Albert că din împreunarea femeilor cu bărbații se nasc copiii, și era clar că „ 1 ” era un copil și n-avea decît să pună în loc de „ 1 ”, copil. „Nu lepăd copilul”, spunea mama. „Ai să lepezi copilul”, zicea unchiul Leo. „Am să lepăd copilul”, spusese mama, atunci, lui Karl. „N-ai să lepezi copilul”, spusese Karl.

Că mama se împreunase cu Karl, pentru el era; limpede încă de pe atunci, deși pe atunci nu se gîndea la „împreunat”, ci la altceva, ce nu suna atît de distins. Așadar se pot lepăda copiii. Mama lepădase copilul și de aceea Karl plecase. Karl nu, fusese unchiul cel mai rău. „L”, copilul, veni și unchiul Leo începu să amenințe : „Îl duc la căminul de copii dacă lași slujba”. Mama a trebuit totuși să - lase slujba pentru că supa, cu care erau favorizați funcționarii municipali, a fost suprimată și curînd n-a mai existat nici bursă neagră. Nimeni nu se mai omora pentru o supă, existau bani noi, bani puțini, și în magazine se iviseră lucruri care mai înainte nu se găseau nici măcar la bursa neagră. Marna plîngea și „1” era micuț și se numea Wilma, așa cum o chema și pe mama ; Leo a stat îmbufnat pînă cînd mama a găsit din nou de lucru la o brutărie.

A venit unchiul Albert și i-a oferit mamei bani, mama nu i-a luat și unchiul Leo a țipat la ea, și Albert, unchiul lui Martin, a țipat la Leo. Mirosul specific al unchiului Leo era cel al loțiunii de bărbierit Unchiul Leo era roșu la față, roșu de curat ce era, și avea părul negru ca smoala; Leo își pierdea mult timp cu îngrijirea unghiilor și sub bluza uniforme purta tot timpul un fular galben. Leo era zgîrcit: pentru copii nu cheltuia nici un ban și prin asta se deosebea de unchiul Will al lui Albert și de unchiul Albert al lui Martin, care erau foarte darnici. Will era un alt fel de unchi decît Leo, dar și Leo era alt fel decît Albert. Treptat se formară diverse categorii de unchi: Will era un. unchi adevărat, Leo era un unchi cum fuseseră și Erich, și Gert, și Karl : niște unchi care se „împreunau” cu mama. Albert, în schimb, nu semăna nici cu Will și nici cu Leo : nu era un unchi adevărat ca Will care era ca și un bunic, dar nici un unchi pentru „împreunare” nu era.

Tata era cel din poza de pe perete : un sergent-major care rîde, -fotografiat acum zece ani. Dacă mai înainte îl crezuse pe tata bătrîn, acum îl socotea tînăr, apropiindu-se tot mai mult de vîrsta lui: sau el creștea pe nesimțite spre tata care avea o vîrstă doar cu puțin mai mare, de două ori, cît a lui. La început tata fusese de patru ori, de cinci ori mai bătrîn decît el. Și într-o altă fotografie, atîrnată alături, era mama la optsprezece ani : nu arăta ea aproape ca o fetiță care se duce la prima împărtășanie ?

Unchiul Will era aproape de șase ori mai în vîrstă decît el și totuși în fața lui Will se simțea, bătrîn și priceput, înțelept și obosit — și accepta afecțiunea lui Will cum accepta afecțiunea unui bebe, drăgălăseniile micuței sale surori care creștea vertiginos. El o îngrijea, îi dădea biberonul, încălzea fiertura, fiindcă după-amiaza mama era plecată și Leo nu mișca un deget pentru copil. „Nu sînt doică.” Mai tîrziu Heinrich se îngrijea și de scîldatul Wilmei, o așeza pe oliță și o lua cu el cînd mergea la tîrguit, sau seara cînd se ducea la brutărie după mama.

Cu totul alt fel decît Will era unchiul Albert al lui Martin : un om care cunoștea valoarea banului. Un om care, deși avea *bani*, știa cît de îngrozitor

e cînd se scumpește piinea și cînd crește prețul margarinei, un unchi pe care și l-ar fi dorit nu un unchi pentru „împreunare” și nici unul ca unchiul Will care era bun cel mult la joacă și la plimbări. Will era bun, dar cu Will nu se putea *discuta*, pe cînd cu unchiul Albert se putea discuta, deși avea *bani*.

Se ducea cu plăcere *acolo* din mai multe motive: în primul rînd pentru unchiul Albert și abia apoi pentru Martin, care, în ceea ce privește banii, se asemena cu unchiul Will. Și pe mama-mare o îndrăgea, deși era smintită. Și pentru fotbal se ducea acolo, și pentru mîncărurile din frigider; și era atît de comod s-o așeze în grădină pe Wilma, în cărucior, și să joace nestingherit fotbal ore întregi, scutit de prezența unchiului Leo.

Era îngrozitor să vezi cum se mînuiau *acolo banii*: primea tot, tot ce dorea și se purtau drăguț cu el, dar nu era numai chestiunea *banilor* care-i strecura în suflet presimțirea sumbră că într-o bună zi se va întîmpla ceva neplăcut. Erau lucruri care nu mai aveau nici o legătură directă cu *banii*: de pildă deosebirea dintre unchiul Leo și unchiul Albert, sau deosebirea între șocul lui Martin, cînd a auzit cuvîntul acela pe care mama îl adresase brutarului — și propria lui spaimă, nu prea mare, cînd pentru întîia oară a auzit de la mama un cuvînt pe care, pînă atunci, nu-l auzise decît din gura unchiului Leo și a unei taxatoare. Îl socotea un cuvînt urît și nu-i făcea nici o plăcere să-l audă, dar nu era chiar atît de îngrozit din cauza asta, așa cum fusese Martin. Astea erau deosebiri care țineau numai în parte de *bani* și doar unchiul Albert le cunoștea, căci înțelesese perfect că nu trebuie să fie *prea bun* cu el.

De cîteva minute simţea cum cineva din spate o fixează cu perseverenţa aceea a indivizilor convinşi că au succes. Erau oameni şi oameni; îşi dădea seama cînd privirea admiratorului era nostalgică şi timidă. Cel de acum, însă- era sigur de el, o privire fără melancolie, şi timp de cîteva secunde ea se strădui să şi-1 închipuie : negricios, elegant, puţin snob, probabil făcuse şi o prinsoare; „zece contra unu că în trei săptămîni îmi va ceda”.

Era obosită şi nu i-ar fi trebuit nici un efort să ignore cu totul pe adoratorul necunoscut, să se poată bucura gîndindu-se la sfîrşitul de săptămîină pe care îl va petrece împreună cu Albert şi cu băiatul, afară, la mama lui Albert. Era în prag de toamnă, aşa că vor fi puţini vizitatori. Ce minunat va li să-1 asculte pe Albert discutînd cu Glum şi cu Will despre momeli; îşi va lua cărţi şi va citi în timp ce copiii, Martin şi colegul lui de şcoală, vor juca fotbal, şi poate se va lăsa convinsă să meargă cu Glum la pescuit, va asculta tot felul de explicaţii despre momeli, tehnică, diverse undiţe şi despre marea, nemăsurata răbdare a pescarului. Tot mai simţea privirea care o fixa din spate şi totodată efectul soporific al vocii lui Schurbigel: oriunde trebuia să se ţină o conferinţă, cît de cît în legătură cu cultura, Schurbigel o ţinea. Îl ura şi regreta gestul indolent de politeţe cu care acceptase invitaţia. Ar fi fost mai bine să se ducă la cinema cu Martin, pe urmă să mănînce îngheţată, să bea cafea şi să citească ziarul de seară în timp ce Martin s-ar amuza să aleagă discurile pe care, serviabilă, fata din cofetărie i le punea. Acum însă o şi dibuiseră cîteva cunoscuţi şi, desigur, iarăşi va fi o seara sucită, cu sandvişuri preparate în grabă, sticle destupate cu pocnet, cafea — „Sau poate preferaţi ceai ?” — ţigări şi mutra de bivoli a lui Albert cînd va trebui să se întreţină cu oaspeţii şi să dea informaţii despre soţul ei.

Prea tîrziu însă. Acum vorbea Schurbigel, pe urmă părintele Willibrord îi va prezenta „lumea” şi se va ivi şi acel admirator necunoscut a cărui privire insistentă ca lumina unei lămpi o simţea în ceafă. Cel mai bine ar fi să moţăie un pic şi în felul acesta să-şi facă o mică provizie de somn.

Făcea totdeauna ceea ce nu voia să facă, dar nu îndemnată de mîndrie, mîndria aceea alimentată de gloria soţului ei căzut pe front, şi nici de dorinţa de-a cunoaşte nişte oameni înfiorători de interesaţi. Parcă senzaţia înotătorului era aceea care —o incita să hoinărească fără rost, să se lase secătuită de puteri de vreme ce totul părea mai mult sau mai puţin fără sens.: să vadă secvenţe din filme proaste şi să viseze asupra unor lucruri fără valoare, aruncate ca un balast din barcă, secvenţe fără legătură, prost filmate, cu actori mediocri şi lumină proastă. Luptînd cu disperare împotriva oboselii, se reculese şi începu să-1 asculte: pe Schurbigel, ceea ce n-o mai făcuse de mult. O obosea şi privirea insistentă pe care o simţea în ceafă, pentru că nu-i era uşor să reziste pînă la capăt în hotărîrea de a nu întoarce

capul și nu voia să-l întoarcă, deoarece îl cunoștea pe om chiar și fără să-l fi văzut. O scîrbeau intelectualii ăștia, vînători de fuste.

Determinată de reflexe și de resentimente, viața, acestora se desfășura de obicei după un model luat din literatură, oscilînd între Sartre și Claudel. Visau camere de hotel asemănătoare camerelor de hotel din filmele care rula seara tîrziu la unele cinematografe speciale: filme cu lumini crepusculare, dialoguri subtile, „sărace în acțiune, dar pasionante", pline de vuietul existențialist al orgii: un bărbat palid aplecat asupra unei femei palide, în timp ce țigara — „ah, ce unghi plin de efect" — scoțînd rotocoale de fum se consumă pe marginea noptierei. „E rău ce facem, dar trebuie s-o facem". Lumina stinsă, amurgul tot mai intens ; țigara mai fumegă încă pe marginea noptierei; apoi beznă, și se petrece lucrul acela inevitabil.

Cu cît cunoștea mai mulți astfel de cavaleri, cu atît își iubea mai tare bărbatul și cu toate că era considerată aproape o cocotă, de fapt în acești zeci ani nu s-a culcat niciodată cu un alt bărbat. Rai era altfel, la el complexe erau tot atît de autentice ca și naivitatea.

Încet-încet se lăsa adormită de glasul lui Schurbigel și uita cîtăva vreme de privirea insistentă a necunoscutului pironită în ceafă.

Schurbigel era înalt și masiv, iar coeficientul de melancolie de pe chipul său sporea de la conferința la conferință : și ținea multe conferințe. Cu fiecare conferință statura i se înălța, trupul îi creștea în volum. Nella avea impresia că e un balon grozav de inteligent, grozav de trist, un balon tot mai umflat care, îndată ce va plesni, nu va rămîne din el decît un ghemotoc de tristețe concentrată, răumiroitoare.

Tema conferinței era o temă gen Schurbigel: „Relațiile intelectualului cu biserica și statul într-un secol tehnicizat". Avea un glas plăcut: subtilonctuos, vibrînd de ascunsă sensibilitate, plin de o nesfîrșită tristețe. Avea patruzeci și trei de ani, mulți discipoli și doar cîțiva adversari, care însă izbutiseră să scoată la iveală din străfundurile unei obscure biblioteci universitare din Germania Centrală teza de doctorat a lui Schurbigel; disertația fusese scrisă în anul 1934 și purta titlul: „Führerul nostru în lirica modernă". De aceea Schurbigel își începea fiecare conferință cu cîteva aluzii la perfidia publicistică a unor tineri gălăgioși, sectari pesimiști, eretici flagelatori, incapabili să priceapă convertirea unui om maturizat spiritualicește. Dar și față de adversari menținea tonul cordial, se folosea împotriva lor de o armă care îi făcea să spumege de furie pentru că se trezeau dezarmați în fața ei. Schurbigel acorda grațierea, el ierta tuturor totul. Gesturile sale în timpul discursurilor semănau cu acelea ale unui frizer zelos, preocupat doar să-și mulțumească pe deplin clientul; în timp ce vorbea, Schurbigel părea că aplică unor prieteni și adversari imaginari comprese fierbinți, îi stropește cu esențe parfumate și reconfortante, le fricționează pielea capului, le face vînt cu evantaiul, îi răcorește, apoi îi săpunește îndelung și bine cu un săpun extrem de aromat, extrem de costisitor, în timp ce vocea lui uleioasă rostea lucruri extrem de inteligente. Schurbigel era pesimist, dar nu într-o prea mare măsură. Termeni ca : elită, catacombă, disperare pluteau ca niște balize luminoase, duse de curentul uniform și inteligent al cuvîntării, în timp ce oferea clienților imaginari ai frizeriei sale o tainică desfătare: tratamentul blînd, comprese fierbinți, reci,

călduțe, frecții, fericindu-și parcă auditoriul cu toate binefacerile înșiruite în lista unei frizerii de lux.

Într-adevăr, crescuse într-o frizerie de mahala. Copilul „extrem de talentat” fusese descoperit din vreme și sprijinit; clar băiețașul durduliu nu va uita niciodată melancolia apăsătoare din salonul mic și murdar condus de tatăl său : țacănitul foarfecii, nichelul scînteind în amurgul cenușiu, zumzetul blajin al mașinii electrice de tuns, conversațiile domoale, mirosul diverselor săpunuri amestecat cu cel al parfumuriilor pulverizate, clinchetul monedelor în casa de bani, pachetelele discret înmîinate, fișiile de hîrtie pe care se usca treptat spuma săpunului de bărbierit, iar peri blonzi, negri, roșcați păreau prinși într-o pastă uscată de zahăr — și apoi cele două cabine de lemn, calde și întunecoase în care lucra mama : lumină artificială, fum gros de țigară, discuții tînguitoare, la un moment dat stridente, despre tot felul de boli femeiești. Ceremonios și melancolic tata venea, cînd nu avea clienți, în fundul frizeriei, fuma o țigară și-l asculta la vocabular; urechea lui Schurbigel devenea susceptibilă, sufletul i se întrista. Tată-său nu nimerea niciodată accentul cerut de cuvintele latine, pronunța mereu *genús*¹ în loc de *génus*, *âncilla*² în loc de *ancilla*, iar cînd băiatul scria *titemi*³, pe chipul tatii apărea un rînjit stupid, fiindcă asociațiile lui de idei se desfășurau la un nivel foarte scăzut.

Acum Schurbigel aducea auditoriului desfătarea unei alifii misterioase cu care le ungea decent urechile,

1 Origine, specie (lat.).

2 Sclavă, slujnică (lat.).

3 A face (elină).

frunțile, obraji; apoi, smulgîndu-le de la gît șervetul, făcu o scurtă plecăciune, strînse foile manuscrisului și, cu un surîs sfios și dezesperant, părăsi tribuna. Au fost aplauze unanime și îndelungate, însă discrete, așa cum îi plăceau lui Schurbigel : nu suporta aplauzele zgomotoase. Virî mîna dreaptă în buzunarul pantalonilor și începu să se joace cu o cutie de tablă plină cu drajeuri de glutamină : clinchetul limpede și ușor al perlelor îl liniștea și, zîmbind, strînse mîna părintelui Willibrord care-i șopti : „Grandios, pur și simplu grandios !” Schurbigel își luă rămas bun, trebuia să plece de urgență la deschiderea „expoziției din Oberland” ; era specialist în pictura modernă, în muzica modernă, în lirica modernă. Tocmai temele dificile îl atrăgeau, fiindcă în cadrul lor putea lansa opinii îndrăznețe, putea experimenta ipoteze temerare. Îndrăzneala lui Schurbigel era la fel de mare ca și bunăvoința lui: cel mai mult îi plăcea să-și laude în public adversarii și să descopere cusururi prietenilor. Rareori lăuda vreun prieten ; în felul ăsta își cîștiga faima de incoruptibil. Schurbigel era incoruptibil și, cu toate că avea adversari, el însuși nu era adversarul nimănui.

După război (și în privința asta Saul era deseori citat ca exemplu) Schurbigel descoperise imensa putere de fascinație a religiei. Spre surpriza prietenilor se proclamă creștin, dedicîndu-se acțiunii de descoperire a artiștilor creștini ; de mare folos i-a fost o intuiție meritorie avută în urmă cu un deceniu: descoperirea lui Raimund Bach, cel mai de seamă poet al generației sale. Îl descoperise în timp ce era redactorul unui ziar nazist, îl

publicase, așa că-și permitea —. și chiar dușmanii amuțeau — să înceapă orice conferință asupra poeziei moderne cu fraza : „Cînd în 1935 am publicat, primul, o poezie a decedatului nostru poet, Bach, căzut în Rusia, am știut ca începe o nouă epocă de cristalizare lirică”.

De pe urma acestei intuiții cîștigase dreptul de-a o numi pe Nella „draga mea Nella” și ea nu putea să se împotrivească, deși știa că Rai îl urîse la fel cum îl ura ea acum. Cîștigase dreptul ca la fiecare trei luni să bea seara la ea vin și ceai, aducînd mereu cu el o jumătate de duzină de tineri neglijent îmbrăcați — iar cel puțin o dată la șase luni, fotografia „văduva poetului și descoperitorul acestuia” trebuia să apară undeva.

Nella răsuflea ușurată cînd îi pierdea din ochi, îl ura, dar o și amuza, iar acum, cînd aplauzele încetaseră și ea se trezi de-a binelea, nu mai simți privirea aceea stăruitoare în ceafă, ci o întîlni în față. Ridică ochii și-1 zări pe cel care încercase cu atîta perseverență s-o cucerească, îndreptîndu-se împreună cu părintele Willibrord spre ea ; era încă tînăr și — în ciuda modei — foarte discret îmbrăcat; un costum gri-închis, cravata înnodată corect, și figura lui văzută din față arăta destul de simpatică — o anume inteligență ironică, proprie redactorilor trecuți de la rubrica politică la foileton. Era caracteristic pentru naivitatea părintelui Willibrord că-i luă cu totul în serios pe oamenii de teapa lui Schurbigel și a necunoscutului care venea încet spre ea pentru a-i fi prezentat.

Tînărul era negricios, așa cum și-1 închipuise, dar nu corespundea categoriei intelectualilor vinători de fuste cum tocmai îl categorisise. Îi zîmbi încă o dată, să-1 tulbure. Se va lăsa prins și el în jocul ăsta al unor mușchi minusculi ?

El căzu în capcană și, cînd se înclină, îi văzu părul des și negru, cărarea aleasă cu grijă.

— Domnul Gäseler, spuse zîmbind părintele Willibrord, lucrează la o antologie a poeziei lirice și ține mult să se sfătuiască cu tine, dragă Nella, să decideți care din poeziile lui Rai să fie incluse în culegere.

— Cum te cheamă pe dumneata ? întrebă ea și văzu pe fața lui că ia drept emoție spaima care o cuprinsese.

O vară în Rusia, o groapă în pămînt, un mic sublocotenent care l-a trimis pe Rai la moarte. Oare pe acest obraz negricios, ireproșabil bărbierit, se lipise acum zece ani palma lui Albert ?

...„L-am lovit peste față atît de tare, încît, pentru o clipă, mi-am văzut pe obrazul lui negricios cele cinci degete și am plătit această palmă cu șase luni detențiune în închisoarea militară din Odesa.” Niște ochi scrutători, cam temători, o privire pînditoare. Retezată a fost viața lui Rai și, o dată cu ea, viața mea și cea a băiatului, din pricina încăpățînării tale orgolioase, sublocotenent cu păr negru, care ai cerut cu insistență ca ordinul tău să fie executat; tăiat trei sferturi din frumosul film care era turnat și trebuia să ruleze pînă la capăt, retezate și aruncate în camera de vechituri, de unde era nevoită să le adune acum bucată cu bucată, visurile care fuseseră menite să nu fie visuri. Actorul principal zvîrlit afară și toți ceilalți, ea, băiatul și Albert, siliți să turneze din nou filmul cîrpit. Producătorul a permis accesul pentru două ore unui mic dispecer, care de la sine putere a decis asupra restului filmului. Afară cu actorul principal! Viața ei ratată, a lui Albert, a băiatului,

a bunicii, toate au depins de acest mic cîrpaci care continuă să ia tulburarea ei drept o subită îndrăgostire. Oh, tu, micule, istețule cîrpaci cu privirea ta iscoditoare, editorule de antologii, dacă ești tu — îmi pari prea tînăr pentru asta — dar dacă ești tu, atunci ți-a venit și ție rîndul să fii actorul principal în această ultimă parte a filmului și o să ai un sfîrșit melodramatic figură legendară în gîndurile băiatului meu, omul negru din mintea bunicii, împovărat de ura întreținută cu îndîrjire timp de zece ani; o să fii la fel de amețit ca și mine, acum.

— Găseler, se recomandă el zîmbînd.

— Domnul Găseler semnează de două săptămîni foiletonul *Curierului* — nu te simți bine, dragă Nella?

— Nu, nu mie bine.

— Să luăm ceva răcoritor, o cafea, îmi permiteți să vă invit ?

— Da, spuse ea.

— Veniți cu noi, părinte '?

— Da.

Numai că ea trebuia mai întîi să-i strîngă mîna lui Trimbom, s-o salute pe doamna Mesewitz, să audă pe cineva șoptind : „Scumpa noastră Nella îmbătrânește”, și stătu în cumpănă dacă să-i telefoneze lui Albert și să-i poftească și pe el încoace. Albert o să-l recunoască și-o va cruța de un interogatoriu dificil. Deși totul pleda împotriva faptului că ar fi el, era aproape sigură că el este. Arăta de douăzeci și cinci de ani, putea să aibă și douăzeci și opt, și în acest caz ar fi avut cel mult optsprezece ani atunci.

— De mult voiam să vă scriu, începu el cînd coborîră treptele.

— Nu prea ar fi avut rost, răspunse ea.

Ridică ochii spre ea, și stupida lui supărare o întărită și mai mult.

— De zece ani nu mai citesc nici o scrisoare, toate sînt aruncate nedesfăcute în lada de gunoi.

Lîngă ușa îl părăsi, îi strînse numai părintelui mîna și spuse :

— Nu, acum trebuie să plec acasă, nu mă simt bine... dacă vrei, cheamă-mă la telefon, dar nu-ți spune numele. Auzi ? Sa nu-ți spui numele !

— Ce s-a întîmplat, Nella dragă ?

— Nimic, răspunse, nu mai pot, sînt foarte obosită.

— Am dori mult să te vedem vinerea viitoare la Brernich, unde domnul Găseler va ține o conferință.

— Chemați-mă la telefon, dacă vreți, zise ea, și îi părăsi alergînd spre ieșire.

În sfîrșit, ieși din zona luminată și putu să cotească pe strada aceea întunecoasă, unde se afla cofetăria lui Luigi.

Aici fusese de sute de ori împreună cu Rai și era locul cel mai nimerit să peticească întrcîtva filmul, să potrivească în dinții angrenajului pelicula care rămăsese un simplu vis. Lumina stinsă, o apăsare pe buton și visul menit să devină realitate licărea din nou.

Luigi îi zîmbi și luă imediat discul care-i plăcea și pe care i-l puneă totdeauna cînd venea ; o muzică primitivă, sălbatică și sentimentală, ftizică și duioasă, și Nella așteptă încordată partea aceea unde melodia înceta și se prăbușea în prăpăstii nesfîrșit de adînci, cînd începea să ruleze prima parte a filmului, aceea care nu fusese vis.

Filmul începuse aici, în cofetărie, și doar cîteva amănunte se schimbaseră. Pe fațadă, deasupra vitrinei, o bucată de zid avea încă forma

unui cocoș acoperit cu sticlă în culori stridente : verde cum e cîmpul și roșie ca rodia, galben ca steagurile de pe trenurile de muniții, negru cum e cărbunele — și biletul pe care cocoșul îl ținea în clonț, mare cît patru cărămizi puse una peste alta, acoperit cu sticlă albă ca zăpada și inscripția roșie: „Hähnel ¹ —144 sorturi de înghețată". De la o vreme cocoșul era iarăși ca mai înainte, își revărsa lumina multicoloră asupra clienților așezați la mese, asupra barului, pînă departe, în colțul cel mai din fund, pînă la ea, care, ca și atunci, își privea mîna rezemată de masa — colorată într-un galben cadaveric — și scena întii putea să înceapă.

Un bărbat tînăr trecuse atunci pe lîngă masă, umbra lui căzu cenușie peste mîna ei și înainte chiar de a-și ridica privirea spre dînsul, el spuse : „Scoate jacheta asta brună, nu se potrivește cu dumneata". Și iată-l în spate, ridicîndu-i calm brațele și scoțîndu-i jacheta brună de *Hitlerjugend* ². A zvîrlit jacheta pe podea, a împins-o cu piciorul într-un colț al cofetăriei și s-a așezat la masă. „Firește, îți datorez o explicație" — și ea tot n-a putut să-l privească pentru că o a doua umbră căzu cenușie peste mîna ei, izbitor de galben, colorată de pieptul cocoșului. „Să n-o mai pui niciodată, nu ți se potrivește." Mai tîrziu a dansat cu el, cu cel care venise mai întii, au dansat pe o porțiune îngustă dinaintea barului, era puțin loc, și a putut să-l privească : pe fața lui surîzătoare ochii albaștri rămîneau ciudat de serioși și priveau peste umerii ei, la ceva foarte îndepărtat. Au dansat împreună, dar părea că dansează singur, numai mîinile o atingeau, ușor, mîini delicate, pe care mai tîrziu, cînd dormea lîngă ea, și le așeza deseori pe obraz. Nopti de un cenușiu-deschis, în care părul lui nu mai părea negru, ci cenușiu-deschis ca lumina venită de afară, și-i pîndea înfricoșată răsufierea abia perceptibilă doar cînd îi ținea palma pe gură.

1 Diminutiv de la *Hahn* (cocoș).

2 Tineretul hitlerist.

O viață fără complicații începuse din clipa cînd umbra a căzut cenușie peste mîna ei colorată galben. Jacheta brună de *Hitlerjugend* a rămas jos, în colțul cofetăriei.

Pe mîna ei, o pată galbenă, tot atît de galbenă ca și acum douăzeci de ani.

Găsea că poeziile sînt frumoase fiindcă erau scrise de el; dar pentru ea mult mai important decît poeziile era el însuși, care le recita cu atîta nepăsare. Total pentru el era atît de ușor, atît de firesc; pînă și ordinul de chemare, de care se temea și putea să-l tergiverseze, dar rămăsese amintirea celor două zile cînd fusese bătut în cazemată: bolți sumbre, umede, datînd din 1876, în care acum un francez scund și iscusit se îndeletnicea cu cultivarea ciupercilor : pete de sînge pe cimentul negru și umed, berea și rîgiitul celor din S.A., cîntecul înăbușit, ivit parcă dintr-un mormînt, vărsătura de pe pereți, din gang, unde în baliga de cal creșteau acum ciuperci alburii, bolnăvicioase, iar sus, acoperișul cazematei, acum ronduri de iarbă verde și răzoare de trandafiri unde se jucau copiii și mamele tricotau, strigîndu-le din cînd în cînd „Ai grijă !" și „Nu fi atît de sălbatic !" — unde pensionarii îndesau alene tutunul în pipă, doi metri

deasupra mormîntului macabru în care Rai și Albert timp de două zile trecuseră prin spaima morții. Tați cu fețe sărbătorești, jucîndu-se „hopa-hopa, călărețule”, bunici dăruind în dreapta și în stînga bomboane, fîntîna arteziană, și strigătul „Nu te duce prea aproape și bătrînul paznic care își făcea rondul de dimineață pentru a înlătura urmele desfîrurilor nocturne ale tineretului din mahala : batiste din hîrtie mînjite de ruj, sinonime ale cuvîntului iubire scrijelate sub clar de lună, în țărînă, cu crengi rupte din copaci. Pensionarii cei mai matinali, moșnegii bîțîind din picioare, veneau vara să vadă recolta paznicului înainte de a fi aruncată în tomberoanele de gunoi ; la vederea batistelor de hîrtie pestrițe și a roșului-țipător, șters de pe buze, chicoteau ascuțit: „Am fost și noi odată tineri”.

Iar dedesubt, mormîntul unde creșteau acum ciuperci, mișunând alburii în bălegarul brun, amestecat cu paie galbene ; aici a fost ucis primul evreu din oraș, Absalom Billig, un tînăr negricios, zîmbitor, cu mîini fine, ca și ale lui Rai: un excelent desenator. Știa să deseneze gardienii de bloc și pe cei din S.A. : „Germani pînă în măduva oaselor” — iar cei din S.A. : „Germani pînă în măduva oaselor” — l-au strivit cu picioarele, acolo jos, în cavou.

Un nou disc, omagiul micului barman negru, pentru frumusețea ei blondă. Își mută mîna puțin mai încolo unde lumina era roșie, reflectată din penele de la gîtul cocoșului : mîna ei se aflate în același loc, doi ani mai tîrziu, în ziua aceea cînd Rai i-a povestit că Absalom Billig a fost omorît: o evreică uscățivă, scundă, mama lui Absalom, a telefonat din locuința lui Albert la Lisabona, la Mexico City și a chemat toate liniile de navigație — ținîndu-1 tot timpul de mînă pe micuțul Wilhelm Billig, căruia i se dăduse acest nume din venerație pentru împăratul Wilhelm. Surpriză: departe, în Argentina, cineva a ridicat receptorul din furcă și a vorbit cu doamna Billig : viză, devize... Expediate ca tipărituri, două numere ale ziarului *Volkischer Beobachter*¹ împreună cu douăzeci de bancnote a cîte o mie de mărci au luat drumul Argentinei. Rai și Albert

1 Observatorul poporului, ziarul partidului național-socialist.

au ajuns desenatori la fabrica de marmeladă a tatălui ei.

Acum creșteau acolo ciuperci. Copiii se jucau, mamele strigau : „Ai grijă !” și „Nu fi atît de sălbatic!” sau, dacă fîntîna arteziană funcționa, „Nu te duce prea aproape !” și trandafirii înfloreau, roșii ca mîna ei acum, în lumina penelor roșii de la gît, penele blazonului lui „Hähnel”. Filmul rula mai departe și mîna lui Rai deveni mai grea, suflarea mai sonoră, nu mai rîdea, și într-o zi a venit o carte poștală de la doamna Billig : „Multe mulțumiri pentru salutările din patria scumpă”. Și a fost expediat al doilea colet, două numere din *Stürmer*¹ cu zece bacnote de cîte o mie de mărci. Albert a plecat la Londra și din Londra sosi curînd știrea că se însoară cu o fată nebunatică și minunat de frumoasă, sălbatică și evlavioasă și Rai a rămas desenator și statistician la fabrica tatălui ei. Ce s-ar putea face pentru noul sort de marmeladă : „jeleul ieftin de fragi Holstege” ?

Penele de pe pîntecele cocoșului erau albastre ca cerneala, iar filmul rula mai departe : cenușiu, liniștit ; o dramaturgie obosită — pînă cînd, la Londra, fata nebunatică și minunat de frumoasă a murit și luni de zile n-a

mai venit de la Albert nici o veste ; ea îi trimitea scrisori pentru care el îi făcea reproșuri acum ; „întoarce-te, de cînd ai plecat, Rai nu mai rîde...”

Filmul devenea tot mai cenușiu și mai sumbru, o lumină stranie prevestea evenimente încordate. Albert s-a întors, a început războiul : mirosul cantinelor de cazarmă, hotelurile supraaglomerate, rugăciunile fierbinți pentru patrie rostite în biserici. Nici o cameră de închiriat și cele opt ore de permisie treceau

1 Ziar național-socialist.

repede, înainte ca îmbrățișarea să se fi săvîrșit: îmbrățișări pe divane plușate, pe cîte o canapea cafenie sau în paturile murdare ale gazdelor ocazionale cărora vremurile le surîdeau : unsoare de cizme pe cearșafuri.

Țîriitul soneriilor și micul dejun sărăcăcios luat în zori în timp ce matroana uscățivă puneă din nou anunțul la fereastră : „Cameră de închiriat”. O placă de carton între geam și perdea, și răspunsul din cale afară de cinic al proxenetei cînd Rai s-a arătat uimit de prețul prea mare. „E război și paturile sunt tot mai rare și scumpe.” Femei pășind sfioase în odaie, pentru prima oară săvîrșind lucrul acela inevitabil în afara patului conjugal, le era rușine de semiprostituția asta, dar o și savurau : aici au fost zămislîți învățăceii alfabetului din 1946, copii ai războiului, slabi și rahitici, care îl vor întreba pe învățător: „Bursa neagră unde se găsesc toate, e în cer ? Țîriitul soneriei, patul de fier și salteaua de zegras zdrențuită, un obiect atît de căutat încă două mii de nopți de război, pîna cînd, în sfîrșit, vor fi zămislîți învățăceii anului 1951.

Războiul a fost întotdeauna prielnic dramaturgiei pentru că în spatele lui se afla evenimentul acela înfiorător : moartea care atrage acțiunea, o întinde ca pielea de pe tobă, și aceasta începe să sune la cea mai ușoară atingere a degetelor.

Încă o limonada, Luigi, dar rece, rece de tot și toarnă în ea din sticla aia mică, verde, cu lichid amar : rece și amară ca despărțirea din stațiile de tramvai sau în fața porților de cazarmă, amară ca praful ridicat din saltelele gazdelor ocazionale: pulbere fină, sublimă murdărie care se scurge din crăpăturile tapetelor și se prelinge pe șinele tramvaiului 10, ale lui 8, ale lui 5, cînd pornesc spre cazarmile mustind de dezolare. Rece ca odaia de unde a trebuit să-mi scot repede geamantanul, odaia în care a și început să se instaleze noua locatară : blondă și cumsecade, soție de sergent-major în rezervă, cu dialectul ei westfalic, salamul despachetat și fața înfricoșată crezînd că pijamaua mea multicoloră e a unei prostituate, deși m-am bucurat de inevitabilul act tot atît de conjugal ca și dînsa : ne cununase într-o dimineață însorită de primăvară un călugăr franciscan cu ochi visători, Rai nu voise să ne bucurăm de inevitabilul act înainte de a ne fi căsătorit. Nici o teamă, dragă nevastă de sergentmajor în rezervă. Bulgărele de unt în hîrtie de pergament, fața îmbujorată de rușine, gata să plîngă. Ouăle rostogolite pe masa murdară. Ah, majurule, tu care țineai basul atît de frumos la liturghia mare, ce i-ai făcut nevestei tale ? Tinichigiule cu porc, vacă, și găini, cîntărețule de *dies irae*, la parastase, tu, pentru care după numai zece ani Verdun-ul a rămas o simplă poveste debitată la halba de dimineață, tu, zămisliitorul a patru copii de școală, tu, basul, orga profundă a corului

bisericesc, ce i-ai făcut nevastei tale care va înghiți în noaptea asta praful amar al saltelei și va pleca apoi acasă cu simțământul că e o prostituată, ducînd în pîntece învățacelul anului 1946, orfan de tată pentru că veselul cîntăreț și rapsod al Verdun-ului o să zacă în nisip cu o schijă în piept, pentru că nu a fost numai, un bun bas, dar și un soldat apt pentru tropice. O față roșie, plînsă și oul care se rostogolește de pe masă și cade pe podea : albușul lipicios și gălbenușul galben-închis, cojile sfărîmate și camera atît de rece și de murdară, atît de gol geamantanul meu, numai cu pijamaua prea pestriță și cîteva obiecte de toaletă, mult prea puține pentru a se convinge buna femeie că nu sînt o prostituată. Și deasupra, cartea pe care se putea citi clar : *roman*, iar verigheta o considera drept o stratagemă nereușită. Învățacelul anului 1946 va fi zămislit în tine de un tinichigiu ; cel al anului 1948, în mine, de un poet, dar asta nu prezintă prea mare importanță.

Mulțumesc, Luigi, mai pune o dată discul ăla, știi tu care ! Muzica primitivă, sălbatică ce se stinge la momentul potrivit, melodia se prăbușește scîncind în prăpastie, se pierde, dar pe urmă urcă din nou. E atît de rece limonada, cum erau și camerele acelea, atît de amară ca și praful saltelelor, iar raza de lumina albastră din penele cozii cocoșului se așterne acum peste mîna mea.

Mai departe regizorul folosește această lumină posomorită menită să impresioneze. „Asta creează atmosferă”. Și iarăși mirosul amar de la marginea terenului de instrucție, mulți soldați au și fost decorați, banii curg și camerele sînt tot mai puține : zece mii de soldați dintre care cinci mii primesc vizite și în tot satul numai două sute de camere, socotind și bucătăriile, unde, pe bănci de lemn, se zămislesc învățăceii anului 1948 ; zămisliți de niște tați decorați, oriunde găsesc un loc pentru procreare : în buruieni sau în culcuș de cetină unde, în ciuda frigului, te poți întinde în grabă, fiindcă e ianuarie și sînt mai puține camere decît soldați. Au sosit două mii de mame și trei mii de neveste, de trei mii de ori trebuie săvîrșit undeva inevitabilul act pentru că „natura își cere drepturile”, iar dascălii anului 1948 nu vor să stea în fața unor bănci goale. Nedumerire și disperare în privirile femeilor și ale soldaților, pînă cînd cel mai în vîrstă din garnizoană are o idee salvatoare: șase barăci cu două sute patruzeci de paturi sînt goale, precum și întreaga aripă a șaptea a complexului de cazărmi unde se află compania de artilerie ușoară, care tocmai plecase la poligon, și mai e loc și în pivnițe, grajdurile sînt de asemenea goale și au paie bune, curate, „cu plată, firește”. Se rechiziționează șoproanele, omnibuzele care circulă pînă la orașelul situat la douăzeci de kilometri. Cel mai în vîrstă din garnizoană calcă toate legile și convențiile, căci divizia e gata de plecare, departe, în necunoscut și inevitabilul act trebuia îndeplinit încă o dată, altfel cazărmiile anului 1961 vor fi goale ; și astfel au putut fi zămisliți bobocii anului 1948 : niște ținci firavi a căror primă acțiune cetățenească avea să fie furtul de cărbuni : erau potriviți pentru asta, erau sprinteni și subțiri, înghețau de frig și știau să aprecieze valoarea lucrurilor : cocoșați pe vagoanele cu cărbuni, aruncau de acolo cît apucau. Oh, micilor hoțomani, vă veți cuminti, v-ați și cuminit, voi care ați fost zămisliți pe canapele, pe bănci de bucătărie, în paturi de cazarmă sau în sala 56 a companiei de artilerie ușoară, voi, zămisliți în grajduri, pe paie proaspete, pe pămîntul rece din

pădure, pe coridoare și în încăperile dosnice ale cantinelor, unde un administrator cumsecade își transforma pentru o oră camera într-un bordel pentru soți: nu-i nici o rușine, oameni sîntem cu toții. Țigări, Luigi, și încă o limonada, mai „rece, dacă se poate, și toarnă mai multă amăreală de aceea, din sticla verde.

Învățăcelul meu pentru anul 1948 a fost și el zămislit în acea lună ianuarie, dar nu într-o odaie de locuit, nici la o gazdă ocazională, noi am avut noroc, am găsit un bordel particular, mic și încîntător, casa pentru *week-end* a unui industriaș, care tocmai în acel sfîrșit de săptămînă n-a avut timp să-și viziteze prietenele : le-a lăsat pe amîndouă să se plictisească, în timp ce el făcea afaceri cu tunuri. Micul bordel între brazii din poiana verde și voi, două fete atît de înțelegătoare, care ați dormit într-o singură cameră și ne-ați cedat nouă pe cealaltă : covoare de culoarea mierei, tapete de culoarea mierei, mobilă capitonată cu stofă de culoarea mierei, un Courbet pe perete. — „E veritabil ?" „Dar ce vă închipuiți!" — un aparat de telefon de culoarea mierei și dejunul cu cele două fete minunat de frumoase care știau să servească atît de bine : pîine prăjită și ouă, ceai și suc de fructe și totul — și șervețele de culoarea mierei, încît aproape că simțeau aroma mierei.

Și deodată lumina se aprinde — poc, filmul s-a rupt, o licărire cenușie, o pată galbenă luminoasă, se aude încă în cabina operatorului hîrîitul manivelei; s-a aprins lumina, fluierături în sală, dar fluierăturile n-aveau nici un rost: filmul care fusese turnat se terminase după primul sfert.

Privea în jur, ofta și fuma așa cum fuma de obicei cînd se întorcea de la cinema : limonada lui Luigi se încropise, amăreala alcoolului se evaporase și avea un gust searbăd, ca de vermut foarte diluat. Și iată și celălalt film introdus în aparat : cocoșul pestriț, de acolo, de sus și lumina verde a penelor de pe spate care se așternuse peste mîna ei ; același cocoș aproape, numai culorile îi erau ceva mai stridente, tot cele 144 de sorturi de înghețată, dar alt bărbat îndărătul barului și eroul filmului un altul, acela care fusese zămislit într-o casă de culoarea mierei. Oare făcuse cunoștință în seara asta chiar cu cel care declanșase pocnetul ?

Oare nu ești prea tînăr să fii acela care a ajuns în litania de răzbunare a mamei ? Împinse paharul la o parte, se ridică și trecu pe lîngă Luigi, cînd își aduse aminte că mai trebuia să și plătească și să-i zîmbească lui Luigi: el primi banii ca și zîmbetul ei de o tristețe recunoscătoare, după care ea ieși din cofetărie. Adesea o cuprindea subit dorul de copil pe care zile întregi îl uita : îi plăcea să-i audă glasul, să-i atingă obraji, să știe că e aici, să simtă mîna lui delicată și să-i observe respirația ușoară, să se convingă de existența lui.

Taxiul o ducea repede pe străzi întunecoase. Privi pe furiș chipul șoferului, o față calmă, serioasă, pe jumătate adumbrită de cozorocul șepcii. — Ai soție ? îl întrebă și capul din penumbră se înclină afirmativ, apoi se întoarse o clipă spre ea și îl văzu cum surîde mirat.

— Și copii ? mai întrebă.

— Da, zise omul și ea îl invidie.

Brusc izbucni în plîns și imaginea din parbriz, fulgerată de lumini, se încețoșă.

— Pentru Dumnezeu, spuse șoferul, de ce plîngeți?

— Mă gîndesc la soțul meu, răspunse ea, acum zece ani a căzut pe front.

Șoferul se întoarse surprins spre dînsa, apoi privi iarăși înainte, doar mîna dreaptă o desprinsese de pe volan și pentru o clipă o lăsă ușor pe brațul ei. Nu spunea nimic, iar ea era bucuroasă că tace ; îi spuse :

— Acum cotește la dreapta și mergi pe strada Hodler pînă la capăt. Imaginea din parbriz era încețoșată, aparatul de taxat făcea tic-tac și cu un pocnet ușor zvîrlea cifrele în sus : groșen ¹ după groșen se îngrămădeau în neobositul ceas de taxat. Ea își șterse lacrimile de pe obraz ; la lumina farului văzu biserica din capătul străzii și se gîndi cît de puțin semănau cavalerii ei cu Rai : bivoli cu profil bine conturat, care pronunță cu toată seriozitatea cuvîntul „economie” și folosesc fără ironie pînă și cuvintele „popor”, „construcție” și „viitor” ; mîini de bărbați cu sau fără viitor, încheștate pe gîtul sticlelor de șampanie, mîini aspre și diforme de oameni împovărați de anii prin care au trecut, oameni

1 Monedă germană.

ce iau totul în serios și în comparație cu ei, orice escroc, înainte de a înfunda pușcăria, e aproape un poet.

Șoferul îi atinse ușor brațul și, cu un ultim țăcănit, aparatul de taxat săltă un groșen mai sus. Ea dădu omului banii, mulți bani, acesta îi zîmbi, sări jos și fugi în jurul mașinii să-i deschidă portiera, dar ea se și coborîse și se uita la casă cît era de întunecată; nici măcar la Glum nu era lumină, lipsea pînă și fișia de lumină galbenă, care din camera mamei cădea întotdeauna în grădină. Descifra bilețelul de pe ușa de la intrare abia după ce descuie și făcu lumină în vestibul : „Am plecat cu toții la cinematograf”. Cu toții, era subliniat de patru ori.

Se opri în întuneric, în vestibul, sub portretul lui Rai. Fusese pictat cu douăzeci de ani în urmă și arăta ca un tinerel zîmbitor care compune versuri pentru ambalaje de tăiței: „Bamberger — tăiței cu ouă”. Rai surîdea din tablou, părea la fel de sprinten cum fusese odinioară, iar poezia pentru ambalajul de tăiței exista încă în arhiva părintelui Willibrord: albastrul se decolorase, la fel și literele romane, de tipar, de culoarea gălbenușului „Bamberger — tăiței cu ouă” ; Bamberger n-a mai apucat să fugă și fusese gazat, iar Rai zîmbea, cum zîmbise cu douăzeci de ani în urmă. În întuneric arăta aproape ca un om viu, îi recunoscuse cuta severă, aproape pedantă din jurul gurii, cuta aceea care îl făcea să spună — cel puțin de trei ori pe zi — „ordine”, „ordine”, ordinea la care se referea și cînd s-a cununat cu ea înainte de a trăi împreună consimțămîntul tatălui la căsătorie smuls cu greu, rugăciunea de cununie rostită automat, fără suflet, pe deasupra mîinilor împreunate, în lumina de amurg a bisericii franciscane împodobită fără gust; ceva mai în spate, cei doi martori, Albert și Absalom.

Telefonul sună și o readuse în lumea cu trei dimensiuni, în care intra cu prea puțină bucurie : așa numita realitate. Telefonul sună strident, de trei ori, de patru ori, pînă cînd ea se ridică încet și se duse în camera lui Albert. Auzi glasul lui Găseler care nu-și spuse numele, ci doar întrebă timid :

— Cine-i la aparat ?

Ea își spuse numele și el zise !

— Voiam numai să știu cum vă simțiți, mi-a părut atît de rău că nu v-ați simțit bine.

— Mă simt mai bine, spuse ea, mă simt mai bine. Și am să vin la conferință.

— Oh, splendid, spuse el, vin să vă iau cu mașina. Vă invit.

— Bine, zise ea.

— Să vin să vă iau ?

— Nu, nu, cel mai bine ar fi să ne întîlnim în oraș. Unde ?

— Vineri la douăsprezece, spuse el, în Piața Băncii de Credit, acolo unde se află ghișeul principal, la douăsprezece. Veniți într-adevăr ?

— Vin, spuse ea și gîndi: „Te voi ucide, te voi tăia în bucăți, te voi distruge cu o armă înspăimîntătoare: zîmbetul ăsta ce nu mă costă nimic, doar o neînsemnată mișcare din mușchii maxilarului inferior, un mecanism care e ușor de mînuit: am eu mai multe muniții decît aveai tu pentru mitralierele tale și mă costă tot atît de puțin cît te-a costat și pe tine muniția mitralierei”.

— Da, am să vin, spuse ea ; agăță receptorul în furcă și se înapoie în vestibul.

Dentistul deschise ușa locuinței și spuse :

— Ia loc, te rog, doamnă Brielach.

Un băiat, cam de aceeași vîrstă cu al ei, ședea la pian și lovea plictisit clapele :

— Du-te puțin afară, spuse dentistul.

Băiatul dispăru la iuțea lăsînd caietul de muzică pe clapele gălbui. Ea văzu titlul de pe copertă, citi obosită *Etudes 54*. Dentistul ofta în spatele biroului negru, lăcuit, căutîndu-i cu degetele lui prelungi fișa. După ce o găsi, puse deoparte cîteva bilețele prinse de fișă și-i spuse :

— Acum nu te speria. Aici am devizul de plată. O privi și oftă : ea privea tabloul atîrnat pe peretele din spatele lui: *Unkel în soare*. Pictorul risipise galben mult și strident pentru ca Rinul, colinele cu vii și frumoasa fațadă a orașelului să pară scăldată în soare, dar în zadar risipise pictorul atîta galben : Unkelul nu arăta însorit.

Dentistul luă un pachetel de tutun din sertar, îl deschise și, oftînd într-una, își răsuci încet o țigară groasă. Împinse spre ea tutunul și foițele, dar ea clătină din cap și spuse încet:

— Mulțumesc. Ar fi fumat cu plăcere, dar o dureau gura: dentistul îi badijonase gingia cu un lichid usturător, îi ciocănise toți dinții cu un ciocănel de nichel și, clătinînd mereu din cap, îi făcuse cu degetele lui lungi și frumoase un masaj îndelung și apăsător pe gingie. Puse bilețelul pe birou și deodată spuse :

— Să nu te sperii. Va costa o mie două sute de mărci.

Privea scrutător Unkelul în bătaia soarelui și era prea obosită să se mai sperie : se așteptase la cincisute sute de mărci ; dacă el ar fi spus „două mii”, ar fi fost tot atît de rău ca și „o mie două sute”. Și cincizeci de mărci erau bani mulți, chiar foarte mulți, dar orice sumă peste o sută cincizeci, îi era la fel de inaccesibilă : de la două sute și pîna la două mii sau mai mult, îi era aproape indiferent cît de mare era suma. Medicul trase fumul adînc în piept: avea un tutun proaspăt și aromat.

— Aș putea s-o fac cu opt sute, chiar cu șapte sute, dar atunci nu pot garanta. Așa însă va arăta ireproșabil, vă garantez. Dumneata știi, desigur, cum arată materialul mai ieftin pentru protezele dentare: știi cît e de albastru.

Da, știa, era îngrozitor : Luda, femeia de la magazinul de dulciuri, avea o proteză din asta și cînd zîmbea, lucea alb-albăstrui, vizibil artificială.

— Dumneata ar trebui să faci o cerere la Ocrotire, sau poate la Asistența publică. Dacă ai noroc, Asistența publică va contribui cu ceva. Ți-am întocmit și alte două devize de plată : pentru opt sute, fiindcă dacă-1 dai pe cel scump, nu capeți absolut nimic. Dacă ai noroc, primești în total cinci sute de mărci: prea multor oameni le cad dinții. Cît ai putea plăti dumneata lunar ?

Ea nici nu terminase cu plata cheltuielilor pentru prima împărtaşanie a lui Heinrich : opt mărci pe săptămînă, din cauza căroro Leo blestema într-una. Se mai adăuga și faptul că un timp nu va putea lucra — fără dinți nu va putea părăsi casa, se va încuia înăuntru și noaptea se va strecura la dentist, legată la cap. O femeie fără dinți are o înfățișare groaznică. N-o să intre în cameră nici un om străin și nici măcar în fața lui Heinrich n-o să se arate așa. Cu atît mai puțin în fața lui Leo. Treisprezece dinți scoși ! Luda avea numai șase scoși și tot arăta ca o femeie bătrînă.

— Și afară de asta. spuse medicul, ar trebui să primesc un aconto de cel puțin trei sute de mărci, înainte de a începe lucrarea și apoi, bineînțeles, banii de la Asistența publică și Casa de ocrotire, cînd ți se vor aproba.

Atunci ar fi achitată cam jumătate din sumă — și te-ai gîndit ce sumă ai putea

să plătești dumneata pe lună ?

— Poate douăzeci de mărci, spuse ea obosită.

— Pentru Dumnezeu, asta înseamnă că va dura mai mult de un an pînă vei plăti restul.

— N-are nici un rost, spuse ea, nu pot să procur nici pentru aconto.

— Dar trebuie s-o faci, spuse el, trebuie s-o faci cît mai repede, dimineața doar ești o femeie tînără, o femeie frumoasă și se va agrava dacă amîni, și te va costa mai mult.

Desigur, el nu era cu mult mai în vîrstă decît ea și arăta așa cum arată bărbații care au fost frumoși pe vremuri, în tinerețe : ochii de culoare închisă și părul blond, dar obrazul îi era obosit și buhăit, iar pe cap părul începuse să i se rărească. Se juca încontinuu cu devizul.

— Nu pot, spuse încet, în astfel de condiții nu pot să fac lucrarea. Trebuie să achit totul anticipat, materialul și tehnicianul, toate cheltuielile, Nu pot. Ți-aș face imediat lucrarea., știu cît e de îngrozitor pentru dumneata.

Îl credea : îi făcuse cîteva injecții în gingie folosind niște fiole-eșantioane, nu-i ceruse nimic și avea o mînă ușoară, liniștită și sigură. Doar împunsătura în gingia îngrozitor de retrasă a fost dureroasă și lichidul din fiolă formase o pungă tare care cu greu a dat înapoi, dar după o jumătate de oră se simțise minunat : voioasă, tînără și fără dureri.

— Firește, îi spuse el, cînd ea îi relatase impresiile, e vorba de hormoni și de alte substanțe de care duce lipsă organismul dumitale — un remediu minunat și absolut inofensiv, dar scump cînd e vorba să-l cumperi.

Se ridică, își încheie paltonul și vorbi în șoaptă, de teamă să nu izbucnească în plîns. Gura o mai dureau iar suma exasperant de mare avea în ea ceva implacabil ca o condamnare la moarte : cel mult în două luni treisprezece dinți or să-i cadă și atunci gata cu viața ei. Nimic nu detesta Leo mai mult decît dinții stricați ; el însuși avea o dantura ireproșabilă, dinți albi și perfect sănătoși, îngrijiți cu mare rîvnă. În timp ce își încheia paltonul, murmură numele bolii, care suna îngrozitor, ca un diagnostic fatal, rostit de un medic : „paradentoză”.

— Am să vă dau mai tîrziu răspunsul, spuse ea.

— Ia și devizul cu dumneata. Asta e cel bun și aici e celalalt, în trei exemplare. Pentru fiecare cerere ai nevoie de cîte unul, iar al treilea este pentru dumneata, ca să știi suma.

Medicul răsuci o altă țigară ; intră asistenta și el îi spuse :

— Bernhard poate exersa mai departe.

Ea vîrî hîrtille în buzunarul paltonului.

— Nu-ți pierde curajul, îi strigă medicul zîmbindu-i posomorit, la fel de posomorit ca lumina soarelui ce cădea peste Unkel.

Acasă era Leo și nu dorea să-l vadă acum. El avea niște dinți strălucitor de sănătoși și de luni de zile o bombănea pentru dinții ei și pentru mirosul din gură, împotriva căruia lupta zadarnic. Miinile severe, curate îi cercetau zilnic trupul și privirile îi erau tot atît de severe și ferme ca și mîinile. Ar rîde dacă i-ar cere bani. Rareori îi dăruia cîte ceva și atunci numai într-o clipă de sentimentalism și cînd avea și o suma disponibilă.

Seara era întunecoasă, pustie și liniștită și ea se opri în vestibul și încercă să-și imagineze dinții brutarului : cu siguranță că nu erau sănătoși, ea nu prea luase seama, dar ținea minte, vag, culoarea lor cenușie.

Prin geamul mat privi în curte unde un negustor ambulant își umplea căruciorul cu portocale : alesese din lăzi pe cele mari și le pusese în dreapta, pe cele mici — în stînga, apoi resfiră portocalele mici pe fundul căruțului, le așeză pe cele mari deasupra, iar pe cele mai mari le stivui în mici piramide, podoaba întregii construcții. Un băiețel gras strînse lăzile grămadă lingă cazanul de gunoi. Acolo, în umbra zidului, putrezea un morman de lămîi : galben amestecat cu verde, verde amestecat cu alb, în umbra aceea albastră care făcea ca obrajii roșii ai băiatului să pară violeți. Durerile din gură cedaseră și simți nevoia unei țigări și a unei cești de cafea și scoase portofelul din piele de căprioară, uzată, cenușie, bătînd spre negru ; îl primise cadou de la soțul ei putrezit de mult undeva între Zaporoje și Dniepropetrovsk. 1-1 dăruise cu treisprezece ani în urmă, era din Paris : cadou de la zîmbitorul sergent-major din fotografia colorată, de la zîmbitorul lăcătuș-auto, logodnicul surizător care nu-i lăsase mare lucru : un portofel uzat, o amintire de la prima împărțășanie și o broșură galbenă, tocită „Ce trebuie să știe lăcătușul-auto la examenul de calfă”. A lăsat în urmă un copil, o văduvă și portofelul din piele de căprioară, pe vremuri cenușiu, acum bătînd spre negru, un cadou din Paris de care ea nu se despărțea niciodată.

Ciudată fusese scrisoarea comandantului companiei: „A plecat cu tancul pentru sprijinirea unei manevre de recunoaștere și nu s-a mai întors din această acțiune. Noi știm însă că soțul dumneavoastră, care era unul dintre cei mai vechi și devotați soldați ai companiei, nu a căzut prizonier la ruși. Soțul dumneavoastră a murit ca un erou.” Nici ceasul, nici carnetul de soldă, nici verigheta și nici știrea că e prizonier. Atunci ce s-a întîmplat ? A ars în tancul lui.

Scrisorile adresate de ea comandantului companiei se înapoiau după o jumătate de an. „Căzut pentru Marea Germanie.” Un alt ofițer scrisese : „Regret că sînt nevoit să vă comunic că nici un martor ocular al acțiunii soțului dumneavoastră nu se mai află în unitate.” O mumie pîrjolită, undeva între Zaporoje și Dniepropetrovsk.

Băiatul cel gras din curte scrisese cu creta pe o tăbliță : „6 portocale uriașe pentru o marcă” — tată-său, cu obrajii rumeni ca și fiu-său, șterse 6 și desenă 5.

Își numără banii din portofel: cele două bancnote a cîte douăzeci de mărci de care n-avea voie să se atingă, banii de masă pe zece zile pentru băiat. În

plus mai avea o marcă și optzeci. Cel mai bine ar fi să se ducă la cinema : e întuneric și cald și timpul se topește nepăsător, fără dureri, timpul care altminteri era atât de dur — ore ca roțile de moară învîrtindu-se lent, lent și insistent pisează timpul : îi rămîneau oasele zdrobite, un creier de plumb și voluptatea orelor de seară care o scîrbea. Se temea de mirosul din gură, de dinții care se clătinau; parul se înăsprea și tenul se ofilea necruțător. Era bine și liniște la cinema, așa cum era în copilărie la biserică : binefăcătoarea cadență a cîntecelor, a predicii, ridicatul în picioare, îngenuncheatul. Binefăcătoare era biserica după duhnitoarea asprime a casei părintești unde un tată carnivor tiraniza o mamă bigotă ; mama încercase să ascundă sub ciorapi boala de varice cînd avea vîrsta pe care o are și ea acum : treizeci și unu de ani. Binefăcător era aproape tot ce nu însemna acasă ; binefăcătoare monotonia din fabrica de tăiței a lui Bamberger unde cîntărea tăiței și-i împacheta în cutii, cîntărea tăiței și-i împacheta în cutii, cîntărea, cîntărea. Împacheta — muncă de o stupiditate fascinantă, și curățenie : cutii de un albastru-închis — albastre ca zonele adînci ale mărilor de pe atlas — tăiței galbeni și bonurile izbitor de roșii pentru „Seria de poze multicolore a lui Bamberger”, cartonașe cu litere stridente reprezentând „comoara legendelor antice germane”. Oh, Siegfried, cu părul ca untul proaspăt, obraji ca înghețata de piersici și tu, Kriemhilda, cu pielea ca pasta de dinți ușor trandafirie, cu părul ca margarina și gura roșie ca cireașa. Tăiței galbeni, cutii albastru-închis și bonuri izbitor de roșii pentru „Seria de poze multicolore a lui Bamberger”. Curățenia din jur, rîsetele limpezi din cantina fabricii de tăiței a lui Bamberger și seara, cofetăria cu înghețată și cu lumina trandafirie.

Sau la dans cu Heinrich care din două în două săptămîni obținea duminica o învoire; vesel sergent de tancuri cu stagiul pe terminate.

O marcă optzeci era de ajuns pentru cinema, dar se făcuse târziu : matineul începea la ora unsprezece, deci începuse de mult și la ora unu ea trebuia să fie la brutărie. Băiatul din curte deschise poarta de tablă verde și tată-său urni căruțul. Prin poarta deschisă se vedea strada : cauciucurile mașinilor și picioarele bicicliștilor pedalînd de zor. Coborî treptele încet și încercă să-și închipuie cam cît ar fi dispus să cheltuiască brutarul pentru lascivitatea sa melancolică : avea un trup uscățiv, însă fața îi era grasă, buhăită, cu ochi triști. Cînd era singur cu ea, proslăvea plăcerile dragostei cu vorbe abia îngăimate : un imn recitat cu voce gravă despre frumusețea dragostei trupești. Își ura soția și soția îl ura, îi ura pe toți bărbații — el însă iubea femeile, le slăvea trupul, inima, gura, înălțîndu-și uneori melancolia pînă la extaz — și ea îl asculta în timp ce cîntărea margarina, topea ciocolata, prepara diferite creme și făcea cu lingura fondante și praline din amestecurile pregătite. În timp ce punea ciocolata cu pensula pe micile tortulețe confecționînd modele minuscule, socotite de el fermecătoare și învelea purceii de marțipan în ciocolată, el închina un imn de slavă chipului, miinilor, trupului ei gingaș.

În brutărie totul era cenușiu și alb, existau toate nuanțele între negrul formelor de cozonac, negrul cărbunelui și albul făinii; sute de feluri de cenușiu de-a valma, și numai rareori un pic de roșu sau galben, roșul cireșelor, galbenul-viu al lămîii, ori cel catifelat al ananasului. Aproape totul era între alb și cenușiu, nenumărate feluri de cenușiu, în care intra și fața

brutarului : o gură de copil, incoloră, rotundă, ochii cenușii și dinții cenușii printre care se zărea, cînd vorbea — și el vorbea într-una cînd era cu ea — o limbă roz, decolorată.

Brutarul rîvnea o femeie care să nu fie prostituată. De cînd soția îl ura pe el și pe toți bărbații, gusta numai plăcerile bordelului, plăceri care, evident, îi păreau prea puțin poetice, și o dorință îi rămînea neîndeplinită : dorința de a avea copii,

Cînd îl respingea găsind cuvinte dure pentru a-i califica dragostea — cuvinte tip Leo — el tresărea și ea își dădea seama cît de delicată îi era firea. Cuvintele astea izvorau și cu voie și fără voie, dintr-o furie aprigă împotriva blîndeții lui; erau cuvinte tip Leo, cuvinte care zi de zi, de ani în șir, șuierau, urlau în ea, cuvinte azvîrlite asupra-i ca niște blesteme, cuvinte ce zăceau în ea și răbufneau apoi, și acum le arunca în fața tristă a brutarului, zdruncinîndu-l sufletește.

„Nu, nu, zicea brutarul, te rog nu vorbi așa.”

Leo i-ar fi spus :

„Ei, ce faci mutra asta ?”, iar ea nu dorea să se ducă acum acasă să-l audă vorbind așa, să-i vadă dinții sănătoși, ireproșabili de albi.

Ar fi vrut să ajungă acasă abia după plecarea lui la slujbă. Prevăzătoare, încredințase fetița doamnei Borussiak ; nu era bine să-l lase pe Leo singur cu fiică-sa. Doamna Borussiak era o femeie drăguță, cu patru ani mai în vîrstă decît ea, cu dinți minunați, albi ca zăpada, o femeie care întrunea două calități: era evlavioasă și amabilă.

Intră în cafeneaua ce se afla peste dram de casa dentistului, se așeză lingă fereastră și scoase țigările din buzunarul paltonului : *Tomahawk*, țigări foarte lungi, foarte albe și foarte tari : „Soarele Virginiei a uscat acest tutun”. N-avea nici o poftă să citească revista ilustrată și, în timp ce amesteca cu lingurița în cafea, îi trecu prin minte că ar putea să-l roage pe brutar să-i dea un avans : poate i-ar da o sută de mărci și se hotărî să nu mai întrebuițeze cuvintele tip Leo, să nu-l mai jignească pe brutar. Poate că va îndeplini dorința brutarului: îi va accepta tandrețea afectuoasă, lascivă, asta va fi răsplata — între tortulețele și purceii de ciocolată pe jumătate vopșiți, el îi va șopti la ureche cuvinte ditirambice, deasupra grămăjoarelor de făină de cocos, a prăjiturelelor cu rom, presărate cu o pulbere fină, îi va zîmbi copleșit de fericire și va simți sărutările lipicioase, fericite, ale bărbatului ăsta care detesta dragostea cumpărată și nu mai avea parte de cea conjugală de cînd nevastă-sa ura bărbații; nevastă-sa — o frumusețe ofilită, cu părul scurt, cu privirea scrutătoare, dură, cu mîna încleștată pe manivela casei de bani ca un căpitan pe roata cîrmei: o mînă mică, cu bijuterii sobre, cu pietre reci, verde-topaz, prețioase, mîini care se asemănau cu mîinile lui Leo. O zeiță zveltă și băiețoasă care, în fruntea fetelor cu jachete brune, cîntase, numai eu zece ani în urmă, sprintenă și mîndră, cu o voce răsunătoare, frumoasă și atît de trufașă : „La beretă flutură pana” sau „înainte, toboșare!” : fiica birtașului de la „Pălăria roșie”, acolo unde tatăl ei și-a băut în fiecare vineri jumătate din leafă. Acum arăta ca o călăreață cu picioarele unei fete de șaisprezece ani și cu figura unei femei de patruzeci ce vrea cu tot dinadinsul să arate de treizeci și patru : femeie care refuză distant și amabil îndatoririle ei nocturne și care îl împinge la disperare ditirambică pe bărbatul posac și trist, din pivniță.

Duse ceașca la gură și se uită afară : peste drum putea să-1 vadă pe dentist manipulînd bormașina ; pe jumătate ridicate deasupra perdelelor, brațele gălbui, zgîriate ale bormașinei se mișcau în toate direcțiile; în umbra întunecată a peretelui văzu părul bălai și ceafa obosită a unui bărbat plin de datorii. Cafeaua îi făcea bine și țigara *Tomahawk* era minunată. Știa că brutarul e mai bun decît Leo ; e bun, destoinic, avea și mulți bani, dar ea să rupă cu Leo și totuși să locuiască mai departe alături de el, ar fi fost îngrozitor, înainte de toate pentru copii, apoi s-ar deschide un proces pentru întreținerea Wilmei, pentru o sumă pe care el o plătea acum Oficiului de ocrotire a minorilor ; ea o primea de la Oficiu și o strecura pe furiș înapoi lui Leo. „Parcă am vrut eu asta ? O știi foarte bine." Brutarul avea o cameră liberă, sus, unde locuise calfa care fugise, iar brutarul nu mai voia .să angajeze pe altcineva : „Tu ai să ții și locul calfei".

Era îngrijorată din cauza băiatului care de trei săptămîni nu se mai purta cu ea ca de obicei. Dintr-o dată își schimbase privirea, nu se mai uita la ea atît de sincer și deschis. Știa că totul a început din ziua aceea cînd Leo îl învinovățise de sustragere : ștregarul ăsta mic și frumos îl ura pe Leo, dar și Leo îl ura. Să rămînă singură cu copiii, asta ar fi cel mai bine ; se săturase de îndatoririle nocturne față de Leo și pe ascuns o invidia pe brutăreasa care putea să-și permită luxul de a-i urî consecvent pe bărbați. Singură cu băiatul ar putea să se descurce. Adesea se mira cînd își dădea seama cît de deștept e : un calculator de precizie, un socotitor ager care știe să se gospodărească mult mai bine decît știuse ea vreodată; o minte lucidă, un chip sfios dar cu privirea care de o săptămînă o ocolea mereu pe a ei. Brutarul avea o cameră liberă. Cel mai bine ar fi fost să ajungă iarăși la fabrica de tăiței a lui Bamberger; tăiței galbeni, atît de curați, în cutii albastre și bonurile țipător de roșii; părul lui Siegfried ca untul, părul ca margarina al Kriemhildei și ochii lui Hagen negri ca barba mongolă a lui Etzel, ca rimelul de neagră ; fața lui Etzel rotundă, rînjită, galbenă ca muștarul și apoi Giseller, cel cu pielea trandafirie, și omul cu lira, cu pieptarul ruginiu — drăguț, mult mai drăguț decît Siegfried după părerea ei — Volker. Și flăcările din jurul palatului incendiat, galbene și roșii ca untul amestecat cu sînge.

Seara, cofetăria avea o lumină trandafirie, stridentă, înghețată de banane, gălbuie, de cincisprezece pfenigi, sau împreună cu Heinrich, în uniformă de tanchist, la „Wespe", de unde trompeta sonoră, pătrunzătoare, domina toată împrejurimea ; vesel era fruntașul, caporalul, sergentul-major, pîrjolit într-un tanc undeva între Zaporoje și Dniepropetrovsk, mumie fără carnet de soldă, fără ceas, fără verighetă — și nici în prizonierat.

De rîs, rîdea numai Gert: tandrul și micul sobar care putea să zîmbească chiar și în timp ce-și îndeplinea obligațiile nocturne. Șaptesprezece ceasuri adusesese cu el, drept pradă de război; și tot ce făcea, o făcea rîzînd : și cînd cîntărea ghipsul și așeza teracotele, și cînd o îmbrățișa — îi vedea chipul deasupra ei, în întuneric, el zîmbea, trist câteodată, dar zîmbea. Apoi a șters-o la München — „Nu pot să trăiesc prea mult într-același loc" — el, prietenul cel mai bun al lui Heinrich. singurul cu care putea să vorbească uneori despre soțul ei fără să se simtă stîljenită.

Peste drum, dentistul deschise fereastra și se aplecă pentru cîteva clipe în afară. Fuma una din țigările acelea groase, răsucite chiar de el. Trei sute de

mărci aconto și apoi, cît pe lună ? O să vorbească despre asta cu băiatul, el știe să socotească, știe să calculeze: el avusese ideea de a lua un credit pentru mărfuri.: o sută cincizeci de mărci pe care le ciupea din banii de menaj, le strîngea fără ca ea să-și dea seama : ghetе și ciorapi, poșetă și șal: cartofi economisiți, margarina și cafea — suprimate, carne ștearsă din meniu.

Se simți mai destinsă cînd își aminti de băiat: el va găsi o cale. Dar o mie două sute de mărci or să-1 dea gata și pe el.

„Trebuia să-ți îngrijești din timp dinții, i-ar spune Leo, trebuia să înghiți ca mine, în fiecare zi, o lămîie și să-i îngrijești cumsecade, așa" — și i-ar face o demonstrație de spălat pe dinți! „Trupul meu, asta-i tot ce am — și de aceea fac totul pentru trupul meu". Fabrica de tăiței a lui Bamberger nu mai există, trecuseră doisprezece ani; Bamberger fusese gazat, mumie zbîrcită, pîrjolită, fără fabrică, fără cont la bancă — cutii albastru-îchis, tăiței galbeni, atît de lucioși și bonurile izbitor de roșii, pentru poze. Oare cum îl chema pe omul acela simpatic cu barbă căruntă, fața roșcovană, luminoasă, ca zahărul candel ? Dietrich von Bern ?

În ce-o privește pe Wilma, care de la ora zece era la doamna Borussiak, nu trebuia să-și facă griji.

La Erich se gîndea rareori; era atît de mult de atunci: opt ani. Noaptea, fața schimonosită de frică, mîna agățată ca o gheară de brațul ei ; ochii injectați — și uniforma S.A. care atîrna în garderobă ; cuvinte dulci, rostite și primite cu sfială, și recompensa : cacao, ciocolată și spaima cînd intra noaptea în camera ei, în cămașă de noapte, cu pantalonii trași pe deasupra ei și, desculț, să nu-1 audă mama lui; priviri pe jumătate demente ; ea știa că o să se întîmple ce n-ar fi vrut să se întîmple, fiindcă Heinrich era mort exact de un an de zile. Nu voia, dar nu spunea nimic și poate Erich ar fi plecat dacă i-ar fi spus ceva. Erich n-a plecat; a constatat cu uimire lipsa ei de opunere, iar ea a avut certitudinea paralizantă că e ceva inevitabil; asta el a considerat-o drept ceea ce — fără nici un temei — aștepta : drept dragoste. Respirația lui hîrîitoare, în întuneric, după ce a stins lumina. Și cu toate că era întuneric, îi vedea în albastrul mai viu al cerului gesturile stîngace, cînd, în fața patului, și-a scos pantalonii — și încă ar mai fi fost timp să spună : Pleacă ! — și el ar fi plecat, fiindcă Erich nu era Leo. Dar n-a spus nimic pentru că avea sentimentul paralizant că tot trebuie să se întîmple, și de ce nu cu Erich, care era atît de bun. Erich era tot atît de bun ca brutarul și Erich îi spusese în noaptea aceea luminoasă, în timp ce răsuflarea îi era agitată : „Ești frumoasă". Nimeni nu-i spusese asta, afară de brutar, care n-a fost nici măcar o dată răsplătit.

Își aprinse ultima *Tomahawk*. Băuse cafeaua pînă la fund, dentistul închisese iarăși fereastra și mînuia coarda bormașinei: trei sute de mărci acont și injecțiile minunate, atît de scumpe, după care se simțise atît de bine, atît de tînără. Hormoni, un cuvînt care ar provoca un rînjel hidos pe chipul lui Leo.

Cafeneaua era tot goală ; un bunic își îndopa nepoțelul cu cremă și în același timp citea ziarul ; continuînd să citească îi întindea copilului lingura cu cremă, iar copilul căuta s-o prindă.

Plăti cafeaua, plecă și cumpără trei portocale din banii de buzunar dați de Heinrich : jumătate din banii de pîine, pe care nu trebuia s-o mai cumpere

pentru că brutarul i-o dădea în dar. Dar de ce nu mai venea băiatul la brutărie și o lăsa pe ea să care pîinea grea ?

Nu luă tramvaiul și merse pe jos : nu era încă douăsprezece și jumătate și Leo încă nu plecase. Poate ar fi mai bine să-i spună lui Leo despre ce e vorba. Tot o să afle, poate că va cere un avans — dar nu există oare destule femei tinere, frumoase, cu dinți strălucitori de albi și sănătoși, cu dinți care nu trebuie înlocuiți cu alții ieftini, dinți bine îngrijiți, furnizați de natură gratis ?

Trecu pe lângă casa în care locuise Willi, un băiat serios, drăguț, primul care o sărutase ; albastrul cerului și foarte, foarte departe muzica din grădina restaurant, iar în zare jocuri de artificii, deasupra orașului, ploaie de aur de la balustradele din jurul turnurilor bisericilor și sărutul stîngaci al lui Willi care, tîrziu, a spus : „Nu știu dacă e un păcat — nu, nu, cred că nu, sărutul nu, lucrul celălalt e un păcat”.

Lucrul celălalt s-a întimplat mai tîrziu, cu Heinrich; tufișul umed cu crengi ce-l loveau peste față : o față palidă-, extrem de serioasă, purtînd în jurul capului o cunună verde-deschis, iar în spate se profila orașul, turle de biserici pe lângă care treceau nori de ploaie, și așteptarea plină de spaimă și disperare a plăcerii multlăudate ce nu se iveau ; decepția zugrăvită și pe fața serioasă a lui Heinrich, udă, încununată de crengi verzi; bluza de tanchist a cărei vipușcă de culoare roz se murdărise zăcea aruncată mai încolo.

Heinrich, carbonizat în tanc între Zaporije și Dniepropetrovsk; și Willi, seriosul, neprihănitul, niciodată veselul lipitor de afișe care s-a înecat în Marea Neagră, între Odesa și Sevastopol, un cadavru în fundul Mării Negre, în nămol, printre alge, oseminte spălate de valuri. Bamberger : zbîrcit, transformat în cenușă în cuptorul crematoriului, o cenușă fără dinți de aur, și Bamberger avusese dinți de aur atît de lați și de strălucitori.

Berna mai trăia ; avusese noroc, se căsătorise cu măcelarul care suferea de aceeași boală ca și Erich. Toate femeile trebuiau sfătuite să se căsătorească cu bărbați bolnavi, care nu sînt obligați să facă armată. Stăteau oare pregătite și pe noptiera Bernei sticle de oțet, praf de camfor, ceaiuri contra bronșitei, găseai și acolo peste tot feșe ? Și respirația măcelarului hîrîia tot atît de tare, amestec de pasiune și astmă ? Berna a știut să nu se îngrășe : stătea după tejghea și cu sînge rece și siguranță tăia felii pulpa de vițel. Pe obraji roșii ai Bernei se iveau linii albastre, dar mîinile ei mici și solide apucau cu îndemînare cuțitul subțire, caltaboșul brun, catifelat și șunca grasă, ușor trandafirie. Înainte, cînd nu se găseau alimente, Berna îi dăruia cîteodată o bucată de seu de mărimea unei cutii de țigări, un pachet minuscul cu untură solidă, pe vremea cînd guverna Karl și accesul la bursa neagră era interzis. Dar Berna de mult n-o mai saluta și mama lui Willi trecea pe lângă ea mută și oarbă, iar cînd venea soacră-sa o auzea rostind cuvinte pe care ceilalți nu le rosteau : „Felul tău de viață — totul are o limită”.

Leo plecase. Simți o ușurare cînd nu văzu în cuier chipiul și căpăstrul. Doamna Borussiak stătea în ușă zîmbind, cu degetul pe buze ; micuța dormea pe canapeaua lui Borussiak. Cînd dormea arăta atît de drăguță : părul castaniu cu licăriri aurii și gura, de obicei atît de plîngăreată, zîmbea în somn. Pe masa doamnei Borussiak se afla paharul cu miere, alături era lingura. Micuța avea fruntea ciudat de colțuroasă a lui Leo. Doamna

Borussiak era prietenoasă și bună, doar foarte rar spunea, în treacăt, încet că ar fi mai bine să-și facă oarecare rînduială în viață. „Ar trebui să-ți găsești un bărbat bun, trebuia să-l fi păstrat pe ăla” — făcea aluzie la Karl, pe care ea însă îl agrease cel mai puțin. Glasul răgușit, patetic, „Viața nouă” — gustul pentru trîncăneală și cultul aparențelor, pedanteria și evlavlia, toate erau în contrast, așa i se părea, cu lăcomia morocănoasă a miinilor lui, cu vorbele duioase spuse în șoaptă, din care se deslușea ceva respingător, ceva ce-i insufla teamă. Glas de ipocrit care psalmodia în biserică ; în ziua primei împărtășanii a lui Hemrich a auzit vocea lui „Viață nouă” răsunînd acolo, sus, lîngă orgă. Doamna Borussiak îi dădu cu grijă copilul înfășurat într-o pătură. Vecina oftă, apoi deodată își luă inima în dinți și spuse : — Termină o dată cu tipul ăsta ! Fața ei drăguță, trandafirie, arăta plină de curaj. Tot nu e dragoste la mijloc — însă mai mult nu spuse. Deveni din nou sperioasă și timidă și adăugă în șoaptă : Nu mi-o lua în nume de rău — dar copiii... Ea nu i-o luă în nume de rău, îi mulțumi, îi zîmbi și duse copilul în camera ei.

Veselul sergent-major de tancuri atîrna pe perete între ușă și oglindă, cu doisprezece ani mai tînăr ca ea. Gîndul că se culcase cu el i se păru pe neașteptate monstruos, ca și cum ar fi sedus un copil. Dar cum arăta în fotografie, tot atît de tînăr fusese și calfa brutarului, un băiețandru, un mucos, cu care i-ar fi fost rușine să aibă de-a face. Era departe, mort, și concediile fuseseră prea scurte; suficiente doar pentru a zămisli copilul, prea scurte însă ca să lase amintirea unor raporturi conjugale. Scrisori, numerele trenurilor pentru soldați în permisie, îmbrățișări grăbite la marginea cîmpurilor de instrucție, buruieni, nisip, barăci camuflate, miros de catran și incertitudinea și groaza care „plutea în aer” pe fața lui Heinrich, deasupra ei, mereu palidă, mereu serioasă. Ciudat, în realitate el nici măcar nu rîsesese atît, în toate fotografiile zîmbea însă, astfel încît zîmbetul a rămas și în memoria ei — și din salonul localului de noapte, de undeva, din fund, venea o muzică de dans — iar mai departe, mult mai departe, mărșăluia o companie de soldați: pe Rin mărșăluim — șăluim — șăluim. Mai tîrziu Heinrich a spus ceea ce și Gert spusese mereu : căcat.

Și seara, a doua îmbrățișare în camera aceea unde atîrna icoana cea mare, frumoasă, în multe culori: Maica Domnului gingașă, plutind în cer pe un nor, în brațe cu Isus, pruncul drăgălaș ; la dreapta se afla Petru așa cum trebuia să fie Petru, bărbos și prietenos, grav și smerit, cu tiara papală lîngă el — cu trăsături vagi și tocmai de aceea oricine știa că e Petru. Mai jos : îngerași încîntători, cu miinile împreunate, cu aripi de lilieci și cu brațe durdulii și rotunde — mai tîrziu își cumpăraseră și ea aceeași icoană, mai mică însă. *Rafael pinx*¹ era scris dedesubt, dar icoana s-a spart, s-a făcut praf în noaptea aceea cînd, jos în pivniță, pe petele de unsoare, lăsate de cizme, a născut copilul care fusese zămislit sub icoana Maicii Domnului. - Privind chipul lui Heinrich văzuse și icoana — icoana lîngă chipul serios al subofițerului de tancuri, chipul care de mult nu mai părea îngrijorat dacă se va ivi sau nu plăcerea. Foarte departe, peste cîmpul de buruieni suna stingerea; învoire pînă la apelul de dimineată — și ceea ce „plutea în aer” era și pe fața lui Heinrich, care, mistuit de ură, ciulea urechea la zgomotul tancurilor duruind în noapte. Mumie pîrjolită undeva între Zaporoje și Dniepropetrovsk: victoriosul tanc, victoriosul cuptor de crematoriu pentru

domnul Bamberger — nici carnet de soldă, nici verighetă, nici bani și nici ceasul pe care mama, pioasă, ceruse să se graveze : „În amintirea primei împărțășanii". Zîmbitor în fotografia caporalul, subofițerul, sergentul-major — și în realitate atît de serios.

Catafalcul ce se chema Tumba, lumînări în capela mică saxonă Diaspora : obrazul zbîrcit, acru, al soacrei: „Cinstește amintirea fiului meu".

Ea, o văduvă de douăzeci și unu de ani, căreia un an mai tîrziu Erich i-a oferit cacao, astma și inima lui: un nazist mărunț, fricos și blajin, cu

1 Rafael pinxit : pictat de Rafael (lat.).

bronhiile congestionate ; camfor, sticla de oțet, feșe de pînză smulse de la cămăși iar noaptea — gemetele surde, răbdătoare. Nu putea altfel, trebuia să se uite în oglinda care era așezată lîngă fotografia lui Heinrich : dinții îi erau încă albi, arătau solizi; îi atinse cu degetele, aveau o mobilitate sinistră. Buzele îi erau încă pline, groase, nu acru subțiate ca buzele Bernei; era încă frumoasă, grațioasă,- soția sergentului-major atît de zîmbitor în fotografii — o păpușă cu gîtul zvelt și vîrtos care privea triumfătoare spre taxatoarele mai tinere. O mie două sute de mărci pentru treisprezece dinți — și gingia care se subțiasse, se atrofia tot mai mult, fără putință de revenire. Era acum hotărîtă să-l asculte pe brutar, să-l cedeze pe Leo tinerelor taxatoare. Obrazul lui bărbierit, cu fruntea colțuroasă, mîinile roșii, frecate cu peria, unghiile lustruite și în ochi siguranța de sine a unui întreținut. Să mai aștepte puțin brutarul, să se mai frămînte puțin obrazul lui melancolic și buhăit; poate va obține prin asta o cameră, poate bani și un post de ucenic pentru băiat cînd, peste trei ani, va termina școala.

Își spăla cu grijă fața cu apa de toaletă, o murdărie ciudată rămase pe tamponul de vată. Se pudră, își dădu cu ruj, își examina părul care începuse să se înmoaie. Mîinile ei frumoase n-au știut să le aprecieze pînă acum decît doi bărbați : Heinrich și brutarul. Nici Gert nu le luase în seamă, deși se lăsa dezmiardat pe obraz ca un copil. Brutarul se înflăcără pătimaș cînd îi privea mîinile — un nerod îndrăgostit lulea care printre atîtea nuanțe de cenușiu spunea prostie după prostie.

Tresări cînd băiatul intră pe ușă. Semăna cu tată-său, cu caporalul, cu subofițerul, cu sergentul-major zîmbitor, un chip frumos, la fel de serios, cum fusese cel al tatălui.

— Mamă, spuse el, încă n-ai plecat ?

— Plec îndată, zise ea, nu se întîmplă nimic dacă voi întîrzia o dată. Vii și azi să mă iei ?

Îl privi atent dar nu-i zări nici o umbră pe chip cînd spuse fără să șovăie :
— Da.

— Încălzește-ți supa, zise ea, aici sînt niște portocale: una pentru tine și una pentru Wilma. Las-o să doarmă.

— Da, spuse el, mulțumesc. Și dentistul ?

— Am să-ți povestesc mai tîrziu, acum trebuie să plec. Deci vii să mă iei ?

— Da, răspunse el.

Îl sărută și deschise ușa. El strigă după ea :

— Vin, vin neapărat.

Martin se opri, își descheie cămașa și caută șnurul de care era prinsă cheia casei. Dimineața, când i-o atîrnau pe după gît, sub cămașa, cheia era rece și atîrna pînă în apropierea buricului, legănîndu-se ușor, apoi începea să se încălzească, și când era caldă, n-o mai simțea. În lumina slabă a amurgului zări bilețelul alb lipit pe ușă ; șovăi înainte de a apăsa butonul întrerupătorului automat ca să afle ce scrie pe bilețel. Se aplecă și lăsă cheia cu șnur să penduleze atît de tare, încît, trecîndu-i pe lîngă urechea stîngă și în jurul capului, îl lovi tocmai în obrazul drept; o lăsă acolo o clipă, apoi cu o smucitură o expedie înapoi. Cu mîna stîngă dibui butonul întrerupătorului automat, cu dreapta găsi gaura cheii; ascultă concentrat: parcă simțea că nu e nimeni acasă. Bilețelul conținea desigur vestea că și Albert a trebuit să plece. Când gîndise „nimeni” n-o socotise pe bunica, de ea era sigur că-i acasă. Ea era întotdeauna acasă. Să gîndești „nimeni nu-i acasă” însemna să gîndești „bunica e acasă, încolo nimeni”. Acest „încolo” era hotărîtor, un cuvînt pe care învățătorul îl ura, el ura și „de fapt”, „în definitiv” și „oricum”, cuvinte care au însă o importanță mai mare decît își închipuie adulții. Și chiar o auzi pe bunica : umbla bombănind de colo pînă colo prin cameră ; pașii ei grei făceau să zăngăne paharele din vitrină. În timpul ăsta parcă o și vedea pe bunica și vitrina uriașă, lăcuită în negru, demodată, vitrina aceea veche, adică prețioasă. Tot ce era vechi, era și prețios, *bisericile vechi, vasele vechi*. Din cauza cîtorva scînduri desprinse de sub parchet, vitrina — când bunica umbla încolo și înapoi — se afla într-o permanentă mișcare și paharele zăngăneau ușor tot timpul. Bunica nu trebuia în nici un caz să-l audă că a sosit acasă. L-ar chema înăuntru, l-ar îndopa cu tot felul de lucruri nesuferite, cu bucăți de carne trandafirie, l-ar asculta la catehism și i-ar pune vechile, binecunoscutele întrebări despre Găseler. Apăsă pe buton și citi bilețelul scris de unchiul Albert: „A trebuit totuși să plec”. Cuvîntul „totuși” era subliniat de trei ori. „Mă întorc la ora șapte, așteaptă-mă cu masa”. Dacă Albert subliniasse de trei ori „totuși”, asta arăta importanța acestor cuvinte pe care învățătorul le ura și nici pe ei nu-i lăsa să le folosească. Se bucură cînd lumina iarăși se stinse, fiindcă se temea să nu dea buzna afară bunica, să-l vadă, să-l tîrască înăuntru la ea, să-l asculte și să-i îndoape ; carne trandafirie, dulciuri, mîngieri, jocul de-a catehismul și jocul de-a *întrebările despre Găseler*. Sau, ceea ce ar fi fost cel mai inofensiv : să apară în vestibul și să strige: „Am iarăși sînge în urină”. Și să clatine țucălu de sticlă plîngînd cu lacrimi amare. Îi era scîrbă de urină, se temea de bunica, așa că se bucură cînd lumina iarăși se stinse.

Afară se aprinseseră felinarele cu gaz ; lumina lor verde-gălbui se strecura prin geamurile masive ale verandei, pe lîngă el, în sus, spre perete și-i proiecta umbra — o umbră subțire, cenușie pe ușa întunecată. Degetele

tot îi mai zăboveau pe buton, și fără să vrea, apăsă și iată că se întâmplă ceea ce așteptase cu încordare : umbra lui sări afară din lumină ca un animal întunecat, foarte agil, negru și crunt, se cațără pe balustrada scării, iar umbra capului său căzu pe tăblia ușii de la pivniță, Puse din nou în mișcare cheia cu șnur și văzu cum pendulează umbra cenușie a șnurului; în întrerupător se auzi un țăcănit, lumina se stinse. Repetă asta de două, de trei ori, fiindcă era atât de frumos — animalul subțire, negru și atât de agil, umbra care sărea afară din lumina verzuie, lăsînd capul să-i cadă mereu în același loc pe ușa pivniței, și legănarea ușoară, cenușie a șnurului de la gît — pînă ce auzi sus pașii Boldei: își tîrșea pașii prin vestibul, în baie foșnea apa, și-și aminti că acum era vremea cînd Bolda venea jos să-și fiarbă bulion în bucătărie.

Important era să intre în casă atât de tiptil încît să nu-l audă bunica. Introduse precaut cheia în ușă, o răsuci tot cu precauție, se ajută și de mîna stîngă să deschidă dintr-o dată ușa, făcu un pas mare să ocolească locul unde parchetul scîrțîie, și, în sfîrșit, ajuns pe covorul gros, ruginiu, se aplecă înainte pentru a închide tot cu mare băgare de seamă ușa la loc.

Își ținu respirația și trase încordat cu urechea la zgomotele din camera bunicii: ea n-auzise nimic, continua să se plimbe încolo și înapoi, paharele zăngăneau în vitrină, iar bombăneala ei suna ca monologul furios al unei prizoniere. Nu sosise încă ora „sîngelui în urină” — obiceiul ăsta îngrozitor, care se repeta periodic — cînd purta în triumf, din cameră în cameră, lichidul galben, pînă în vestibul, fără să-i pese că se varsă, cum nu-i păsa nici de lacrimile mari picurate pe obraz. Atunci mama spunea: „Dar nu-i chiar atât de grav, mamă, am să-i telefonez lui Hurweber”. Și unchiul Albert spunea : „Dar nu-i chiar atât de grav, mamă-mare, îi telefonăm lui Hurweber”. Și Bolda spunea ; „Dar nu-i chiar atât de grav, Betty dragă, telefonează medicului și nu mai face atîtea mofturi”.

Și pe Glum, cînd venea dimineața de la biserică sau de la lucru, îl lua în primire, clătînd sticla cu urmă. Glum spunea : „Dar nu-i chiar atât de grav, dragă mamă-mare, o să vină doctorul”.

Chiar și el se simțea obligat să spună : „Dar nu-i chiar atât de grav, bunico, o să chemăm doctorul”. La fiecare trei luni, se juca acest joc timp de o săptămînă și cum trecuse destul de mult de la ultima reprezentație, presimțea că s-ar putea întâmpla acum, în seara asta.

Tot își mai ținea respirația și era fericit că bunica nu înceta să bombăne și să patruleze prin camera în timp ce concertul din vitrină continua. Se furișă în bucătărie, dibui în întuneric bilețelul scris de mama, pus întotdeauna pe marginea mesei, între desenele albastre ale mușamalei. Se bucură auzind pașii Boldei. Bolda nu prezenta vreun pericol, în prezența ei bunica nu năvălea să strige „sînge în urină”. Bolda și bunica se cunoșteau de mult și Bolda, ca singură spectatoare, n-o atrăgea pe bunica.

Bolda coborî treptele în papuci, făcu lumină în vestibul — ea era singura care nu se temea de bunica — și cînd intră în bucătărie, aprinzînd și acolo lumina, și descoperindu-l, el duse repede degetul la gură, s-o prevină. Așa că din gura Boldei nu ieși decît un scurt cloncănit, se apropie de dînsul, îl mîngîie pe ceafă și mormăi, rulîndu-l pe „r”, în graiul ei tărăgănat :

— Săracul de tine, ți-o fi foame, sigur.

— Da, zise el încet.

— Vrei bulion ?

— Da, zise el și-i admiră părul lung, negru ca smoala și lucios. Privindu-i fața albă, zbîrcită, auzi pufăitul flăcărilor de gaz, veni lângă ea și Bolda scoase din cutie trei-patru cuburi de bulion.

— Și o felioară de pîine cu unt, ce zici, proaspăt de tot ?

— Da, da, făcu el.

Ea îi luă ghiozdanul, îi scoase șapca și-i puse cheia la loc sub cămașă ; cheia lunecă din nou rece pînă în apropierea buricului, se opri acolo, legănîndu-se o vreme. El scoase bilețelul mamei din buzunar și-l citi: „A trebuit iarăși să plec”. „A trebuit” era subliniat de patru ori. Bolda îi luă bilețelul din mîină, îl cercetă, încrețindu-și fruntea, și-l aruncă în găleata cu gunoi de sub chiuveță.

Treptat, în bucătărie se răspîndi mirosul bulionului, un miros pe care unchiul Albert îl socotea „ordinar”, mama „oribil”, iar bunica „de-a dreptul vulgar” ; nările lui Glum însă fremătau de încîntare la mirosul ăsta care și lui îi era plăcut; îi plăcea bulionul Boldei dintr-uu motiv cu totul deosebit, pe care încă nu-l ghicise nimeni : era același miros de bulion, pe care-l simțea și la Brielach — ceapă, seu, usturoi și acel lucru nedefinit pe care unchiul Albert îl numea „cazarmă”.

În spate, unde țeava de încălzire trecea de-a lungul mașinii de gătit, se găsea în permanență ceașca verde, fără toarte, în care Bolda punea să fiarbă băutura ei specială pînă ce se făcea verde și se coagula, devenind concentrată, aproape ca nămolul: ceaiul din frunze de vermut, o amăreală calduță care sporea saliva în gură și apoi se depunea pe gîtlej, o amăreală nesfîrșită, dar care în stomac producea o căldură plăcută. Pe urmă în gură îți rămînea ceva mereu amar care se amesteca treptat cu tot ce mîncai după aceea : pîine frămîntată cu vermut, supă condimentată cu vermut; iar cînd te aflai mai tîrziu în pat —o amăreală binefăcătoare, din unghere ascunse ca din niște rezervoare obscure, se scurgea spre cerul gurii, amestecîndu-se cu saliva pe limbă.

„În fiecare săptămînă cîte o linguriță de ceai de vermut”, asta era parola Boldei, și cine avea dureri de stomac sau greață putea să se servească din ceașca ei verde fără toarte. Pînă și bunica, deși îi era scîrbă de tot ce mîncă sau bea Bolda, pînă și bunica sorbea pe furiș cîteva înghițituri din amăreală asta extrem de concentrată. În fiecare săptămînă Bolda scotea dintr-o pungă de hîrtie neagră, uzată, niște frunze verzui-cenușii și fierbea o altă ceașcă plină : „Mai bun decît coniacul — mormăia ea — mai bun decît orice medicament, mai bun decît obiceiul, porcesc și stupid, de a mîncă prea mult, de a bea prea mult și de a fuma prea mult, mai bun decît toate este ceaiul de vermut și un coral frumos”. Ea cînta deseori, cu toate că avea o voce cumplită ; încerca plîngăreț ritmurile și melodiile crezînd că le-a nimerit, dar nu le nimerea niciodată. Urechea ei părea la fel de nemuzicală ca și vocea, dar cîntecul îngrozitor îi suna probabil în ureche nespuse de armonios și fiecare vers, pe care-l fredona, și-l răsplătea ea însăși cu un rînjet de triumf. Pînă și Glum, care numai rareori își pierdea calmul dînd dovadă de o răbdare nepuizabilă față de toți și de toate și rezistînd fără să crîcnească timp de o săptămînă la spectacolul „sîngelui în urină”, pînă și Glum putea să devină, ceea ce altfel nu i se întîmpla niciodată, adică :

„Nervoss — oh, Bolda, mă faci să devin prea nervoss...” Bulionul era acum fierbinte, felioarele de pâine unse și, cu ceașca cea mare, galbenă, ținută de toartă, se furișă tiptil în ciorapi, alături de Bolda, pe scări, pînă în camera ei, trecînd pe lîngă uriașul portret în ulei care-l înfățișa pe bunic : un om trist, uscățiv, cu fața izbitor de roșie, sprijinindu-și pe o masă verde mîna în care fumega o țigară de foi. Dedesubt tăblița de aramă : „Veneratului nostru șef, cu ocazia jubileului de douăzeci și cinci de ani al întreprinderii, 1938 — Salariații recunoscători”.

Mereu avea impresia că scrumul alb-cenușiu, lung, admirabil pictat, va cădea în clipa următoare pe masa lucioasă ca oglinda, și uneori visa că într-adevăr a căzut, iar dimineața se trezea ca după un mic coșmar și alerga la scară să controleze : era tot acolo. Era tot acolo, mult prea lung, alb-cenușiu, pictat admirabil de precis și faptul că era tot acolo, îi producea și o ușurare, dar și un alt coșmar, căci dacă ar fi căzut în mod definitiv, totul ar fi fost în regulă. Păreau grozav de reale și lanțul de la ceas, și cravata lină, argintie, cu perlă azurie. De fiecare dată Bolda spunea : „Era un om bun, Holstege Karl” — voind astfel probabil să insinueze că bunica nu era un om atît de bun cum fusese bunicul.

Fusta albastră a Boldei mirosea veșnic a leșie de săpun și era acoperită pînă deasupra taliei cu clăbuci de săpun, fiindcă ocupația principală a Boldei era să spele podelele în mod onorific pe la diferite biserici. Onorific — „nu pentru bani” — spăla podelele în trei biserici : în biserica parohială, unde de două ori pe săptămînă se bălăcea triumfătoare prin băltoacele de leșie acoperite cu spumă, de la intrare și pînă la confesional, apoi rula pioasă covoarele din fața altarului și, într-o băltoacă mai mică, acoperită cu și mai multă spumă — o coroană albă deasupra băltoacei — plutea în jurul altarului ca un înger întunecat pe un nor, Pe lîngă asta făcea curățenie în biserica auxiliară din parcul situat în afara orașului și în capela călugărițelor unde se ducea deseori și unchiul Albert: o capelă întunecată, unde la dreapta, îndărătul confesionalului, biserica era despărțită în două printr-un grilaj negru, lăcuit, peste care se lăsa o draperie albastră, iar în spatele acestei duble și sumbre îngrădituri se auzeau mereu — mereu și mereu — vocile călugărițelor, mai plăcute decît ale Boldei, cîntînd coralele acelea pe care și Bolda își închipuia că le cîntă. Patru zile de curățenie avea Bolda pe săptămînă, patru zile prin biserici — înger subțire, întunecat, cu obrazul zbîrcit, alb ca zăpada, purtat de nori de spumă, coborîți pe pămînt. Câteodată, cînd o vizita acolo, i se părea că peria ei de frecat e o cîrmă, fusta ei albastră — o pînză, iar norul căzut — gata s-o ducă iarăși în cer ; însă norul era lipit de pămînt, se mișca lent de la intrare pînă la confesional și apoi în jurul altarului, cu evlavie, încet și acoperit cu o spumă și mai albă.

Era plăcut în camera Boldei deși totul mirosea a spumă de săpun, a morcovi fierți și a bulion ordinar. Canapeaua ei — așa spunea mama — mirosea ca o sală de așteptare la călugărițe; aceste cuvinte conțineau o aluzie, pe care el o înțelegea destul de bine, o aluzie la trecutul Boldei, care a fost o vreme călugăriță. Patul ei — spunea tot mama — arăta ca vizuina lui Tarzan din pădure, dar razele felinarelor de gaz care pătrundeau în camera Boldei luminau totul în verde și galben. După ce înghiți bulionul și mîncă cele două felioare de pâine, ea deschise un sertar și scoase acel „dar nelipsit”

pe care îl acceptă doar de dragul ei, zîmbind : un pumn de bomboane de malt, lipite una de alta.

După ce termină de mîneat se culcă pe patul Boldei, își vîrî în gură o bomboană de malt, închise ochii pe jumătate și privi lumina verde-gălbuiă a felinarului cu gaz. Bolda nu aprindea lumina cînd era el la dînsa. Ședea la fereastră, aplecată peste minuscula etajeră cu cărți, care nu conținea decît două feluri de materiale de lectură : cărți de rugăciune și programe de cinema. Ori de cîte ori se ducea la cinema cumpăra pe un groșen programul, pentru ca mai tîrziu, după ce privea foarte atent pozele să-i povestească despre ele, reconstituindu-i filmul. Atunci, ca să se concentreze, închidea ochii și îi deschidea doar cînd și cînd, pentru ca pozele să-i dezmoștească memoria. Îi istorisea filme întregi, scenă cu scenă, cu o ușoară modificare a faptelor. Cînd în cursul povestirii apăreau personajele principale, le arăta cu vîrfurile degetelor și totul era posomorit, bizar și groaznic ca o poveste fioroasă — josnicie, infamie, desfrîu — dar și noblețe, puritate. Bărbați minunați „înșelați” de femei minunate — femei minunate „înșelate” de bărbați minunați — și sfîntul Pavel, pe drumul spre Damasc, lovit de trăsnetul lui Dumnezeu. Iată-l în program și pe sfîntul Pavel, bărbos și înflăcărat. Și sfînta Maria Goretti ucisă de un porc voluptuos — ce o fi însemnînd porc voluptuos ? Desigur, e în legătură cu *imoral* și *nerușinat* — ucisă mișelește de un porc voluptuos. De obicei însă era vorba de filme cu femei minunate care ajungeau călugărițe și păreau să existe multe filme cu călugărițe, pe care el n-avea voie să le vadă, fiindcă peste afișul care înfățișa o călugăriță niciodată nu era lipit anunțul alb : „Permis pentru tineret”.

Astăzi însă Bolda nu prea avea poftă să povestească vreun film; în lumina verde-gălbuiă a felinarelor cu gaz, ghemuită lîngă fereastră, scotocea în maldărul cu cărți de rugăciuni pînă ce păru să fi găsit pe cea căutată. Din fericire, nu era cu portative, altminteri ar fi cîntat o oră întreagă ; era fără portative și murmurul rugăciunii ei liniștite era plăcut; privită din spate, atît de subțire și cu părul negru ca smoala, aproape că semăna cu mama lui Brielach. Se întunecase și lumina devenise mai verde, astfel încît mobila de culoare închisă a Boldei lucea ca platoșa sclipitoare a gîndacilor. Mult mai devreme decît se așteptase, o auzi, jos, pe mama ; auzi mașinile stopate afară, rîsul mamei între rîsetele altora, ale unor străini, și le urî și mutrele, și rîsul, încă înainte de a-i zări; ura ciocolata, cadourile aduse cu ei, cuvintele pe care le vor rosti, întrebările pe care i le vor pune.

Îi zise în șoaptă Boldei:

— Să-i spui că n-am venit încă; nu aprinde lumina.

Bolda își întrerupse rugăciunea.

— Mama ta se va speria dacă nu ești aici.

— Dar nu trebuia să auzim că a venit.

— Fără minciuni, băiețelule !

— Dar un sfert de oră pot să mai stau ?

— Bine, dar nici un minut mai mult.

Dacă mama ar fi sosit singură, el ar fi alergat jos, chiar riscînd să asiste imediat la o reprezentăție cu *sînge în urină*. Îi ura însă pe toți oamenii aștia care veneau la mama, mai ales pe grăsanul ce vorbea mereu despre tata. Mîinile lui moi, și „dulciurile fine”. Lumina se făcu și mai verde, Bolda deveni

mai neagră iar părul și mai întunecat decât ea ; o beznă densă ca cerneala îi era părul, luminat doar de un mic snop de raze verzi : uscat și lucios și, în întuneric, murmurul Boldei, și ceea ce apărea mereu în întuneric : *Găseler* — și *imoral* și *nerușinat*... sau cuvântul acela pe care mama lui Brielach îl spusese brutarului — și numerele paragrafelor din catehism, care se apropiau tropăind din întuneric : „Care e rostul nostru pe pământ?”

Imoral era totul și multe erau nerușinate, iar Brielach n-avea bani și socotea ore întregi cum ar putea să facă economii. Murmurul Boldei, indiană întunecată, lingă fereastră, camera năpădită de jocul luminilor galben-verzui și ceasul deșteptător pe suportul de deasupra patului Boldei, ticăind încet, neîntrerupt, în timp ce jos zgomotul creștea necruțător, covârșind totul; femei chicotind, bărbați rîzînd, și pașii mamei, rîșnița de cafea neunsă — „Sau poate preferați ceai ?” — pînă ce deodată răsună în vestibul țipătul sălbatic : „Am sînge în urină — sînge în urină”.

De jos nu se mai auzea nici o răsufare, și aproape că se simți satisfăcut de fapta îndrăzneată a bunicii. Bolda închise cartea de rugăciuni, se întoarse spre el și-l bătu pe umeri, zîmbindu-i complice și șoptindu-i :

— Ce zici: de data asta a nimerit-o bine, nu-i așa ? Trebuia s-o fi cunoscut mai înainte, nu-i chiar atît de rea.

„Sînge în urină”.

Un spectacol neobișnuit pentru musafirii mamei și cîtva timp rămaseră consternați, apoi se auziră din nou, jos, zgomote înăbușite. Desluși glasul mamei care din camera lui Albert telefona medicului, și bunica tăcea acum fiindcă știa că după chemarea medicului urmează în mod sigur ceea ce-i era de ajuns pentru moment : seringă. Un instrument straniu, misterios, din nichel și sticlă, mic și transparent, mult prea transparent, un fel de libelulă, cu cioc de colibri care suge din burta tubulețului de sticlă și apoi își vîră pliscul ascuțit în brațul bunicii.

Vocea bunicii, joasă și amplă, care putea vui ca o orgă, răsuna acum din camera mamei. Discuta cu musafirii.

Bolda aprinse lumina și astfel pieri vraja verde, întunecata vrajă, pieri fericirea de a se tolăni pe canapeaua de călugăriță a Boldei și de a-i asculta murmurul.

— Nu mai e nimic de făcut, băiețaș, acum trebuie să te duci jos, și n-avea nici o grijă, poți să te culci imediat, sigur că ai să dormi la unchiul Albert. Bolda zîmbi, căci găsisese formula magică : „ai să dormi la unchiul Albert”.

Ea îi zîmbi, el îi zîmbi și apoi coborî încet scările ; în ușa deschisă de la camera mamei, ca umbra uriașă a unui animal sălbatic, stătea bunica și-i auzea vocea sonoră, de orgă, spunînd cu blîndețe :

— Doamnelor și domnilor, închipuiți-vă, am sînge în urină.

Din cameră, un nătărău spuse :

— Stimată doamnă, medicul a fost înștiințat.

Bunica însă simțindu-i pașii pe scară, se întoarse brusc, se năpusti în camera ei și aduse sticla cu urină pe care el — aflat pe treapta a treia — trebui s-o accepte ca pe un tribut prețios.

— închipuiește-ți, dragul meu, iarăși am. Și el spuse ceea ce era dator să spună în acea oră solemnă :

— Dar nu-i atît de grav, bunico dragă, o să vină doctorul.

Cînd socoti că el a avut timp să aprecieze cum se cuvine lichidul galben-închis, luă înapoi sticla cu urină și spuse și ea ceea ce obișnuia să spună în acea oră solemnă :

— Tu ești bun, dragul meu, te gîndești la mamamare... și-i fu rușine pentru că, în gîndurile lui, mama-mare nu se bucura de prea mare considerație.

Se înapoie ca o regină în camera ei.

Mama veni repede din bucătărie, îl sărută și văzu în ochii ei că, la un moment dat, în seara asta ea va izbucni în plîns. O iubea pe mama și părul ei mirosea atît de frumos și-i era dragă, deși putea să fie și ea stupidă ca și oamenii pe care-i tot aducea.

— Păcat ca și Albert a trebuit să plece, a vrut să mănînce cu tine...

— A avut grijă Bolda de mine.

Clătînări din cap și rîsete ca de obicei, cînd mărturisea că mîncase din bucatele Boldei și o altă femeie, tot blondă ca mama, legată cu șorțul brun, murdar al Boldei, femeia asta străină care tăia ouăle fierte felii pe masa de bucătărie îi zîmbi prosteste și mama spuse ce obișnuia să spună în astfel de ocazii și din care cauză o ura. „Inchipuiește-ți, lui îi plac atît de mult lucrurile ordinare, margarina și altele de soiul ăsta."

Și doamna spuse ceea ce se cuvenea să spună, doamna spuse :

— E dulce !

— Ce dulce e ! repetară acum și alte femei la fel de stupide, ieșind din camera mamei, ce dulce e ! — și doi dintre bărbați n-au considerat nici ei prea idiot să exclame de asemeni : E dulce ! îi socotea niște stupizi pe toți oamenii care o vizitau seara pe mama, și iată, tipii ăștia stupizi descoperiseră o variantă masculină pentru „dulce", „fermecător" ; și el trebuia, trebuia să meargă cu ei, să primească ciocolata, automobilele mecanice, și cînd, în sfîrșit, putea să se strecoare afară, tot mai auzea sușotelile lor : „Formidabil copil". Ah, bezna verde, de sus, din camera Boldei, canapeaua de anticameră călugărească sau odaia lui Glum cu harta cea mare pe perete.

Se întoarse în bucătărie, unde femeia aceea idioată tăia acum roșiile felii și o auzi spunînd :

— Grozav îmi plac mesele improvizate.

Mama destupa sticlele, apa pentru ceai clocotea, pe masă stăteau pregătite felii de șuncă trandafirie și o pasăre fiartă : carne albicioasă, cu un luciu ușor verzui. Femeia aceea străină, blondă, zise :

— O salată de carne de pasăre e pur și simplu fantastică, dragă Nella.

El se sperie: oamenii care îi spuneau mamei „dragă Nella", veneau mai des decît cei care nu spuneau decît „doamnă Bach".

— Pot să trec în camera lui Albert ?

— Da, zise mama, du-te, îți aduc ceva de mîncare.

— N-aș vrea să mai mănînc nimic.

— Chiar nimic ?

— Nimic, răspunse el, și dintr-o dată îi fu milă de mama, care nu arăta prea fericită și adăugă încet: Mulțumesc, dar nu vreau chiar nimic.

— Oh, spuse femeia aceea străină, care curăța acum cu un cuțit oasele găinii, am aflat că Albert Muchow locuiește la dumneata, dragă Nella, și sînt atît de curioasă să cunosc tot cercul în care a trăit soțul dumitale. E divin să pătrunzi în centrul vieții intelectuale.

În camera lui Albert era frumos, mirosea a tutun și a rufe proaspete, Albert avea totdeauna un vraf în dulap. Cămăși albe ca zăpada, cu dungi verzi, cu dungi castanii, cămăși de curând spălate care miroseau minunat. Miroseau la fel de plăcut ca și fata de la spălătorie care le aducea, fata aceea atât de bălaie, încît părul și pielea aveau aproape aceeași culoare. În lumina amiezii arăta frumoasă și el o îndrăgise fiindcă era totdeauna amabilă, niciodată stupidă. Și de obicei îi aducea baloane, dintr-acelea de reclamă, pe care le pitea umfla și — împreună cu Brielach — putea să joace ore întregi fotbal în cameră, fără teamă că s-ar putea sparge ceva; bășici uriașe și trainice, foarte subțiri, pe care era scris cu cretă lichidă : „Buffo spală tot”. Pe masa lui Albert găsea totdeauna hîrtie de desen, și cutia cu culori se afla într-un colț, lingă tabachera lui Albert. De dincolo însă, din camera mamei- răzbăteau rîsetele, și asta îl înfuria într-atît, încît ar fi vrut să agite și el în aer o sticlă cu urină, și să strige prin toată casa: „Am sînge în urină”. încă o seară stricată, pentru că și Albert va trebui să rămînă dincolo. Altminteri, seara, cînd mama era acasă și nu venea nici un musafir, ședeau la ea în cameră și uneori venea și Glum pentru o jumătate de oră și povestea cîte ceva, sau Albert se așeza la pian și cînta, iar mama citea. Dar și mai frumos era cînd, seara tîrziu, Albert îl plimba cu mașina sau îl lua să mănînce înghețată. Îi plăcea lumina aceea stridentă, multicoloră din cofetărie, reflectîndu-se în încăpere, din penele cocoșului uriaș, îi plăceau melodiile pătrunzătoare ale discurilor și înghețata rece, limonada acrișoară, izbitor de verde, în care pluteau bucățele de gheață și le ura pe femeile acelea și pe bărbații aceia stupizi, care-1 socoteau dulce și fermecător și-i stricau serile. Strîmbă din buze, ridică brusc capacul cutiei de culori, scoase penelul mare și gros, îl muie în apă și-1 tăvăli apoi mult timp pe o parte și pe alta în negru. Afară opri o mașină și își dădu numaidecît seama că era mașina medicului, nu a lui Albert; lăsă penelul din mînă, așteptă pînă auzi soneria, se repezi în vestibul, fiindcă acum urma ceea ce urma întotdeauna și mereu îl emoționa ca întîia oară. Bunica năvălea din camera ei și țipa : — Doctore, dragă doctore, iarăși sînge în urină, iar micul, timidul doctor cu păr negru surîdea, o împingea cu blîndețe spre camera ei și scotea din haină micul toc de piele care era la fel de mare ca portțigaretul tîmplarului din casa lui Brielach. Bunicii, așezată într-un fotoliu, îi descheia cu grijă nasturii de la mîneca bluzii, îi sufleca apoi mîneca și-i admira de fiecare dată, clătînd din cap, brațul alb ca zăpada și cîrnos, într-adevăr tot atît de alb ca și cămășile unchiului Albert. De fiecare dată medicul murmură : „O piele de fată tînără, de fată tînăra”, și bunica zîmbea și privea fix către sticla cu urină, care trona fie în mijlocul mesei, fie pe măsuta cu roțile.

Martin avea totdeauna voie să țină fiola, ceea ce mama nu era niciodată în stare să ducă la bun sfîrșit. „Mi se face rău munai cînd mă uit” — și după ce medicul spărgea gîtul fiolei, Martin o ținea cu un calm desăvîrșit, încît doctorul putea să spună ceea ce trebuia să spună în această ocazie : „Curajos puști !” iar el urmărea cu atenție cum cioculețul subțire de colibri intra în lichidul spălăcit, cum medicul trăgea pistonul înapoi, și cum seringă se umplea, absorbînd pînă la refuz nimicul acela alburiu cu efect atît de miraculos. Blîndețe, frumusețe și fericire fără margini înfloreau pe fața bunicii.

Și nici atunci nu i se făcea rău ; nu simțea nici un fel de teamă cînd medicul înfîgea brusc ciocul de colibri în brațul bunicii — era aproape o mușcătură — și pielea albă, delicată, tresărea ușor ca și cum o pasăre ar fi ciugulit dintr-o coajă subțire. Bunica privea țintă raftul de jos al măsuței cu roțile, unde se afla urina cu sînge, în timp ce medicul apăsa încet pe piston și îi injecta fericirea aceea fără margini — apoi din nou o mișcare bruscă, atunci cînd scotea ciocul din brațul ei și ciudatul suspin de fericire al bunicii, atît de fascinant, atît de straniu. După ce medicul pleca, el rămînea lîngă dînsa, deși acum îi era frică: curiozitatea era însă mai puternică decît frica ; aici se petrecea ceva nespus de înspăimîntător, ca și surprinderea în tufiș a lui Grebhake și Wolters, sau ca și cuvîntul pe care mama lui Brielach îl spusese brutarului în pivniță — înspăimîntător, dar frumos și enigmatic. Altminteri niciodată nu rămînea de bunăvoie la bunica, dar cînd i se făcea injecție, rămînea; ea stătea culcată pe pat și dînt-o dată un val viu se revărsa dinăuntru, o făcea tînără, fericită și nefericită, căci suspina adînc și plîngea în același timp, obrazul îi înflorește, devenea aproape tot atît de neted și frumos ca obrazul mamei, trăsăturile i se destindeau, ochii îi străluceau, fericirea și pacea se pogorau, în timp ce lacrimile curgeau mai departe. Deodată simțea că o iubește pe bunica, îi plăcea fața ei mare, lată, atît de înfloritoare, care altă dată îi insufla doar spaimă — și își dădea seama atunci ce trebuie să facă odată cînd va fi mare și nefericit : își va lăsa brațul ciugulit de acel mic colibri, care răsplinea în corpul bunicii fericirea, o cantitate infimă din nimicul acela incolor. Și - nu-i mai era scîrbă de nimic, nici măcar de sticla de pe ultimul raft al măsuței pe roțile.

Apoi puse mîna pe fața bunicii, mai întîi pe obrazul stîng, apoi pe cel drept, pe frunte și multă vreme pe gura bunicii, să-i simtă respirația caldă și liniștită și din nou mult timp pe obrazul bunicii și n-o mai ura de loc, căci avea o față minunat de frumoasă, atît de schimbată în urma unei jumătăți de degetar plin cu nimicul ăla spălăcit. Uneori cînd bunica încă nu adormise și spunea blînd, cu ochii închiși: „Bunul meu băiat!" lui îi era rușine, fiindcă *altminteri* o ura. Cînd adormea, el putea să-i inspecteze în liniște cu privirea camera, fiindcă altă dată, stăpînit de frică și scîrbă, nu găsea timp pentru asta — vitrina cea mare de culoare închisă — prețioasă și veche, plină pînă la refuz cu pahare de toate mărimile, de toate grosimile ; fructiere de cristal și pătărele minuscule și subțiri de rachiu ; figurine de sticlă, căprioare de sticlă cu desene lăptoase și cu ochi albaștri, cupe mari de bere — și mai tîrziu, cu mîna tot pe obrazul bunicii, privea fotografia tatălui său; era mai mare decît aceea care atîrna deasupra patului mamei și aici tata era și mai tînăr — foarte tînăr și rîdea, cu pipa în gură, și părul lui foarte închis era aspru și des, iar în spate cerul senin — pe cer norișori albi, bucățele de vată înfășurate ; și fotografia era atît de vie, încît se puteau distinge florile desenate ieșind în relief pe nasturii de metal ai vestei tricotate pe care o purta tata ; iar ochii înguști, întunecați ai tatii se uitau la el ca și cum ar fi chiar acolo, în colțul camerei, între vitrină și măsuța pe roțile, în colțul unde era atîrnată fotografia, și unde răzbătea lumina amurgului, și niciodată, niciodată nu putea ști dacă în acest tablou tata era trist sau vesel. Tata arăta foarte tînăr, aproape ca băieții din ultima clasă. Oricum, nu arăta ca un tată. Tații arătau mai în vîrstă, mai viguroși și mai serioși, tații reprezentau *oul la micul dejun*, un ziar, și o haină dezbrăcată printr-o

anumită mișcare a brațului. Pe cît de puțin semăna unchiul Albert cu unchiul altor băieți, pe atît de puțin semăna tata cu tații altor băieți. Faptul că tata era atît de tînăr, îl umplea de mîndrie, dar îl și întrista, fiindcă arăta ca și cum n-ar fi un tată adevărat — după cum nici mama nu părea o mamă adevărată: nu mirosea ca mamele altor băieți, era mai sprintenă și mai tînără și nu vorbea niciodată despre ceea ce părea să caracterizeze viața altor oameni, a mamelor altor băieți, niciodată mama nu vorbea despre *bani*.

Tata nu arăta fericit, pînă la urmă ajungea întotdeauna la concluzia asta, dar pe figura lui nu se putea citi nici ceea ce se observa la ceilalți tați: tata nu avea *griji*. Toți tații aveau *griji*, toți tații erau mai bătrâni, nu arătau mai fericiți ca tata, dar în cu totul alt chip...

Sus la Glum, pe harta care acoperea tot peretele, existau trei puncte mari, negre : primul indica locul unde Glum se născuse, al doilea — orașul unde trăiau, cel de al treilea — localitatea unde căzuse tata: Kalinovka.

Uită de bunica, deși mina lui continua să-i mîngîie obrazul adormit, uită de mama și de musafirii ei stupizi, uită de Glum, și de Bolda, și pînă și de unchiul Albert, și privi în liniște chipul tatii în colțul luminat de amurg, între vitrină și măsuta cu roțile.

Ședea tot acolo cînd mama veni să-1 ia, căci Albert se întorsese de mult. Se duse cu ea, fără să scoată o vorbă, se dezbracă, se culcă în patul lui Albert, rosti rugăciunea de seară: „De ar fi de păcate să-ți amintești, o, Doamne", și cînd Albert îl întrebă dacă e obosit, spuse da, fiindcă dorea să rămînă singur. Apoi, după ce fu stinsă lumina, nu-1 mai supărară nici măcar risetele stupide de alături — închise ochii, văzu dinainte chipul tatii și nădăjdui că el îi va apărea în vis, așa cum era acolo : tînăr și fără griji, poate rîzînd, așa de tînăr cum era în fotografie, cu mult mai tînăr decît unchiul Albert. Cu acest tată se va duce la plimbare, la grădina zoologică — îl va însoți pe distanțe mari pe autostradă, îi va aprinde țigările, pipa, îl va ajuta să spele mașina și să repare dacă era ceva stricat, va călări alături de tata peste cîmpii nesfîrșite — și-i făcu plăcere să îngîne ca pentru sine: „Călărim spre orizont" ¹ Repetă încet și solemn: orizont, și nădăjdui și

1 Cîntec popular german.

se rugă să-i apară tata în vis călărind, mergînd eu mașina — orizont.

Imaginea nu se șterse cît timp rămase treaz și văzu toate obiectele care aparținuseră tatii: ceasul-brățară. vesta tricotată și carnețelul cu cele cîteva poezii neterminate. Dar era o luptă zadarnică și disperantă aducerea tatii în vis. Nu venea niciodată. În cameră era întuneric și el era singur, Cînd unchiul Albert intră se prefăcu adormit ca să rămînă mai departe singur și netulburat, și cît timp unchiul Albert se mișcă prin cameră, se sforța să păstreze sub pleoapele închise imaginea : un tinerel zîmbitor, cu pipă în gură, care nu arăta ca un tată.

Străbătu nenumărate țări murmurîndu-le numele: Franța, Germania, Polonia, Rusia, Ucraina, Kalinovka, și mai tîrziu, în întuneric, plînsese și se rugă fierbinte pentru visul care nu-i era dat să-1 viseze niciodată. Unchiul Albert fusese de față cînd tata a căzut, și uneori povestea despre asta, despre *Gäsel* și despre sat și despre războiul pe care-1 numea un *căcat de război*,

dar totul era zadarnic — nici în felul ăsta tata nu-i apărea în vis așa cum dorea el.

Pământul în care tata se odihnea și-l închipuia ca părul Boldei ; o beznă ca de cerneală înghițise trupul tatii, îl ținea tare ca asfaltul proaspăt, cleios, îl ținea atât de tare, încît nu mai putea să-i apară în vis. La nevoie s-ar fi mulțumit să-l vadă măcar plîngînd, dar nici plîngînd nu-i apărea în vis.

Și fața tatii n-o avea lîngă el în întuneric decît atunci cînd putea să privească în liniște fotografia din camera bunicii și asta se întâmpla doar cînd se desfășura reprezentăția „sîngelui în urină”, cînd se telefona medicului și cînd bunicii i se injecta fericirea.

El rostea toate rugăciunile pe care le cunoștea și la fiecare rugăciune adăuga rugămintea : „Trimite-mi-1, Doamne, pe tata în vis...”

Și cînd tata venea, era totuși alt fel decît și-l dorise : ședea sub un copac mare, cu mîinile împreunate în dreptul feței ; deși mîinile îi ascundeau fața, el știa că era tata. Tata părea că așteaptă ceva, că așteaptă de foarte multă vreme, părea că stă acolo de *milioane* de ani și-și acoperea fața pentru că era atât de tristă și, cînd tata își depărta mîinile, de fiecare dată se speria, deși știa ce va urma. Tata n-avea față și părea că vrea să-i spună: „Acum știi adevărul”. Tata aștepta poate sub copacul acela să capete un chip. Negru era pământul ca părul Boldei, și tata era singur și fără față și, cînd începea să vorbească, el se gîndea că tata va vorbi despre Găseler, dar tata nu rostea niciodată acest nume, nu pomenea nici un cuvînt despre Găseler.

Îl trezi hohotul de rîs al unei neroade de femei din camera de alături, și visul cu tata fu brusc curmat; poate că altminteri tata ar fi căpătat deodată un chip și ar fi vorbit.

Plinse tare și mult, pînă ce rîsul de alături răsună tot mai departe, tot mai departe și în visul următor o văzu acum pe femeia cea blondă din bucătărie cum taie în loc de ouă și pătlăgele roșii niște fiole uriașe, baloane de sticlă, al căror conținut îl trăgea doctorul zîmbitor în seringi uriașe. Bolda luneca încet spre el, cu fața albă ca zăpada și cu părul de culoarea cărbunelui, vîslind pe un nor de săpun ; fața ei era complet netedă, la fel de netedă ca și cea a bunicii după injecție și Bolda cînta frumos, minunat de frumos, mai frumos chiar decît doamna Borussiak; astfel vîslea Bolda spre cer, în dinți cu ceva ce semăna cu un bilet de intrare în cer : programul de cinema, chipul sfintei Maria Goretti.

Numai tata, pe care tot îl mai aștepta în vis, nu se mai întorcea, gonit pentru totdeauna de rîsul stupid din camera alăturată — și tăietoarea de ouă o împingea pe Bolda la o parte, înota prin aer ca prin apă și exclama : „ce dulce, ce dulce, ce dulce”, pînă cînd în fund răsună glasul sonor, de orgă al bunicii, cu țipete sumbre și sălbatice: „Sînge în urină”.

Treptat Heinrich se lămurea: avea impresia că merge pe gheață, pe o gheață subțire, deasupra unei întinderi de apă de o adîncime necunoscută. Gheața nu se spărsese încă niciodată și, chiar dacă s-ar fi spart, era cine să-i vină în ajutor ; pe mal toți stăteau cu zîmbetul pe buze, gata să sară, dar asta nu însemna că gheața nu se putea sparge și adîncimea apei rămînea necunoscută. Prima fisură în gheață se ivise, o crăpătură încă neprimejdioasă, atunci cînd a observat spaima lui Martin în fața cuvîntului acela pe care mama îl spusese brutarului, o expresie urîță referitoare la împreunarea femeilor cu bărbații, însă el considera *în general* cuvîntul „împreunare” prea frumos pentru niște lucruri nu prea frumoase : obraji de un roșu-strident, suspine ; cînd Leo încă nu-i devenise unchi, îl văzuse culcat lingă o taxatoare ; voia să-i aducă supa și n-a mai bătut la ușă — strigătul furios, îngrozit al taxatoarei și Leo cu chipul lui de maimuță. „Ticălosule, afurisitule !” — ușa trîntită și după cîteva zile Leo l-a izbit scurt și îndesat cu cleștele de perforat în cap și i-a spus : „Amice, am să te învăț eu ce înseamnă *bunăcuvîință*. Tu nu știi să bați la ușă ?” Mai tîrziu ușa a stat mereu încuiată, și probabil că nu altceva se întîmpla și cînd mama trecea dincolo, la Leo. Împreunare era un cuvînt prea frumos pentru actul acela pe care nu-l socotea de loc frumos — dar poate că la oamenii cu bani lucrurile se petrec cu totul altfel. Poate. Cuvîntul rostit gîngav de unchiul Leo era urît, dar se potrivea mai bine.

Spaima lui Martin arăta cît de adîncă era apa sub stratul de gheață. Părea nesfîrșit de adîncă și rece, și nimeni nu va fi în stare să salveze pe cineva de la prăbușire. Nu erau numai banii și deosebirea între ce se găsea la Martin în frigider și ce era nevoie să cumpere el zi de zi, drămuind fiecare pfenig : pîine, margarina, cartofi și un ou pentru urîciosul de Leo, rareori pentru Wilroa, pentru el sau pentru mama. Era și deosebirea între unchiul Albert și Leo sau deosebirea între spaima lui Martin la auzul cuvîntului acela și propria sa tresărire nu prea violentă care mărturisea doar scîrba la gîndul că acest cuvînt pătrunsese în vocabularul mamei.

Deosebirea între mama lui Martin și mama nu era de fapt atît de mare, el era gata să admită că doar banii le deosebesc. Și poate, poate gheața nu va crăpa niciodată.

Și la școală simțea că se mișca pe gheața asta : de pildă capelanul era aproape să cadă din jețul său cînd, la spovedanie, Martin a pomenit cuvîntul acela pe care mama îl spusese brutarului; și pentru acest cuvînt, pe care doar îl auzise. Martin a trebuit să spună în plus de cinci ori *Tatăl nostru* și de cinci ori *Ave Maria* ; iar glasul blînd și prietenos al capelanului, un glas ca al unchiului Will, i-a vorbit despre har, i-a vorbit despre fecioara neprihănită, despre puritate și suflet imaculat; glasul minunat și chipul

blajin al capelanului care intervenise ca mama lui, deși era *imorală*, să primească totuși banii pentru prima împărțășanie. Dar cunoștea oare capelanul mutra de maimuță proaspăt spălată, roșie, mirosind a loțiune de bărbierit a unchiului Leo ? O imagine în nici un caz a unui suflet imaculat. Umbra pe gheață deasupra unei întinderi de apă a cărei adâncime o va cunoaște abia când gheața se va sparge. Și mama se schimbase, ea rostise cuvântul acela, dar de schimbat se schimbase încă înainte de asta, devenise aspră. El o ținea minte blândă, prietenoasă și liniștită, așa cum îngrijise noaptea, plină de răbdare, cu ștergere îmbibate în oțet, pieptul unchiului Erich, cum îi zîmbise lui Gert și cum vorbise cu Karl înainte de a se debarasa de „1”. Aspră devenise față mamei în spital.

Ici-colo, pe la margine, pe porțiunile mai puțin primejdioase, mai puțin adinci, gheața avea ușoare fisuri, ce se puteau închide însă lesne. Povestea cu transpirația de noapte a lui Will, bunăoară, îi stârnea doar râsul. Zîmbea ascultînd-o, așa cum rîdea și la flecărelile lui Will despre cărți și filme : un murmur ca în vis, bășici mici de apă ieșind din gura unui duh vrăjit care se ridică din străfunduri spre el, pînă aproape de pătura de gheață, provocînd doar unduiri jucăușe, asemenea acelora ivite de fîntîna arteziană din cofetărie.

Pentru el mai aproape era prețul margarinei, care vădea tocmai o tendință de urcare, sau calculul complicat pe care trebuia să-1 facă la cererea mamei. Ea nu știa să socotească, nu știa să facă economii, și tot bugetul menajului cădea în sarcina lui. Pentru el era mult mai aproape chipul alb al unchiului Leo, limbajul deochiat al unchiului Leo, cu cuvinte față de care vorba „căcat”, moștenită de la Gert, era blîndă și inofensivă. Pentru el era doar mult mai aproape fotografia tatălui în raport cu care constata cum crește, sau figura mamei, care devenise mai dură, ale cărei buze se mai subțiaseră, folosind tot mai adesea cuvinte ca ale unchiului Leo și ducîndu-se tot mai des cu Leo la dans, cîntînd cîntecele unchiului Leo, ceea ce în filme făceau numai un anumit soi de femei, femeile de pe afișele care purtau de-a curmezișul dunga roșie „Interzis pentru tineret”.

Frumos era la cinema, acolo era bine, cald. Nimeni nu te vedea, nimeni nu putea să-ți vorbească și puteai ceea ce în altă parte nu se putea: *să uiți*.

Predica învățătorului se înrudea cu cea a capelanului: niște bășicuțe jucăușe, vorbele se înălțau spre stratul de gheață pe care umbla, dar nu răzbăteau pînă la dînsul. Ouăle se scumpeau, prețul pîinii se urca cu cinci pfenigi la kilogram ; porcul de Leo se plîngea de dejunul care devenea tot mai sărăcăcios, de micimea oului și-1 învinuia de *sustragere*. Acestea îi erau mai aproape. Ura împotriva maimuțoiului care pe deasupra mai era și prost și s-a lăsat convins abia după un calcul de contabilitate minuțios prezentat, dar cuvîntul a rămas : *sustragere* — și mama, el o observase cu atenție, o *clipă* îl crezuse *pe* Leo, numai o *clipă*, dar o clipă înseamnă mult. Era nevoit să facă economie, fiindcă ei ieșeau mereu în oraș — și pentru Wilma nu se cumpărase nici o rochie: *sustragere*. El nu putea să spună asta nimănui, Martin nici n-ar înțelege, și cu unchiul Albert se ferea deocamdată să vorbească. Mai tîrziu are s-o facă, fiindcă unchiul Albert era singurul om care putea pricepe ce însemna ca el să fie acuzat de *sustragere*. Răzbunarea sa fusese cruntă. Timp de paisprezece zile nu se mai ocupă de comisioane și cumpărături: n-avea decît să le facă mama, să se îngrijească Leo, și iată,

numai după o săptămînă nu mai exista nimic de mîncare, dezordinea era cumplită ; plinsetele mamei și scrișnetele din dinți ale lui Leo, pînă cînd îl implorară să se ocupe din nou de cumpărături. El se ocupă, dar nu uită *clipa* aceea în care mama îl suspectase.

Despre asemenea chestiuni n-ar fi putut să vorbească în casa lui Martin decît cu Albert, și abia mai tîrziu, cînd va pleca cu Albert în vacanță, la mama acestuia, unde Will va prelua îngrijirea Wilmei : acolo se va ivi un prilej să vorbească cu Albert despre cuvîntul îngrozitor *sustragere*. Smintita de Bolda era bună, dar nici cu ea nu se putea vorbi despre bani, iar mama lui Martin se, deosebea într-adevăr de mama sa doar în privința banilor, dar mai era ceva : era frumoasă, în felul ei mai frumoasă decît mama, era ca femeile din filme, și de bani habar n-avea. Să vorbească cu bunica despre bani ar fi penibil; ea ar scoate îndată carnetul de cecuri, ca o sabie din teacă. Cu toții îi dăruiau bani — Albert, bunica, Will și mama lui Martin; însă nici banii nu făceau stratul de gheață mai solid și nu diminuau cu nimic nesiguranța cu privire la adîncimea apei. Firește, el putea să cumpere mamei cîte ceva : o poșetă din piele roșie, și mănuși roșii din piele, asortate, așa cum văzuse la o doamnă într-un film ; putea să cumpere Wilmei cîte ceva, putea să se ducă la cinema, să mănînce înghețată, să strîngă provizii pentru întreținerea casei și putea, în mod ostentativ, să nu-i cumpere lui Leo *nimic* și, tot în mod ostentativ, să-l facă să nu beneficieze de îmbunătățirile înregistrate în menajul lor. Dar, pe de altă parte, nu erau atîția bani ca să treacă în proprietatea lor casa în care locuiau și, mai ales, nu erau atîția bani care să-i ofere certitudinea că nu mai calcă pe gheață ; în plus, niciodată nu va putea cumpăra deosebirea dintre unchiul Albert și Leo.

Ceea ce predica la școală învățătorul sau capelanul se potrivea cu ceea ce spusese Karl „Viață nouă”, cuvinte frumoase, din care el zămislise chiar o imagine, pe care însă știa că n-o poate transpune în realitate. Mai buhăit și totuși mai aspru se făcuse obrazul mamei: înainta în vîrstă depărtîndu-se tot mai mult de tata, în timp ce el creștea tot mai aproape de tata; ea era acum bătrînă, i se părea tare bătrînă, și totuși arăta încă tînără atunci în spital cînd îl lepădase pe „1”, și cînd Leo dansase pentru prima oară cu ea. Chiar mîna devenise mai grea, mîna pe care seara i-o punea în fugă pe frunte, înainte de a trece la Leo pentru a se împreuna cu el.

Lui i-a rămas apoi copilul pe care nu-l lepădase. Wilma avea acum aproape doi ani și din motive de neexplicat era totdeauna murdară. Leo detesta murdăria. Leo era totdeauna curat pe măsura mirosurilor lui caracteristice, mirosul loțiunii de bărbierit și cel de ceară de parchet. Avea mîinile periate pînă la înroșire, unghiile lustruite și arma lui — pe lîngă cleștele de perforat — era pila de unghii, o bucată absurd de lungă, de tablă crestată, plină de asperități cu care o lovea pe mica Wilma peste degete, la fiecare dimineață Heinrich încălzea apă s-o spele pe Wilma, o primenea cît de des posibil, dar din motive de neexplicat Wilma arăta întotdeauna murdară, întotdeauna mînjită, deși era atît de frumoasă și deșteaptă. Îl apuca disperarea.

Cînd lucra în schimbul de după-amiază, Leo rămînea în timpul prînzului o oră singur cu Wilma, fiindcă mama pleca la douăsprezece și jumătate la brutărie, și din ziua aceea, în care Wilma rămase pentru prima dată singură cu Leo, țipa doar la vederea lui. Scotea niște urlate înfiorătoare cînd el ridica

amenințător cleștele de nichel masiv, ca s-o intimideze ; atunci striga, se tira spre Heinrich, se agăța de el și nu se liniștea decît după ce Leo pleca; apoi îi șoptea de multe, multe ori: „Leo plecat, Leo plecat". Dar și după aceea mai plîngea, și mîinile lui Heinrich erau ude de lacrimile ei. După-amiază era de obicei singur cu ea și atunci era liniștită și nu plîngea niciodată ; era frumos în *serile* acelea cînd mama se ducea cu Leo la dans : ea îl înștiința pe Martin, care nu voia să vină decît cînd Leo era plecat — se temea de Leo ca și Wilma — și scăldau copila, îi dădeau de mîncare și se jucau cu ea. Putea chiar s-o așeze pe Wilma în grădina lui Martin, în timp ce ei jucau fotbal. Seara stătea numai cu Wilma în pat, murmură mecanic rugăciunile de seară și se gîndea la diferiții unchi. Wilma, cu degetul mare în gură, foarte curată, dormea lîngă el; o ducea în pătutul ei abia cînd simțea că îl cuprinde și pe el somnul. Alături se împreuna mama cu Leo : nu auzea nimic, dar știa ce se petrece.

Cînd cugeta care dintre unchi i-a fost cel mai drag, nu se putea hotărî între Karl și Gert. Karl fusese cordial și meticulos, Karl „Viață nouă", Karl-„suplimentul", Karl — al cărui miros caracteristic era mirosul supei pentru funcționarii municipali, Karl — de la care rămăsese săculețul de pînză pentru gamelă, folosit acum de Wilma ca pungă de jucării. Karl era în stare să aducă seara cadouri, la fel și Gert, care venea acasă surîzător, purtîndu-și într-o cutie de marmeladă toate uneltele : mistrii și lopățele, un instrument de măsurat crăpăturile și o nivelă cu apă ; iar cîștigul lui pe o zi, care la cerere i se plătea în natură, îl expunea generos pe masă: margarina și pîine, tutun, carne și făină, iar de cîteva ori, darul acela care pe atunci era atît de prețios atît de rar, darul cel mic și alb, cu gust minunat: un ou. De rîs, mama a rîs cel mai mult în perioada lui Gert. Gert era tînăr, cu părul închis și nu disprețuia jocurile „Omule, nu te supăra" și „Prinde pălăria". Adesea mai deslușea încă în întuneric rîsul mamei care dormea cu Gert și acel rîs nu i-o făcea antipatică așa cum s-a întîmplat mai tîrziu cu chicotul ei lîngă Karl. Gert i-a rămas în amintire ca un om atît de bun încît nici măcar gîndul că se împreuna cu mama lui nu-l făcea respingător. Pe mîneca tunicii militare a lui Gert se mai vedea o dungă verde-închis, acolo unde se aflase pe vremuri semnul distinctiv de sergent, iar seara Gert se mai îndeletnicea și cu negoțul cu ghips și ciment, pe care le vindea — cu jumătatea de kilogram ; scotea ghipsul și cimentul din saci de hîrtie, după cum se scoate acum făină din saci, cu scafa, și se vinde cu jumătatea de kilogram.

Karl fusese cu totul altfel, dar tot simpatic. Singurul unchi care mergea ia biserică. Karl îl lua cu el acolo, îi explica liturghia și rugăciunile, iar seara, după cină, își potrivea ochelarii și începea cu „Viața nouă". Deși nu se ducea niciodată să se spovedească sau să se împărtășească, Karl intra des în biserică și cunoștea bine tot ritualul. Karl era meditativ, pedant, însă cordial și știa să aducă daruri, bomboane și jucării, iar cînd zicea „Vom începe o viață nouă" adăuga „Vreau să fie din nou ordine, Wilma, trebuie să introducem ordine în viața noastră", și în această ordine se includea și faptul că Heinrich să nu-i spună unchi, ci tată, Erich — ceaiuri cu mirosuri ciudate, ștergare îmbibate cu oțet cald cel și bricheta, care funcționa și acum. Erich rămăsese în Saxonia. Gert într-o buna zi nu s-a mai întors, și

multă vreme n-au știut nimic despre el, pînă ce după luni și luni a scris mamei din München. „Am fost nevoit să plec, nu mă mai întorc. A fost frumos la tine. Îți dăruiesc ceasul-brățară." De la Gert i-a rămas în amintire mirosul de ghips ud, și cuvîntul „căcat" strecurat în vocabularul mamei. Și Karl a plecat, fiindcă mama l-a lepădat pe „1". Nu începuse nici o „viață nouă" și uneori îl vedea și acum pe Karl la biserică. Karl avea soție și copil : duminica se ducea la plimbare, ținînd de mînă băiețelul, care era de aceeași vîrstă cu Wilma. Dar Karl părea că nu-și mai aduce aminte de el și nici de mama, fiindcă nu-i saluta. Karl se ducea acum la împărtășanie și de cîtva timp Karl recita rugăciunile în biserică; de sus, de la galeria orgii, auzea, glasul care le vorbea despre „Viața nouă", „supliment" și „ordine" și nu putea să înțeleagă de ce mama îl lepădase pe „1", căci dacă nu s-ar fi întîmplat asta, Karl ar fi fost tatăl lui.

Cineva dintre locatari scria mereu cu creionul pe perete, în coridor, cuvîntul acela pe care mama îl spusese brutarului. Dar nimeni nu știa cine era făptașul. Cuvîntul rămînea pe perete uneori chiar o zi întreagă, niciodată mai mult, apoi venea tîmplarul care își avea jos micul atelier și ștergea cuvîntul răzuindu-l cu un cui, iar pe podeaua de lespezi rămînea urma albă a ghipsului răzuit, un praf albicios, și pe perete, locul rîciit. Din nou necunoscutul scria cuvîntul și din nou îl răzuia tîmplarul : douăzeci de locuri rîciite se aflau pe peretele din coridor. Era o luptă mută, ambele tabere erau îndîrjite; de cum apărea cuvîntul, tîmplarul, care mirosea a camfor, cum mirose Erich, ieșea din atelier cu cuiul său de patru țoli și rîciia de zor peretele. Tîmplarul era prietenos. Era prietenos mai cu seamă cu Wilma ; sîmbăta, cînd ucenicul mătura atelierul avea și obligația să caute buturugi, să le spele și să le aducă sus la Wilma, la fel și așchiile de la rîdea, extrem de lungi și de buclate, iar cînd încasa chiria tîmpiarul însuși îi aducea Wilmei bomboane.

Dacă întîmplător Leo era de față, tîmplarul spunea: „Dumitale am să-ți vin eu o dată de hac", și Leo răspundea : „Și eu dumitale". Mai multe nu-și spuneau.

Abia tîrziu — și el însuși se mira că nu se gîndise la asta — i-a trecut prin cap că Leo putea fi acela care scria cuvîntul pe perete. S-ar fi potrivit cu Leo și era doar un cuvînt gen Leo. Îl urmări atent cînd pleca la schimb sau cînd se întorcea acasă : Leo nu scria nimic pe perete. Ce-i drept, în zilele cînd îl supraveghea, nici un cuvînt nu apărea scris pe perete. Cuvîntul se ivea cînd nu-l putea urmări pe Leo. Asta a durat — jumătatea peretelui era mîzgălită și rîciită. Într-o zi cînd a venit de la școală și a descoperit cuvîntul jos în coridor, își aținti în timpul mesei privirea asupra creionului lui Leo. Leo ținea creionul pe după ureche și se vedea cît de colo că vîrfurile îi erau tocite, îngroșate și un cerc alb înconjură vîrfurile bont: așa arată creioanele cu care scrie pe perete. Deci Leo era acela care scria cuvîntul pe perete.

Mama înjura pe autorul anonim care mîzgălea peretele: „Tocmai astfel de lucruri n-ar trebui copiii să citească!" și de obicei adăuga cu un glas scăzut: „Și așa află prea devreme ce e murdăria".

Și totuși, mama însăși spusese acest cuvînt brutarului în pivnița întunecată, caldă, a brutăriei, cu mirosul ei de cocă dulceagă. "

Și Leo continua să-l scrie pe perete, tîmplarul îl ștergea, răzuindu-l cu cuiul, iar Heinrich n-avea curajul să spună tîmplarului ce descoperise.

Mai târziu o sa-1 spună, o să vorbească cu unchiul Albert despre toate.

Pe întuneric însă, seara, cînd stătea culcat în pat, putea să privească fotografia tatălui, luminată de felinarul de pe stradă, fotografie care avea o ușoară vibrație și se balansa ușor cînd treceau automobilele pe stradă și se balansa puternic cînd trecea omnibuzul 34 sau un tren de marfă.

De la tata n-au rămas prea multe: fotografia de pe perete, și un caiet, pe care mama îl păstra cu grijă între fasciculele de romane și revistele ilustrate, o broșură soioasă, subțire, gălbuie : „Ce trebuie să știe lăcătușii-auto la examenul de calfă". Printre foile broșurii se afla, împăturită și decolorată, dar totuși destul de ușor de recunoscut, o stampă în culori care înfățișa pe Cristos și pe apostoli la „cina cea de taină" — aceeași stampă pe care o căpătase și el și care purta aproape aceeași inscripție : „Heirnich Brielach a fost investit prima oară cu sfînta taină a împărtășaniei în biserica parohială Sf. Anna în Duminica Tomii, 1930". Numai că la el era scris „biserica parohială Sf. Pavel" și „Duminica Tomii, 1952".

Tatăl mamei rămăsese în Saxonia. El le scria mereu despre pensia mică, neîndestulătoare și în cărțile poștale nu lipsea fraza : „N-aveți cumva vreo cameră pentru mine, să mă pot întoarce în vechiul meu oraș natal ?" Și mama îi trimitea tutun și margarina și scria : „Stăm foarte rău cu camerele, totul e atît de scump". Mama mamei murise în Saxonia, iar tatăl tatălui era înmormîntat în cimitirul de aici, o cruce putrezită de lemn, în fața căreia, de ziua morților, așezau flori și aprindeau o lumînare colorată. Mama tatălui — mama-mare — se certase cu mama, ea nu venea decît în ziua a doua de Crăciun, îi aducea cadouri, iar Wilmei dinadins nu-i aducea nimic și vorbea aproape la fel cum vorbise Karl: „Îți trebuie ordine — o viață nouă — toate astea nu se vor încheia cu bine". Și una din frazele ei suna : „Dacă sărmanul meu fiu ar fi trăit toate astea !"

Dar ea nu venea decît rareori, și nu era bună fiindcă nu se uita la Wilma și nu-i dăruia nimic Wilmei. Lui îi spunea mereu: „Treci o dată pe la mine". Dar el nu fusese la dînsa decît o singură dată, totul era curat la dînsa, la fel de curat cum era Leo : în casă mirosea a ceară de parchet și el a căpătat cozonac și cacao și bani de tramvai, dar pe urmă a început să-1 ia la întrebări și el n-a spus nimic și nu s-a mai dus niciodată la dînsa pentru că ea vorbea ca toți ceilalți oameni de sub stratul de gheață: un suflet curat și o inimă pură — și după aceste cuvinte întreba de Leo, de Karl și de Gert și mormăia clătînd din cap : „Nici o ordine — sărmanul meu fiu, tatăl tău, dacă ar fi trăit toate astea!" Și i-a arătat fotografia în care tata avea vîrsta lui de acum, cea de la prima împărtășanie, și altele cu tata în salopetă de lăcătuș. Dar nu se mai duse niciodată la dînsa fiindcă n-avea voie s-o aducă și pe Wilma.

Cînd Nella aducea musafiri îl chema pe Albert s-o ajute să ducă băiatul adormit din camera ei în a lui. Copilul era greu cînd dormea, murmură în somn și ea se temea întotdeauna că ar putea să se trezească ; de obicei însă se acomoda repede cu patul lui Albert și dormea mai departe. Nella avea deseori musafiri și cam de două ori pe săptămînă Albert trebuia să-1 ia pe băiat în camera sa. Atunci era nevoit să-și întrerupă lucrul, deoarece ori de cîte ori dormea băiatul în cameră, se ferea să facă zgomot sau să fumeze; așa că, vrînd-nevrînd, trecea dincolo la Nella și stătea cu musafirii. De cîteva ori a încercat să lucreze sus, în camera liberă de lîngă Glum, dar camera aceea îi era străină și cînd lucra avea nevoie de o mie de mărunțișuri pe care la repezeală, cu o mișcare reflexă a mîinii, le scotea din sertarele mesei: foarfeci, tot felul de lipiciuri, creioane și pensule, și socotea că nu merită să-și instaleze un atelier și în camera liberă de sus. Nici odaia liberă de jos nu era potrivită pentru lucru : canapea portocalie, fotolii portocalii și covor de aceeași culoare pe pereți tablouri ale unui pictor pe care-1 încurajase tatăl Nellei, lucrări de migală, însă fără nici un farmec, și atmosfera tristă a unei încăperi de ani de zile nefolosită și totuși mereu dereticată. Băiatul refuza cu îndîrjire să se instaleze în vreuna din camerele neocupate, și lui Albert nu-i rămînea altceva de făcut decît să se ducă la Nella și să stea cu musafirii. Se enerva și se plictisea acolo. Uneori pleca de acasă sa se îmbete undeva și cînd se întorcea îi părea rău de Nella pe care o gasea singură între scrumierele pline, sticlele goale și farfuriile cu resturi de pîine cu unt.

De obicei veneau în vizită niște snobi, pe care Nella îi cunoscuse în călătoriile ei sau la congrese, ori îi fuseseră prezentați după cîte o conferință, și lui îi era scîrbă să asculte ore întregi flecărelile lor despre artă. Nu lua niciodată parte la conversație, consuma vin și ceai, și aproape i se făcea rău cînd începeau să recite din poeziile lui Rai, sau cînd, încurajat de zîmbetul Nellei, le oferea mai tîrziu, în silă, informații despre Rai.

Se enerva că-și irosește timpul și, ca să uite, bea mult vin, deseori erau de față și cîteva fete frumoase, și-i plăcea să privească fetele frumoase, chiar dacă erau snoabe. Privea totul cu atenție, din cînd în cînd se ridica pentru a destupa o sticlă, sau, cînd se făcea tîrziu, pornea cu mașina să mai aducă vin, prăjituri și țigări. Trebuia să stea acolo, deoarece băiatul care dormea în camera lui se trezea uneori în toiul nopții și se speria, văzînd chipuri străine aplecate asupra patului ; ba uneori se mai întîmpla ca mama Nellei să mai facă noaptea tîrziu vreo scenă. Dacă nu venise timpul „sîngelui în urină”, născocea altceva, căci n-avea numai un singur nărav. Săptămîni de-a rîndul putea să stea liniștită la ea în cameră, cu sticla de vin roșu, farfuria plină cu sandvișuri și pachetele de *Tomahawk*, țipător de roșii, să scotocească printre scrisori vechi, să recalculeze situația averii, să răsfoiască vechile cărți de școală, cărțile de citire, de prin anii 1896—1900, sau vechea *Biblie* de școală păstrînd încă urmele culorilor de acum cincizeci de ani pe care ea, o țărăncuță de zece ani, le folosisese pentru a picta în roșu-cîrmîz veșmîntul

însîngerat al lui Iosif din Egipt sau în culoarea muștarului leii care, crușîndu-l pe Daniel, zac adormiți în jur.

Săptămîni de-a rîndul era liniștită, și deodată i se năzărea să facă o scenă. Noaptea la ora unu o apuca pofta să prepare -o salată și atunci, în capotul ei negru cu flori albastre, în mîină cu sticla goală de oțet, intra în camera Nellei, și zbiera din ușa: „Ce porcărie — iarăși e sticla goală și am nevoie, am neapărată nevoie să-mi fac o salată”. Nu era chiar atît de simplu să faci rost noaptea de oțet, însă pentru orice eventualitate Albert făcuse o convenție cu bufetiera de la restaurantul gării și, în caz de nevoie, putea obține de acolo chiar și cele mai năstrușnice lucruri. Noaptea, dacă Bolda cobora, iar mama Nellei era încă trează și dispusă să facă o scenă, atunci căuta cearta cu lumînarea, apostrofînd-o pe Bolda : „Călugăriță excomunicată ce ești, văduvă de profesie”, și-i înșira nelegiuirile tatălui Boldei, probabil braconier și contrabandist pe vremuri, dar care de cincizeci și cinci de ani se odihnea în pace în cimitirul unui neînsemnat cătun clin munții Eifel. Cînd nu era dispusă să facă scene o lăsa pe Bolda să circule nestingherită sau se așeza cu ea la taifas. Tot atît de bine însă putea să apară pe neașteptate în camera Nellei și să urle : „Iar s-a pornit curvăsăria ? Și bietul bărbat' tău zace undeva, în țărîna Rusiei !” Atunci numai el sau Glum erau în stare s-o calmeze, și era mai bine dacă rămînea acasă, fiindcă Nella se temea de mama ei Două din cele șapte zile ale săptămîinii Albert și le petrecea, deci, cu musafirii Nellei, supraveghea somnul băiatului, asemenea unui pompier gata s-o liniștească la nevoie pe mama Nellei. Nu prea se sinchisea dacă tîrziu, cînd toți plecau, îndeplinea funcția de șofer de taxi; ducea pe musafirii Nellei pînă la stația de tramvai, sau dacă era prea tîrziu, pînă la depoul de unde chiar în timpul nopții pleca din oră în oră cîte un vagon. Dacă avea chef, îi ducea pe toți acasă, pe rînd. Dorea chiar să zăbovească, deoarece totdeauna spera că la întoarcere Nella va fi în pat. Îi plăcea să circule noaptea, cu mașina, singur ; străzile erau pusti; , grădinile cufundate în beznă, și urmărirea vraja produsă de farurile care scoteau la iveală umbre stranii, întunecate, și lumina galben-verzuie a felinarelor cu gaz; îi plăcea lumina asta rece, înghețată care și vara îi dădea senzația unui frig. cumplit. Și grădinile și parcurile erau învăluite în lumina asta galben-verzuie și păreau, chiar cînd copacii erau în floare, fără viață, reci și încremenite. Deseori depășea cu cîteva kilometri orașul, străbătea satele adormite pînă la intrarea în autostradă, apoi, pe o mică porțiune, gonea cu viteză mare și la prima bifurcare reintra în oraș. Ori de cîte ori un om se iveaua în lumina farurilor, trăia aceeași intensă, emoție; de obicei erau prostituatele care se postau exact în locul unde, după viraj, automobilistii aprindeau farul de distanță; singuratică păpuși fără vlagă, în haine pestrițe, care nici măcar nu zîmbeau cînd cineva trecea pe lîngă ele ; picioare de culoare deschisă pe un fundal întunecat, luminate de raze ascuțite. Ele îi aminteau lui Albert de chipurile rînjite, sculptate pe vasele antice, stînd parcă la prora unor nave scufundate. Ori de cîte ori aprindea lumina, farurile puternice le smulgeau iar din întuneric și Albert admira precizia cu care-și alegeau locul adecvat deși niciodată nu i-a fost dat să vadă ca o mașină să oprească și vreuna dintre fete să se fi urcat.

La capătul podului, într-o scobitură a parapetului se amenajase o cârciumioară deschisă toată noaptea. Aici, pentru a amîna cit mai mult întoarcerea acasă, Albert lua cîte un pahar cu bere și unul ou rachiu. Cîrciumăreasa îl cunoștea, fiindcă Nella primea des musafiri, și de fiecare dată îi conducea acasă, ca să nu rămînă singur cu ea.

De multe ori rămînea vreme mai îndelungată în cârciumioară și atunci, involuntar, prin mintea lui se depanau amintirile trezite de musafirii Nellei. La mese, cîțiva marinari de pe vasele Rinului jucau de obicei zaruri; din aparatul de radio veneau, în surdina, voci străine, iar cîrciumăreasa, scundă, cu părul întunecat, stătea lîngă sobă și tricota. Ea îi destăinuia întotdeauna pentru cine anume tricotează un pulover verde-deschis pentru ginere, mănuși ruginii pentru fiică ; de cele mai multe ori însă tricota pantalonași pentru nepoți după tipare născocite chiar de ea ; adesea îi cerea și lui părerea iar el îi sugerase cîteva modele. Ultima dată o sfătuisese ca pe fusta galbenă a unei nepoate de paisprezece ani să tricoteze sticle verzi cu etichete în diferite culori. Cu creioanele colorate, pe care le avea întotdeauna cu el, îi desenă modelul pe hîrtia albă, de împachetat cotlete și șnițele reci pentru marinari. Uneori, cufundat în amintirile trezite de musafirii Nellei, se făcea ora trei sau patru dimineața.

Înainte de război fusese corespondentul unui mic ziar german din Londra, însă îl dăduseră afară și atunci — după moartea lui Leen — în urma stăruințelor Nellei, se întorsese în Geraiania. Iar ca să i se piardă urma, tatăl Nellei l-a angajat la fabrica de marmeladă.

Pînă la izbucnirea războiului organizase aici împreună cu Rai o mică secție de statistică de unde încasau lefuri pentru niște fleacuri folositoare nu atît fabricii, cît justificării prezenței lor acolo : puteau dovedi oricînd că efectuau o muncă disciplinată, nepolitică, încadrați fiind în așa-zisul proces de producție; într-adevăr, camera lor de lucru dădea întotdeauna impresia de animație, de activitate febrilă. Diverse schițe erau prinse cu piuneze, pe planșete, pretutindeni vedeai tuburi și peneluri, 'pe etajere sticle de tuș, deschise ; în fiecare săptămînă sosea de la secția de vînzare un raport cu date cifrice pe care trebuia să le înglobeze în tabelele lor, coloane de cifre, dispuse după provinciile Germaniei, care pe hartă deveneau, printr-o curioasă metamorfoză, mici găleți multicolore ele marmeladă.

Născoceau apoi denumiri noi pentru noile sorturi de marmeladă și-și orînduiau materialul cifric cu atîta rîvnă, încît în orice moment puteau da lămuriri și arăta unde anume, cît și care sort de marmeladă se consumă și s-a consumat. Culmea cinismului a fost redactarea unui memoriu intitulat „Dezvoltarea și răspîndirea gemului aromat al lui Holstege", tipărit în anul 1938 cu ocazia aniversării a 25 de ani de la crearea firmei, o broșură editată pe o hîrtie specială, bogat ilustrată și expediată gratuit tuturor clienților. Albert confecționa afișe noi, Rai compunea sloganuri noi, iar serile și le petreceau cu Nella și cu puținii prieteni pe care-i mai puteau strînge în jurul lor în anul 1938. Pe vremea aceea nu erau niciodată într-o dispoziție prea bună, iar seara răbufneau adesea furiile înăbușite, mai ales cînd îi vizita părintele Willibrord. Rai îl ura pe Willibrord — omul care susținea din răsputeri, acum, cultul decedatului Rai. Discuțiile ajungeau pînă la urmă în stadiul în care Willibrord se simțea îngrozitor de jignit și pleca, iar după plecarea lui, se îmbătau, făceau planuri de emigrare, astfel încît în dimineața

următoare veneau la slujbă cu întârziere și cu dureri de cap și, cuprinși de o subită mînie, rupeau în bucăți toate desenele și tabelele. După cîteva zile însă începeau din nou să deseneze imagini noi pentru consumatorii de marmeladă, alte feluri și nuanțe de culori spre a diferenția grafic fiecare sort în parte, iar cea din urmă operă înainta de a pleca în război a fost un memoriu cu caracter istoric, prin care Rai căuta să demonstreze că, începînd cu oamenii din epoca de piatră, romanii, grecii, fenicienii, evreii, incașii și germanii se bucuraseră de binefacerile marmeladei. În acest memoriu Rai își pusese întreaga sa fantezie, iar Albert întregul său talent de desenator: lucrarea ieși o capodoperă care adusesse întreprinderii numeroși clienți. Dar tocmai faptul ăsta s-a dovedit inutil, căci a apărut un client nou care cumpăra marmelada și fără reclamă : războiul.

În timpul războiului, pretutindeni, la marginea șoselelor unde erau cantonate trenuri de artilerie germane, vedeau cutiile de marmeladă ale fabricii pentru care lucraseră: cutii de tablă cu etichetele lui Albert și sloganurile lui Rai; copiii francezilor jucau fotbal cu aceste cutii iar pentru femeile ruse constituiau un obiect de preț și, după ce etichetele erau de mult dezlipite sau rupte, cutiile ruginite și sfărîmate, tot mai puteau descifra monograma socrului lui Rai, stanțate în tablă, literele E.H. — Edmund Holstege. Pînă și în întuneric cînd erau cazați în încăperi mucegăite și căleau pe cutiile de tablă hodorogite, nu erau scutiți de vechea emoție : puteau să recunoască, puteau să pipăie pe locul unde minerul era prins de cutie, literele E.H. ieșite. în relief și deasupra lor cireașă, făcută după toate regulile artei, creația lui Albert. - .

Înaintarea victorioasă a armatei nu era marcată numai de proiectile, de case distruse și de vite ucise, ci și de cutiile de marmeladă. în Polonia și Franța, în Danemarca și Norvegia, oriunde în Balcani puteau să descopere pe cutiile de marmeladă maxima lui Rai: „Nechibzuit este cel care mai fierbe marmelada acasă, Holstege o fierbe în locul lui". Cuvintele „Nechibzuit este cei care mai fierbe marmelada acasă" erau tipărite cu litere groase și roșii, celelalte erau mai greu de deslușit. Acest slogan fusese rezultatul unei convorbiri îndelungate cu conducerea fabricii după care porniseră campania împotriva fierberii marmeladei la domiciliu. Numai că la un moment dat această campanie a fost oprită, pentru că au intervenit unele foruri ale partidului naționaliștilor care, la rîndul lor, erau interesate în propaganda pentru fierberea marmeladei la domiciliu, ca o veche virtute a gospodinelor germane. Totuși etichetele și afișele au fost tipărite și — era război și nu mai conta— lipite pe cutii, și acestea cărate pînă în inima Rusiei.

În primul an de război Albert și Rai au fost repartizați la corpuri de armată diferite, însă, chiar despărțiți, întâlneau aceleași lucruri: în suburbiile Varșoviei sau în fața catedralei din Amiens, zăceau cutii nemțești de marmeladă.

În afară de asta primeau mici pachete trimise 'de mama Nellei, pachetele care cuprindeau cutii de marmeladă în miniatură din tablă cromată, cadouri de reclamă, oferite gratis la trei cutii cumpărate — și mama Nellei mai scria, cu totul inutil de altfel, cît de bine merge întreprinderea...

Nu mai era nimeni în bodegă, sorbi puțin din bere și, fiindcă berea avea un gust searbăd, împinse paharul mai încolo. Apoi examina cu privirea rîndul de sticle de pe tejghea și spuse fără să ridice capul:

— Dă-mi, te rog, un *Kirsch* ¹ din Pădurea Neagră.

Dar degetele cîrciumăresei nu mai mișcau, ghemul de lînă și andrelele lunecaseră pe podea, iar cînd ridică privirea spre ea, observă că ațipise ; la radio o voce de femeie cînta în surdină o melodie sudamericană. Se sculă, trecu în spatele tejghelei și-și turnă singur un *Kirsch*, apoi ridică ghemul și andrelele și se uită la ceas : era trei dimineața. Sorbi rachiul încet, aproape cu picătura, și-și aprinse pipa. Nella n-o să fie culcată, niciodată n-o găsea culcată cînd se întorcea ; și ea o să asculte fără crîcnire tot ce-i va spune : ura lui Rai împotriva lui Willibrord, cinismul și snobismul lui Rai și faptul că timp de cinci ani, înainte de moarte, el nu scrisese nici o singură poezie ci doar sloganuri, iar ea e vinovată de crearea unei false legende.

Goli paharul cu *Kirsch* și o trezi pe cîrciumăreasă bătînd-o încet pe umăr ; ea se dezmetici, zîmbi și spuse :

— Vai, să mi se întîmple mie așa ceva, dacă nu erai dumneata, puteau să mă jefuiască.

Se ridică în picioare și închise radioul. Albert puse banii pe tejghea, ieși afară și o așteptă pe cîrciumăreasă să tragă grilajul, ca o armonică, din fața ușii, și să încuie.

— Vino, spuse el, te conduc acasă,

— Ce bine, zise ea.

La ora aceea era puțină lume pe stradă, numai trenurile lungi de marfă încărcate cu legume treceau înspre hală.

1 Rachiul de cîreșe.

Din pricina cîrciumăresei făcu un mic ocol, ea coborî iar el plecă spre casă, conducînd și mai încet.

Nella nu se culcase, nici măcar nu strînsese în cameră ; peste tot pahare, cești, farfurii cu resturi de piine cu unt, prăjituri mîncate pe jumătate și uitate pe farfurioare de sticlă, pachete de țigări goale și nici măcar scrumierele nu erau golite ; pe masă — sticle, iar pe jos — dopuri aruncate la întîmplare. Nella ședea în fotoliu, fuma și privea în gol; deseori avea impresia că stă acolo de o veșnicie și că veșnic va sta acolo ; iar el se gîndea la forța și înțelesul cuvîntului „veșnic” ; stătea în camera aceea îmbăcsită de fum, așezată în fotoliul verde, fuma privind în gol. Își făcuse cafea și pusese cana fierbinte sub o căciulită uzată; cînd scoase căciulită, verdele-viu și proaspăt al cîinii cu cafea îi păru singurul lucru neveștejit din cameră, pentru că și florile aduse de musafiri erau învăluite în fum de țigară, sau mai zăceau împachetate în hîrtie, pe masa din vestibul. Pe vremuri, neglijența Nellei i se păruse fermecătoare, dar de cînd locuiau împreună, o detesta. Cana cu cafea se afla pe masă, și el înțelese că va fi o noapte lungă. Ura cafeaua o ura pe Nella, musafirii și nopțile pierdute cu vorbe fără rost; dar cînd Nella zîmbea, uita dintr-o dată toată ura. Cîtă putere era ascunsă în acel unic mușchi, care izbutea să producă inimitabila mișcare a buzelor ! Și deși știa că se slujea de zîmbetul ei în mod automat, mereu se lăsa amăgit crezînd de fiecare dată că numai lui îi era adresat. Se așeză și rosti mecanic frazele pe care le spusese de mii de ori, la aceeași oră, cu aceeași ocazie. Nellei îi plăcea să țină la ora aceea lungi monologuri despre viața ei ratată, să-i facă mărturisiri sau să-i înfățișeze cum ar fi putut să decurgă totul dacă

Rai n-ar fi căzut pe front. Încerca să întoarcă vremea îndărăt, să înlăture tot ce se întâmplase de zece ani încoace și să-1 atragă și pe el în mrejele visului ei.

Apoi, pe la ora trei și jumătate, se scula să mai fiarbă o cană cu cafea, și, ca să nu rămână singur în această încăpere pe care o cunoștea atât de bine de douăzeci de ani, în camera asta plină cu fum de țigări și de amintirea lui Rai, strângea paharele și farfuriile murdare, deșerta scrumierele, dădea perdeaua verde la o parte și deschidea fereastra. Apoi se refugia la Nella în bucătărie, scotea din dulapurile cu uși glisante câteva vase, le umplea cu apă și punea florile în ele ; pe urmă stătea la mașina de gătit lângă Nella, care aștepta, să dea apa în clocot, mînca o bucată de carne rece sau o felie de pîine cu unt sau una din salatele gustoase în permanență pregătite în frigider. Asta era ora pe care ea o dorea și pentru care organizase probabil tot războiul, fiindcă exact la fel fusese cu douăzeci de ani în urmă ; stătuse aici lângă Nella, o privise cum fierbe cafeaua, gustase din salatele ei, noaptea la ora trei sau patru, și silabisise zicala scrisă cu plăci negre cimentate între cele albe: „Dragostea trece prin stomac”. Rai ședea de obicei în camera Nellei și moțâia căci.și pe atunci musafirii zăboveau pînă noaptea tîrziu.; flecăreli politice umpluseră nopțile acelea, certuri cu Sehurbigel, care îi soma pe toți să intre în S.A. și să creștinească S.A.-ul; cuvinte ca : „drojdia de bere” sau „maia”, fraze ca : „să fie pătruns național-socialismul de tezaurul de idei al creștinismului” — din asta se înfierbîntaseră rău, atunci, și în serile acelea erau de față tot fete drăguțe ; cele mai multe muriseră sau între timp se mutaseră în vremea războiului în alte orașe și regiuni depărtate, iar două dintre .fetele acelea drăguțe se măritaseră cu naziști și se cununaseră sub stejari.

Mai tîrziu se luau aproape cu toții la ceartă. Petreceau nopțile aplecați asupra hărților, aduse de la birou, și mereu se făcea tîrziu, de abia la ora două venea timpul primei căni cu cafea, în jurul orei trei — al oelei de-a doua.

Noroc că măcar cana în care Nella turna acum cafeaua era alta decît cea de atunci; și așa erau destule lucruri care le aminteau fără milă că sînt alte vremuri.

Inima îi bătea tare, cînd, în toiul nopții, trecea în camera lui să privească băiatul cum doarme. Martin se făcuse mare — repede și vizibil, după cum se părea — și nu putea alunga o îngrijorare văzîndu-1 pe băiatul ăsta mare, de unsprezece ani, culcat în patul său — blond și frumos, semănînd foarte bine cu Nella, copilul dormea complet relaxat. Prin geamul deschis pătrundeau zgomotele dimineții: hurelul, depărtat al tramvaielor, ciripitul păsărilor, noaptea albastră ca cerneala, tot mai apoasă în spatele șirului de ploi ce împrejmuiau grădina și sus, în casă, în camera unde locuia acum Glum, de mult nu se mai auzeau pașii greoi și regulați ai tatălui Nellei, pașii unui țăran care prea mult călcase în urma plugului, ca să-și mai poată schimba mersul.

Prezentul și trecutul se loveau unul de celălalt ca niște discuri rotitoare care își caută punctul de congruență : unul se rotea corect avînd centrul de rotație la mijloc — trecutul, pe care socotea că-1 cuprinde precis cu privirea; prezentul, în schimb, se rotea mai iute, se rostogolea ca un ou deasupra trecutului, avînd alt centru de rotație, și în zadar se gîndea că există chipul

copilului, răsuflarea lui pe mînă, și figura blindă, rotofeie a lui Glum. În zadar se gîdea că pe fața Nellei se văd urmele celor douăzeci de ani trecuți, se văd cu precizie : ridurile de la ochi, cutele de grăsime depusă pe gît o dată cu vîrsta, buzele înăsprite din cauza fumatului nenumăratelor țigări, și creșturile vizibile de pe obraji — toate acestea erau în zadar ; se lăsa amăgit de zîmbetul ei, vraja declanșată automat, care desființa timpul și făcea ca băiatul de dincolo, culcat în pat, să pară o nălucă ; și, între prezentul rostogolit ca un ou și trecutul care în aparență se rotea atît de regulat, se intercalase un al treilea disc, strident de galben, gonind nebunește : vremea care nu existase niciodată, viața care niciodată nu fusese trăită, visul Nellei. Îl tîra eu forța după ea în acest vis, chiar numai pentru cîteva clipe, aici, noaptea, în bucătărie, cînd fierbea cafea și ungea pîine cu unt, care se va usca în farfurie; cana cu cafea, feliile de pîine cu unt, zîmbetul și lumina zorilor, cenușie, lăptoasă — astea nu erau decît recuzita și culisele visului chinuitor al Nellei, visul de a trăi o viață care niciodată nu fusese trăită și care niciodată nu va putea fi trăită : viața alături de Rai.

— O, murmură el, ai să ajungi să mă înnebunești. Închise ochii să nu mai vadă rotirea ameteitoare, licăririle difuze ale celor trei discuri, care niciodată nu vor ajunge unul peste altul, o incongruență fatală, fără un punct de echilibru.

Nu se va atinge nimeni de cafea, de pîinea cu unt— recuzita unei reprezentații ucigătoare în care a fost atras ca un unic și important figurant; se consola totuși la gîndul că Bolda va încălzi din nou cafeaua și Glum va lua în pachet pîinea cu unt la serviciu.

— Du-te acum, spuse obosită Nella, cînd puse capacul verde deasupra cîinii de cafea.

El clătină din cap.

— De ce, spuse el, să nu încercăm pe cît se poate, să îndreptăm lucrurile ?

— Să ne căsătorim, spuse ea, noi amîndoi. Și crezi că atunci va fi mai ușor ?

— De ce nu ? spuse el.

— Du-te la culcare, îi zise ea, nu vreau să te chinui.

Fără să spună un cuvînt, el ieși și traversă încet vestibulul pînă în baie. Aprinse gazul, dădu drumul la apă și fixă dușul în așa fel încît apa să curgă fără zgomot în cadă.

Rămase un timp nemișcat privind în neștire apa care curgea albastră și limpede pe fundul căzii, apoi se ridică brusc. Totuși trase cu urechea la ce se petrece alături și o auzi pe Nella- intrînd în odaia ei; curînd după aceea o auzi plîngînd. Lăsase ușa odăii deschisă, să audă și el plînsul. În casă era liniște și din ce în ce mai răcoare. Afară începea să se crape de ziuă, și el, cufundat în gînduri, aruncă mukul de țigară în cadă și, toropit de oboseală, îl văzu-cum se destramă cufundîndu-se în apă; un ghemotoc negru, scîrbos, un bulgăre de scrum — văzu firele galbene de tutun cum înoată ia suprafață., mai întii în grupuri dese apoi răsfirîndu-se astfel încît fiecare lăsa în urmă, pe apă, un norișor de culoare galbenă. Foița devenise mai întunecată și pe acest fond cenușiu-închis încă se mai putea citi clar: *Tomahawk*. Era mai simplu să fumeze aceleași țigări ca și bunica, fiind astfel pregătit la orice atac prin surprindere. Norul de apă de culoare galbenă

ajunsesse de mărimea unui burete iar apa care țîșnea din duș împingea înapoi ghemotocul tot mai destrămat și mai decolorat; jos, pe fundul albastru și curat al căzii, particulele mici, negre de scrum se mișcau, atrase de o forță misterioasă, încet, spre gura de scurgere. Nella tot mai plîngea iar ușa rămăsese deschisă ; brusc el opri gazul, închise apa și, trăgînd de lanțul de nichel, scoase dopul din cadă și. privi cum. norul galben de tutun dispăre în vârtej.

Stinse lumina și trecu dincolo la Nella : fuma și plîngea în hohote. Rămase în ușa și se miră singur cît de dur îi era glasul cînd strigă :

— La urma urmei, ce vrei ?

— Așază-te lîngă mine, spuse ea,, hai !

Nu-i reuși zîmbetul și el se înduioșa cînd văzu asta ; nu se întîmpla decît rareori. Se așază și luă o țigară din cutia pe care i-o întinse, ea își regăsi zîmbetul și-l lăsă să se desfășoare în voie, parcă cineva apăsase pe ascuns un buton — se sluzea de acest zîmbet ca un fotograf de lumina de magneziu ; era vestită pentru zîmbetul ei, dar acum îl obosea, după cum îl obosea și vederea miinilor delicate, albe, tot atît de cunoscute ca și zîmbetul, și ea nu se sfia de trucurile ieftine : puse picioarele unul peste altul și, printr-o mișcare a corpului, își scoase în relief pieptul frumos.

În baie gîlgîia ultima rămășiță de apă : încă o bolboroseală și apoi zgomotul liniștitor al apei, scurgîndu-se, nu se mai auzi.

— De măritat, zise ,ea încet, nu vreau să mă mai mărit. Nu vreau să mai intru în capcană — dacă vrei, îți devin imediat amantă, știi asta, și ca amantă îți voi fi mai credincioasă decît aș putea să-ți fiu ca soție, dar de măritat nu mă mai mărit. De cînd am înțeles că Rai e mort, m-am gîndit cu adevărat adesea că ar fi mai bine ca oamenii să nu se căsătorească de loc; de ce tot teatrul ăsta, fantasmagoria și tot ceremonialul grav al căsătoriei — și spaima văduviei — cununie civilă, cununie bisericească, iar apoi iată că apare un mic cîrpaci și ordonă ca bărbatul tău. să fie împușcat; trei milioane, patru milioane de astfel de convenții solemne nimicite de război; văduvă — eu pur și simplu nici n-am calitatea de văduvă — și nu vreau să fiu nici soția unui alt bărbat în afară de Rai, și nu vreau să mai am copii: astea sînt condițiile mele.

— Pe ale mele le cunoști, zise el. ;

— Firește, spuse ea calm, să ne căsătorim, pe băiat vrei să-l înfiezi și probabil vrei să ai și copiii tăi.

— Noapte bună, zise el și vru să se ridice.

— Nu, mai stai, spuse ea calm, acum lucrurile devin în sfîrșit mai vesele și tu vrei să pleci. De ce să fim atît de corecți, atît de pedanți — de ce trebuie să ne ținem atît de sever de reguli, pur și simplu nu înțeleg ? !

— De dragul băiatului. Visurile tale aproape că n-au nici o importanță în comparație cu viața băiatului, în definitiv, curînd o să ai patruzeci de ani.

— Cu Rai totul ar fi fost bine, i-aș fi rămas credincioasă, și am fi avut mai mulți copii, dar moartea lui m-a zdrobit, dacă pot spune așa și nu vreau să fiu încă o dată soția cuiva. Practic ești tatăl lui Martin. Nu-ți ajunge ?

— Mi-e teamă, zise el, că ai să te măriți cu altcineva și-mi va lua băiatul.

— Tu-l iubești pe băiat mai mult decît mă iubești pe mine.

— Nu, zise el încet, pe el îl iubesc și pe tine nu te iubesc. Între astea nu există nici un mai mult și nici un mai puțin — te cunosc prea bine și nu pot să mă mai îndrăgostesc de tine, ești însă destul de frumoasă și mi-ar plăcea ca din cînd în cînd să mă culc cu tine — dar asta nu pot acum s-o mai fae, deoarece mă gîndesc adesea la Rai și pentru că simt mereu prezența băiatului. Cred că asta este.

— Oh, spuse ea, știu acum precis de ce nu vreau să mă mărit cu tine : pentru că nu mă iubești.

— În schimb de la o vreme tu îți închipui că mă iubești, asta se potrivește cu visurile tale.

— Nu, zise ea, nu-mi închipui asta, și știu că nu e așa. Dar m-am obișnuit cu tine și tu te-ai obișnuit cu mine. Mai înainte asta se numea să-ți deschizi inima în fața cuiva, dar nu sîntem destul de sinceri. 'Spune ce ai pe suflet, dacă vrei.

Albert vru să se ridice, să umble prin cameră sau să vorbească de lingă fereastră, însă văzuse prea de multe ori în filme bărbați care, dezvăluindu-și gîndurile în fața femeilor, se ridică și vorbesc plimbîndu-se, așa că rămase pe scaunul incomod și lua o țigară din cutia întinsă de Nella.

— Dumnezeu, zise, numai dacă am vorbi despre dragoste, și ar fi absurd ; n-am izbucni amîndoi în rîs, dacă într-o bună zi ți-aș spune : „Te iubesc!”...?,

— Cred că da, spuse ea.

— Și firește că altceva înseamnă să te culci cu văduva unui prieten decît să te căsătorești cu ea — și să te căsătorești cu o femeie care se îmbată cu visuri așa cum s-ar îmbăta cu morfină, în mod conștient și cu nesaț — asta aș face-o numai de dragul lui Martin, cu toate că n-are rost să te căsătorești cu o femeie doar de dragul unui copil — de asta abia astăzi îmi dau seama.

Nella plîngea, și el se ridică de pe scaun, și, deși văzuse asemenea scene de atîtea ori în filme, începu totuși să umble prin cameră, fără oprire, agitat.

— Un singur lucru, spuse, cred că aș putea și am putea noi toți să-ți pretindem de dragul băiatului; să fii puțin mai prudentă.

— Te înșeli, după cum vă înșelați cu toții în privința mea, voi mă considerați pe jumătate prostituată, dar de la moartea lui Rai eu n-am trăit de fapt cu nici un bărbat.

— Cu atît mai rău, spuse el, cu zîmbetul tău îi învîrți cum îți place, așa cum învîrți arcul de jucărie al cocoșilor din tablă. Ah, ar trebui totuși să ne căsătorim — am putea să trăim liniștit și cuminte cu copilul, n-ar trebui să ne sinchisim de toți idioții care ne fură timpul, să plecăm în altă țară, să ieșim din vîrtejul ăsta infect și poate într-o zi va veni și asupra noastră ceea ce îndeobște se numește dragoste, ca o ploaie torențială, ca o furtună... Rai e mort, adăugă și repetă mai tare, mai dur : Rai e mort.

— O spui, ca și cum ai fi mulțumit de asta.

— Știi prea bine că n-am suportat mai ușor decît tine pierderea lui, numai că altfel. Cred că există pe lume mai multe femei cu care te-ai putea căsători decît prieteni adevărați. Femei cu care să te culci din cînd în cînd sînt nenumărate. Oricum, Rai e mort... Și nu există decît puține posibilități pentru tine : ori văduvă, ori soția unui alt bărbat ; tu însă încerci să trăiești într-un stadiu intermediar, într-o categorie care nu există.

— Poate că e în curs de a se naște, spuse ea cu patimă, o categorie încă fără nume, dar care poate va primi unul. Ah, vă urăsc pe voi toți, fiindcă acceptați ca viața să meargă astfel mai departe. Să așterni uitarea deasupra omorului, cum așterni cenușă peste polei. De dragul copiilor, desigur de dragul copiilor, ce minunat sună asta și ce minunat alibi: să crești alte văduve, alți bărbați care vor fi împușcați și vor lăsa în urma lor văduve. Să întemeiezi noi căsnicii, ah, cîrpaci ce sînteți, ceva mai bun nu vă trece prin minte ? Da, știu, știu — se ridică, se așează pe un alt fotoliu și privi fotografia lui Rai de deasupra patului — știu ! — spuse cu patimă și imită tonul părintelui Willibrord : „Să te devotezi copilului și operei soțului dumitale”, iar mai departe : „Căsătoria e o taină sfîntă. Căsătoriile se încheie în cer”. Și surîdea apoi cum surîdeau -vechii haruspici ¹ Și se roagă în bisericile lor, ca bărbații s-o pornească vitejește și *frisch*, *fromm*, *frohlich*, *frei* ² - la luptă, ca fabrica de confecționat văduve să prospere.. Doar există destui poștași să-ți aducă vestea acasă, și destui preoți să ți-o spună pe ocolite. Ah, dacă e cineva care simte că Rai e mort, atunci eu sînt. Eu simt că nu mai e lîngă mine, că nu mai vine, că nu va mai veni niciodată pe lumea asta. O simt prea bine — și încep să te urăsc pentru că tu pari să te fi hotărît cu tot dinadinsul să faci din mine pentru a doua oară în mod virtual o văduvă. Dacă cineva începe destul de devreme, hai să zicem la șaisprezece ani, atunci, pînă la obștescul sfîrșit poate foarte bine să devină de cinci sau de șase ori văduvă și pînă la urmă să rămînă tot tînără ca mine. Jurăminte solemne, pacte solemne și — rostită ca un ritual, cu blîndețe și zîmbet — formula sacramentală : „Căsătoria se încheie în cer”. Ei, bine — atunci mi-e dor de cer, unde căsătoria mea se va încheia într-adevăr. Acum spune-mi că nu putem alunga moartea din lume, spune-mi asta!

— Tocmai am vrut s-o spun.

— Nici nu m-am așteptat la altceva. Frumoasă zicală, dragul meu ! Poți să fii mîndru de ea. Nu cumva, ai vrut să mai spui că am putea începe o viață nouă ?

— Poate că am vrut s-o spun.

— Isprăvește, te rog, era prea frumoasă cea veche — o viață nouă : cu alte cuvinte o nouă căsătorie, cu tine,

1 Da la *haruspex* — preot roman oare prezice viitorul studiind măruntaiele animalelor.

2 Bucuros, pios, voios, curajos (germ.).

— Ei, pe dracu, exclamă el, să nu-ți închipui că ard de nerăbdare să mă însor cu tine, n-aș face asta decît din motive raționale.

— Asta îmi face plăcere, spuse ea, foarte drăguț, din partea ta, foarte măgulitor, ai talent.

— Iartă-mă, spuse el, n-am vrut să spun chiar așa, și zîmbi, nu pot să spun că ar fi îngrozitor să mă însor cu tine.

— Și mai drăguț, cu alte cuvinte : n-ai muri din asta.

— Prostii, zise el, știi că-mi ești dragă și știi că ești o femeie frumoasă.

— Dar nu pe gustul tău, nu ?

— Prostii, spuse el, eu continui să cred că am putea începe o viață nouă.

— Du-te acum, zise ea, du-te.

Se luminase de-a binelea. El se ridică și trase din nou perdelele verzi.
— Bine, spuse el, mă duc.
— În sinea ta crezi că în cele din urmă am să mă las înduplecată și am să mă mărit cu tine, dar te înșeli,
— Mai. ai nevoie de baie ?
— Nu, spuse ea, mă spăl în bucătărie ; du-te !
El intră în baie, deschise robinetul și aprinse, gazul. Fixă iarăși dușul în așa fel încît apa să curgă fără. zgomot, apoi atîrnă ceasul-brățară de cuiul de care de obicei era agățat dușul de mină. Pe urmă trecu la Nella, care se spăla pe dinți în bucătărie,
— Uiți., spuse el, eă am încercat odată să trăim așa cum vrei tu. Uiți, în general, foarte multe.
Ea își clăti gura, puse paharul la loc și lovi distrată cu degetele plăcile de faianță de pe perete.
— Da, spuse ea, atunci n-am vrut din. cauza copilului, la asta nici nu m-am mai gîndit...

Atunci, imediat după război, el o dorise pătimaș. După cinci ani de viețuire numai între bărbați, ea era cea dintîi femeie cu care dormea sub același acoperiș, și era o femeie frumoasă. Cîteva zile după întoarcerea acasă, într-o seară tîrziu, îmbrăcase pur și simplu haina și pantalonii peste cămașa de noapte și trecuse desculț în camera ei. Lumina era încă aprinsă, Nella ședea citind în pat, își învelise umerii cu un șal de lînă, mare, negru, și radiatorul, deși defect, răspîndea destulă căldură lîngă patul ei, și i se auzeau sirmele zumzăind în surdină. Cînd a intrat, ea-i zîmbi, se uită apoi la picioarele lui goale și-i spuse : „Pentru Dumnezeu, ai să răcești — așază-te aici”. Afară era frig, iar în cameră mirosea a cartofi, dulapurile erau pline cu saci, pentru că din pivniță se fura.

Nella a lăsat la o parte cartea, i-a arătat blana veche de miel, de pe jos, de lîngă pat, și i-a aruncat în brațe o jachetă tricotată, groasă, roșie. „înfășoară-ți picioarele cu ea”. El n-a spus nimic, s-a așezat, și-a acoperit picioarele cu jacheta, a scos o țigară din pachetul care se afla pe noptiera ei, s-a lăsat puțin pe vine și a simțit căldura plăcută a radiatorului. Ea n-a mai scos nici un cuvînt și nici n-a mai zîmbit. Copilul care dormea într-un pătuț rotativ, lîngă dulapul cu cărți, era răcit și sforăia liniștit. Noaptea, Nella arăta mai în vîrstă decît ziua, era și palidă, și obosită, și răsuflarea ei răzbătea pînă la el mirosind puternic a rachiu de proastă calitate. Privi fisticit cartea de pe noptieră : *Therese Desqueyroux* ¹. Jos, în sertarul deschis al noptierei, se afla lenjeria aruncată neglijent. Se simțea tot mai stînjenit la gîndul că intrase la ea atît de brusc, fără să bată la ușă și își aținea

1 Roman al scriitorului francez contemporan François Mauriac.

privirea peste capul ei spre peretele pe care atîrna fotografia lui Rai; apoi o cobora spre pat și, cînd se uita într-acolo, vedea eu o precizie uimitoare figura lui Rai: nu o figură liniștită, ci furioasă, chipul unui om revoltat de moartea asta întîmplătoare, stupidă.

„Vrei să bei ceva ?” l-a întrebat Nella, și el i-a fost recunoscător, pentru că a izbutit să schițeze un zîmbeî.

„Da, te rog", i-a răspuns. Din spațiul strîmt care separa patul de perete ea a pescuit un pahar și o sticlă cu un rachiu tulbure, castaniu. I-a umplut paharul. Nu spunea nimic, nu-l încuraja și nici nu-l înfrâna, aștepta, stătea la pîndă.

Apoi el i-a spus : „Bea și tu" ; ea a dat din cap și, din spațiul strîmt care separa patul de perete, a pescuit o ceașcă de cafea, a golit restul de cafea și zațul pe parchet, cu o mișcare bruscă, pe deasupra capului lui, și i-a întins ceașca. El a turnat: au băut amîndoi și au fumat, în timp ce în spate zbirnîitul radiatorului părea cel al unei pisici mari, prietenoase. Încă înainte de a isprăvi de băut el a stins lampa și, luminat de razele roșii ale sobei, a spus : „Dacă nu vrei, spune-mi, și plec". „Nu !" a zis ea și a surîs înfricoșată, iar el n-a aflat niciodată dacă acest *Nu* din clipa aceea a însemnat *Da* sau *Nu*. A oprit și radiatorul, a așteptat pînă cînd sîrmele au încetat să ardă și s-a apropiat de pat. În întuneric ea i-a strîns capul, ca într-un laț, l-a sărutat pe obraz și a șoptit: „E totuși mai bine să pleci", iar el și-a amintit mai tîrziu de dezamăgirea ciudată pe care a avut-o cînd a simțit apăsarea gurii ei mari și moi pe obraz, o sărutare altfel de cum și-o închipuise. A aprins din nou lumina, de asemenea radiatorul, — și, dintr-o dată, i-a părut bine că nu mai trebuie să-i fie rușine, și că Nella a fost atît de drăguță și de fapt nu se simțea prea decepționat de nereușită. Cînd s-a făcut iarăși lumină în odaie, Nella rîse și brațul ei l-a cuprins, încă o dată ca într-un laț și din nou sărutarea, pe obrazul celălalt, l-a dezamăgit. Nella . a spus : „Nu putem face asta", iar el s-a întors în camera lui și n-au mai vorbit despre noaptea aceea niciodată, și nici nu și-a mai amintit de asta pînă acum, în baie.

Nella puse paharul cu apa de spălat pe dinți pe un raft și îl privi îngîndurată.

— Da, atunci n-am vrut, din cauza băiatului...

— Iar astăzi, spuse el, nu pot eu — tot din cauza băiatului.

— Ciudat, zise ea zîmbind, cum am putut să uit asta ?

— Multe lucruri se uită, spuse, și zîmbi și el, fiindcă ele par că nici nu s-au întîmplat. Dar poate că acum nu mai ești supărată pentru ce ți-am spus mai înainte.

— Sintem mai bătrîni cu nouă ani, spuse ea.

— Noapte bună.

Intră în baie și curînd după aceea o auzi pe Nella trecînd în camera ei și închizînd ușa. Se dezbracă, intră în cadă și prevăzu nervozitatea care-l va cuprinde pe la ora nouă, din cauza oboselii. Îi plăcea să se culce devreme, să doarmă adînc și mult, să se scoale dis-de-diniineață, să dejuneze împreună cu băiatul și să-i facă mai plăcut drumul la școală, fiindcă știa cît e de cumplit pentru un copil să fie obligat să se. scoale singur dis-de-dimineeață, să-și încropească micul dejun, iar apoi să tropăie grăbit spre școală, știind că toți din casă mai dorm. Părinții lui ținuseră o bodegă și nu se culcaseră niciodată înainte de ora trei sau patru dimineața, și totdeauna, cît timp a fost copil, a trecut dimineața prin sălile de consumație, pline cu fum de țigări, spre bucătăria mare și goală. Mirosea a untură rece, a salate învechite, pe o scîndură erau pregătite feliile de pîine cu unt, pentru el și pe mașina de gătit, în ibricul de aluminiu se afla cafeaua. Șuierul flăcării de gaz în bucătăria aceea rece ca gheața și rău-mirositoare, cafeaua reîncălzită,

înghițită fierbinte în grabă și feliile de piine cu unt pe care nu le putea suferi, acoperite cu bucăți de carne mult prea mari, tăiate parcă în pripă cu o sabie. De cînd plecase de acasă rîvnise mereu să se culce devreme și să se scoale devreme, dar trăise totdeauna alături de oameni care-l împiedicau să păstreze un asemenea ritm de viață. Făcu un duș rece, se șterse cu prosopul, merse încet în bucătărie. Cît timp făcuse baia, Glum trecuse pe acolo. Ceașca de cafea a lui Glum era goală și căciulița zăcea alături. Probabil plecase și Bolda. Pretutindeni se găseau firimituri din pîinea ei neagră, acră.

Intră în camera sa ca să-l scoale pe Martin, dar acesta era treaz. Copilul îi zîmbi. Se bucura desigur că-l vede, că e aici și că va dejuna cu el.

— Nu te supăra, zise Albert, că n-am fost acasă aseară cînd ai venit de la școală, a trebuit neapărat să plec. M-au chemat la telefon. Hai, acum scoală-te !

Se sperie cînd băiatul sări din pat și rămase în picioare : era atît de mare, ca de altfel tot ceea ce Nella, în visurile ei, voia să treacă cu vederea. Îl lasă singur și se întoarce în bucătărie, să-i fiarbă ouăle și să-i prepare sandvișurile. În camera Nellei era liniște și o clipă el o înțelese — fiindcă și lui îi era teamă la gîndul că băiatul era acum atît de mare și că trăia vădit într-o lume cu totul alta decît a lor.

Casa se dărapăna tot mai vizibil, deși existau bani suficienți pentru a o întreține. Dar nimeni nu se interesa de asta. Acoperișul era stricat și Glum se plîngea adesea că pata cea mare, întunecată, de pe tavanul camerei sale, se lățește tot mai mult. Cînd ploua tare, picura chiar din tavan și atunci — apucați de o subită sete de acțiune — se urcau în pod să pună un lighean sub spărtură. Astfel, cîtva timp Glum era liniștit, durata acestei liniști depindea însă de volumul ligheanului și de tăria și frecvența ploilor ; dacă ligheanul nu era prea adînc și ploaia era zdravănă și îndelungată, atunci se termina repede și cu liniștea lui Glum, pentru că ligheanul se revărsa și pata de pe tavan creștea. Atunci se așeza un lighean mai mare sub spărtură. În curînd se iviră și în camera Boldei astfel de pete, la fel ca și pe tavanul camerei neocupate, în care odinioară locuise bunicul. Iar în baie căzu într-o zi o bucată mare de tencuială. Bolda mătura gunoiului și Glum combină din ghips, nisip și var o mixtură ciudată și o aplică pe împletitura de șipci. Mîndră de activitatea ei, a fost Nella după ce a cumpărat din oraș zece căzi mari de zinc, care au fost instalate în pod și ocupau aproape întreaga suprafață. „Acum nu se mai poate întîmpla nimic” spuse ea. Cheltuisese pentru căzile de zinc aproape tot atîți bani cît ar fi costat o reparație rațională a acoperișului, iar cînd ploua auzeau sus picăturile melodice ale ploii, sumbre și amenințătoare, în căzile mari și goale. Cu toate acestea Glum era tot mai des obligat să aplice pe tavane mixtura sa de ghips, nisip și var. Atunci se murdăreau scările, hainele, și Martin, care îi dădea ajutor, era și el mînjit din cap pînă în picioare, iar hainele trebuiau trimise la curățătorie.

Din cînd în cînd bunica se urca în pod și cerceta stricăciunile. Se strecura printre căzile de zinc, și fustele ei de mătase se frecau de marginile căzilor și produceau un foșnet viu, intens. Își punea apoi ochelarii și toată ființa îi era pătrunsă de chibzuință și simț de răspundere. Și iarăși se hotăra să caute în vechile dosare adresa tinichigiului, care pe vremuri lucrase pentru dînsa, și într-adevăr puteai s-o vezi apoi zile întregi în camera ei, împresurată de dosare și registre, răsfoind vechile agende comerciale sau cufundată în cercetarea unor extrase de cont. Adresa tinichigiului însă n-a fost găsită niciodată, deși a scotocit dosar după dosar, răsășind arhivele fabricii.

Numeroase colecții anuale de registre i-au fost aduse cu micul camion roșu care servea la livrarea mărfurilor și pînă la urmă camera ei s-a umplut pînă la refuz cu hîrtii și documente. Se potoli abia cînd ajunse, în fine, la colecția primului an : copierele mucegăite din 1913.

L-a chemat atunci pe Martin înăuntru și băiatul a trebuit s-o asculte ore întregi, să se lase inițiat în secretele gemului aromat pe care bunicul lui îl inventase și-l vînduse în lumea întreagă. Primul război mondial adusese

tinerei întreprinderi o prosperitate extraordinară și la sfârșitul lecției bunica îi înfățișa de obicei băiatului situațiile grafice ale nivelului de producție, niște linii migăloș desenate, cu tuș, care aveau aspectul unor profiluri de munți - și, din care reieșea în mod neîndoielnic că anii de foamete sunt favorabili fabricilor de marmeladă. Anul 1917 — „anul în care s-a născut mama ta, copilule dragă” — anul 1917 a fost un pisc solitar, o culme care pînă în anul 1941 a rămas neatinsă. Dar băiatul, silit să cerceteze tabelele, a rămas surprins de faptul că o creștere rapidă a început încă din anul 1933. Fiindu-i teamă de reacțiile bunicii și vrînd să simuleze interesul, a întrebat-o care este pricina acestei creșteri și ea s-a pus iarăși pe nesfîrșite explicații și, plină de elan, i-a vorbit despre tabere de corturi, despre adunări de mase, despre manifestații și serbări, despre congrese de partid și, în sfîrșit, i-a indicat cu arătătorul ei lung și puțin gălbui anul 1939, cînd a survenit o nouă tendință de creștere. „Oriunde duc germanii războaie, ele au ca urmare creșterea cifrelor de producție în industria de marmeladă”, spusese ea. Cînd a ajuns cu scotocirea documentelor comerciale la anul 1913 și după ce i-a explicat băiatului „strictul necesar”, a anunțat telefonic conducerea, comercială, și micul camion de transport, lăcuit în roșu, a trebuit să facă de cîteva ori naveta pentru a duce îndărăt cele patruzeci de colecții anuale.

Între timp tinichigiul fusese de mult-uitat, căzile de zinc au rămas în pod și fiecare ploaie se transforma într-un grandios concert monoton. Dar și ferestrele erau stricate, și pivnița stătea luni de-a rîndul inundată, fiindcă pompa era defectă. Cînd Bolda spăla rufe mari, creștea apa în pivnița unde se afla cazanul, se revărsa printr-un puț strimt, betonat, iar săpunul și murdăria formau un strat lipicios care acoperea podeaua de ciment ca un mucegai alb-verzui. Duhnea, a, putregai, și mirosul, cartofilor care încolțeau în lăzile de șipci atrăgeau șobolanii.

Toate astea Albert nu le știa. A dat de șobolani cînd a coborît odată, după multă vreme, din nou în pivniță. După o lungă ceartă cu Nella, a vrut să caute în lada cea mare scrisorile pe care Rai i le trimisese la Londra; urmărea s-o convingă că se întorsese de la Londra nu la stăruințele lui Rai, ci la ale Nellei. Altminteri Albert nu se ducea niciodată în pivniță. S-a speriat cînd a văzut cît era de murdar totul; pretutindeni se aflau lăzi prăfuite, prin unghere întunecate zăceau: tot felul de zdrențe și lîngă intrarea în spălătorie se găsea un sac pe jumătate plin cu făină mucegăită, din care, cînd Albert aprinse lumina, fugiră cu un fîșiit ușor cîteva șobolani. Îi era frică de șobolani de cînd fusese în închisoarea militară din Odesa, și i se tăie răsuflarea cînd le văzu umbrele negre lunecînd prin pivniță. Azvîrli cîteva bulgări de cocs în urma lor, apoi se liniști și se îndreptă încet spre lada de lemn, cafenie, care se afla sub contoarul pentru gaze.

Rai nu-i scrisese decât puține scrisori, poate zece ; ținea minte că le legase cu o sfoară de cînepă și le ascunsese în lada asta. Pachetul cu scrisorile Nellei era mai voluminos, iar scrisorile lui Leen umpleau două cutii de pantofi. Un praf negricios și murdărie de șoareci se depuseseră peste toate hîrțiile. Era liniște în pivniță și-i era frică de șobolani. În închisoarea militară germană din Odesa le simțea, noaptea, lunecîndu-i pe obraz, burțile moi, păroase, și se speria de propriile lui strigăte. Scoase repede din ladă maldărele de hîrtii, legate, pline de murdărie și înjură în gînd neglijența Nellei și a bunicii.

Dintr-un ungher în porțiunea îngustă unde erau depozitate lăzi goale și găleți de marmeladă auzi deodată sîsîit și zgomot de tablă rostogolită. Se duse în ungherul întunecos, deschise ușa de șipci și, plin de ură și de mînie, începu să arunce prin bezna din pivniță cu tot ce-i cădea în mîină: o coadă de mătură, un ghiveci de flori spart, și tălpii săniuței lui Martin ; apoi, după ce încetă și zgomotul stîrnit de el, se făcu liniște.

Lada mai conținea și scrisorile lui adresate Nellei înainte de război și în timpul războiului, și acum, cînd le răscoli — pentru prima oară după zece ani — se hotărî să recitească totul. Era sigur că va găsi acolo și poezii ale lui Rai, scrisori de la Absalom Billig — și ceea ce căuta înainte de toate — scrisori de la Schurbigel, scrisori pe care Rai le adnotase, scrisori din anul 1940, în care Schurbigel ridicase în slăvi victoria asupra Franței și în articole de ziar chemase tineretul german să lichideze societatea putredă de dincolo. Va mai găsi și bucăți de proza ale lui Rai și multe scrisori de la el din anii dinaintea războiului.

Acum nu luă cu el decât scrisorile lui Rai, un pachetel, luă și scrisorile Nellei — dar tresări cînd zări alături o cutie mare, pe care era tipărit cu litere roșcate *Sunlight*. Scoase cutia, mare cît jumătate din fundul lăzii, o izbi de perete, s-o scutură de murdărie, luă cele două pachete cu scrisori și cutia, și urcă sus. Nella era în camera ei și plîngea. Lăsase ușa deschisă, să-l vadă cînd se va întoarce din pivniță, dar el trecu prin vestibul pe lingă ușa ei deschisă. Îi era rușine de cearta absurdă, care de ani de zile izbucnea periodic între ei, se desfășura cu aceleași argumente și se încheia cu o împăcare.

Puse cutia *Sunlight* în camera sa, așeză cele două pachete cu scrisori deasupra și trecu în baie, să se curețe bine. Gîndul că jos în pivniță rîciie șobolanii îl înfiora și, cuprins de o subita scîrbă, se hotărî să îmbrace rufe curate.

Cînd se întoarce din baie, Nella tot mai ședea în camera ei cu ușa deschisă.

— Nu vrei să vii aici să bei o cafea ? îi strigă.

— Îdată, spuse el

Își notă cîteva numere din cartea de telefon : un zidar, un tinichigiu, un instalator și un deratizator, le telefona tuturor și-i chemă la dînsul. În opt minute totul a fost rezolvat și, intrînd în camera Nellei, se așeză pe scaunul din fața ei.

— Știai că avem șobolani în pivniță ?

Ea dădu dia umeri:

— Bolda s-a plîns și ea o data de asta.

— Cartofii încolțesc în voie, spuse el furios, alimente putrezite zac peste tot și o jumătate de sac cu făină mucegăită stă la intrarea în spălătorie. Toate proviziile voastre idioate se prăpădesc acolo jos, și în gălețile de marmeladă, pe care niciodată nu le goliți de tot, se dau șobolanii cu săniuța. E o porcărie...

Nella încreți fruntea și tăcu.

— De cînd am nimerit în această familie blestemată am încercat să lupt împotriva murdăriei și a dezordinei, dar de cînd a murit tatăl tău, nu mai răzbesc de unul singur. În curînd nu vei mai putea intra în pivniță decît cu

pistolul - - poți să turnezi acolo, pe cont propriu, un film existențialist magnific, aproape fără cheltuială...

— Ia-ți cafeaua, spuse ea.

Luă ceașca, mestecă în lapte.

— Am să pun să se repare acoperișul și tavanele, să se afume pivnița și să se verifice pompele. Crezi că pentru băiat e bine să aibă tot timpul sub ochi debandada asta ?

— Nici nu știam, zise Nella obosită, că ții atîta la ordine și că te poți însufleți pînă într-atîta, cînd vorbești de asta.

— Multe lucruri nu știi; de pildă nu știi, Rai a fost într-adevăr un poet bun

— în pofida tărăboiului dezgustător care se face acum în jurul lui — și am să încep să acționez și eu, am să scot din ladă scrisorile lui Schurbigel, înainte ca aceste documente prețioase să fie roase de șobolani.

— Rai a fost soțul meu, spuse ea, și l-am iubit pe el și tot ce-l privea, dar cel mai puțin am iubit poeziile lui, nu le-am înțeles niciodată. Aș fi dorit să nu îi fost poet, dar să mai fie azi în viață. Ai găsit, în sfîrșit, scrisorile pe care le căutai ?

— Da, zise el, le-am găsit, îmi pare rău că am ajuns să ne certăm din cauza acestei vechi istorii, de care n-ar trebui să mai pomenim nimic.

— Nu, las' că e bine. Vreau să citesc scrisorile, cutoate că știu că tu ai dreptate, că eu sînt vinovată că te-ai întors de la Londra, dar vreau oricum să citesc scrisorile. O să-mi facă bine.

— Citește-le și păstrează-le, poți să le și arzi dacă vrei. Nu caut de loc să dovedesc ca am avut dreptate. Omul crede mereu că treburile ar fi mers mai bine, cu ani în urmă, dacă ar fi făcut cutare sau cutare treabă într-alt chip. E desigur absurd.

— Înainte de toate am să citesc încă o dată scrisorile lui Rai, fiindcă vreau să aflu dacă e adevărat ceea ce gîndesc acum ; că el a vrut să moară.

— Cînd răscolești printre scrisori, nu arunca, te rog, nici una dintre cele trimise de Schurbigel și nici una dintre scrisorile pe care alții i le-au adresat: lui Rai.

— Nu, nu, n-am să arunc nimic, vreau să aflu însă cu precizie tot ce s-a întîmplat cu Rai. Tu știi, tata ar fi putut să intervină ca Rai să nu facă armată și ar fi putut să-l scape chiar de război — sînt convinsă de asta.. Tata avea legături cu foruri înalte ale armatei, dar Rai a refuzat. N-a vrut să emigreze, n-a vrut să fie scutit de armată, deși nu ura nimic pe lume atît de mult ca armată :— uneori cred că a vrut să moară. Deseori mă gîndesc la asta, și de aceea probabil nu mai pot face să izbucnească decît artificial ura împotriva acestui Găseler.

Albert remarcă privirea ei furișă și întrebă :

— Cum de ți-ai adus aminte de Găseler ?

— Ah, nimic, mi-a trecut acum prin minte — tu, tu nu vorbești niciodată despre Rai. Știi probabil totul, dar nu vorbești niciodată'despre asta.

Albert tăcu. în ultimele săptămîni dinaintea morții, Rai era aproape abrutizat după ore de marș extenuant; prietenia lor se rezuma doar la împărțirea țigărilor și la o întrajutorare în amenajarea culcușului și curățirea armelor. Era aproape ca toți infanteriștii de care prea puțin se mai deosebea. Doar din cînd în cînd izbucnea ura lui împotriva vreunui superior.

— Mai există ceva, zise Nella, ceva despre care n-ai vorbit niciodată.

Albert o privi, îi întinse ceașca goală în care ea îi turnă cafeaua și avu răgazul, cît mestecă în lapte și topi zahărul, să chibzuiască bine.

— Nu sînt multe de spus, zise el. Rai era ostenit, zdrobit, și n-am vorbit niciodată pînă acum despre lucrurile astea pentru că nu știu nimic despre ele. În orice caz, nu prea mult.

Deodată îi veni în minte cutia cea mare *Sunlight*, și-mica și ursuza vînzătoare, care îi dăduse atunci cutia : se lăsase întunericul și el n-avea chef să meargă acasă în camera unde soba era defectă și fumul de cărbune unsuros și amar pătrunsese în mobile, în haine și în așternut, unde lampa de spirt a lui Leexi se mai afla pe taburet, pătată de supele pe care Leeh le fierbea peste măsură,

— Rai era apatic și nepăsător — spuse, cînd Nella ridică ochii spre el — însă așa era încă de cînd m-am întors din Anglia. Zdruncinat, bătut ca o tobă ; și de patru ani de zile nu mai scrisese un rînd care să-i placă.

Își aminti de tăcerea aceea mormîntală, care se așternuse cînd a izbucnit războiul: o clipă, liniștea pogorîse peste întreaga lume, cînd roata dințată s-a îmbucat în mecanismul dinainte pregătit; după ce angrenajul s-a pornit, acțiunea lui a sporit considerabil stupiditatea în lume și a consolidat resemnarea. Clătină din cap, cînd Nella îi oferî țigările, vîrî însă în mod reflex mîna în buzunar, îi aprinse țigara și încercă să scape de privirea ei scrutătoare.

— Să știi că nu există nici un mister în povestea asta, zise el. Oricum, nu e plăcut, firește, pentru un poet, să se întîlnească pretutindeni cu sloganurile pe care el însuși le-a conceput; sloganuri pentru marmeladă. „Așadar, asta e contribuția mea la război — împotriva războihului", mi-a spus Rai odată — și, plin de ură, a izbit cu piciorul o cutie de marmeladă din fabrica tatălui tău. Asta s-a petrecut la un bazar din Vinița, unde o femeie bătrînă vindea prăjituri, într-o cutie curată de marmeladă : erau colțunași cu nucă, și cutia s-a răsturnat și prăjiturile s-au împrăștiat pe jos. Rai și cu mine am ajutat-o pe bătrînă să pună totul la loc, am plătit paguba și ne-am cerut scuze.

— Mai departe ?... spuse Nella și el observă cît de încordată era, ca și cum aștepta o destăinuire senzațională.

— Mai departe n-a fost nimic, zise el, paisprezece zile mai tîrziu era mort, dar calea care ducea spre moartea lui era mereu pavoazată cu cutii de marmeladă; bineînțeles, situația era cumplită pentru amîndoi, să vezi peste tot aceleași imagini. Ele ne-au îmbolnăvit, dar nimeni n-a observat starea noastră, dar dacă am să-ți spun asta, ai să mă urăști și ai să fii supărată.

— Ții atît de mult să nu te urăsc ?

— Da, spuse el, chiar foarte mult.

Tot timpul n-o slăbise pe Nella din ochi, îi cercetase expresia feței care însă nu se schimbaseră. Luă doar pachetul de țigări, scoase o țigară, o aprinse, deși prima țigară, consumată nici pe jumătate, fumega în scrumieră.

— Despre toate astea, Nella, n-aș vrea să mai vorbesc, noi știm că Rai e mort, știm cum a murit, și e absurd să căutăm într-una motive, spuse el încet.

— 'N-a mai vorbit, într-adevăr, cu tine, așa cum ai povestit ?

— Nu, zise el, nu putea să vorbească pentru că era rănit la trahee. El se uita la mine și, fiindcă îl cunoșteam, puteam desigur să înțeleg din priviri, din strângerea mâinii cât era de pornit împotriva războiului, pornit probabil și împotriva lui însuși, și te iubea și mă implora să am grijă de copil — tu i-ai scris doar că ești gravidă. Asta-i tot.

— Nu se ruga ? Tu spuneai doar mereu...

— Se ruga desigur, își făcea cruce, dar asta n-am s-o povestesc nimănui, și dacă tu ai s-o spui unuia dintre acești porci, te omor. Într-adevăr, spuse el, asta ar fi o hrană bună pentru ei, iar legenda ar fi gata.

Nella zări acum a doua țigară, o strivi zîbind.

— Ți promit că n-am s-o spun nimănui.

— Bine ar fi dacă ai renunța la toți indivizii ăștia.

— Ai să povestești toate astea și băiatului ?

— Mai tirziu, cîndva.

— Și Găseler ?

— Ce-i cu el ?

— Nimic, spuse ea, îmi fac uneori reproșuri că nu simt împotriva lui o ură aprinsă, o ură încărcată de setea răzbunării.

— În fond el s-ar potrivi destul de bine, cu Schurbigel. Ce s-a întîmplat, ce. ai, de ce roșești ?

— Lasă-mă, spuse ea, lasă-mă cîteva zile în pace ; trebuie să mă gîndesc în liniște la unele lucruri. Dă-mi scrisorile, te rog !

Goli ceașca cu cafea, trecu, în camera lui, aduse cele două teancuri de scrisori și le, puse pe masă, în fața Nellei.

Zile întregi avu de lucru, cu, meseriașii, trebuia să se consulte, cu ei și ,să le ceară devizele de cheltuieli. A fost reparată pompa din pivniță și apoi acoperișul, iar la etajul de sus tavanele au fost din nou tencuite. Bolda putea, acum, după fiecare spălat să golească apa din pivnița în canal, iar pivnița a fost curățată și afumată. Au fost scoase proviziile de alimente mucegăite, hainele zdrențuite și cartofii cu muguri cît sparanghelul.

Albert a dat dispoziție să fie înlocuite geamurile verzi, întunecoase ale coridorului și acum lumina pătrundea și în vestibul. Bunica clătina din cap văzînd atîta activitate. Ieșea acum mult mai des din camera ei, privea cum lucrează meseriașii și i-a uimit pe toți declarînd că ea va plăti reparațiile. După cum presupunea Nella, această decizie era o consecința a pasiunii ei pentru carnetul de cecuri, de care se servea cu o mîndrie copilărească. îi plăcea atît de mult să-1 scoată din sertarul biroului, să-1 deschidă, să completeze cu aerul unei vechi procuriste cecurile albastrii, să le usuce cu sugativă și cu o mișcare elegantă să le detașeze din carnet. Fișitul rece al cecului desprins din cotorul dințat întipărea pe fața ei mare, îmbujorată, un zîmbet de fericire. Din clipa cînd cu patruzeci de ani în urmă, ea, o tînără soție de douăzeci și trei de ani, primise un carnet de cecuri, din clipa aceea bucuria copilărească la gîndul că. e în stare să producă bani n-a încetat. Risipea nenumărate carnete de cecuri pentru că plătea în Cecuri orice fleac, pînă și consumațiile de la restaurante sau cafenele, și de multe ori se întîmpla să-1 trimită pe Martin cu un cec de patru mărci la tutungerie să-i aducă patruzeci de țigări *Tomahawk*. Cînd nu mai era de plătit absolut nimic, cînd provizia ei de țigări era asigurată și frigiderul plin cu de toate, atunci umbla prin casă și le oferea tuturor bani, numai ca să poate smulge

un cec din carnet și să-i audă melodia de ferăstrău din momentul detașării. Apoi, cu o *Tomahawk* în gura, trecea dintr-o cameră în alta fluturînd carnetul de cecuri — Ia fel cum defila cu „sîngele în urină” și zicea : „Dacă ai cumva nevoie de bani, pot să te ajut”, și imediat se și așeza pe un scaun, deschidea stiloul

— Și de acesta se sluzea cu o mîndrie copilărească

— Și întreba : „Cît să fie ?” Glum era în astfel de ocazii cel mai amabil, pretindea o sumă foarte mare, se instala lîngă dînsa, se tocmea îndelung, ca, în cele din urmă, ea să poată să completeze cecul și să-l detașeze din carnet. Îndată ce ea pleca, Glum rupea cecul — cum de altfel făceau toți — și-l azvîrlea în coș.

De obicei însă, bunica stătea în camera ei și nimeni nu știa precis ce face toată ziua. Nu se ducea la telefon, nu deschidea ușa cînd suna cineva. Ieșea din cameră abia către prînz, îmbrăcată în capotul cel larg, înflorat: se ducea în bucătărie să-și ia dejunul; i se auzea, doar tusea, fiindcă fuma încontinuu și fumul gros al țigărilor se înălța sub formă de nori cenușii, alungiți pînă în vestibul. În astfel de zile nu voia să vadă pe nimeni în afară de Martin pe care-l chema la ea în cameră. Îndată ce-i auzea glasul, copilul fugea, dacă mai era posibil, însă de cele mai multe ori bunica îl prindea, îl lua cu ea înăuntru și el trebuia să suporte lecții de ore întregi, să asculte considerații confuze asupra vieții și a morții și să răspundă la întrebările din catehism. Bolda, care făcuse școala împreună cu bunica, povestea însă cu un chicotit răutăcios că bunica habar n-a avut vreodată de catehism. Respirînd din greu, deoarece camera era plină cu fum de țigară, Martin ședea pe scaunul din fața biroului, se uita la patul desfăcut, la vasele murdare de la dejun, strînse pe masa cu rotile, și băiatul putea să deslușească culoarea straturilor de fum albaștri, aproape sclipitori de albaștri, erau norișorii rotunzi, pe care bunica îi scotea, înainte de a trage restul în plămîni. Era mîndră că fuma de treizeci de ani și inhala cu putere. Atunci, din gura ei ieșea o nouă rafală cenușie cu nuanțe albăstrie ce fusese filtrată în plămîni: o dîră proaspătă, puternică, ce se menținea cîteva secunde în fumul dens, uniform, de culoarea ardeziei cenușii, care umplea camera ; un cenușiu pal, amar, iar în cîteva locuri — sus pe tavan, sub pat și în fața oglinzii — cenușiul de ardezie se aduna în nori compacți, albi, concentrați, semănând cu niște tampoane mici de vată dezlănătă.

— Tatăl tău a căzut, nu-i așa ?,

— Da.

— Ce înseamnă „a căzut” ?

— A murit în război, a fost împușcat.

— Unde ?

— Lîngă Kalinovka.

— Cînd ?

— La 7 iunie 1942.

— Și tu cînd te-ai născut ?

— La 8 octombrie 1942.

— Cum îl cheamă pe omul care e vinovat de moartea tatălui tău ?,

— Gäseler.

— Repetă numele ăsta,

— Gäseler.

- Încă o dată.
- Gäseler.
- Pentru ce sîntem noi pe pămînt ?
- Ca să-1 slujim pe Dumnezeu, ca să-1 iubim și astfel să ajungem în cer.
- Știi tu ce înseamnă să-i răpești unui copil tatăl ?
- Da, spuse copilul.

Știa. Alți copii aveau tați: Geobschik, de pildă, avea un tată, mare, blond ; Weber avea un tată scund, negru. Băieții care aveau tați o duceau mai greu la școală decît cei care n-aveau ; cînd Weber nu învăța era muștrat mai sever decît Brielach. Învățătorul era bătrîn, avea părul cărunț, „și-și pierduse fiul în război”. Despre băieții care n-aveau tată, se spunea : „Cutare și-a pierdut tatăl în război”. Se șoptea asta consilierilor școlari, cu ocazia inspecțiilor, cînd un băiat nu știa să răspundă, și învățătorii spuneau asta mai ales cînd veneau băieți noi în școală : „Cutare și-a pierdut tatăl în război”. Suna așa, ca și cum l-ar fi uitat undeva, cum uiți o umbrelă, sau ca și cum l-ar fi pierdut cum pierzi un groșen. Șapte băieți din clasă nu mai aveau tată : Brielach și Welzkam, Niggemeyer și Poske, Behrendt și el însuși. Și Grebhake era în aceeași situație, numai că Grebhake avea un tată nou, și legea acestei misterioase menajări nu-i ocrotea tot atît de ferm și pe el ca pe ceilalți șase : existau nuanțe ale menajării. Pe deplin beneficiau de ea doar trei : Niggemeyer, Poske și el — din motive pe care le descoperise treptat, după o cercetare și o experiență de ani de zile : Grebhake avea un tată nou, mamele lui Brielach și Behrendt aveau copii care nu proveneau de la tații lor decedați, ci de la alți bărbați. El știa cum vin copiii pe lume. Unchiul Albert l-a lămurit: prin împreunarea femeilor cu bărbații. Mama lui Brielach și cea a lui Behrendt se împreunaseră cu bărbați care nu erau bărbații lor, ci unchi, și acest fapt se explica printr-un alt cuvînt, pe jumătate misterios : *imoral*.. Dar și mama lui Welzkam era *imorală*., deși nu avea copil de la unchiul lui Welzkam, fiindcă, și la asta ajunsese tot prin cunoaștere și experiență: bărbați și femei se puteau împreuna fără ca să apară copii, iar împreunarea unei femei cu, un unchi era imorală. Ciudat, băieții care. aveau o mamă imorală nu se bucurau de aceeași menajare ca ceilalți — însă cel mai rău o duceau, bucurîndu-se cel mai puțin de menajate, cei ale căror mame .aveau copii de la unchi era, dureros și inexplicabil faptul că mamele imorale micșorau gradul de menajare în schimb, pentru băieții care aveau, tați, situația era alta, totul era, limpede — în cazul lor nimic nu era imoral.

— Fii, te rog, atent, spuse bunica. Întrebarea treizeci și cinci.: „De ce va veni Isus din nou la sfîrșitul lumii ?”

- Isus va veni din nou la sfîrșitul lumii să-i judece pe oameni.

Se va îndrepta oare judecata lui împotriva a ceea ce e *imoral*? Avea oarecare îndoieli în această privință.

- Nu adormi, spuse bunica. întrebarea optzeci: „Cine comite un păcat ?”
- Un păcat comite acela care încalcă cu bunăștiință o, poruncă a lui Dumnezeu.

Bunicii îi plăcea să-1 întrebe la catehism în cruciș și-n curmeziș, dar niciodată nu descoperise vreo lacună în cunoștințele lui,.

Ea închise brusc cartea, își aprinse o. nouă țigară, trase fumul adînc în piept.

- Odată, cînd vei fi mai mare, spuse ea prietenos, ai să pricepi de ce...

Din clipa aceasta el n-o mai asculta. Acum urma discursul de încheiere, care nu mai conținea întrebări și nu cerea, deci nici cea mai mica atenție ; bunica vorbea acum despre îndatoriri, despre bani, despre geniul aromat, despre bunicul, despre poeziile tatii, îi citea din tăieturile din ziare, lipite cu grijă pe cartoane roșietice, și cu ocoluri nenumărate se apropia de porunca a șasea.

Nici măcar Niggermeyer și Poske, care n-aveau mame imorale, nu se bucurau de atîta menajare ca el, și știa de mult din ce pricină : și tații lor căzuseră, nici mamele lor nu se împreunau cu alți bărbați — dar numele tatălui său apărea uneori 'în ziar și mama lui avea *bani*. Acești doi factori importanți lipseau în cazul lui Niggemeyer sau Poske : tații lor nu erau niciodată pomeniți în ziare și mamele lor n-aveau de loc *bani*, sau aveau foarte puțini.

Uneori dorea să dispară și pentru el acești doi factori fiindcă nu voia să se bucure de o prea mare menajare. Nu discuta despre asta cu nimeni, nici măcar cu Brielach, sau cu unchiul Albert, și se străduia zile întregi să fie rău la școală spre a-l face pe învățător să nu-l menajeze mai mult decît pe-Weber, care mereu era cotonogit — Weber, al cărui tată nu căzuse, Weber, al cărui tată n-avea bani.

Dar învățătorul continua să-l menajeze. Era bătrîn, avea părul cărunt, era obosit, „pierduse un fiu în război” și-l privea atît de trist cînd pretindea că nu știe să răspundă, încît în cele din urmă, cuprins de milă și înduioșare, răspundea totuși exact.

În timp ce bunica ținea discursul de încheiere, Martin putea să urmărească fumul care devenea tot mai compact. Doar din cînd în cînd trebuia să se uite da bunica, pentru a lăsa impresia c-o ascultă — și astfel putea să se gîndească în continuare la lucruri care-l interesau pe el, de pildă la cuvîntul îngrozitor, pe care mama lui Brielach îl spusese brutarului, cuvîntul scris mereu pe peretele coridorului dinspre locuința lui Brielach, sau la jocul de fotbal care în trei patru., cel mult cinci minute, va începe afară pe pajiștea din fața casei. Încă două minute, fiindcă bunica a ajuns la gemul aromat, care avea o oarecare legătură cu îndatoririle lui. Oare credea într-adevăr că el va prelua fabrica de marmeladă ? Nu, el va juca toată viața numai fotbal și simțea bucurie dar și teamă la gîndul că douăzeci, treizeci de ani în șir va juca fotbal. Încă un minut. Tresări cînd auzi fișiiitul vesel, scurt cu care bunica rupea cecul din carnet. Ii răsplătea întotdeauna cu un cec cunoștințele ireproșabile de catehism, atenția cu care o asculta.

Ea împături bucata de hîrtie albăstruie, el o luă și înțelese că are voie să plece. Trebuia doar să facă plecăciunea, să spună obișnuitul: „Mulțumesc, dragă bunică”, și deschizînd ușa un nor de fum de țigară îl însoți în vestibul...

Albert se gîndea cu spaimă la conținutul cutiei și : totodată își punea toată nădejdea în ce va găsi într-însa. Știa că în cutie se aflau foarte multe desene, pe care le făcuse atunci la Londra, înainte și după moartea lui Leen. Se temea că desenele ar putea fi îngrozitoare, dar în același timp spera să fie bune,- deoarece acum trebuia să ilustreze în fiecare săptămînă o serie de glume pentru *Wochenend im Heim* ¹ și se chinuia adesea zile întregi și nu-i venea nici o idee.

Deschise cutia într-o zi cînd era singur cu Glum în casă ; mama Nellei plecase cu Martin în oraș și el încă avea în minte chipul tulburat al băiatului cînd se urcase împreună cu bunica în taxi. Nella era la cinema. Se schimbase, devenise suspect de nervoasă și el bănuia că-i ascunde ceva. În timp ce dezlega sfoara cu care era prinsă cutia, se hotărî să vorbească cu Nella. Adresa lipită pe cutie la Londra era încă lizibilă: „domnului Raimund Bach" și i se păru că simte mirosul lipiciului de atunci, al papului obținut din resturile de făină ale lui Leen pe care le amestecase cu puțină apă, pentru a lipi adresa.

Desfăcu nodurile, desprinsese sfoara, însă cutia nu se deschise. Privi afară în grădină, unde prietenii

1 Sfîrșit de săptămînă în mijlocul familiei

lui Martin, Heinrich și Walter, jucau fotbal: marcase ră porțile cu niște sticle de lapte și tăcuți, îndîrjiți, dar desigur cu o mare însuflețire, se bombardau reciproc. În timp ce urmărea jocul băieților, se gîndea la anul petrecut împreună cu Leen la Londra, un an frumos, în care fusese foarte fericit, deși Leen, chiar după căsătorie, păstrase aproape toate obiceiurile ei de celibatară.

Leen detesta dulapurile, detesta mobilele în general și în cursul zilei arunca toate lucrurile pe pat: cărți și broșuri, ziare și rujul de buze, resturi de fructe în pungi de hîrtie, umbrela și pălăria, basca, paltonul și caietele de școală pe care, mai tîrziu, seara, le corecta pe noptieră, compuneri despre vegetația Angliei de sud sau despre fauna Indiei. Totul se îngrămădea în cursul zilei pe patul ei, și seara sau după-amiază, cînd se culca să citească ziarele de seară, aduna cu grijă din pat doar bucățile de piine, celelalte lucruri le azvîrlea dintr-o lovitură pe podea : caietele, umbrela, fructele. Toate se rostogoleau sub pat sau prin cameră, iar dimineața le culegea din nou și le arunca de-a valma pe pat. O singură dată a purtat o rochie călcată cum se cuvine, în ziua lor de nuntă — capela improvizată în sufrageria unei vile vechi de periferie unde totul era atît de anost, încît părea aproape grandios, mirosul slăninii prăjite impregnase sutana surizătorului călugăr franciscan, cu latina lui ciudată și cu engleza lui și mai ciudată („Pînă cînd

moartea vă va despărți...").

Dar tocmai în ziua când Leen trebuia, să îmbrace rochia călcată — mama ei venise din Irlanda și o mai călcase o dată la hotel și o atîrnase cu grijă în dulap — tocmai în ziua aceea Leen arăta groaznic. Mașina de călcat nu făcea parte din recuzita ei, mașinile de călcat erau prea grele, iar rochiile care trebuiau călcate nu i se potriveau.

În primele luni după nuntă dormeau împreună în patul lui Leen și noaptea nu putea să doarmă, fiindcă Leen era cuprinsă de neastâmpăr ca un mînz: dădea din picioare în somn și împingea pătura pînă o azvîrlea pe podea. Se răsucea într-una încolo și încoace și el se pomenea lovit cu picioarele, înghiontit, și asculta țipetele ei bizare, scurte. Atunci aprindea în toiul nopții lumina, o camufla cu un Ziar și citea, fiindcă n-avea nici un rost să se mai gîndească la somn. Se mulțumea să ridice răbdător pătura căzută și din cînd în cînd s-o înghiontească pe Leen. Cînd rămînea cîteva minute liniștită, se întorcea spre: ea și o privea : culcată, cu părul ei lung, brun, fața slabă, negricioasă — profilul unui mînz de rasă. Mai tîrziu stingea lumina, stătea în întineric culcat lîngă ea și era fericit. Uneori cădea din pat vreun obiect care nimerise în crăpăturile somierei, sau în urma izbiturilor lui Leen din seara trecută nu aterizase direct pe podea, ci ajunsese jos abia acum în urma zbaterilor ei nedomolite : o lingură sau un creion, o banană, și o dată chiar un ou fiert, care s-a rostogolit pe covorul uzat și s-a oprit la capătul celălalt al patului. S-a sculat, a luat oul, l-a cojit și l-a mîncat în toiul nopții, pentru că pe atunci îi era aproape întotdeauna foame.

Dimineața, după ce Leen se scula, de obicei reușea să adoarmă puțin. Leen era profesoară la o școală de călugărițe, din suburbie. Apoi o ajuta să-și strîngă lucrurile pentru școală, i le băga pe toate în servietă și avea misiunea să urmărească voluminosul ceas deșteptător care arăta ca vai de lume ; și — ca toate lucrurile ei — zbura în fiecare zi din pat pe dușumea și de pe dușumea în pat; dar mergea excepțional. Nu pierdea din ochi deșteptătorul și o anunța cînd e timpul să plece de acasă. Ședea în cămașă de noapte pe pat și citea ziarul de dimineață, în timp ce Leen, la lampa de gătit, fierbea ceaiul și supa. Cînd limba mare se apropia de unsprezece, adică la ora opt fără cinci, ea apuca servieta, îl săruta repede și cobora în goană scările, ca să ajungă la autobuz. Cîteodată supa ei rămînea pe lampa de gătit și el mîncă cu poftă fiertura searbădă de ovăz, se culca din nou și dormea pînă la unsprezece.

Abia după o lună au avut bani suficienți ca să mai pună un pat în cameră, să poată dormi și el noaptea. Și atunci era smuls uneori din visuri adînci cînd vremei obiect din patul lui Leen cădea pe podea: o carte, sau o jumătate de baton de ciocolată, sau una din brățărilor ei grele de argint. Încerca s-o învețe ceea ce înțelegea el prin ordine: dulapuri metodic aranjate, o lampă de gătit curată. De la un negustor de vechituri a cumpărat pe ascuns un dulap, a aranjat să fie adus în cameră în timpul cînd Leen era la școală, și a așezat totul frumos, în ordine, înăuntru: toate catrafusele lui Leen și rochiile ei erau acum atîrnate în cuiere, ordonat, după obiceiul german, așa cum văzuse și la mama lui. „Trebuie să miroasă a pînză, a pînză proaspătă" — dar Leen detesta dulapul, și de dragul ei l-a scos repede din casă și l-a vîndut cu pierdere unui alt negustor de vechituri. Singurul lucru pe care Leen îl tolera era o mică etajeră unde încăpeau lampa de gătit,

căldarea de apă și cele două cratițe, cutiile de conserve cu carne și legume, tot felul de condimente ciudate și pachetelele cu praf de. supă. Ea știa să gătească foarte bine, și lui îi plăcea mult ceaiul pe care-l făcea, întunecat, cu un licăr auriu-închis, care se ridica treptat de jos în sus, iar după-amiaza, după ce Leen se întorcea de la școală, stăteau amîndoi culcați pe cele două paturi, fumau, citeau, iar pe taburetul dintre paturi era ceainicul. Numai două luni a suferit puțin de pe urma a ceea ce el denumea încă de atunci dezordine și se plîngea mereu că Leen nu prea avea tragere de inimă să facă rezerve, să cumpere bunăoară încă două cearșafuri. Dar ea detesta rezervele, cum detesta dulapurile, și abia mai tîrziu și-a dat el seama că ea detesta dulapurile tocmai pentru că în dulapuri se pun de obicei rezervele, îi plăceau baloanele, cinematograful și, cu tot neastîmpărul ei, era evlavioasă. Avea o mare pasiune pentru bisericile anoste ale călugărilor franciscani, unde se spovedea : duminica îl căra de obicei după ea la liturghie, la minăstirea de călugărițe unde preda în cursul săptămânii și era furios pe călugărițe pentru că-l numeau „*Miss Cunigan's husband*”¹ și-i umpleau cu vîrf farfuria, căci aflaseră că-i era mereu foame. Dar asta numai la început, mai tîrziu și-a dat seama cît de amabile erau călugărițele ; mîncă opt felii de pîine prăjită la dejun și le îngăduia să rîdă de pofta lui legendară de mîncare. Duminica, Leen antrena fetele la hochei pentru vreo competiție, și seriozitatea ei îl făcea să zîmbească, dar admira jocul ei degajat, ciudat de simplu și de dur. Silueta lui se profila ca o apariție stranie la marginea terenului de joc, „*husband-ul* lui *Misa Cunigan*”. După ce antrenamentul se termina, trebuia să alerge cu Leen trei ture în jurul terenului, și fetele din echipa de hochei și alte eleve din internat, aflate de jur împrejur, îl încurajau și izbucneau în urale cînd el o întrecea pe Leen și o întrecea întotdeauna, pentru că pe atunci era un bun alergător.

Mai tîrziu se plimba ore întregi cu Leen prin împrejurimile orașului, spre miazăzi, către Surrey ;

1 Soțid domnișoarei Cunigan (engl.).

traversau păduri și livezi, unde se bucurau de ceea ce Leen numea fără ocol, savurîndu-le fără reținere : plăcerile conjugale. Atunci el avea douăzeci și cinci de ani și Leen exact douăzeci și era profesoara cea mai iubită din școală;

În zilele de lucru dormea de obicei pînă la zece și jumătate, deoarece oamenii cu care avea de-a face nu primeau niciodată înainte de unsprezece și jumătate, iar nopțile fără somn îl oboseau. Vizita fără nici o plăcere niște politicieni de duzină, zgîrciți la vorbă, cărora le smulgea în timpul dejunului cîteva informații cu totul neîndestulătoare. Cele mai multe dintre lucrurile pe care le afla, nu le afla niciodată de la acești politicieni, ci prin a patra sau a cincea mînă, de la ziariști tot atît de neîndemânatici ea și el, iar mai tîrziu a început să scrie despre fel de fel de lucruri vagi sau născocite, știind că prea mult n-o să-i meargă. Își pierdea vremea prin tot felul de cîrciumi bînd un whisky slab de tot și așteptînd-o pe Leen; în față avea mereu un maldăr de hîrtii de desen și desena tot ce-i trecea prin cap. Inventă pe loc anecdote pe care le ilustra ; sau ilustra anecdotele din ziare. În cutia cea mare *Sunlight*,

din camera sa, se adunau desenele. Erau. probabil sute și după moartea lui Leen le-a expediat în Germania pe adresa lui Rai.

Erau probabil sute, dar el încă nu se încumetă să deschidă cutia și urmărirea jocul băieților care atacau neobosiți porțile.. Poate erau bune desenele și scăpa acum de obligația de a stoarce ceva din degete în fiecare săptămână.

În timp ce îi privea pe băieți creiona mecanic pe o foaie de hîrtie portretul Boldei, dar aruncă din nou creionul în lături.

Informațiile obținute pe atunci erau din ce în ce mai puține, iar acele lucruri vagi, născocite, spre a fi transmise în Germania — din ce în ce mai fanteziste — pînă cînd micul ziar nazist, pentru care lucra la Londra, i-a tăiat indemnizația derizorie. După o lună 1-a dat afară de tot. Trăiau amîndoi de pe urma salariului de profesoară al lui Leen și el se bucura la gîndul că duminica poate mîncă la călugărițe pe săturate; Și în timp ce Leen făcea antrenamentul cu fetele, el se ducea uneori în capela școlii și asista la orele de rugăciune ale surorilor, admirînd ceremonialul, anodin : i se părea că nicăieri nu-l văzuse pe sflntui Anton ca o întruchipare atît de perfectă a platitudinii și că nicăieri n-o văzuse pe mica Tereza de Lisieux atît de oribilă.

În zilele de lucru umbla prin împrejurimi și-și vindea cărțile unui anticar : o jumătate de șiling pentru două kilograme de hîrtie. Ceea ce încasa în schimbul cărților nu-i ajungea nici măcar pentru țigări. Încerca să dea lecții, dar nu prea existau mulți englezi dispuși să învețe limba germană, iar la Londra se aflau numeroși emigranți. Leen îl consola și, în pofida jalnicei situații, el se simțea fericit. Ea scria acasă cît de rău le merge și tatăl îi răspundea, propunîndu-le să vină în Irlanda. El putea munci la ferma lor și, dacă vrea, poate sa nu se mai întoarcă niciodată la afurisiții de naziști.

Nici acum, cincisprezece ani mai tîrziu, nu reușea să priceapă de ce nu acceptase propunerea tatălui lui Leen. Se molipsise și el de boala Nellei, tentat de lumea închipuirilor, visînd o viață care nu fusese trăită niciodată și nici nu mai putea fi trăită pentru că timpul hărăzit pentru asta trecuse definitiv. Dar imaginea avea farmecul ei de a se vedea în timpul celor cîteva minute de reverie într-un peisaj neașteptat, între oameni pe care nu-i cunoscuse niciodată. Și acum, cincisprezece ani mai tîrziu, tot nu reușea să priceapă că Leen a murit, fiindcă murise atît de brusc și într-un moment în care el era plin de speranțe, începuse să cîștige bani mai mulți; desena modele de ambalaje pentru o fabrică de săpun și afișe și izbutise să se adapteze gustului englezesc.

De cînd cîștiga bani mai mulți, renunțase să mai bea prin tot felul de bodegi în absența lui Leen și mîncă de obicei acasă, înghițind ceaiul rece și lucrînd toată ziua. Dimineața se scula o dată cu Leen, prepara dejunul și o conducea la autobuz.

Afară băieții arătau obosiți și transpirați, Heinrich stătu pe pajiște cu spatele rezemat de un copac și mestecă un fir de iarbă. Albert se aplecă pe fereastră și le strigă :

— Luați-vă Coca-cola din frigider.

Cînd băieții se întoarseră spre el și-1 priviră uimiți, le strigă din nou :

— Hai, duceți-vă înăuntru și luați-vă băutura;

Heinrich, tu știi unde o găsești.

Îi auzi cum aleargă gălăgioși, cum trec colțul și intră în casă, apoi cum discută în șoaptă și pășesc în vârful picioarelor prin bucătărie. Închise fereastra, își umplu pipa, dar o lăsă apoi neaprinsă și desfăcu hotăiit capacul de la cutia *Sunlight*: în cutie era un teanc de hîrtii foarte subțiri și își dădu seama că ridicase fundul cutiei, deoarece toate desenele erau așezate invers. Scoase primul desen, îl întoarse și se miră cît e de bun. Era ilustrația unei anecdote cu animale, și asemenea anecdote erau acum din nou la modă. Atît de bine nu mai desenase după război. Trăsese liniile cu un creion moale, negru, iar desenul arăta încă foarte proaspăt. Răsuflă ușurat, fiindcă Bresgote va accepta mulțumit aceste anecdote. Fiecare dintre colile astea subțiri pe care, cu cincisprezece ani în urmă, le mîzgălise în bodegile din Londra, îi vor aduce cîte cincizeci de mărci. O parte din ele va trebui să le mai îndrepte cu foarfecă, să lipească din nou, unele rămăseseră de atunci, fără text. Nu-i arătase niciodată lui Leen aceste foi, pentru că le socotise stupide, dar astăzi era convine că sînt bune, în orice caz mai bune decît multe dintre cele pe care le făcuse pentru *Wochenend im Heim*. Mai scotoci cîteva minute prin cutie, scoase cîteva desene de la mijloc, cîteva de la urmă și se minună, cît sînt de bune. Unul dintre băieți îl strigă din vestibul:

— Unchiule' Albert, unchiule Albert !

El deschise ușa și întrebă:

— Ce s-a întimplat ?

Îl văzu pe Heinrich Brielach care spuse:

— Ne dați voie să ne ungem cîte o felie de pîine cu unt ? Am vrea să așteptăm aici pînă se întoarce Martin.

— O să dureze mult.

— Așteptăm.

— Cum vreți! Și firește că puteți să vă ungeți cîte felii vreți.

— Oh, mulțumim, foarte mulțumim.

Închise iarăși ușa, puse în ordine foile împrăștiate și le așeză înapoi în cutie.

În ziua aceea, ca întotdeauna, Leen plecase dimineața la școală iar el a rămas toată dimineața în cameră, deoarece trebuia să lucreze la cîteva schițe de afiș. Desena un leu care întinde muștarul pe o pulpă d.e berbec. Simțea că o să iasă un afiș bun, și omul pentru care-l lucra îi promisese un onorariu bun. Era un emigrant evreu, cu care făcuse cunoștință în bodega ziariștilor, o rudă foarte îndepărtată a lui Absalom Billig. Mai întîi omul fusese foarte bănuitor, pentru că îl luase drept copoi, dar la a cincea întîlnire îi dăduse o comandă; era la secția de reclame a unei fabrici de condimente. Lucra cu atîta îndîrjire încît nu-și dădu seama cum a trecut timpul și rămase uluit cînd Leen intră în cameră,

— Dumnezeuule ! i-a spus: el, e ora trei ?

Dar cînd a sărutat-o și ea i-a zîmbit ostenită, a știut că mai e mult pînă la trei și că Leen venise acasă, pentru, că se simțea rău. Mîinile îi erau fierbinți și ea se plîngea de dureri. de pîntece.

— Le am de mai multă vreme, dar credeam că sînt gravida, dar azi am aflat că nu sînt gravidă și tot mă doare.

N-o văzuse niciodată descurajată,, așa ca acum cînd se trîntise pe pat gemînd. Vorbea cu mare greutate.. Cînd. el s-a aplecat asupra ei, ea i-a șoptit:

— Cheamă un taxi. Mi-era rău încă din autobuz dar acum. mi-e din ce în ce mai rău. Du-mă la spital.

A luat de pe pat, poșeta și în timp ce alerga pe stradă către stația de taxiuri număra banii; mai avea în portmoneu patru funți, și o grămadă de mărunțiș. Se urcă zăpăcit într-un taxi, îl puse pe șofer să oprească în fața casei și o luă la goană pe scări. Când ajunse sus, Leen vomase și la orice atingere suferea cumplit iar în timp ce cobora pe scări țipa și voma într-una. Femei stînd în fața ușilor se uitau la el, clătinînd din cap, și el i-a strigat în grabă uneia dintre vecine să aibă grijă de camera rămasă deschisă. Femeia a dat din cap și parcă vedea și acum fața indolentă, palidă, diformă din pricina alcoolului, acum, în timp ce-i auzi pe băiat ieșind în grădină, cu feliile de piine cu unt în mînă și începînd din nou să joace fotbal.

În mașină a ținut-o pe Leen pe genunchi, ca s-o ferească de zdruncinături, dar ea se văita fără întrerupere și voma pe pernele - cafenii, uzate, iar el se gîdea ce trebuie să spună medicilor la spital. Nu găsea cuvîntul englezesc pentru apendicita, iar cînd taxiul s-a oprit în fața spitalului, a pornit-o vijelios pe trepte cu Leen în brațe, a deschis repede cu piciorul ușa de la camera de gardă și a strigat: Appendix, appendix".

Ea țipa îngrozitor cînd a vrut s-o lase din brațe și s-o culce pe canapeaua din coridor, s-a ghemuit pînă a găsit o poziție care i se părea mai puțin dureroasă și, deși abia o mai purta, o ținea totuși în brațe, rezemat de un stîlp de teracotă roșie, și se căsnea să înțeleagă ce-i șoptea cu gura schimonosită. Obrazul îi era. galben ca ceara și plin de pete, și în ochi i se citea suferința teribilă. A crezut că și-a ieșit din minți cînd a auzit-o șoptindu-i; Pleacă în Irlanda, pleacă în Irlanda! "

Atunci n-a înțeles la ce se referea, fiindcă totodată încerca să ghicească ce-l întreba sora cea uscățivă, vădit îngrijorată, care stătea lingă el după stîlpul de teracotă roșie.. Repeta mereu și stupid același cuvînt: „Appendix" și sora dădea din cap cînd el spunea „Appendix". Leen nu mai voma dar se sufoca și din gură i se scurgeau bale galbene urît mirositoare.; cînd a culcat-o pe targă, ea l-a cuprins încă o dată cu brațul după gît, l-a sărutat și i-a șoptit ce-i șoptise tot timpul: „Pleacă în Irlanda, dragul meu, dragul meu.... dragul meu ! . . . " Însă medicul care se apropiase l-a îndepărtat de targa, și targa a fost transportată într-o altă încăpere printr-o ușa batantă de sticlă. A auzit pentru ultima oară strigătul lui Leen. Douăzeci și cinci de minute mai tîrziu a fost operată și a murit, iar el n-a mai putut să spună nici un cuvînt. Întreaga cavitate abdominală fusese plină cu puroi. N-a uitat chipul tînăr, cenușiu, al medicului. A venit lingă el în sala de așteptare și i-a spus : „*Sorry*" ¹, apoi i-a vorbit încet și calm, străduindu-se să-l consoleze și el a înțeles că era prea tîrziu încă de cînd se afla cu Leen în taxi. Medicul era foarte obosit și îl întrebă dacă vrea să-și mai vadă o dată soția. A trebuit să mai aștepte pînă s-o vadă pe Leen, și în timp ce stătea la fereastră, brusc și-a amintit de șoferul taxiului, a ieșit afară și i-a plătit. Omul i-a arătat vîrsătura din taxi și, cu țigara în gură, l-a privit încruntat și atunci el i-a dat un funt în plus și a fost mulțumit cînd figura morocănoasă a acestuia s-a destins. S-a întors în sala de așteptare. Tapetul era verde-cenușiu masa acoperită cu postav de aceeași culoare. Era tocmai în săptămîna cînd Chamberlain plecase cu avionul în Germania să trateze cu Hitler. Mai tîrziu

a intrat în sala de așteptare o femeie tânără, prost îmbrăcată, s-a așezat lângă el la geam, și țigara pe care o ținea în mână era toată neagră de lacrimi. Țigara se stinsese și femeia a aruncat-o pe podea și a rămas, plângând în hohote, lângă dînsul. Afară, trecea pe stradă un grup de bărbați purtînd panouri cu : *Peace for the world*" ² ; iar alții — lozinci pe care scria : „Arătați-i lui Hitler că nu ne temem de el", și femeia tânără, prost îmbrăcată, și-a scos ochelarii și i-a șters cu un colț al paltonului. Paltonul mirosea a carne fiartă și a tutun, și ea mormăi mereu : „Băiatul meu, băiatul meu, băiatul meu" - apoi a intrat medicul, și femeia s-a repezit spre el puteai să-ți dai seama după fețele lor că totul a mers bine. Femeia a ieșit împreună cu medicul, iar el a fost chemat de o soră și a străbătut alături de ea un coridor lung, acoperit cu plăci galbene. Mirosea a grăsime sleită de berbec, a unt topit;

1 Regret (engl.),

2 Pace omenirii (engl.).

fața ușilor erau înșirate câni mari de aluminiu cu ceai fierbinte și o fată frumoasă, cu un păr întunecat, ducea pe o tavă pîine cu unt; la una dintre ferestre stătea un băiat, cu un bandaj de ghips în jurul brațului, și striga undeva în stradă : „Ciine afurisit, am să-ți arăt eu ție!" Sora s-a apropiat de băiat, l-a apucat de brațul sănătos și l-a tras înapoi, i-a pus degetul pe gură și băiatul a luat-o încet în urma fetei cu pîinea.

Încăperea unde l-a dus sora avea pereții cenușii, curați și două ferestre înguste cu geamuri albastre : pe cel din dreapta era pictat cu galben un Alfa, iar pe cel din stînga un Omega.

Leen zăcea pe catafalc, scăldată în această lumină albăstruie. Sora l-a lăsat singur, și el s-a apropiat și a văzut fața lui Leen la fel ca înainte. Doar că descoperi acum ceva neobișnuit: liniștea. El a fost uimit văzînd fața ei subțire, tânără, acum liniștită. Poate datorită luminii fața îi era fără pete, de o culoare uniformă și rictusul gurii dispăruse. Aprinse cele două luminări din sfeșnicele de alamă aflate în spatele catafalcului și rosti *Tatăl nostru* și *Ave Maria*.

Nu-i venea să creadă că trăiseră împreună un an întreg ; avea impresia că abia o cunoscuse. Că era moartă înțelegea, dar că trăise, i se părea un vis, și toate amănuntele de care își aducea aminte nu-i foloseau la nimic. Parcă n-a trecut decît o zi de cînd sosise la Londra. Totul părea înghesuit într-o singură după-amiază : cununia și rochia ei proaspăt călcată, care nu-i stătea bine, sutana călugărului franciscan, hocheiul și pîinea prăjită a călugărițelor, într-o livadă din Surrey savurarea plăcerilor conjugale... Și strigătul : „Pleacă în Irlanda !" Drumul cu taxiul, vărsăturile și el însuși, repetînd stupid : Appendix, appendix", și capela albăstruie cu acel A galben și Ω ; baloanele dăruite de Leen copiilor și bășicile de săpun pe care le trimitea de la fereastra camerei în curtea mare;; cenușie — ura ei împotriva dulapurilor și luminări arzînd atît de liniștit, așa cum trebuie să ardă luminările în capelele mortuare. Nu era trist, Simțea numai o milă apăsătoare pentru Leen care a trebuit să îndure asemenea suferințe ; dispăruse zbatîndu-se și strigînd în sala de operații — și zăcea atît de liniștită acum în capelă. A lăsat luminările să ardă, s-a îndreptat spre ușă, dar s-a întors iarăși înapoi și a început să plîngă. În fața ochilor umezi totul

se ștersese, devenise vag și difuz. Se legăna în aer Ω la fel și A, și catafalcul, și fața liniștită a lui Leen. În capelă i se păruse tot timpul că plouă dar când a ieșit, soarele strălucea. Sora nu mai era acolo și a rătăcit pe coridoare, a nimerit în saloane și iarăși afară, a ajuns pînă la intrarea de la bucătărie și abia mai târziu a recunoscut coridorul cu plăci galbene. Din nou a trecut fata aceea frumoasă, cu părul întunecat, cu o tavă plină cu pîine cu unt și de după o ușă deschisă cineva strigă : „Muștar” — iar el s-a gîndit la leul care unge cu muștar pulpa de berbec.

Cînd a sosit acasă era ora unu. Cineva ștersese de pe scară urmele de vîrsături, iar în cameră era curat. N-a aflat niciodată cine a făcut asta și mirat, deoarece a avut permanent impresia că oamenii din casă nu-l agreau. Trecuse întotdeauna grăbit pe lîngă ei, salutîndu-i scurt. Acum însă urmele vîrsăturilor din coridor și din camera lui erau șterse. A luat de pe masă afișul cu leul, a vrut să-l rupă, dar apoi l-a înfășurat și l-a aruncat într-un colț. S-a culcat pe pat cu privirea fixată pe micul crucifix al lui Leen, ce atîrna deasupra ușii. Nici acum nu se îndoia că Leen e moartă, însă că el trăise cu ea un an întreg nu-i venea să creadă. N-a rămas de pe urma ei decît un pat plin cu fel de fel de vechituri, pe lampa de gătit oala cu supă rece, o căniță crăpată în care dizolva de obicei săpunul pentru bășicile de săpun și un teanc de caiete de școală, necorectate, cu compuneri despre minele de zinc din Anglia de sud.

Pe urmă a adormit. S-a trezit cînd a intrat colega aceea mărunțică a lui Leen, și simțea că-l dor brațele pe care o purtase pe Leen. Cu colega aceea mărunțică și cu Leen se dusesese de multe ori după-amiaza la cinema, o chema Bly Grother și era o blondină drăguță care ținea morțiș s-o facă pe Leen să se convertească.

Se uita țintă la Bly și simțea durerea din mușchii înțepeniți ai brațelor. Apoi a încercat să-i explice lui Bly că Leen e moartă. El însuși s-a speriat cu cît sînge rece și cît de firesc a pronunțat cuvîntul „moartă” și cum, în timp ce vorbea, își dădea perfect de bine seama că Leen nu mai e. Bly procurase cu oarecare dificultăți bilete de cinema pentru dupăumiază, la un film pe care, pe vremea aceea, orișicine dorea să-l vadă, un film cu Charlie Chaplin, și el însuși stăruise pe lîngă Bly să facă rost de bilete, pentru că în Germania acest film nu putea fi văzut. Bly adusese și prăjituri pentru Leen, niște tortulețe cu nuci, acoperite cu glazură de ouă și ținea biletele verzi de cinema în mînă. Mai întîi a rîs cînd el i-a spus că Leen a murit. A rîs pentru că n-a putut să înțeleagă cum de-și permite o glumă atît de proastă, un rîs bizar, sacadat și aproape iritat. Apoi și-a dat seama că n-a fost o glumă și a început să plîngă, spasmodic, și biletele verzi de cinema au căzut la pămînt, iar tortulețele de nuci acoperite cu glazură de ouă, tortulețele care-i plăceau lui Leen, au ajuns pe pat, între umbrela lui Leen și basca roșie, cuprinse în vîlmășagul obiectelor fără valoare. A rămas culcat pe pat, privind-o nepăsător pe Bly. Ea ședea pe un taburet și plîngea și abia acum, cînd îi vedea lacrimile și-i auzeam hohotele de plîns, și-a adus aminte din nou de ceea ce se întîmplase : Leen a murit. Bly s-a sculat, a umblat în neștire prin cameră, a ridicat afișul azvîrlit în colțul de lîngă lampa de gătit și a privit plîngînd leul care rînjea satisfăcut că unge cu muștarul lui Hitchhumer pulpa de berbec. El știa că mai târziu va trebui s-o ia pe după umeri, să încerce s-o consoleze și va trebui să discute cu ea lucruri practice, despre

înhumare, despre fel de fel de formalități plictisitoare, care fără îndoială trebuiau rezolvate. Dar a rămas culcat pe pat și se gîndea la Leen la viața ei scurtă și încîntătoare, ce n-a lăsat nici o urmă pe pămînt. Poate că fotografia ei va fi atîrnată pe perete, în coridorul școlii, și mai tîrziu, la agapele colegiale ale diferitelor clase, fetele, femeile din ce în ce mai în vîrstă, vor spune : „Asta a fost profesoara noastră de sport și am învățat cu ea și științele naturale”. Și într-o bună zi fotografia va dispărea înlocuită cu tabloul unui cardinal, sau chiar al Papei — și de rămas nu vor rămîne decît în arhiva pe o perioadă dinainte stabilită, perioadă prevăzută de lege, notele elevelor, caligrafiate de Leen pe caietele de școală, și mormîntul dintr-un mare cimitir. Bly se liniște înaintea ca el să se ridice din pat. Îi veneau în minte măsurile ce trebuiau neapărat luate, se crampona de ele, arătîndu-se bucuroasă că poate „să-i ia toate grijile” : înștiințarea școlii, a părinților lui Leen, a fratelui ei, care era inginer la Manchester. Pata udă de pe podea, locul unde vecina necunoscută spălase vărsătura lui Leen, se usca treptat, rămăseseră numai urmele de săpun pe dușumeaua atît de rar curățată, și cînd, peste o lună s-a mutat de acolo și în urma rugăminților Nellei a plecat îndărăt în Germania, a mai găsit ceașca fără toartă în care Leen își pregătea leșia pentru bășicile de săpun, var sedimentat, amestecat cu săpun, și abia cu mult mai tîrziu și-a dat seama că pe anunțul de deces din ziar și pe crucea mică de pe mormînt era doar numele ei de fată, Cunigan, și călugărițele, la care a luat dejunul după înmormîntare, îl numiseră totdeauna „Miss *Cunigan's husband*”.

Fratele lui Leen s-a oferit să-i găsească de lucru la Manchester, și părinții lui Leen, cu care se înțelegea bine, l-au invitat la ei, la fermă, în Irlanda — „ceva de lucru și ceva de mîncare vei găsi oricînd” — toți erau convinși că va fi război și că ar fi mai bine să nu se întoarcă în Germania. El nu povestea nimănui ce-i șoptise Leen: „Pleacă în Irlanda”. Ezită vreme îndelungată; locuia mai departe în camera din Londra și mai tîrziu a vîndut în schimbul unei sume apreciabile chiar și leul care ungea cu muștar, doar urmele de săpun au continuat să se mențină pe locul unde fusese spălată dușumeaua de vărsăturile lui Leen. Încă ezita, dar scrisorile Nellei deveneau tot mai insistente, și într-una din acele zile de expectativă a trimis cutia cea mare *Sunlight* cu desenele pe adresa lui Rai în Germania. Asta într-o după-amiază, după ce a fost la cimitir și după ce a stat în cumpănă multă vreme dacă să dea urmare sfaturilor lui Leen.

În autobuz s-a hotărît să plece în Germania și la evacuarea camerei, cînd s-a demontat patul lui Leen, au mai căzut două obiecte din somieră : o pilă de unghii și o cutie de tablă, mică, roșie, cu bomboane contra tusei.

Îi auzi pe băieți vorbind afară cu cineva și deschise fereastra. Heinrich strigă spre camera Boldei:

— Avem noi grijă.

Și Bolda strigă la ei :

— Am văzut că ați și rupt două pansele.

Albert se aplecă pe fereastră și strigă la Bolda

— Lasă-i că n-o să mai facă.

Băieții rîseră ; rîse și Bolda și strigă :

— Ah. dacă ar fi după tine, ar călca totul în picioare.

Lăsă fereastra deschisă și-și puse în ordine desenele: erau foarte multe foi subțiri, câteva sute. Îi trecu atunci prin minte ca ar trebui să scrie părinților lui Leen, ei îi trimiseseră permanent pachete cu șuncă, ceai și tutun și el nu se încumetase încă să compună o scrisoare mai lungă; le mulțumise doar prin câteva rînduri și le trimisese cărți.

Era cumplită ziua cînd bunica îl lua eu ea la masă în oraș. Mîncă rareori la restaurant, dar tocmai de aceea se bucura de faimă, și, la apariția ei, pe fețele chelnerilor se ivea un zîmbet ciudat, despre care el nu putea spune niciodată dacă era ironic, sau cu adevărat respectuos. Bunicii îi plăceau mîncărurile grele și îmbelșugate, supele grase, niște lichide vîscoase de culoare cafenie, care numai prin miros îi provocau greață, iar maionezele le cerea răcite în frigider, astfel că, după savurarea grăsimii fierbinți dinainte, să vină rîndul celor reci ca gheața. Comanda bucăți mari de friptură pe care le adulmeca, le încerca frăgezimea cu cuțitul și furculița și le refuza pînă la urmă dacă nu erau pe gustul ei. Comanda cîte cinci feluri de salată, le dregea gustul treptat, făcînd manevre complicate, întrebuițînd condimente și mirodenii luate din sticle, misterioase cînite de argint, picuratori de culoarea aramei sau presărători — toate acestea în urma unei îndelungate consultări cu chelnerul. Salvarea lui era farfuria cu felii mari de pîine albă ce stătea ca nu turn în mijlocul mesei; aștepta zadarnic ceea ce îi plăcea în afară de pîine : cartofii. Alb-gălbui, aburind, cu unt și cu sare — așa îi plăceau, dar bunica disprețuia cartofii.

Ea bea vin și pe el îl îndemna să bea limonada, o băutură pe care o îndrăgise mult cînd era copilă. Era mîhnită că el nu bea și nu pricepea niciodată cum ceea ce i se păruse minunat cînd fusese copilă, lui nu-i plăcea. Mîncă foarte puțin : salată, supă și pîine, iar ea, înfulecînd de zor ca o sălbatică, înregistra, dînd din cap, slaba lui poftă de mîncare. Înainte de masă își făcea provocator semnul crucii. Zvîrlind brațele ca niște aripi de moară, se bătea cu palma pe frunte, pe piept, și pe burtă. Nu numai în felul acesta stîrnea senzație, ci și prin rochiile de mătase neagră, grea, cu o bluză lucioasă roșie, care se potrivea cu obrajii ei îmbujorați. Chelnerii, administratorul și fetele de la, bufet o luau drept o emigrantă rusă, dar ea se născuse într-un sătuc din munții Eifel și-și petrecuse copilăria în cea mai neagră mizerie. Totdeauna cînd mîncă bine povestea cu voce tare cît de prost se hrănise pe vremea cînd era copil, încît și oamenii de la mesele vecine auzeau despre dulceața searbădă a păsătorului de sfeclă și despre gustul amar al supelor cu lapte smîntînit, arse ; descria amănunțit salata de urzici și pîinea neagră, uscată și acră, din copilărie, în timp ce fărîmița triumfătoare o felie din cea mai albă pîine albă. Avea pregătită o întreagă litanie de blesteme la adresa cartofilor : făină înecăcioasă, pîine prusacă și mormăia un șir de expresii dialectale pe care el nu le înțelegea. Mai lua o bucată de pîine albă, o muia în sos și ochii ei albaștri, strălucitori, căpătau o expresie sălbatică ce-l băga în sperieți. Își dădea seama acum de ce i se făcea teamă cînd ea începea să povestească cum pe vremuri fuseseră ciopîrțiți iepurașii de casă. Parcă auzea cum trosnesc oasele animalelor fragede și vedeai cum li se sting

ochii și le curge sîngele. Descria amănunțit cum acasă se păruiau pentru măruntaiele de iepure : un amestec roșu-închis, plămîinii, ficatul și inima, de care ea, fiind cea mai mică, era de obicei lipsită în favoarea fraților mai mari, înfometați: și acum, după mai mult de cincizeci de ani, spumega de furie cînd pomenea numele fratelui ei, Mathias, care se pricepuse întotdeauna să apuce inima iepurașilor ; „haimanaua, nemernicul" astfel îl numea și acum pe cel care se odihnea de douăzeci de ani în cimitirul satului natal. Parcă auzea cotcodăcitul stupid și smintit al găinilor ce fugeau de colo-colo prin curtea sărăcăcioasă cînd sosea tatăl ei cu securea în mînă : niște păsări prăpădite, care, după cum spunea ea, „erau numai coapte pentru supă". Lăcrimînd, povestea cum umbla cu cerșitul prin curțile țăranilor înstăriți, în zilele cînd tăiau porcii, după un castron de sînge și apoi se întorcea acasă cu un lighean de zeamă lipicioasă de la cîrnați. Evocarea ajungea în acest punct cînd trebuia să se servească desertul și aici el vomita inevitabil, deoarece ultimul fel de carne consumat era miel la grătar moale, fript în sînge și, în timp ce ea tăia carnea și o înghițea lăudîndu-i frăgezimea, lui îi venea în minte imaginea unor copii măcelăriți, sfîrtecați. Bucurîndu-se dinainte de înghețata, cafeaua și cozonacul ce aveau să urmeze, el știa că totuși are să vomite și n-o să mai poată mîncă nimic. Trecea în revistă din nou toate felurile de mîncare ce fuseseră pe masă : tocana usturător de fierbinte, salatele, friptura și sosurile suspect de roșii și, îngrozit, privea spre farfuria bunicii, unde se coagula sîngele amestecat cu grăsime, sînge cu ochi de grăsime. Tot timpul mesei în scrumiera de lîngă ea se afla o țigară aprinsă și, între îmbucături, trăgea cîte un fum și privea falnic în jur.

El se gîndea că Brielach și Behrend joacă fotbal acum în grădină, capătă limonada rece ca gheața și pîine cu marmeladă și mai tîrziu Albert are să plece cu ei și vor mîncă undeva înghețată, poate lîngă pod sau jos, pe Rin, unde de la mese se pot arunca pietre în valuri și se văd oamenii care scot epavele ruginite ale vapoarelor din apă. El era osîndit să stea aici, între mîncăcioși, și bunica muia cu atîta satisfacție pîinea în grăsimea sîngerie.

De fiecare dată cumpănea prea mult dacă mai are timp să ajungă la toaletă și să vomite acolo, iar bunica se așeza întotdeauna în colțul cel mai retras al localului și drumul spre toaletă trecea pe lîngă cinci, șase, șapte mese mari. Le număra cu teamă și covorul ruginiu părea că trece printr-un labirint nesfîrșit de oameni, care mișcau într-una din fălci; îi ura, după cum o ura și pe bunica, ura obrajii lor fierbinți, și roșeața care, datorită albului șervetelor, era și mai accentuată. Din castroane se înălțau aburi și se auzeau oasele ; trosnind, oase de copii, și se vedea sînge cu ochi de grăsime, ochii reci, lacomi ai mîncăcioșilor grași, iar la bufet chelnerii cărau spre mese copii măcelăriți, *sfîrtecați*, iar ochii celor care încă n-aveau castroanele în fața burții urmăreau lacom pelerinajul chelnerilor.

Drumul pînă la toaletă era lung. O dată izbutise să, străbată pînă acolo. Clătinîndu-se, trecuse șirurile de mîncăcioși, tot mai înfricoșat și pas cu pas parcursese distanța pînă la toaletă ; teracotă albă și miros de urină fierbinte, aromă artificială de lămîie și de săpun. Masa îngrijitorului cu fel de fel de obiecte, piepteni, prosoape. Și hămesiții grohăind, cu fețele lor înroșite, care acolo se vedeau duble, o dată în oglinzi și o dată în natură. Două rînduri de ucigași care se scobeau în dinți, își pipăiau obrajii rotofei să vadă dacă sînt bine bărbieriți, și plescăiau din limbă.

Colțuri de cămăși albe ieșeau din șlițurile deschise ale pantalonilor. În sfârșit, găsi un loc liber. Se aplecă deasupra chiuvetei și mirosul atît de pătrunzător al urmei acestor carnivori îi spori scîrba și senzația de vomă, încît dori nespus ușurarea pe care i-ar putea-o da vomitarea. Zări chiar lîngă el mutra foarte tînără a unui zdrobitor de oase, care spunea : „Vîră degetul în gură, hai, vîră degetul în gură”. Urî insistența odioasă a acestui ucigaș, a acestui obraz roșu și îi fu dor de unchiul Albert, de mama. de fața simplă, necioplită a lui Glum și de părul negru ca smoala și lucios în jurul frunții al Boldei ;. îi era dor să se joace cu Brielach și Behrendt. Dar era prins, pierdut între niște zdrobitori de oase, ce rîgiau și urinau, era închis în această temniță sinistru de curată, albă, osîndit să inhaleze veșnic numai mirosul urinei și aroma artificială de lămîie. Simți laba moale, caldă a îngrijitorului apăsîndu-i ceafa, și văzu fața blajină deasupra umărului său :

— Ce-a pățit băiețașul ?

În aceeași clipă bunica năvăli în toaleta pentru bărbați, îngrijitorul cel molatec o privi cu ochii măriți de groază și cei de lîngă chiuvete își încheiară stîinjenii pantalonii.

— Dar ce s-a întîmplat, micuțul meu, ce-ai pățit ?

Mîinile ei erau ușoare și totuși energice, îi plecă capul și îi vîrî cu forța, deși el striga de spaimă, degetul ei arătător, lung și gălbui, în gură, și totuși nu vîrșă ; dură și încăpățînată, greața se opri în stomac ca un bulgăre de fier, groaza indisolubilă se încleșta, și bunica îl tîrî înapoi printre șirurile de mîncăcioși; abia aici vîrșă, în mijlocul restaurantului, în momentul cînd ajunsese lîngă masa unui ucigaș, care cu o hotărîtă mișcare a cuțitului — plăcerea i se putea citi în privire — despica roza, sîngerînda carne de copil ; simți cum groaza se dizolvă, izbucnind în afară. Nu simți nici rușine, nici părere de rău, doar o mulțumire rece, și acum, cînd groaza părăsise stomacul, putu chiar să zîmbească.

Ucigașul de copii se făcu roșu, apoi deveni galben, de jur împrejur se auzeau strigăte și zgomot de pahare și lunecatul liniștit, rapid al chelnerilor, în timp ce bunica promise rîzînd că va repara paguba cu ajutorul carnetului de cecuri. Costumul lui rămăsese curat, fața n-avea nici o pată, trebuia doar să-și șteargă puțin gura cu batista : din această bătălie ieșise nevătămat, ușurat și liber ca un învingător. Nu-și murdărise mîinile, nu-și mînjise sufletul și scosese mîncarea ce-i fusese vîrită cu sila. Pînă și bunicii îi pierise acum pofta, abandonă cozonacul cu smîntînă, înghețata și cafeaua, smulse un cec din carnet, apoi încă unul pentru haina ucigașului de copil, încă unul ca să-l liniștească pe chelner și acum, cînd stomacul îi era gol, păși, ținîndu-se de mîna bunicii, fără frică și fără rușine, pe covorul lung, ruginiu, și ieși afară.

Și apoi, întoarcerea acasă în taxi, unde bunica făcea prelungite considerații asupra stomacurilor sucite ale tinerilor de astăzi: „Nimeni nu mai poate înghiți azi ceva ca lumea, nu mai poate bea ceva ca lumea, nu mai poate fuma o țigară tare ca lumea, e o generație slabă, condamnată pieirii”.

Asemenea escapade în oraș aveau loc cam o dată la șase luni. El presimțea cînd se apropie sorocul, așa cum presimțea și ziua cu „sînge în urină” — și făcea tot ce era posibil ca să se eschiveze, dispărînd încă înainte de prînz sau implorîndu-l pe unchiul Albert să-l ia cu dînsul — numai că

fuga nu era decît o amînare, fiindcă bunica tot punea mîna pe el. Escapadele țineau de programul de educație pe care dînsa îl stabilise riguros. Cînd abia împlinise cinci ani, într-o zi, ea îi spusese : „Ei bine, acum vreau o dată să-ți arăt cum se mănîncă cu adevărat", și-l luă cu ea pentru întîia oară la bodega lui Vohwinkel. De atunci începu să-și închipuie cum se aduc de la bufet în local copiii măcelăriți, cum ucigașii așteaptă nerăbdători castroanele din care ies aburi, castroane pline cu carne trandafirie, și de la vîrsta de cinci ani se deprinse să urmărească cu mare atenție cum și ce anume mănîncă adulții, și, printr-o asociație de idei îndrăzneată, a ajuns la concluzia că tot ce se întîmplă acolo în bodegă este imoral. Neobosită, bunica îl tira după ea, și acum îl cunoșteau toți: administratorul, fetele de la bufet, chelnerii și el auzea foarte bine ce-și șopteau între ei : „Vine marea ducesă cu vîrsătorul". Dar bunica nu dădea îndărăt, ținea cu orice preț să-l obișnuiască cu mesele opulente. Trebuia să vadă cu ochii lui cum se sparg în dinți oasele de gîscă și se sug, și cum se taie în felii carnea, biftecurele în sînge ; și în el crescuseră o scîrbă imensă. Pentru toate astea se plătea acel ceva misterios care se numea *ban*. Bancnote și monede — ce altceva putea să fie atît de scump dacă nu copiii ?

După ce era silit să iasă cu bunica la restaurant nu se mai atingea de carne săptămîni întregi, mîncă doar pîine și ouă, brînză și lapte, se hrănea cu fructe sau cu supele minunate pe care Glum și le prepara jos în bucătărie. Întotdeauna Glum își fierbea supa pentru o săptămână. Un fel de terci în care tot ce introducea trebuia să fiarbă pînă la descompunere: legume și oase, pești și mere, niște supe gătite foarte misterios, dar minunat de gustoase. Glum le pregătea în porții de cîte cinci litri, pentru că voia să scape de grijă. Glum trăia cu pîine, ouă și castraveți, din care mușca precum dintr-un măr. Aducea uneori acasă niște dovleci mari, se instala apoi la mașina de gătit și, fumînd pipa, clocea ore întregi lingă oala cu supă, gusta din ea, mai băga cîte ceva înăuntru, o ceapă sau un cub maggi, ierburi uscate, pe care le fărîmița între degete. Aspira pe nări aburii supei, se strîmba, gusta iar pînă ce lua de pe foc oala enormă de tuci și o puneă în frigider. Pentru o săptămână scăpase de grijă, înainte de a pleca la lucru, își umplea cu lingura sufertașul, înșuruba bine capacul, vira o jumătate de castravete în buzunar, puneă și pîine, o bucată - de cîrnat și o carte. Ciudate cărți mai citea Glum ; pe un volum gros era scris: *Dogmatica*, pe un altul *Teologia moralei*, cărți pline de mîzgălelile lui făcute cu creionul și cu titluri greu de descifrat. E adevărat că *Teologia moralei* avea oarecare legătură cu *imoral*. Glum știa precis ce era *imoral* și, după spusele lui, ucigașii din bodega lui Vohwinkel nu mîncău copii și *în general nu era imoral* ce făceau ; dar cartea lui Glum era poate prea învechită, căci era veche și probabil în ea nu scria încă nimic despre acești ucigași.

Glum fuma aproape neconștient și cîteodată lua pipa chiar și în pat, fierbea supa, citea în cărțile lui groase și, dis-de-dimineată, se ducea la schimbul său ; lucra la fabrica buncii.

Era ciudat Glum, dar cumsecade. Îi plăcea Glum, deși uneori se speria cînd îl vedea fără dinți și fără păr ; lipsa dinților lui Glum și a părului aveau o cauză precisă. Glum fusese în K.Z. ¹ El nu povestea niciodată, însă unchiul Albert îl lămurise în linii mari ce însemna asta: moarte, omoruri, violență, spaimă, milioane de oameni — și fiindcă Glum văzuse toate

acestea, arăta mai bătrîn decît era de fapt. El avea mereu impresia că Glum e mai bătrîn chiar decît bunica, dar Glum era cu cincisprezece ani mai tînăr ca bunica. Glum vorbea într-un fel straniu, rostogolind cuvintele ca pe niște bolovani : căsca gura mare — o cavitate goală și roză, iar în fund roșie, întunecată, și se vedea cum făcea cu limba ciudate exerciții de gimnastică — de parcă din gură trebuia să iasă rostogolindu-se ceva rotund și gros, dar nu se auzea decît

1 Lagăr de concentrare.

un singur cuvînt: „Ea". Cuvîntul următor arăta mai mare, mai gros, mai rotund, aproape un mic dovleac, alcătuit încet și rostogolit afară, cu mare răbdare, și iar se auzea doar un singur cuvînt, un cuvînt mai lung . „Maica Domnului" — cuvintele „Maica Domnului" păreau uriașe în gura lui Glum, semănau mai degrabă cu un balon decît cu un dovleac. Ochii lui Glum scînteiau, nările subțiri îi tremurau și din gură nu ieșea nici un balon, nici un dovleac, ci altceva, cam de mărimea unui măr mare : „puternică". „Puternic" era cuvîntul preferat al lui Glum, și-l rostea în toată rotunjimea lui, accentuînd cu deosebită duioșie silaba din mijloc.

Glum era evlavios și prietenos, dar cînd începea să povestească, anevoie îl puteai urmări, intervalele dintre cuvinte fiind atît de mari încît aproape uitai cuvîntul precedent și nu mai puteai să faci legătura, Cu o voce înceată, cu o neobișnuită gravitate și răbdare — și „răbdare" făcea parte din cuvintele preferate — se depăna povestea lui Glum. Dacă erai însă foarte atent, aflai în cele din urmă lucruri minunate.

În camera lui Glum un perete era aproape în întregime acoperit cu o hartă a lumii, pe care însuși Glum o picta și o însemna. A lipit una lîngă alta cîteva coli de hîrtie foarte trainică, luni întregi a calculat cu precizie scara hărții, în concordanță cu mărimea peretelui, și a trasat cu destoinicie, meticolos și răbdător, hotarele și munții, rîurile și lacurile, mările ; a șters mult cu guma, a hașurat cu atenție și după luni de pregătire a început să coloreze cu migală structura solului, folosind mult verde pentru cîmpiile întinse, brun — pentru munți și albastru — pentru oceane.

Multe a mai văzut Glum pînă să se mute la ei în casă. Dar asta s-a întîmplat probabil de mult, fiindcă de cînd ținea minte Martin, Glum era acolo. Multe a mai văzut Glum pe drumul din patria lui pînă aici peste Rin ; un singur lucru însă nu văzuse încă niciodată : o cutie de culori, și cutia de culori, pe care i-a arătat-o atunci unchiul Albert, l-a încînta mai mult decît catedralele, mai mult decît avioanele ; imitînd gesturile unchiului Albert, muiașe penelul în apă, îl trecuse ușor peste tubul de culoare și apoi peste hîrtie — și cînd hîrtia deveni roșie, un roșudeschis, atunci începu să rîdă de bucurie și, din ziua aceea, avea în permanență o cutie de culori.

Foarte încet, foarte precis, cu foarte multă răbdare își zugrăvea Glum lumea lui. Începuse de undeva, de departe, de unde totul era verde, începuse din Siberia și acolo pusese pe hartă primul punct negru. „Acolo, în fund — a spus — la cincisprezece mii de kilometri de aici, acolo m-am născut." Ca să spună „cincisprezece mii de kilometri" i-a trebuit aproape un minut: un măr, un dovleac, un măr, alt măr, o bilă, încă o bilă, încă un măr, și un dovleac ; părea că prăjește cuvintele pe cerul gurii înainte să le dea drumul, le mai

gusta o dată, le mai modela înainte de a le rostogoli afară, silabă cu silabă, cu multă grijă și dragoste.

Departe, la cincisprezece mii de kilometri, se născuse Glum, de fapt îl chema altfel — Glumbich Cholokusteban și era o mare desfătare să-l auzi spunînd și explicînd propriul nume ; numele lui însemna : soarele care ne pîrguiește fructele.

Cînd aveau poftă, el și Heinrich Brielach mergeau sus la Glum și-l rugau să le explice numele și era frumos ca la cinematograf.

Din păcate, el nu putea decît rareori să se ducă sus, în camera lui Glum, fiindcă Glum pleca în fiecare zi dis-de-dimineață la liturghie și apoi la fabrica de marmeladă, de unde se întorcea abia seara. Totdeauna, înainte de culcare, Bolda îi pregătea micul dejun: cafea, castraveți, pîine și caltaboș. Cîrnatul pe care-l mîncea Glum n-avea firește nici o legătură cu uciderea copiilor, el era, ce-i drept, roșu, dar avea gust de făină și era dulce și, după cum susținea Bolda, de fapt era făcut doar din făină, margarina și un pic de sînge de vacă.

În fiecare duminică Glum dormea pînă la douăsprezece. Dejunul, supa și dovleacul și, dacă mai rămăsese, de cu seară, o ceșcuță cu cafea, o încălzea și o lua sus în cameră, acolo se cufunda pînă la ora patru în cărțile sale ciudate și voluminoase. O dată pe lună venea preotul cel mărunțel și bătrîn care locuia la călugărițe ; venea și rămînea sus la Glum toată după-amiaza de duminică și discutau despre ce citise Glum în cărți. De obicei, după aceea, beau cafeaua jos la mama, preotul și Glum, unchiul Albert și Martin și deseori se certau : mama cu preotul, sau unchiul Albert cu preotul, și Glum dădea întotdeauna dreptate preotului și la sfîrșit spunea rostogolind dinlăuntru cu răbdare cuvintele : „Hai, părințele, să mergem să bem un rachiu — toți sunt niște proști". Apoi rîdeau cu toții și Glum se ducea într-adevăr cu micul preot să bea rachiu.

Duminica, de la patru pînă la șase jumătate, Glum își picta harta, și în acest răstimp putea uneori să-l viziteze sus. În cinci ani Glum încă nu terminase nici măcar un sfert din lume ; copia cu grijă nuanță cu nuanță din atlasul unchiului Albert și cît timp a colorat Oceanul înghețat de Nord a trebuit să stea pe un taburet, dar acum taburetul se afla în pivniță și va fi din nou adus sus abia cînd Glum va fi ajuns spre stînga atît de departe, încît să trebuiască să picteze Spitzberg, Groenlanda și Polul Nord. Consuma tuburi întregi de verde, de brun, de albastru și mai ales de alb cu care amesteca celelalte culori făcînd un albastru mai înghețat decît Oceanul înghețat, un verde proaspăt ca salata și un bej ca nisipul de pe prundul Rinului.

Unchiul Albert care se pricepea la pictură, susținea că Glum e un mare pictor. într-adevăr, Glum putea să picteze direct cu penelul pe hîrtie — animale, oameni, case și copaci, iar cînd era bine dispus, făcea astfel: vaci roșii, un cal galben și pe el un om negru, foarte gras. „Vacile tatii erau roșii, roșii de tot, da, n-ai decît să rîzi, erau atît de roșii ca pătlăgelele roșii, răscoapte, și tata avea și un cal galben, galben de tot, o barbă neagră, părul tot negru, ochii însă albaștri, foarte albaștri — ca Oceanul înghețat de acolo, sus. Trebuia să păzesc vacile prin luminișurile din pădure, unde creștea doar o iarbă săracă, și citeodată le mînam prin pădure pînă la rîu, unde

creștea o fișie de iarbă verde, grasă. Rîul se chema Șehtișehna-șehtiho, asta înseamnă : «cel ce aduce apa, peștii, gheața și aurul»."

Sunetele sălbătice din gura lui Glum sugerau un rîu lat, iute, sălbatic și rece. Rîul venea din munții cei înalți care se aflau departe, în India.

Și Glum arăta din nou spre punctul negru înconjurat de mult verde, unde se născuse.

„Tatăl meu era căpetenia unui trib, pe urmă a fost numit comisar, dar a rămas căpetenia tribului și cînd a fost numit comisar. În fiecare an, primăvara, cînd rîul Șehtișehna-șehtiho se dezgheța, cînd arbuștii din pădure începeau să înflorească, iarba să se înverzească, el continua să facă, și în timpul cît a fost comisar, ceea ce făcuse întotdeauna ca șef de trib : adică arunca zarul pentru a hotărî care din băieții satului trebuia azvîrlit în rîu, pentru ca rîul să nu se reverse și să aducă mult, mult aur. Asta se petrecea în taină, și oamenii care-l numiseră pe tata comisar n-aveau voie s-o știe, dar cum nimeni nu pomenea despre asta, ei nu băgau de seamă ce se întîmplă. Pe băieții din, sat doar nu-i număra nimeni — erau mulți băieți în sat."

Ca să istorisească atît, Glum avea nevoie de mai multe zile în șir și treptat-treptat, prin întrebări și sondaje, în decursul anilor, Martin a reușit să scoată la iveală povestea lui Glum.

Oamenii de pe Șehtișehna spălau aur și din aurul spălat o parte o căpătau bărbații care-l numiseră pe tatăl lui Glum comisar, dar cantitatea cea mai mare de aur o primea Fritz ! în timp ce vorbea despre Fritz, Glum picta copacii, pădurea, fructele și rîul rece ca gheața — Șehtișehna. Fritz cunoștea o trecătoare peste rîu, și venea și aducea țigări, bețișoarele acelea albe, care împrăstie în creier o fericire uscată. Și Fritz aducea și alte lucruri, ceva alb, în tubulețe de sticlă, și din descriția amănunțită a lui Glum, Martin își dădea seama că erau fiole cu un lichid ca acela pe care medicul îl absorbea în seringă și îl inocula bunicii în braț.

„Ce făcea tatăl tău cu ele, Glum ?"

„Asta am înțeles abia mai tîrziu, a spus Glum. Primăvara, în bordeiul din pădure, se organiza întotdeauna o serbare la care trebuiau să ia parte fetele tinere — nici o femeie mai în vîrstă — numai fete tinere, tatăl meu și încă doi bărbați, pe care noi îi numeam șamani. Cînd fetele tinere refuzau să ia parte la serbare, șamanul le blestema și ele se îmbolnăveau grav".

Ajuns aici Glum a tăcut pentru o clipă, s-a făcut roșu, sîngele i s-a urcat de la grumaz spre obraz, și Martin a înțeles că acolo, în bordeiul din pădure, la o distanță de cincisprezece mii de kilometri de aici, se comitea un fapt *nerușinat*, poate chiar unul *imoral*.

„Dacă, pe urmă, fetele se declarau dispuse să ia parte la serbarea din bordei, ele se însănătoșeau din nou și atît boala cît și sănătatea le-o aducea Fritz în tubulețele de sticlă".

Mai tîrziu Glum fugise, fiindcă tatăl lui l-a ales pe dînsul să fie azvîrlit în Șehtișehna și Fritz l-a ajutat pe Glum să fugă — Glum povestea încet, uneori cîteva fraze doar, și apoi săptămîni întregi tăcea chitic, și cînd se făcea ora șase și jumătate se oprea brusc, spăla pensula, o usca cu grijă, își aprindea iarăși pipa și se așeza domol pe marginea patului, să-și scoată papucii și să îmbrace ghetete. În spate, culorile de pe hartă străluceau frumos, dar partea aceea a pămîntului, rămasă albă, îi părea lui Martin

nesfârșită : mări albe despărțite de țărm doar printr-o urmă subțire de creion,. contururi de insule, râuri, toate orînduite în jurul punctului care indica locul de naștere al lui Glum. Ceva mai jos și mai la stînga, pe hartă, în Europa, se afla cel de al doilea punct, și anume Kalinovka, localitatea unde căzuse tatăl lui Martin — și iarăși, ceva mai sus și mai departe, spre stînga, aproape de marginea mării, se afla cel de-al treilea punct, unde locuiau ei: un triunghi pierdut într-un șes fără sfîrșit. În timp ce se schimba, Glum tăia felii mici din dovleacul pe care îl avea pe noptieră, puneă *Teologia moralei* și *Dogmatica* în săculețul de pînză, și cobora în bucătărie să-și umple sufertașul, să meargă la tramvai.

De multe ori interveneau pauze îndelungate între duminicile în care Glum avea poftă să povestească, și săptămîni întregi nu reușea să scoată de la el decîi două-trei fraze, dar cînd relua firul povestirii Glum știa exact unde se oprise ultima dată. De treizeci de ani era Glum plecat de acasă. Fritz îl ajutase, și el plecase în orașul unde locuiau oamenii care-l numiseră pe tatăl său comisar : Acinsk se chema orașul. Acolo Glum a lucrat la construirea străzilor, a devenit soldat, și s-a rostogolit mereu mai departe, spre vest. Glum obișnuia să miște mîinile, rostogolind parcă un om de zăpadă, ca să arate cum se rostogolise el spre vest. Alte orașe răsăreau în povestirea lui: Omsk, Magnitogorsk și mai departe, mult mai departe spre vest, Tambov. Acolo Glum nu fusese soldat, ci lucrase la căile ferate, descărcase vagoane, lemne, lemne și cărbuni, cartofi. Iar seara Glum mergea la școală și învăța să scrie și să citească, și locuia într-o casă adevărată și avea o nevastă ; pe nevasta lui Glum o chema Tata. O descria, o picta blondă, rotundă și zîmbitoare. Făcuse cunoștință cu Tata la școala unde învățase să scrie și să citească. Tata lucra și ea la căile ferate, la început doar la căratul coletelor, dar mai tîrziu, cînd a învățat să scrie și să citească, avea să primească o funcție mai importantă, mai bună. Tata cea blondă și rotundă care, așa cum o picta Glum, părea că rînjește fericită pentru că în gara Tambov ea controla și perfora biletele de tren; Tata cu o șapcă ce nu-i putea acoperi și cozile blonde și groase ; Tata cu un clește de perforat în mînă.

Pentru Glum clipa cea mare a venit abia după un an de la căsătoria cu Tata, cînd de mult ea se afla cu șapca și cleștele de perforat în gara Tambov. Abia după un an Tata i-a arătat ce păstra în fundul lăzii de lemn, în bucătărie : un crucifix și un medalion cu chipul Maicii Domnului, și în nopțile cînd stătea cu Tata culcat pe pat, ea i-a povestit totul, și Glum s-a simțit cuprins de flăcări — Glum picta o flacără cu mult roșu și galben — și a luat-o din nou spre vest — un om de zăpadă gros, gros, din ce în ce mai gros. Glum s-a rostogolit tot mai departe de Tata, era război. A fost rănit și iarăși s-a rostogolit spre răsărit, la Tambov, dar Tata nu mai era acolo și nimeni nu știa unde s-a dus. Cu șapca de feroviar și cu cleștele de perforat în mînă, plecase într-o dimineață și nu se mai întorsese. Glum a rămas la Tambov trudindu-se să afle ceva despre Tata, dar nicăieri nu găsea nici o urmă. Apoi iar s-a rostogolit către vest, iar l-au luat la război pentru că era sănătos — și așa mereu, de-a rostogolul, nu s-a oprit decît în punctul pe care Glum nu-l numea K.Z., ci lagăr. În lagăr Glum și-a pierdut dinții și părul și asta nu numai din pricina foamei, ci și de groază, și cînd Glum spunea groază — cuvîntul suna îngrozitor, din gură nu ieșeau mere, nici

baloane, ci cuțite, și chipul lui se schimonosea într-atît, încît Martin se speria, așa cum se speria cînd Glum rîdea. Glum rîdea cînd Bolda intra la el în cameră și-i cerea să cînte împreună un coral. Glum știa bine să cînte, glasul lui răsuna năprasnic și limpede. Cînd începea însă Bolda să cînte, atunci Glum rîdea, și rîsul lui semăna cu o sută de cuțitașe care despică vîjiind aerul. Dacă totuși Bolda cînta și după rîsul lui Glum, atunci acesta aproape că se supăra și-i spunea stăruitor : „Ah, Bolda, tu mă faci să devin nervos !”

Pe Glum, unchiul Albert îl adusese, îl „culesese” de pe drumuri, un monstru cu capul chel și fără dinți, care cerșea de lucru la porțile fabricii de marmeladă și era alungat de portar. Albert îl adusese pe Glum și bunica se purta atent cu Glum, ceea ce era un punct în plus pentru bunica. De altminteri ea era totuși bună și față de Bolda. Boldei i se potrivea același cuvînt ciudat, des întrebuițat de mama — referindu-se la ea însăși: sucită. Bolda era sucită, cam de aceeași vîrstă cu bunica, și de cîte ori își povestea viața, părea să fie mereu alta. Întîi fusese călugăriță, dar pe urmă se măritase, îi murise bărbatul și atunci se măritase încă o dată, și cînd bunica se certa cu ea și îi spunea: „călugăriță excomunicată ce ești” și „dublă văduvă” — Bolda chicotea. Era sucită Bolda, dar bună, și Glum era ciudat, avea ceva misterios, și totuși era bun. Cînd Bolda povestea din viața ei, toate se amestecau de-a valma : călugărirea, căsătoria și văduvia, cea dintîi și cea de-a doua văduvie. „Cînd eram la mîinăstire” putea ea să înceapă — dar două fraze mai încolo spunea : „Cînd aveam prăvălie la Koblenz, de lucruri d-astea electrice, înțelegi tu, mașini de călcat, reșouri” — dar în fraza următoare era din nou la mîinăstire și-și descria trusoul. „Prima oară cînd am rămas văduvă”, dar aluneca repede iar pe altă pantă. „Era un om bun”. „Cine ?” „Cine ? Al meu, cel de-al doilea — și din fericire n-avea prăvălie, era funcționar. Lucra la Sipo ¹

„Ce-i asta ?”

„Asta nu poți tu să înțelegi, însă de acolo am pensia.”

Indicii vagi cu privire la funcțiunile Sipo-ului îl duceau la presupunerea că există o oarecare legătură între imoral și nerușinat pe de o parte, și Sipo, pe de altă parte — de la Sipo deci Bolda își primea pensia, între aceste indicii era și istoria cu boschetele controlate probabil de soțul ei, și își amintea ce făcuseră Grebhake și Wolters în tufiș, ceva nerușinat, fețele lor roșii aprinse, șlițurile de la pantaloni deschise și izul amar de iarbă crudă. „Ce porcărie”, zicea Bolda, care venea și ea uneori la Glum în cameră cînd și el se alia acolo.și, ascultînd poveștile ei, Glum clătina din cap atît de stăruitor încît de fiecare dată Bolda se înfură și țipa : „Ce înțelegi tu din cultură, ramolitule, ramolitule”... Zadarnic mai căuta un cuvînt, și nu găsea altul decît „turc ramolit”, la care Glum rîdea de parcă o sută de cuțite despicau vîjiind aerul. De ce venea însă în camera lui Glum, dacă întotdeauna se înfură din cauza lui ? De multe ori venea fără nici un rost, vorbea despre micul dejun, deși despre

1 *Sicherheitspolizei* — siguranța statului.

asta nu era nimic de vorbit, o dată ce toți căpătau întotdeauna același mic dejun, adică, firește, fiecare pe al lui, dar zilnic același. Mama bea cafea

veritabilă tare ca și Albert, pentru Glum și pentru el se fierbea un surogat de cafea, iar Bolda însăși bea lapte fierbinte, în care picura miere. Pentru fiecare era pregătită o ceașcă cu căciulită, pâine gata tăiată în felii, unt, cîrnați sau marmeladă, toate așezate pe o farfurie și prepararea micului dejun intra în atribuțiile Boldei. Fiecare însă, indiferent la ce oră se scula, trebuia să-și ia dejunul gata pregătit la bucătărie.

Bolda era sucită, dar bună ; mama era sucită și, auzind în vestibul șoaptele misterioase : „Unde tot: umbli, haimana ?” — nu știa sigur dacă nu era și ea; imorală. Glum nu era sucit, dar ciudat și bun, și Albert nu era nici ciudat, nici sucit și totuși bun. Albert era cum erau toți tații celorlalți băieți. Nici bunicii nu i se potrivea cuvîntul „sucită” și nici; măcar cuvîntul „ciudată” și — știa asta — bunica era de fapt bună. Nu era bună *în genere*, ci numai *de fapt* — și el nu putea să priceapă de ce cuvintele *în genere*, *de fapt* și *altminteri* erau interzise la școală : cu aceste cuvinte se putea exprima ceea ce altfel nu se putea exprima. Bolda, de pildă, era *în genere* bună, în timp ce mama era bună, însă probabil *de fapt* imorală. Nu lămurise pe deplin acest punct și bănuia că lămurirea nu-i va aduce bucurie.

Bolda și bunica se cunoșteau din copilărie, și una o socotea pe cealaltă nebună și cînd domnea o atmosferă de duioșie — în timpul Crăciunului sau al altor sărbători — se îmbrățișau și spuneau : „Doar am păzit împreună vacile, mai ții minte că... mai ții minte cum ?... mai ții minte de ce ?...” Și vorbeau despre vîntul aspru din munții Eifel, despre bordeiele din crengi, pietre și paie, despre vetrele de pe cîmp unde pregăteau cafeaua și supa, și apoi cîntau împreună și nimeni nu înțelegea cîntecele lor, dar nici cîntecele lui Glum nu le înțelegea nimeni, cîntece de cuțite. Dacă însă bunica și Bolda se înlîlneau în zilele cînd nu domnea o atmosferă duioasă, cearta era inevitabilă, și bunica se bătea ușor cu degetele pe frunte și spunea : „Totdeauna ai fost tu nebună”. Apoi Bolda se bătea cu degetul arătător pe frunte și spunea : „Tu ai fost totdeauna smintită și afară de asta...” „Afară de asta, ce ?” zbiera bunica, dar la această întrebare Bolda nu răspundea niciodată. Prilej de ceartă era de obicei meniul Boldei : morcovi fierți și dulcegi, amestecați cu terci de cartofi, peste care turna lapte smîntînit și margarina topită — și supele ei erau din lapte smîntînit — și după cum susținea bunica — le lăsa „dinadins să se ardă”. „Ah, dinadins le lasă să se ardă, să-mi amintească mizeria din copilărie, purceaua. Am s-o azvîrl afară din casă. A mea e casa, eu hotărâsc cine să locuiască în ea și am s-o azvîrl afară !” Dar n-o azvîrlea afară pe Bolda. Bolda locuia în casă de mult ca și Glum — și în afară de asta, adeseori bunica ne furișa umilă în bucătărie și gusta din bucatele Boldei: morcovi fierți, supă din lapte smîntînit și pâine acră, neagră de care Bolda făcea rost de undeva, din oraș. Atunci lacrimi picurau în farfurie de pe obrazul îmbujorat al bunicii și mîncă stînd în picioare, ținînd farfuria în mînă — iar pe obrazul Boldei luneca lin un suris tainic, blînd, care făcea să pară tînăr chipul ei subțire și alb ca hîrtia.

În ce privește prînzul, fiecare locatar se îngrijea singur. Glum avea supa lui, iar în frigider și în rafturile din bucătărie se găseau castraveți, pepeni, cartofi și colaci mari, violeti, de caltaboși, care, de fapt, nici nu erau caltaboși. Și Bolda își pregătea provizii, niște fierturi incolore, păstrate în oale mari, smălțuite. Bunica avea în frigider raftul ei, cel mai mare dintre toate : cîrnați și biftecuri, o grămadă de ouă mari, proaspete, fructe și

legume, și cîteodată, după-amiaza la ora patru stătea, cu țigara în gură, la mașina de gătit, prăjea și fredona, în timp ce aburul îi dădea tîrcoale pe la nas. De multe ori telefona la cîte un restaurant și comanda mîncare caldă, castroane de argint, nespus de fierbinți, cupe cu picioare înalte, pline cu înghețată, pe care erau așezate una peste alta coroane albe de frișca, vin roșu ; era în stare să comande de la restaurant pînă și cafeaua. În schimb alteori nu mîncea nimic în afară de micul dejun, și umbla prin grădină în capot — cu o țigară *Tomahawk* în gură, iar pe mîini cu niște mînuși vechi de piele ; tăia urzicile crescute cu nemiluita de-a lungul zidului mucegăit și în jurul pavilionului. Alegea cu grijă ierburile fragede, verzi, le aduna într-un ziar, și pe urmă în bucătărie prepara salată de urzici, luînd din provizia de pîine acră și neagră a Boldei. Mama uita uneori să pregătească prînzul pentru el și Albert. Ea însăși mîncea puțin : pîine prăjită la micul dejun, un ou și multă cafea. Cînd se nimerea să fie acasă, își aducea aminte de prînz după-amiază pe la ora trei sau patru. Pregătea atunci la repezeală o supă din conservele pe care le încălzea, castronașe mici cu salată și uneori se întîmpla să ia supa din provizia lui Glum și s-o încălzească în grabă. Punea în loc o pereche de cîrnați sau un pachetel de tutun și, rînjind, Glum turna seara în oală atîta apă cît îi luase din supă mama. De obicei însă, mama pleca pe neașteptate în oraș, fără să fi gătit ceva pentru el și atunci gătea unchiul Albert ceva: lua din păsatul de morcovi al Boldei, îl îndulcea cu unt și lapte, prăjea repede un ou la capac sau o omletă. Uneori nu era însă nimeni acasă ; nici mama nici Albert, nici Bolda și nici Glum ; atunci nu rămînea altceva de făcut decît să șterpelească de la Glum puțină supă și s-o încălzească, sau să caute în camera mamei o bucată de ciocolată și prăjituri, fiindcă la bunica nu voia să se ducă. S-ar fi apucat să frigă carne sau să-l ia cu ea în oraș să joace scena „marea ducesă și vărsătorul”. Ce-i făcea într-adevăr plăcere, nu mîncea decît rareori: cartofi proaspăt fierți cu coajă sau fără, aburind încă, galbeni de tot, cu unt și sare. Asta îi plăcea cel mai mult și nimeni nu știa cu cîtă plăcere ar fi mîncat, nici măcar Albert sau unchiul Will. Cîteodată reușea s-o convingă pe Bolda să-i fiarbă cîtiva : un castron plin, în mijloc un bulgăre de unt, topindu-se încet, și sare fină, perfect uscată, albă ca zăpada, încet presărată deasupra. Alți oameni mănîncă în fiecare zi cartofi și el îi invidia pentru asta. Brielach trebuia să fiarbă cartofi în fiecare zi pentru cină și uneori trebuia să-l ajute, și drept răsplată mîncea și el cîtiva, proaspeți fierți în coajă. În alte case — văzuse el bine asta — era altfel: acolo se găteau zi de zi aceleași feluri de mîncare pentru toți: legume, cartofi și sosuri. Toți mînceau la fel: bunici, mame, tați și unchi. Acolo nu existau frigidere unde fiecare să-și facă rezerve de specialități ciudate și nici bucătării spațioase, în care fiecare să-și poată prepara ce i se năzărea. Acolo dimineața pe masă se afla o cană mare cu cafea, alături margarina, și pîine, și marmeladă, și toți mînceau împreună și-și primeau feliile de pîine cu unt, pregătite pentru școală, pentru serviciu, pentru lucru ; ouă nu existau decît rareori, aproape numai pentru unchi și tați. Acesta era semnul distinctiv al celor mai mulți unchi și tați și singurul care-i deosebea de ceilalți membri ai familiei: un ou la micul dejun.

Alți băieți aveau mame care găteau, coseau, ungeau feliile de pîine cu unt, chiar și cele mai imorale făceau asta — mama lui însă gătea numai rareori,

nu cosea niciodată și nu ungea nici o felie de pâine cu unt. De obicei unchiul Albert era acela care își amintea că la școală trebuie să iei cu tine pâine cu unt.

Uneori se îndura și Bolda și-i ungea cîteva felii și, cînd se ducea el la școală, bunica încă dormea, spre norocul lui, căci ea ținea cu orice preț să-1 facă un carnivor, îi tăia bucăți mari din friptura aceea cu luciu trandafiriu, pulpa de porc rece sau mușchi de culoare roșiatică.

Din fericire, bunica era luni întregi plecată din oraș și atunci totul era minunat. Cufere mari, închise cu lacăte, geamantane și pachete erau transportate la gară, două taxiuri trăgeau la scară, și în primul taxi, conducînd convoiul, pleca bunica la gară ; vara și iarna lipsea cîte o lună întreagă. Soseau atunci cărți poștale ilustrate : munți, lacuri și riuri, și „sărutări, multe mii de sărutări pentru micuțul meu și pentru ceilalți, chiar și pentru «călugărița excomunicată»". Atunci Bolda chicotea și spunea : „Nu i-a urzit nimeni la leagăn că va pleca vreodată la băi". Un scris uriaș ca de caracatiță acoperea cărțile poștale și fiecare literă era cît literele de pe cutiile cu țigări de foi. Trimeata și pachetele : dulciuri lipicioase, exotice, toate încleiate de-a valma din pricina căldurii din oficiile poștale, jucării și amintiri și „multe, multe mii de sărutări de la mamă-mare".

Cînd era plecată putea să se gîndească și cu oarecare dragoste și duioșie la mama-mare aflată departe, pentru că nu se simțea direct amenințat, și în unele zile chiar ar fi vrut să fie aici, deoarece casa rămînea atît de goală și de liniștită fără bunica, și ea își încuiase camera și el nu mai putea să privească fotografia cea mare a tatii. „Sîngele în urină" nu mai apărea.

Și Bolda era tare tăcută și tristă și el observa cu surprindere că nici măcar numeroșii musafiri ai mamei nu umpleau casa așa cum o umplea bunica.

Cînd se apropia însă ziua întoarcerii, dorea ca ea să mai întîrzie. Niciodată nu-i dorea moartea. De trăit să trăiască, dar undeva departe, fiindcă în primul rînd îl nelinișteau atacurile ei neașteptate. După ce se întorcea, recupera repede timpul pierdut. Mai întîi organiza o masă mare acasă. O comanda prin telefon, și băiețandri timizi și palizi, în halate albe, cărau prin vestibul Castroane de argint, și bunica îi aștepta, cu priviri lacome ; în bucătărie, un bucătar ținea pe foc celelalte feluri de mîncare, în timp ce hăiețandrii cei palizi făceau naveta între bucătărie și camera bunicii. Biftecuri în sînge traversau coridoarele, apoi legume, salate, fripturi și, spre sfîrșitul mesei, bucătarul telefona la restaurant, și o mașină mică și sprintenă, galbenă ca o cremă, aducea moca și înghețată, fructe și prăjituri împodobite cu frișca. Pe urmă găleata de gunoi era plină de oase însîngerate și muzica stridentă a cecurilor rupte din carnet anunța sfîrșitul mesei și începutul torturii, căci acum, cu forțe proaspete, trăgînd dintr-o *Tomahawk*, bunica îl chema la dînsa în cameră, pentru a recîștiga timpul pierdut.

— Întrebarea 51 : „Cînd vor învia trupurile morților

— Trupurile morților vor învia în ziua cea din urmă

— Tată-tău a căzut, nu-i așa ?

— Da.

— Ce înseamnă, a căzut ?

— A căzut în război — a fost împușcat.

— Unde ?

- Lîngă Kalinovka.
- Cînd ?
- La 7 iulie 1942.
- Și tu cînd te-ai născut ?
- La 8 octombrie 1942.
- Cum îl chema pe omul vinovat de moartea tatălui tău ?
- Găseler.
- Repetă acest nume.
- Găseler.
- Încă o dată.
- Găseler.
- Știi ce înseamnă să lași un copil fără tată ?
- Știa asta.
- Uneori îl chema la ea trei zile în șir, și mereu îi punea aceleași întrebări.
- Ce ne cere Dumnezeu în porunca a șasea și în cea de-a noua ?
- În porunca a șasea și în cea de-a noua ne cere! să fim rușinoși și fără de prihană.
- La examenul de conștiință, care sînt întrebările în legătură cu păcatul desfrînării ?
- Și bătînd tactul din gură, el răspundea corect și răspicat:
- „Am privit oare cu plăcere desfrînarea ?”
- „Am ascultat oare cu plăcere desfrînarea ?”
- „M-am gîndit oare cu plăcere la desfrînare ?”
- „Am vorbit oare cu plăcere de desfrînare ?”
- „Mi-am dorit oare desfrînarea ?”
- „Am făptuit oare desfrînarea ? (singur sau împreună cu alții).”
- Și rostea răspicat: „paranteză : singur sau împreună cu alții”.
- Și discursul de încheiere :
- Cînd vei fi mai mare, vei pricepe de ce...
- Grebhake și Wolters făcuseră în tufiș un lucru nerușinat: obraji roșii, șlițurile de la pantaloni descheiate și izul amar de iarbă cruda. Îl surprinsese încurcătura și ciudata lașitate pe chipurile lor, făcîndu-l să bănuiască ceva sinistru. Nu știa ce anume au făcut Grebhake și Wolters, dar era convins că a fost ceva nerușinat. Nu numai că la ultima întrebare, despre porunca a șasea, vor trebui să răspundă cu da, dar vor trebui să adauge și „împreună cu alții”. De cînd știa ce făcuseră Grebhake și Wolters, urmărea cu atenție fața capelanului în ora de religie, pentru că cei doi lui i se spovediseră. Dar fața capelanului rămînea neschimbată și atunci cînd vorbea cu Grebhake și Wolters. Poate că Grebhake și Wolters nici măcar nu s-au spovedit și cu toate astea au fost la împărtășanie. Cînd îi trecu prin minte posibilitatea aceasta, i se tăie răsufarea și de frică se făcu roșu-vînat la față, încît bunica îl întrebă :
- Ce-i cu tine ?
- Și el spuse :
- Nimic, din cauza fumului...
- Și ea se grăbi să încheie discursul și smulse un cec din carnet. El se îndreptă spre camera unchiului Albert și, încă în ușa, răbufni:
- Grebhake și Wolters au făcut un lucru nerușinat.

Bineînțeles, unchiul Albert se schimbă la față, își mușcă buzele, și deveni cam palid, când întrebă:

— Unde, ce-ai văzut, de unde știi ?

Îi venea greu să continue, totuși spuse mai departe:

— În tufiș au... și începu să se bîlbîie : pantalonii descheiați, obrajii roșii. Unchiul Albert își umplu calm pipa, o aprinse, și îi vorbi mult, chiar prea mult, despre împreunarea sexelor, despre frumusețea femeilor, despre sex. Adam și Eva apărură și ei, iar glasul unchiului Albert căpătă o înflăcărare, care lui i se păru puțin caraghioasă, când începu din nou să laude frumusețea femeilor, și pornirea bărbaților de a se împreuna cu ele ; o înflăcărare ușor nostalgică în glasul unchiului Albert.

— De altfel, zise unchiul Albert și scutură pipa care tot mai ardea și — împotriva obiceiului său — își aprinse o țigară, de altfel probabil știi că așa apar copiii: din împreunarea bărbaților cu femeile. Și iarăși pomeni despre Adam și Eva ; apoi despre flori, despre animale, vaca mamei unchiului Albert; și iarăși Adam și Eva; și ceea ce spunea unchiul Albert suna logic, potolit și convingător, deși nu dădea nici o explicație despre ce făcuseră Grebhake și Wolters în tufiș, o întâmplare pe care n-a putut s-o observe bine și nici măcar nu știa ce să bănuiască: șlițurile pantalonilor descheiate, obrajii roșii, izul amar de iarbă crudă.

Unchiul Albert vorbi mult despre „anumite taine de care nu pot să-ți vorbesc decît extrem de vag", îi mai vorbi despre pornirile obscure și cît e de greu pentru orice adolescent... să aștepte pînă va fi matur pentru actul împreunării. Din nou pomeni despre flori și animale.

— De pildă, o vițelușă foarte tînă, zise unchiul Albert, încă nu se împreunează, nu-i așa, cu un taur, și nici nu poate făta, deși are de pe acum un sex. Un sex au toate animalele, toți oamenii.

În timp ce vorbea unchiul Albert fumă nenumărate țigări și din cînd în cînd se bîlbîia.

Lui Martin îi veniră în minte cuvintele: imoral,; unchi și căsătorie.

— Și tu ai fost căsătorit cînd ai stat în Anglia

— Da.

— Și te-ai împreunat cu soția ta ?

— Da, zise unchiul Albert, și oricît de atent îl privi Martin, nu putu să descopere pe fața unchiului Albert nici o tresărire, nici o schimbare.

— Și de ce n-ai copii ?

— Da, zise unchiul Albert, nu din fiecare împreunare se nasc copii.

Și iarăși flori, iarăși animale, nimic despre Adam, nici despre Eva; el îl întrerupse pe unchiul Albert și spuse :

— Așadar tot cum mi-am închipuit eu se întîmplă.

— Cum ți-ai închipuit ?

— O femeie poate fi imorală și cînd nu are copii de la bărbatul cu care se împreunează, ca mama lui Welzkam.

— Drace, spuse unchiul Albert, cum ți-a venit ideea ?

— Pentru că mama lui Brielach e imorală, are un copil, s-a împreunat cu un bărbat cu care nu e căsătorită.

— Dar cine a spus că mama lui Brielach e imorală ?

— Brielach l-a auzit pe director cînd i-a spus consilierului școlar: „Trăiește în niște condiții groaznice, are o mamă imorală".

— Așa, spuse unchiul Albert și văzînd că unchiul Albert era furios, repetă cu mai puțină siguranță:

— Zău că e adevărat, Brielach a auzit, și el știe precis că mama lui e imorală.

— Așa, zise unchiul Albert, și mai departe ?

— Mai departe, spuse el, ei bine, și mama lui Welzkam e imorală, deși n-are copii. Știu asta. Unchiul Albert nu spuse nimic, doar îl privi mirat și într-un fel foarte prietenos.

— Nerușinat, spuse el deodată, și asta îi trecu prin minte chiar în secunda aceea, nerușinat e ce fac copiii, imoral e ce fac adulții — dar oare Grebhake și Wolters s-au împreunat ?

— Nu, nu, spuse Albert și acum se înroși de-a binelea, asta nu-i decît o zăpăceală, au fost zăpăciți, sînt zăpăciți. Nu te mai gîndi la asta, și întreabă-mă pe mine întotdeauna cînd auzi ceva și nu pricepi.

Glasul lui Albert devenise stăruitor și grav, dar rămăsese foarte prietenos.

— Auzi, să mă întrebi întotdeauna. E mai bine dacă discutăm despre asta. Nu știu tot, dar ce știu, am să-ți spun. Ne-am înțeles. Nu uita să mă întrebi.

Rămînea cuvîntul spus de mama lui Brielach brutarului, se gîndi el, se înroși, dar cuvîntul nu-l putea rosti niciodată.

— Ce ai ? întreabă unchiul Albert. Mai e ceva

— Nu, răspunse el.

Și-i fu rușine să mai întrebe dacă mama sa e imorală. O să pună întrebarea asta mai tîrziu, mult mai tîrziu.

Din ziua aceea unchiul Albert se ocupă mult. mai mult de el. îl lua adesea cu mașina, și de asemenea mama — așa i se părea cel puțin — se purta altfel din ziua aceea, cu totul altfel și era convins că unchiul Albert discutase cu ea. Acum plecau adesea cu mașina ,toți trei, și Brielach avea voie să vină ori de cîte ori dorea și uneori îl lua și pe Brielach cu ei, cînd plecau în pădure, spre lacuri, cînd mergeau să mănînce înghețată sau să vadă un film. Zi de zi, parcă se înțeleseră, unul dintre ei îi controla lecțiile pentru școală, îl ascultau, îl ajutau și amîndoi — mama și Albert — erau foarte prietenoși cu el. Mama era răbdătoare îi stătea mai mult pe acasă, iar el căpăta zilnic la prînz, cîtva timp, chiar cartofi, însă doar cîtva timp. Răbdarea mamei nu putea dura prea mult, și, de la o vreme, mama lipsea din nou de acasă, și nici mîncarea nu mai exista în fiecare zi. Pe masă nu se putea bizui, cum putea să se bizuie, într-un alt mod, firește, pe Glum, Albert sau Bolda.

Nella stătea în spatele perdelei verzi și fuma, trimitea cu putere norii cenușii de fum în spațiul dintre perdea și fereastră și privea cum soarele fărîmița fumul cenușiu și șuvițele subțiri ce urcau tot mai sus : amestec incolor de praf și de fum. Strada era pustie. Mașina lui Albert staționa în fața porții cu acoperișul încă ud de ploaia din noaptea trecută, care lăsase și pe stradă mici băltoace. În camera asta, în spatele aceleiași perdele verzi stătuse și acum douăzeci de ani să-i aștepte pe tinerii cavaleri, care, ținînd rachetele de tenis în mînă, veneau în pas alergător pe alee ; eroii stupizi și sentimentali nu bănuiau că sînt supravegheați, și în umbra bisericii de peste drum își mai treceau o dată la repezeală cu pieptenele prin păr, își verificau unghiile, numărau pe furiș banii scoși din portmoneu ca să zornăie în buzunar, un joc pe care ei îl socoteau șic. A fi șic, însemna pentru acești tineri eroi lucrul cel mai de seamă : soseau puțin gîfîind, pășeau peste florile roșii de castan, scuturate de prima ploaie în grădinița din fața casei, și scurt timp după aceea se auzea soneria. Chiar și cei mai șic vorbeau, gîndeau, se purtau așa cum se poartă, gîndesc și vorbesc jucătorii de tenis din filme. Știa că sînt stupizi, ceea ce de asemenea era considera șic, dar pentru asta nu erau mai puțin stupizi. Acum cobora aleea un tînăr erou, cu o rachetă de tenis în mînă, în umbra bisericii își mai trecu o dată la repezeală cu pieptenele prin păr, își verifică unghiile, scoase banii din portmoneu și-i virî zornăindu-i în buzunar. Oare o stafie pășea pe covorul de flori roșii, sau în fața ei rulează un film ? Uneori filmele vizionate i se păreau chiar viața însăși la care pentru o marcă și optzeci se osîndise ea singură iar viața i se părea un film prost. Fără îndoială : dungi negre începură să-i joace prin fața ochilor și un vâl subțire, cenușiu ca la filmele vechi, acum cînd tînărul erou, cu o rachetă de tenis în mînă, ieși din umbra bisericii în stradă, ca să se ducă la o fată de alături. Fără să se întoarcă întrebă :

— La ora asta încep partidele de tenis ?

— Desigur, mamă, spuse Martin, unii încep și mai devreme.

Firește, așa fusese și pe atunci — numai că ea nu se folosise niciodată de această împrejurare, fiindcă îi plăcea să doarmă tîrziu și fiindcă prea puțin îi păsa de jocul de tenis. Ei îi plăceau terenul cu zgură roșie și sticlele verzi de limonada, strident de verzi, pe mesele albe, aerul tare, norii sălcii, venind dinspre Rin și aducînd o amăreală cu ei atunci cînd trecea cîte un vapor proaspăt gudronat, iar pavilionul vaporului se vedea mișcîndu-se pe deasupra coroanelor copacilor ca un decor ușor, tras de cineva ascuns în culise. Nori de fum negru ca smoala, șuietul sirenelor și pocnetul mingilor lovite, un răpăit surd de tobă, care se intensifica pentru o clipă, și strigătele sonore, scurte, ale partenerilor.

Tînărul erou trecu grăbit prin fața casei. Îl cunoștea fără doar și poate ; pielea asta gălbuie o au numai cei din familia Nadolte, pielea gălbuie și,

totuși, părul deschis, ciudate mutații ale pigmentului și farmecul picant cu care era înzestrat și Wilfried Nadolte-tatăl, farmec moștenit și de adolescent. Probabil că degaja și el mirosul izbitor de sudoare și pe pielea lui galbenă apăreau broboanele acelea verzi ca la toți din familia Nadolte când transpirau, părînd niște cadavre stropite cu vitriol. Tatăl, aviator, se prăbușise în Atlantic, iar cadavrul nu-i fusese găsit. Dar o moarte atît de poetică. „Icar doborît de urmăritori ticăloși” — spusese atunci preotul. Moartea asta atît de poetică nu-l împiedica pe fiu să joace acum într-un film prost, un figurant care ia totul în serios și totuși își joacă bine roiul: arăta exact așa cum trebuie să arate jucătorii de tenis stupizi din filmele proaste.

Strivi țigara în șanțulețul îngust de marmură, unde mai erau cîțiva stropi de ploaie din noaptea trecută și cu dreapta, acum liberă, apucă funda cea mare de brocart auriu care, împreună cu perdelele, supraviețuise războiului. Cînd era copilă dorise mereu să fie; atît de mare încît, stînd la fereastră, să se poată prinde cu mîna dreaptă de fundă. De mult i se realizase dorința. De douăzeci de ani putea să se prindă cu mîna de fundă.

De la masa din spate veneau zgomotele făcute de Martin care tocmai își lua micul dejun ; îl auzi cum ridică de pe cana de cafea căciulița fișîind ușor, cum își unge pîinea, scutură lingura de borcanul cu marmeladă ronțîind de zor pîinea prăjită, și lovitura aplicată, după obicei, oului golit, pus invers în pahar: poc! — și zumzetul scîncit al grătarului electric. Cînd se scula destul de devreme să ia cafeaua împreună cu băiatul, la ora aceea plutea prin odaie mirosul pîinii prăjite și se auzea foșnetul apei în baie, unde se spăla Albert. Astăzi însă foșnetul întîrzia. Albert pesemne nu se spăla.

— Albert nu s-a sculat ?

— Ba da, spuse băiatul, tu nu-l auzi ?,

Nu-l auzea. De trei zile în șir se scula devreme și trăia senzația unei vieți continue și ordonate : pîine prăjită, ou, cafea și chipul fericit al băiatului care se bucura de micul dejun luat împreună cu mama ; o privea cum pune masa și-i urmărea mișcările mîinii cînd turna cafeaua.

Afară, tînărul Nadolte se întorcea cu o fată drăguță. Era drăguță și tînără și avea grijă tot timpul să-și arate dinții strălucitor de albi; nasul cîrn și obraznic și-l ținea în sus — conformîndu-se aceleiași indicații de regie — și, plină de încredere, aspira briza ușoară de sud. Un zîmbet — și zîmbi, o clătinare din cap — și clătină din cap : o figurantă bine antrenată care evolua sigur spre rolul principal ; va trebui oare și ea să simtă mirosul ciudat de sudoare care — cînd vreun Nadolte se săruta cu fetele în tufișul înverzit — făcea ca fețele lor să aibă aspectul unor frunze de salată veștedă ? Nella auzi abia acum foșnetul apei din baie și știu că Albert se spală. Îl cunoștea pe Albert de douăzeci de ani și el își închipuie la rîndul său că o cunoaște, dar în acești douăzeci de ani el nu și-a dat încă seama ce farmec erotic ascund pentru ea ustensilele de spălat ale unui bărbat și cît de mit se chinuia că trebuie să împartă cu el baia.

În fiecare dimineață cînd se spăla era fascinată de nepăsarea care se degaja din aparatul lui de ras, ca un miros cuceritor : lăsa adesea degetele să lunece cu duioșie pe tubul de cremă de bărbierit, stors neîndemînic,

și pe albastra cutie de tablă cu pomadă, de cinci ani aceeași. Peria de dinți, pieptenele, săpunul și sticluța prăfuită, plină cu apa de levănțică, al cărei conținut parcă nu scădea niciodată.

I se părea că de ani de zile apa de levănțică se obține la nivelul gurii femeii trandafirii de pe etichetă. Femeia îmbătrânise pe etichetă, o frumusețe consumată surizînd melancolic în decăderea ei așa cum odată, pe cînd era nouă, privea undeva, departe, plină de speranță ; acum arăta îmbătrînită la față, șleampăt îmbrăcată, o *beaute*¹ alterată, neobișnuită cu un tratament atît de rău. Sticluța se afla de multă vreme acolo. Evident, el nu-și dădea seama că pentru dînsa era un chin să locuiască atît de aproape de un bărbat care îi era drag, și de ce această seriozitate ucigătoare în a pretinde cu atîta insistență căsătoria ? Cunoștea un bărbat după felul cum se duce spre telefon. Cei mai mulți bărbați se îndreaptă spre telefon cum se duc bărbații din filmele mediocre, cu o înfățișare care emană importanță și indiferență în același timp. Cu pași foarte mari și cu o expresie menită să sugereze atît: „Lăsați- mă o dată în pace”, cît și „Aveți deci nevoie de mine”. Apoi cînd vorbesc, caută în convorbiri chiar fără însemnătate — și la urma urmelor care convorbiri au însemnătate ? — să strecoare cuvinte ca „voi dispune astfel” sau „îmi rezerv hotărîrea”. Apoi momentul decisiv cînd pune receptorul pe furcă. Cîți pun receptorul pe furcă altfel decît îl pune un actor prost ? Doar Albert și, pe vremuri, Rai. Cîți se abțin să îndeplinească în convorbirile la telefon, ca pe niște flori artificiale într-o cunună de crengi de brad, o elocventă probă de inteligență auzită întîmplător undeva ? Pînă și de fumat se fumează ca în filme. Lumea e compusă din prozești și poate că Albert este atît de firesc în purtări pentru că se duce atît de rar la cinema. De multe ori i se făcea dor de nepăsarea lui, cînd colinda drumurile cu indivizi stupizi, și regreta pierderea de timp și risipa de zîmbete.

Geamantanul era gata făcut și ea se va plictisi trei zile în șir la Brernich, în timp ce Albert va pleca cu băiatul. Gîndul că va trebui să-1 asculte pe Schurbigel

1 Frumusețe (fr.).

i se înfățișa ca o judecată de apoi într-un salon de frizerie ; căldura dulceagă, aromitoare și în același timp respingătoare și „toți acei oameni drăguți” pe care îi va prezenta părintele Willibrord. „Cum, încă n-ați făcut cunoștință ? Ei, atunci trebuie să faceți cunoștință.” O să fie osîndită la ore de trîncăneală, și de ce se mai miră Albert cînd cădea în capcana oricui care era sau părea cît de cît simpatic ? Se întoarce de la fereastră, se îndreaptă cu pași rari spre masa ovală și trase scaunul verde mai aproape.

— Mai e puțină cafea ?

— Da, mamă.

Martin se ridică, luă precaut căciulită de pe cană și îi turnă cafeaua. Era cît pe-acî să răstoarne cutia cu marmeladă. De obicei era calm, aproape leneș în mișcările lui, dar cînd îi vorbea, cînd făcea ceva pentru ea, căpăta un zel neobișnuit, încercînd în zadar să fie sprinten. Pe față i se întipărea o expresie grijulie, aproape neliniștită, cum au adulții cînd se ocupă de copiii nevolnici, și uneori ofta cum oftează copiii cînd o duc greu. Puse din nou reșoul în priză, prinse pîinea în clamele grătarului și urmări răbdător cum

se rumenește, apoi scoase feliile prăjite și le așează una peste alta pe marginea coșulețului.

— Vrei să măninci ?

— Nu, e pentru Albert.

— Dar unde e oul ?

— Acolo, spuse el zîmbind, și se sculă, se apropie de pat, ridică perna : dedesubt se afla oul, bine fiert și curat.

— Ca că rămînă cald. Lui Albert nu-i plac ouăle reci. A mai rămas și cafea pentru el ?

Grija pentru Albert era altfel decît cea pe care i-o purta ei. Poate pentru că Albert îi povestea mai mult despre tata și își asumase treptat rolul unui prieten de neînlocuit. Oricum, se purta întotdeauna foarte calm cînd făcea ceva pentru Albert.

Ea nu-i povestea decît prea puțin despre Rai. Rareori scotea mapa în care păstra poeziile lui Rai, decupaje din ziare, manuscrise și mica broșură, cu coperte albăstrui, cuprinzînd douăzeci și cinci de pagini tipărite și care era pomenită în fiecare articol despre lirica modernă. Cîtva timp s-a simțit mîndră cînd a descoperit numele lui Rai în volumele antologice, cînd i-a auzit poeziile recitate la radio și cînd a primit onorariile. O vizitau niște persoane pe care nu le cunoscuse niciodată și nici n-ar fi dorit vreodată să le cunoască. Tineri îmbrăcați cu o neglijență studiată, pe care o savurau ei înșiși ca pe un coniac ; emoția lor nu depășea niciodată o anumită măsură, bine stabilită. Și după ce primea vizita acestor persoane știa că undeva trebuie să apară din nou un eseu despre lorică. Uneori se desfășura un adevărat pelerinaj la casa ei, iar articolele răsăreau în reviste ca ciupercile după ploile de vară ; onorariile curgeau, poeziile lui Rai erau editate și reeditate. Pe urmă însă, tinerii cu neglijența lor studiată au găsit alte victime și ea s-a bucurat un timp de liniște. Rai va apărea din nou pe buzele tuturor abia cînd va interveni o perioadă de stagnare, fiindcă această temă era oricînd actuală : un poet căzut în Rusia, dușman al regimului nazist, nu era oare simbolul unui tineret sacrificat fără rost și nu era oare — printr-o simplă răsturnare de optică — simbolul unui tineret sacrificat totuși cu un oarecare sens ? Nu răsunau oare în, discursurile părintelui Willibrord și în discursurile lui Schurbigel acorduri ciudate ? În orice caz, Rai fusese fără cruțare subiectul preferat al unor eseuri, se părea că există detașamente întregi de tineri spilcuiți, de o neglijență studiată, care, scriind eseuri, se trudesă fără răgaz să creeze simboluri. Cu hărnicie, cu eleganță și rîvnă, cu o pasiune nici prea mare, nici prea mică țeseau la gobelinul culturii; șarlatani cu mîini agere, care, atunci cînd se întîlnesc, își zîmbesc complice ca haruspicii. La discreția lor se află intestinele celor jertfiți și din niște sărmane măruntaie ei știu să scornească, prin interpretări șirete, o nouă profecție. Cuvinte palide de slavă unei inimi abia smulse, și în laboratoare tainice sînt curățate de excremente mațele animalului de jertfă și pe furiș ficatul e vîndut pe un preț de nimic ; parlagii deghizați care fac sau pun pe alții să facă din cadavre nu săpun, ci cultură. Hingheri și profeti care scormonesc prin gălețile de gunoi și glorifică ceea ce tocmai au cules, își zîmbesc cînd se întîlnesc, își zîmbesc complice ca haruspicii, iar Schurbigel le este pontiful. Se bălăcesc în noroi, cu o conștiință limitată și cu o coafură supradimensionată.

Pe Nella o cuprindea ura și își dădea seama speriată că se lasă convinsă de reflecțiile lui Albert: drumuri întortocheate de labirint, gata s-o înghită. Cît timp trăia încă Rai, așteptase neconținut și cu lăcomie poșta, așa cum o fiară așteaptă în cușcă hrana ; cu mîna dreaptă prinsă de funda de brocart auriu, pîndea în spatele perdelei verzi și nu scăpa poștașul din ochi; după ce dădea colțul casei parohiale, pasul lui următor decidea asupra întregii zile : dacă traversa direct strada spre casa ei — unghiul era vizibil și putea fi măsurat cu precizie — atunci știa că-i va aduce o veste, dar dacă schimba repede direcția și parcurgea diagonală invizibilă, care ducea spre casa vecină, atunci speranțele din ziua aceea erau din nou spulberate. Atunci își înfigea unghile în stofa grea, verde, desprindea firele țesăturii, dar rămînea pe loc cu nădejdea absurdă că poștașul a greșit, că se va mai întoarce o dată. Dar poștașul nu greșea niciodată și nu se întorcea niciodată, după ce apuca pe diagonală invizibilă. Gînduri stupide o cuprindeau adesea, cînd îl vedea pășind netulburat mai departe ; suatrăgea oare unele scrisori, era oare implicat într-un complot împotriva ei, împotriva lui Rai ? Un sadic în uniformă albastră, cu cornul de poștalion, brodat pe stofă ? Un ticălos sub masca omului de treabă ? Dar poștașul nu era nici sadic, nici ticălos, era într-adevăr un om de treabă și îi era sincer devotat. Ea simțea asta în zilele cînd primea scrisori.

Acum însă, de ani de zile nu mai știa cum arată la față poștașul — cum îl cheamă, cînd vine. Din cînd în cînd cineva aruncă în cutia poștală imprimare și chiar scrisori, și din cînd în cînd cineva scoate aceste imprimare și scrisori din cutie : oferte de sutiene, vinuri Riesling, cacao. Nimic nu o interesa. De zece ani nu mai citea scrisori, nici măcar cele adresate ei personal. Mulți dintre tinerii de o neglijență studiată se plînseseră — niște examinatori ai trichinelor în cultură care din intestinale morților scornesc simboluri — se plînseseră părintelui Willibrord ; dar ea pur și simplu nu mai citea nici o scrisoare. Singurul prieten pe care-l avea locuia în camera alăturată și cînd el pleca pentru cîteva zile exista telefonul. Numai să nu mai citească scrisori. De la Rai tot mai soseau scrisori și cînd era mort, cînd știa că era mort. Poșta era demnă de toată încrederea, ca instituție organizată, corectă, vrednică de laudă, căreia nu i se putea imputa nimic, fiindcă aducea răspuns la întrebări care nu mai fuseseră puse.

Nici un fel de scrisori de acum încolo. Cavalerii n-aveau decît să telefoneze, dar dacă scriu, să nu se aștepte la răspuns. Necitite, toate scrisorile iau drumul lăzii de gunoi, care e golită cu regularitate de către angajații întreprinderii de salubritate.

Ultima scrisoare a citit-o cu unsprezece ani în urmă, fusese de la Albert, și avea puține cuvinte : ..Rai e mort. A murit ieri, victimă a unei persecuții. Ține minte numele vinovatului: îl cheamă Găseier. Îți voi scrie curînd mai amănunțit." Ea își întipărise în minte numele de Găseier, dar pe urmă nici scrisorile lui Albert nu le mai deschisese, și astfel n-a aflat că el a trebuit să petreacă o jumătate de an în închisoare: o palmă scump plătită, o palmă trasă pe un obraz frumos și anodin. Nici comunicarea oficială a morții n-a citit-o. Preotul i-a adus-o și ea a refuzat să-l primească ; era preotul care, cu glas solemn, vibrant și patetic se ruga pentru patrie, se ruga fierbinte

pentru victorie, creînd o atmosferă patriotică - și ea n-a vrut să-1 vadă. El stătea împreună cu mama în fața ușii și striga : „Deschide, te rog, dragă Nella, deschide o dată”. Și auzea spunînd în șoaptă : „Să sperăm că biata copilă nu se va sinucide”. Nu, nici nu i-a trecut prin gînd să se sinucidă. El nu știa că ea era gravidă ?

N-a vrut să-i audă glasul; retorica de seminar bine învățată îi dădea un patos strident, vocea căpătînd inflexiuni speciale cînd rostea anumite cuvinte. Anumite modulații marcau ipocrizia sentimentelor ; minciuni lesne de descifrat, ca la un seismograf, tunete impunătoare în glas și o izbucnire de trăsnet cînd pronunța cuvîntul infern. De ce atîtea urlate, de ce atîta larmă ? Deasupra sutelor de mii de oameni vibra acel patos strident pe care profesorul de retorică de seminar îl inoculase la două generații de preoți.

„Deschide, te rog, dragă Nella.”

La ce bun ? Am nevoie de tine cînd am nevoie de Dumnezeu și cînd Dumnezeu are nevoie de mine. Dacă voi avea nevoie de tine, voi veni; gîlgîie mai departe r-ul din cuvintele *patrie* sau *führer* — fă să vibreze o-ul din *popor* — și ascultă cu evlavioasă desfătare ecoul zadarnic pe care-1 stîmbește din amvon patosul tău strident — *ührer*¹ — *olk*² și — *aterland*".³

„Să sperăm că nu se va sinucide.”

Nu, nu mă voi sinucide, iar ușa n-o voi deschide : milioane de văduve, milioane de orfani, pentru -*aterland*,-*olk*,-*ührer*. Incoruptibil eco, nu mi-1 aduci pe Rai înapoi.

L-a auzit în vestibul pe preot gemînd de disperare, i-a auzit vorbind în șoaptă cu mama, și o clipă i-a fost milă, dar ecoul grandilocvent i-a răsunat iarăși în ureche. Se închide oare cercul în jurul lui Gäseler? Scrisoarea lui Albert de acum zece ani și acum părintele Willibrord cu zîmbetul lui amabil : „îmi dai voie să ți-1 prezint pe domnul Gäseler ?” Invitația la Brernich — geamantanul gata de drum se afla acolo, lingă bibliotecă.

Afară strada era pustie. Prea devreme ; camionul cu lapte nu venise încă, săculețele de pînză pentru franzeluțe atîrnau de porțile grădinilor și, alături, Martin și Albert rîdeau și Albert îl asculta lecțiile: „De-ar fi de păcate să-ți amintești, o, Doamne !” Și din nou rîsete. Un film în care ea nu voia să mai joace : fericirea familială. Rîde copilul, rîde viitorii tată și mama rîde — armonie, fericire și viitorul senin. Totul i se părea atît de cunoscut, atît de suspect de aproape și de cunoscut: rîde copilul, rîde: mama, și pe deasupra Albert în rol de tată, rîzînd ? Nu, își aprinse o țigară și fumul proaspăt, foarte albastru, se înălță încet în mici cerculețe, îndepărtîndu-se de țigara pe care o ține în mînă, fără să tragă din ea. Oare soția lui Albert nu îndrăgise mai mult baloanele decît mobila, efemerul mai mult decît statornicul, oare nu preferase ea bășici de săpun

1 (*F*)*ührer*, (*V*)*olk*, (*V*)*aterland* — conducător, popor patrie.

unor serioase provizii de pînză ? „Ah, pînza răcoroasă în dulapul gospodinei.” Tatăl rîde, fiul rîde ; numai că ea n-o să fie mama care rîde, cedînd unei minciuni al cărei patos răsună din amvon.

Cu încetul țigara se consumă de la sine ; fumul, de un albastru-limpede, plăsmuia desene mobile și alături vocea băiatului, recitîndu-i lui Albert lecția: „Din adîncuri te chem, o, Doamne...”

Ani de zile se străduise să-și imagineze cum ar fi putut decurge altfel: copii mai mulți și căminul, și ocupația lui Rai, această imagine a fericirii după care tînjise din vremea pubertății pînă la maturitate. Și visul hrănit în tot timpul nazismului și al războiului, un vis la care se referea mereu și în scrisorile lui : editarea unei reviste. Visul tuturor bărbaților care se dedică literaturii.

Cunoștea cel puțin douăzeci de bărbați care năzuiau să editeze o revistă. Și Albert ducea de ani de zile tratative cu proprietarul unei tipografii, căruia îi dădea sfaturi din punct de vedere grafic : voia să înființeze o revistă satirică. În ciuda ironiei cu care întîmpina în sinea ei acest proiect, o ironie plină de afecțiune, ideea că va putea sta împreună cu Rai într-o cameră care totodată să fie un birou de redacție, o încînta. Pe mese se vor aduna de-a valma cărți, hîrtii, șpalturi, vor fi purtate fără încetare convorbiri telefonice despre noi apariții, toate acestea pe baza presupunerii amețitoare că naștii vor fi plecați și că războiul se va fi terminat. Își închipuise că acest film se realizează încă în timpul războiului. *Văzuse*, își închipuise această viață, cu toate detaliile, *simțise* mirosul amar al cernelii proaspete, al tușului de tipar pe hîrtia groasă, se vedea pe ea însăși ducînd măsura pentru ceai în cameră, bînd cu musafirii cafea, oferindu-le țigări din cutii de tablă, mari, albastre, în timp ce copiii fac gălăgie în grădină. O imagine desprinsă dintr-o revistă de decorare interioară a locuinței: copiii sar împrejurul unei fîntîni arteziene, jaluzelele sînt lăsate, pe masă — șpalturi corectate în pripă, un manuscris al lui Rai scris cu un creion foarte moale, negru-îchis. O imagine dintr-o revistă de decorare interioară a locuinței, transpusă în realitate : casa unui scriitor — o lumină blîndă, verde și impresia atotstăpînitoare de fericire și cineva la telefon, Albert, care spune : „Măi omule, ai citit ultimul Hemingway ? Nu, nu, recenzia e cedată”. Răsete. Și Rai atît de fericit cum putea să mai fie în anul 1933. Ea a țesut firele pînzei, și l-a imaginat pe Rai, și-a imaginat rochiile, tablourile de pe pereți, s-a văzut pe ea însăși cojind portocale deasupra unor farfurii mari, ultimul model, așezînd nucile în grămezi egale, și-a imaginat în visele ei pînă și băuturile pe care le va oferi în timpul arșiței de vară : sucuri splendid colorate, roșii, verzi, albastre, în care să plutească bucățele de gheață și să spumege acidul carbonic ; iar Rai va stropi cu sifon copiii cînd vor veni înfierbîntați din grădină. Și Albert la telefon : „Ăsta-i un talent, tînărul Bosulke”.

Filmul era gata turnat, dar nu mai putuse fi jucat, fiind tăiat de un mic cîrpaci.

„Cine-ți va putea rezista ?” spunea alături băiatul, iar Albert bătuse cu pumnul în perete și-i strigă :

— Un telefon pentru tine, Nella.

Ea răspunse :

— Da, mulțumesc, vin îndată.

Și se îndreptă încet spre camera cealaltă.

Și Albert avea un rol în visele ei, era prietenul nelipsit pentru care pregătea cu o afecțiune deosebită băuturi răcoritoare. Doar el mai rămînea după ce plecau ceilalți. Cînd îl văzu acum șezînd pe pat, în mină cu o

jumătate de felie de pâine, unsă cu marmeladă, tresări: îmbătrânise și arăta obosit, părul se rărise, nu mai putea participa acest film atît de minunat de anost.

Îl privi pe Albert, îi spuse bună dimineații și-i citi pe față că Găseler nu-și indicase numele la telefon. Martin, cu o carte în mînă, stătea lângă patul lui Albert și recita : „Cu îndurare apleacă-ți urechea”.

— Te rog, spuse ea, oprește-te o clipă. Ridică receptorul și zise : Alo.

Searbăd și ciudat de aproape răsună glasul din filmul în care ea nu mai avea chef să joace, se pomeni deodată aruncată în ceea ce ea detesta mai mult, realitatea, prezentul.

— Dumneata ești, Nella ?

— Da.

— Aici Găseler.

— Sper că...

— Nu, n-am spus nici un nume. Îți telefonez numai ca să mă asigur că totul rămîne așa cum neam înțeles.

— Desigur, spuse ea.

— A fost rezervată o cameră, și părintele Willibrord s-a bucurat că ai promis. O să fie superb.

— Desigur că vin, spuse ea iritată, dar iritarea ei se datora numai faptului că nu-și luase țigara cu dînsa; ce stupid să vorbești la telefon fără țigară, Găseler tăcu și o jumătate de secundă se făcu liniște, apoi spuse sfios :

— Bine, te aștept după cum am stabilit, în fața băncii de credit. Și adăugă și mai sfios : Mă bucur, Nella. La revedere, pe curînd.

— La revedere, spuse ea scurt și așeză receptorul în furcă.

Privi țintă telefonul negru și, în timp ce-l privea, îi trecu prin minte că în filme femeile, după cîte o convorbire telefonică hotărîtoare, își ațintesc îngîndurate ochii spre aparat, așa cum face și ea acum. Așa fac în filme femeile care în prezența soțului se înțeleg cu amanții, femeile care își îmbrățișează apoi cu privire melancolică soțul, copiii, locuința, conștiente de ceea ce părăsesc, știind însă că „trebuie să urmeze chemarea dragostei”.

Își desprinsese silnic privirea de la aparatul negru oftă și i se adresă lui Albert :

— Vreau să-ți vorbesc după ce va pleca Martin. Tu încă nu trebuie să pleci, nu ?

Oh, ce blîndețe în glasul mamei, glasul matern Martin se uită la deșteptătorul care se afla pe noptiera lui Albert și strigă :

— Doamne, ce tîrziu e !

— Hai, spuse ea, grăbește-te !

Așa se întîmpla mereu : pînă în ultimul moment uitau ce oră este, apoi se apucau să umple repede ghiozdanul și să prepare pâinea cu unt.

Îl ajutară pe Martin să înghesuie cărțile în ghiozdan. Albert sări în sus și unse o felie de pâine, ea sărută băiatul pe frunte și-i zise :

— Să-ți dau o motivare, e aproape nouă, nu mai ajungi la timp.

— Nu, spuse Martin cu resemnare. N-are nici un rost. Învățătorul nici nu mai citește motivările. Dacă sosesc vreodată la timp, rîde toată clasa.

— Doar știi că diseară plecăm, du-te acum. Mîine nu ai școală.

Pe fața lui Albert se putea vedea părerea de rău un simțămînt de vinovăție. Stătea lângă pat.

— Îmi pare rău, Martin, spuse, da, astă-seară plecăm.

Cînd băiatul ajunsese la ușa, Nella îl chemă înapoi îl sărută încă o dată și-i spuse :

— Eu trebuie să plec din oraș, va avea Albert grijă de tine.

— Cînd te întorci ?

— Lasă băiatul acum să se ducă, spuse Albert, e îngrozitor pentru el să tot întîrzie.

— Acum nu mai are nici o importanță, zise Martin, și așa ajung tîrziu.

— Nu știu, spuse Nella, s-ar putea să dureze cîteva zile, dar probabil mă întorc chiar mîine seară.

— Bine, bine, spuse copilul, și ea așteptă zadarnic un semn de regret. Îi puse o portocală în buzunar, și el ieși încet din odaie.

Ușa camerei lui Albert rămăsese deschisă. Ezită o clipă , apoi închise ușa și se întoarse în camera ei. Pe pervazul de marmură al ferestrei țigara se consumase aproape în întregime, iar fumul repede, albăstrui, urca mereu. Strivi chiștocul, îl aruncă în scrumieră și observă că urmele gălbui de pe pervaz se înmulțiseră. Băiatul traversă lent strada, foarte lent și dispăru după colțul casei parohiale.

Pe stradă era acum mai multă animație, lăptarul discuta cu servitoarele și un om uscățiv trecea pe lîngă casă trăgînd anevoie căruciorul după el și strigîndu-și cu o voce nostalgic-cîntătoare marfa : salată verde, un verde-crud, izbitor ca al sticlelor de limonada de pe terenul de tenis. Lăptarul și omul cu salata dispărură pe altă stradă. Se iviră femei cu sacoșe și un negustor ambulant se îndrepta acum spre diagonala aceea invizibilă, pe care o străbătea cu ani în urmă poștașul, cînd îi aducea scrisori; geamantanul ca vai de lume — legat cu ață, și deznădejdea — evidentă chiar din felul în care omul își ținea capul plecat. Deschise poarta grădinii. Îl privi ca și cum ar fi privit un film și cînd se auzi într-adevăr soneria se sperie. Nu cumva era însăși umbra întunecată care trebuia introdusă artistic în filmul însoțit, în visul seducător de mincinos, cu biroul redacțional, cu șpalturi și cu băuturi răcoritoare ? Soneria sună încet și timid și ea așteptă ca Albert să deschidă, dar Albert nu se mișca ; se duse ea în vestibul și trase ușa. Geamantanul era deschis acum : cartonașe cu elastice dispuse simetric, nasturi fixați pe cartoane și, surîzînd tandru, blondina de pe sticluta cu apă de levănțică a lui Albert, cu totul nouă, cu totul proaspătă, o curtezană prietenoasă într-o fustă rococo, făcînd semne în urma unei diligențe. Eșarfe de mătase, și copaci în stil Fragonard, ca fundal, o ambianță prevăzută în mod îndemînatic cu efecte fascinante și departe-depart, în fund de tot, batista iubitului filfiind la fereastră diligentei, din ce în ce mai departe, fără a deveni însă mai mică ; frunzele aurii, verdele copacilor în stil Fragonard, și mîna mică, delicată, drăgălașă, ținînd batista, o mînuță roză, meșteră în dezmierdări. Negustorul ambulant o privea curios : nu se încumeta încă să spere că-i va cumpăra ceva. Și tocmai ceea ce era mai de preț în geamantan, știa el, ceva tot o să-i cumpere ; dar nu se încumeta să spere cu adevărat că tocmai moneda de argint cea mare și rotundă va lua drumul buzunarului său. Speranța îi era mai slabă, încrederea mai mică decît știința ; o oboesală ucigătoare se citea pe chipul veștejit.

Ea luă sticluta și întrebă încet:

— Cît costă ?

— Trei mărci, spuse el și se făcu palid de spaimă fiindcă faptul se îndeplinea în ciuda speranței fragile și a neîncrederii. Suspină de emoție când ea îi mai luă ceva ; din nou drăgălașa făptură care de astdată își spăla miinile într-un lighean de porțelan însă degetele ei subțiri, roze, meștere la dezmierdări se zbenguiau aici într-atîta apă curată și prin geamul deschis se vedea grădina în stil Fragonard și bustul „de alabastru” al frumoasei de pe ambalajul săpunului.

— Cît costă ? întrebă ea și luă și bucata de săpun.

— O marcă, spuse omul și pe fața lui se ivi aproape un început de furie, din pricina speranței realizate, care-l va hrăni paisprezece zile. Era un aconto al fericirii pe care îl accepta cu sentimente împărțite, cu presimțirea sumbră : asta nu miroase a bine.

— Deci, patru mărci, spuse ea și el dădu ușurat din cap. Îi plăti patru mărci, în monezi de argint, și mai puse trei țigări pe capacul geamantanului.

Pierdut de spaimă, omul nu îndrăzni să spună „mulțumesc”, o privi fix în ochi și primi zîmbetul ei gratuit, ivit fără nici un efort. Zîmbetul își făcu numaidecît efectul, o lăcomie stranie, o poftă sălbatică de frumusețea pe care altminteri n-o cunoștea decît de pe ambalajele săpunurilor, o frumusețe ca în filme, un zîmbet irezistibil în lumina de amurg a vestibulului. Nella se sperie și închise ușa încet.

— Albert, strigă, Albert, nu vii ? Trebuie să plec îndată.

— Da, strigă el din camera lui, vin.

Ea se întoarse în odaie și lăsă ușa întredeschisă. Albert era complet îmbrăcat în momentul cînd intră în camera ei, avea ziarul în buzunar, cheia mașinii în mîină și pipa în gură.

— Ce s-a întîmplat ? spuse el oprindu-se în ușă.

— Vino, te rog, înăuntru, spuse ea, sau poate n-ai timp ?

— N-am prea mult, răspunse el, dar intră, lăsă ușa din nou deschisă și se așeză pe marginea unui scaun. Pleci ?

— Da.

— Pentru mai multe zile ?

— Încă nu știu, poate mă întorc chiar mîine. E vorba de o conferință,

— A cui ? Despre ce ?

— Poezia și societatea, poezia și biserica, spuse ea.

— Bine, bine, zise el.

— În definitiv ceva, spuse ea, ceva trebuie să fac. Cel mai mult mi-ar plăcea să muncesc cu toată seriozitatea.

„Iarăși începe”, se gîndi el, dar spuse tare :

— Firește că trebuie să ai ceva de lucru, dar să muncești cum vrei tu ar fi absurd. Majoritatea oamenilor muncesc din simplul motiv că trebuie să-și întrețină familia, că trebuie să aibă o locuință și toate mărunțișurile ce urmează. A avea de lucru e altceva decît a munci — și de lucru ai putea să-ți găsești în tot timpul zilei.

— Știu, spuse ea oftînd. „Copilul”, și recurse din nou la tonul părintelui Willibrord : „Să ai grijă de copil și de opera soțului dumitale”.

— Desigur, spuse el, asta ar trebui să faci, răscolește toată lada de jos, caută scrisorile lui Willibrord, scrisorile lui Sehurbigel și adună toate binecuvîntările pentru *führer* pe care le conțin. Ocupație frumoasă.

— La naiba, zise ea de la fereastră, trebuie oare într-adevăr să-mi petrec toată viața cu această treabă, să veghez asupra celor treizeci și șapte de poezii ? Cu băiatul tu o scoți la capăt mult mai bine ca mine. Și de măritat nu mai vreau să mă mărit, nu vreau să fiu mama care râde într-o poză din revistele ilustrate, nu mai doresc să fiu soția nici unui bărbat. Nu mai poate apărea vreodată cineva care să fie ca, Rai — iar Rai nu mai vine. A fost împușcat, ucis, iar; eu am devenit văduvă pentru -aterland, -olk și -ührer, și ea imită ecoul pe care-l provoca din amvon predica preotului — plină de minciuni și de amenințări, un patos de seminarist. Crezi oare că într-adevăr îmi face plăcere să plec cu niște neghiobi să ascult conferințe ?

— Atunci n-ai decît să rămii aici, Nella, zise el. Eu am devenit un om bogat peste noapte, cum s-ar spune. Și el rîse jalnic gîndindu-se la conținutul cutiei *Sunlight*. Vom organiza un *week-end* frumos cu băiatul și tu vei putea să discuți în voie cu Will despre filme. Dacă vrei, spuse — și ea ridică deodată privirea spre dînsul, pentru că-și schimbase tonul glasului

— dacă vrei, plecăm undeva departe.

— Noi doi ?

— Cu băiatul, răspunse el, și dacă-i suporti, cu amîndoi : îl luăm și pe prietenul lui Martin, dacă-i face plăcere.

— De ce nu noi doi singuri, spuse ea, de ce să întruchipăm o fericită familie, o dată ce fericirea e o amăgire : zîmbitor — tatăl, zîmbitori — fiul și mama ?

— Nu se poate, spuse el, gîndește-te puțin. Pentru băiat lucrul ăsta ar fi îngrozitor, ar fi un șoc, pentru prietenul lui și mai mult. N-am ce face, dar pentru ei reprezintă un fel de ultim reazim, pentru ei asta ar fi o lovitură peste care n-or să poată trece, dacă și eu, din categoria unchilor în care sînt acum, mă mut în cealaltă.

— Și pentru tine ?

— Pentru mine ; dar, Dumnezeu, ești nebună, vrei cu tot dinadinsul să mă aduci într-o situație de care cu greu mă feresc ? Hai, spuse el, trebuie să plec. Mă așteaptă Bresgote.

— Cu greu, zise ea, rămînînd la fereastră și vorbind cu el fără măcar să se întoarcă.

— Da, cu greu, spuse el, dacă ții neapărat s-o știi, sau vrei ca în această casă dolidă de amintiri să fim pe ascuns amant și amantă, iar față de lumea din afară să rămîmem unchiul și mama cea bună ? De altfel, n-ar avea nici un rost, copiii ar băga de seamă.

— Copiii, spuse ea obosită, atîtea spasme pentru copii.

— Numește-le spasme, dacă vrei, dar căsătoria n-ai s-o poți ocoli, Nella.

— Am s-o ocolesc, zise ea, nu mă mai căsătoresc, mai bine fac pe văduva destrăbălată decît să fiu soția zîmbitoare, celula ce germinează -aterland, -olk.

— Vino acum, spuse el, sau hotărăște-te să rămii aici. Ai să mori de plictiseală.

— Nu, răspunse ea, astăzi trebuie într-adevăr să plec. Dacă altă dată n-aveam motiv, azi îl am. De astă dată trebuie să plec într-acolo.

Încercă să ghicească ce efect ar avea asupra lui Albert pronunțarea numelui Găseler.

— Hai, spuse ea.

El îi luă geamantanul și ea spuse din mers ca și cum i-ar comunica ceva fără importanță :

— Tu nu poți să faci pentru mine mai mult decît faci, și e bine să te îngrijești de băiat, să știi că pentru asta nu simt nici cea mai mică gelozie.

Afară se făcuse cald, el își scoase mănușile și șapca și se așeză lângă Nella în mașină.

Înainte de a porni motorul, ea spuse :

— Aș vrea să am și eu o ocupație ca tine. Tu trebuie să fii foarte fericit.

— Nu sînt fericit, răspunse el.

Și ceea ce adăugă se pierdu în zgomotul motorului și ea nu mai auzi decît sfîrșitul:

— Nu, drept să-ți spun, nu sînt fericit. Iar tu ai putea să-ți găsești ceva de lucru.

— Știu, zise ea, aș putea da ajutor călugăriței la călcat sau ceva asemănător, să le duc registrele, să tricotez pantaloni și așa mai departe ; iar stareța putea spune : „Avem acum un ajutor admirabil, solia poetului cutare”.

— Nu fi stupidă, zise el, și după felul cum conducea mașina, ea își dădu seama că e furios. Palavrele tale n-o să-mi strice mica mea plăcere, poți să insulti cît poțtești călugărițele, ele nu duc o viață dezordonată, au o ocupație care mi se pare foarte unională, chit că nici eu n-am știut să mă descurc niciodată. Ele se roagă — și, ca să aibă timp pentru rugăciuni, îmi asum bucuros o parte din treburile lor mărunte.

— E minunat să auzi cît de bine și-au orînduit viața alți oameni. Izbucni în plîns, își reveni însă repede și spuse : îți mai trebuie o soție și viața ta ar fi deplină.

— De ce nu ? zise el. Și cînd fu nevoit să stopeze în fața luminii roșii, lângă strada Pipin, îi luă mîna și spuse : Te complaci în snobism, Nella.

Îi strînse și ea mîna și spuse :

— Nu, e altceva la mine, nu complacere, nu pot să-i iert că mi-au împușcat soțul — nu pot să trec peste asta, nu pot să iert și nu pot să uit și nu vreau să le fac pentru a doua oară bucuria să fiu o soție fericită și zîmbitoare.

— Cui ?

— Lor, spuse ea liniștită, alege tu pe cei la care m-aș putea referi. E pe verde, poți să pornești.

El porni mai departe.

— Nimic din ceea ce faci nu duci pînă la capăt. Nu ești nici mamă, nici văduvă, nici prostituată, și nimănui amantă cu adevărat. Sînt gelos, zise el, gelos pe timpul risipit, nu pe proștii cu câte-i risipești și e limpede că un bărbat nu poate să facă mai mult neutru o femeie decît s-o roage să se mărite cu el.

— Nu, răspunse ea, uneori poate să fie mult mai însemnat să devină amantul ei. E ciudat, dar înainte femeile erau bucuroase cînd erau cerute în căsătorie, astăzi pare a fi invers, mie, oricum, nu de asta îmi pasă.

— Pentru că ai devenit snoabă. Să-i ascuți ani de-a rîndul pe imbecilii ăștia nu rămîne fără efect Unde vrei să cobori ?

— La Banca de economii, răspunse ea.

El așteptă pînă cînd polițistul dădu liber, înconjură Piața Carol cel Mare și se opri în fața Băncii de economii.

Coborî, o ajută şi pe ea să coboare şi scoase geamantanul din portbagajul maşinii.

— De data asta, spuse ea zîmbind, zău, nu risipesc timpul degeaba.

El dădu din umeri.

— Bine, zise, hai să inversăm rolurile, mai înainte femeile credincioase aşteptau să fie luate în căsătorie de către bărbaţi necredincioşi, acum eu, un bărbat, un bărbat credincios, aşa mă socotesc, aştept pînă cînd necredincioasa va accepta să fie luată în căstorie.

— Credincios eşti, spuse ea, şi ştiu că e bine aşa.

El îi strînse mîna, urcă în maşină şi înconjură piaţa pentru a doua oară.

Ea aşteaptă pînă cînd maşina coti spre stradă Merovingienilor, apoi făcu semn unuia din taxiurile care staţionau sub poarta veche a oraşului şi-i spuse şoferului:

— Piaţa Băncii de credit.

Altminteri, după ore nu se grăbea să ajungă acasă, alătura celor recunoscuți ca pierde-vară, ba chiar printre ei era el cel mai puțin zorit. Unii mergeau destul de repede, le era foame sau aveau o bucurie precare, trebuiau să se ducă să cumpere sau să încălzească mâncarea pentru frații mai mici. Brielach trebuia să gătească pentru surioara lui, la școală era mereu ostenit, și când suna de ieșire alerga repede, spre casă fiindcă mama pleca de obicei cu douăzeci de minute înainte de a se termina orele. Wilma rămânea singură cu Leo, și Brielach n-avea astîmpăr la ultima oră, fiindcă știa că Wilma era singură cu Leo. La ultima oră Brielach obișnuia să-i spună în șoaptă : „Nu mai am astîmpăr”. Într-adevăr, Brielach nu avea astîmpăr. Avea multe pe cap, iar de treburile de la școală se ocupa în treacăt, ca de ceva apăsător și în același timp plăcut de ireal. Bule mici de aer sub pătura de gheață, jucării simpatice, frumoase, dar n-avea rost să-ți pierzi timpul cu ele. Uneori i se părea totul plictisitor și la ultima oră ațipea când îngrijorarea pentru Wilma nu-l ținea treaz.

Martin rămânea treaz și abia aștepta să sune clopoțelul. Timpul se opri în loc, își ținu răsuflarea, apoi cu un zvîcnet împinse limba mare pînă în dreptul lui douăsprezece, și clopoțelul sună. Brielach tresări — înhățară din mers ghiozdanele și le atîrnară pe umăr în timp ce năvăleau afară și străbăteau coridorul și curtea să ajungă în stradă. Se luară la întrecere pînă la colț, unde el o cotea la dreapta, Brielach la stînga. O luau mult înaintea celorlalți alergînd pe partea carosabilă a străzii pentru că pe trotuar se împiedicau de fetele care se îndreptau acum spre școală.

Brielach sosi primul la colț, și, cu toate că era nerăbdător să ajungă acasă, așteptă și, cînd se despărțiră, Martin îi strigă :

— Vii cu noi la Bietenhahn ? Te luăm de acasă,

— Trebuie s-o întreb mai întîi pe mama.

— La revedere.

Reuși să parcurgă în cinci minute distanța care de obicei îi cerea un sfert de oră. Alergă foarte iute gîfîia din pricina grabei și a nerăbdării, și văzu de departe că mașina lui Albert nu se afla în fața ușii. Se așeză puțin, să răsuflă, pe gardul de zid al unei grădini și privi îndărăt spre alea de unde trebuia să vină Albert, cînd se întorcea de la Bresgote. N-avea poftă să se ducă acasă. Bolda era plecată, Glum la fel, și vinerea era o zi periculoasă, o zi a bunicii. Povestea cu „sîngele în urină” încă nu se stinse complet, iar bodega lui Vohwinkel oferea azi patru duzini de diferite soiuri de pește, și el nu putea suferi peștele. Cînd va apărea de după colț, Albert îl va zări de îndată cum șade aici, și era furios pe Albert, fiindcă mașina lui încă nu se afla în fața ușii.

Se ridică, merse înapoi pînă la stația de benzină din capătul aleii.

Abia acum se iviră pe alee chiulangioaicele, pe care de obicei le întâlnea la colț; traversară partea carosabilă a străzii, aruncară o privire spre arătătorul mare, auriu al orologiului bisericii și o porniră la trap. Cîte o fată istovită de puteri tot mai urca aleea în depărtare, zări chiar un grup întreg înaintînd încet. Le cunoștea pe toate, fiindcă întirziatele de acum erau aceleași pe care le întâlnea cînd școala începea la amiază. Numai că pe fetele care se apropiau acum pe alee le întâlnea în dreptul stației de benzină, lângă zidul de piatră unde stătea cocoțat. Azi tot ritmul zilei fusese dat peste cap, și era supărat că alergase. Altminteri, el era cel din urmă și ședea aici, pe zidul stației de benzină, cînd veneau chiulangioaicele resemnate și nici măcar nu mai strigau, fiindcă nu mai avea nici un rost. Erau fetele care acum se jucau în fundul aleii sărind peste umbrele copacilor ca peste niște traverse ; cu ele se întâlnea de obicei la stația de benzină, iar astăzi aproape că a fost acasă, s-a întors și fetele tot nu ajunseseră. Cele încă neobișnuite să întirzie trecură în goană prin fața lui, cu părul ciufulit și fețele înfierbîntate. Arătătorul cel mare al orologiului bisericii era foarte aproape de trei și n-avea rost să alerge pentru că, oricum, ajungeau prea tîrziu.

Mașina unchiului Albert tot nu venea, și pentru el așteptarea era un fel de osîndă pe veci, de care unchiul Albert era vinovat. Acum traversa strada grupul de chiulangioaice nepăsătoare, ceasul bătu unu și un sfert și totul reîntră în normal. Zadarnic a alergat, zadarnic s-a grăbit, totul era ca și în zilele celelalte. Chiulangioaicele rîdeau, discutau, și el le privea cu admirație pentru că făceau parte din categoria *stur*¹ - ilor, din care ar fi dorit să facă parte și el. Existau *sturi* cărora totul le era indiferent. *Stur* e o noțiune foarte enigmatică, fiindcă există sturi ai căror părinți au bani și există sturi ai căror părinți n-au bani. Brielach ar putea fi un stur, dar la el *stureala* era amestecată cu mîndrie, iar pe chipul lui se putea desluși „ce tot vreți ?” *Sturi* sînt toți aceia

1 Cuvînt originar din limba engleză, sinonim cu zăpăcit.

despre care rectorul a spus că ar trebui *zdrobiți* și asta suna îngrozitor, ca și cum ai sparge lemne pentru foc, ca și cum ai sfărîma oase, și în timp îș închipuise că sturii *zdrobiți* sînt serviți mîncăcioșilor la bodega lui Vohwinkel. în al doilea an de școală Hewel fusese *zdrobit* și apoi dispăruse. Hewel era adus la școală cu poliția, dar în pauză dispărea Pe urmă 1-a ademenit și pe Born și 1-a luat cu el Hewel și Born locuiau împreună în buncăr, încă de atunci făptuiau lucruri nerușinate și cînd erau bătuți rîdeau și rectorul spunea : trebuie *zdrobiți*. Mai tîrziu Hewel și Born dispărură și el a presupus că au fost *zdrobiți* și serviți în bodega lui Vohwinkel mîncătorilor de copii, sfărîmătorilor de oase, care plăteau mulți, mulți bani pentru asta.

Mai tîrziu Albert îi explicase cum stă treaba, dar totul i-a rămas destul de enigmatic și chiar buncărul era ceva misterios : între grădini mici de zarzavat un bloc de beton, fără geamuri, unde locuiseră Hewel și Born. Au fost *zdrobiți* și au dispărut fără urmă trimiși la școala de corecție după cum susținea Albert.

Albert tot nu venea, și n-o să vină de loc ; ochii pe jumătate închiși urmărea mașinile ce veneau dinspre oraș, dar automobilul lui Albert nu

era printre ele — vechiul Mercedes cenușiu, masiv cu neputință de confundat. Nu avea prea multe posibilități; să meargă la Brielach, n-avea poftă Acolo era unchiul Leo, care acum pleacă în schimb abia la ora trei. Bolda freacă dușumeaua bisericii putea să se ducă la ea, să mănânce în sacristie pîine cu unt și să bea bulion fierbinte din termosul ei Zări o chiulangioaică care nu-și mai făcea iluzii urca abia acum aleea și nu se grăbea de loc. El cunoștea starea asta cînd ți-e indiferent dacă întîrzii cu douăzeci sau cu douăzeci și cinci de minute, Fata privea cu mult interes primele frunze căzute copaci, le adună într-un buchet, frunze mari, încă aproape verzi, doar ușor îngălbenite. Apoi traversă liniștită strada cu buchetul de frunze în mînă. Era o chiulangioaică nouă. Avea părul închis, ciufulit, și el o admiră cît de calm se oprește la „Atrium”, să privească afișele de cinema. Cocoțat pe zid, se îndreptă și el către „Atrium”, care se afla lîngă stația de benzină. Știa afișele, le privise împreună cu Brielach și hotărîseră să se ducă luni la cinema.

Pe unul din afișe, între doi plopî verzi, se vedea poarta de bronz a parcului, care înconjura un castel: poarta era deschisă pe jumătate și în prag se afla o femeie îmbrăcată într-o rochie violetă cu o bordură lată, aurie în jurul gîtului, ca un guler. Femeia , se uita cu ochii larg deschiși spre cel ce tocmai privea afișul, iar de-a curmezișul burții ei violete era lipită o banderolă albă: „Permis pentru tineret”... Sus, pe cerul albastru, deasupra castelului, în fund, era scris titlul: *Ostatecii inimii*. Nu-i plăceau filmele pe afișele cărora erau numai femei. Femeile în rochii închise pînă la gît, din afișele cu banderola albă „Permis pentru tineret”, prevesteau plictiseală, în timp ce femeile în rochii decoltate, din afișele cu banderola roșie „Interzis pentru tineret”, promiteau lucruri *imorale*, și el n-avea chef nici de lucruri *imorale*, nici de plictiseală, și cele mai bune filme rămîneau totuși filmele cu *cow-boy* și filmele cu trucaje.

Pentru săptămîna următoare fusese anunțat un film imoral. Afișul era lipit chiar lîngă afișul filmului „Permis pentru tineret” : o femeie cu pieptul dezgolit..violent îmbrățișată de un bărbat a cărui cravată stătea sucită într-o parte. Cravata bărbatului era tare sucită, și întreaga imagine sugera desfrîul, amintea cuvîntul acela pe care mama lui Brielach îl spusese brutarului — el auzise cuvîntul cînd trecuse pe acolo împreună cu Brielach și cu Wilma pentru a o lua acasă pe mama lui Brielach.

Acolo jos mirosea a ceva dulce și cald. Pe rafturile de lemn se aflau grămezi de pîine proaspătă aburindă și lui îi plăcea plescăitul ciudat al mașini de frămîntat aluatul și șprițul pentru cremă, cu care brutarul scria pe torturi : „De ziua onomastică”.

Iute, caligrafic și corect scria brutarul cu șprițul mai rapid decît alți oameni cu stiloul, iar mama lui Brielach picta cu șprițul de cremă, repede și ușor flori, case cu fumul ieșind pe hornuri, și cu pensula de ciocolată picta alte lucruri minunate. Cînd se ducea acolo cu Brielach, se furișau pe poarta din dos, trecînd pe lîngă locul de parcare a camioanului cu fîină, se opreau în fața ușii de tablă, care de obicei era întredeschisă, închideau ochii și aspirau mirosul cald și dulce. Apoi deschideau încet ușa năvăleau brusc înăuntru și strigau: bau ! Și jocul ăsta o înveselea pe Wilma, care țipa de bucurie, îl înveselea și pe brutar, ba chiar și pe mama lui Brielach

Acolo au stat și acum o săptămână, timp de trei secunde, cît au așteptat pînă să împingă ușa, și pe neașteptate au auzit în liniștea de pînă atunci, vorbele mamei lui Brielach.:

„Eu nu mă las...” și urma cuvîntul. Simțea și acum că se înroșește gîndindu-se la asta, îi era teamă să caute sensul exact al cuvîntului. Și brutarul a zis încet și trist : „Nu trebuie să spui asta, nu, nu...”

În întuneric Wilma îi înghiontea, îmboldindu-l să înceapă jocul cu „bau”, dar amîndoi păreau loviți cu leuca, în timp ce înăuntru brutarul biiguia cuvinte de neînțeles, care sunau alarmant, violente și totuși umile, iar drept răspuns rîsul strident al mamei lui Brielach. Și el își aduse aminte ce îi spusese unchiul Albert despre dorința bărbaților de a se împreuna cu femeile — brutarul părea înnebunit de pofta de a se împreuna cu mama lui Brielach, aproape cînta biiguind într-aiurea, și el împinsese ușor ușa de tablă să vadă cu ochii lui ceea ce auzise doar, să vadă dacă într-adevăr se împreunau, dar Brielach îl trăsese înfuriat înapoi, o luase pe Wilma în brațe și plecaseră acasă fără să se mai arate.

O săptămînă întreagă Brielach nu mai călcase pe la brutărie și el se străduia să înțeleagă durerea lui Brielach, încercînd să-și imagineze cum s-ar fi simțit el însuși dacă mama lui ar fi rostit cuvîntul acela. Făcea diverse experiențe cu acest cuvînt, bineînțeles doar în minte, închipuindu-și cum l-ar pronunța toți oamenii pe care-i cunoștea, dar, de pildă, din gura unchiului Albert pur și simplu nu ieșea, pe cînd — și aici inima îi bătea mai tare și el înțelegea durerea lui Brielach — din gura mamei nu era chiar atît de imposibil să se ivească. Din gura lui Will în nici un caz n-ar ieși, iar Bolda, Glum, mama lui Albert și bunica nu l-ar putea rosti — nici nu li se potrivea, numai mama, în gura ei nu era chiar imposibil să răsunе.

Învățătorul, capelanul, tînărul de la cofetărie — cu toți făcuse experiența și nu puteau rosti cuvîntul, era însă o gură cu care se potrivea ca dopul în călimară : gura unchiului Leo. Leo o spunea și mai pe șleau decît mama lui Brielach.

N-o mai zări pe mica chiulangioaică, ceasul era aproape două fără un sfert; se amuză să-și închipuie cum va intra ea în clasă : va zîmbi și va minți, și va zîmbi în continuare chiar și cînd va primi muștrările. Era o adevărată *stură*. Va fi *zdrobită* și, deși știa de mult de la unchiul Albert că nu se măcelăresc copiii, își închipuia cum, zdrobită, va lua drumul bucătăriei lui Vohwinkel. Dinadins își imagina asta pentru că începu să-l urască pe Albert și pentru că dorea să-l pedepsească. Pentru că nu știa încotro să se ducă. La Brielach era unchiul Leo, și el n-avea poftă să vadă gura în care cuvîntul acela se potrivea atît de bine, iar biserica goală, absolut goală, în care se afla acum Bolda îl înfricoșa la fel de tare ca și perspectiva de a fi tîrît de bunică la bodega lui Vohwinkel, unde sînt mîncăți cei zdrobiți și unde va trebui în orice caz să vomite în closetul acela groaznic, între șezuturi de mîncăcioși și sfărîmători de oase. Tot cocoțat pe zid se apropie de „Atrium și simți că-i este foame. Mai exista o posibilitate să se ducă acasă, să se furișeze înăuntru și să-și încălzească mîncarea. Știa pe de rost instrucțiunile de aprindere a gazului : o bucată de hîrtie ruptă de la marginea ziarului și indicațiile așternute pe ea: „ Nu deschide prea tare robinetul, nu te mișca din loc” – de trei ori subliniat. Numai că vederea mîncării reci îi tăia pofta —

asta părea că n-o știe nimeni, grăsimea sleită a sosurilor, cartofii pe jumătate uscați, supele lipicioase și primejdia că ar putea să apară în orice moment bunica. Patru duzini de soiuri diferite de pește, la bodega lui Vohwinkel, carne de pește cu luciu roșiatic-albăstrui-verzui și grăsanii bine îndopați care rînjesc și sug într-una bucățile de ȕipar și transparente sosuri verzui-roșietice-albăstrui ;fărimături de batog fiert ca niște resturi de radieră strînse laolaltă.

Albert nu venea, Albert nu venea de loc și drept răzbunare comprimă cuvîntul cel urît atît încît să se potrivească și în gura lui Albert. Era prea trist să se gîndească la tata: un bărbat atît de tînăr, ucis undeva, în depărtare, un bărbat zîmbind, cu pipa în gură, incapabil să pronunțe un asemenea cuvînt.

Capelanul a tresărit cînd i-a spus cuvîntul în confesional. Ezitînd, înroșindu-se; numai ca să scape de obsesie a rostit cuvîntul acela pe care nu-l pomenea nici măcar în discuțiile cu Brielach. Obrazul palid al tînărului preot s-a strîmbat convulsiv și capelanul s-a frînt din șale ca un om *zdrobit*. A clătinat din cap atît de trist, nu a negare, nici a uimire, a dat din cap ca unul care se mai clatină o dată, fără vlagă, înainte de a se prăbuși.

Lumina reflectîndu-se în perdeaua violetă colora spectral obrazul palid al capelanului — culoarea zilelor de post — și capelanul a oftat, i-a cerut să-i povestească totul și i-a vorbit despre pietrele de moară legate de gîtul acelora care pervertesc copiii și l-a lăsat să plece rugîndu-l, nu poruncindu-i, să rostească în fiecare zi, dar nu ca o ispășire, de trei ori *Tatăl nostru* și de trei ori *Ave Maria*, ca să se lepede de cuvînt. Cocoțat pe zid, Martin rosti de trei ori *Tatăl nostru* și de trei ori *Ave Maria*. Nu se mai sinchisea de mașini, n-avea decît să treacă Mercedes-ul. Se ruga încet, cu ochii pe jumătate închiși și se gîdea la pietrele de moară. O piatră de moară legată de gîtul unchiului Leo și Leo se prăbușește, se prăbușește pînă în fundul mării, trecînd printr-o beznă albastră, printr-una verde, ciocnindu-se de peștii stranii, tot mai stranii. Epave de vapoare, alge, nămol gros, monștrii acvatici — și Leo se prăbușește, tras de greutatea pietrei de moară. Nu mama lui Brielach avea piatra de moară prinsă de gît, ci Leo, Leo care o chinuie pe Wilma, o amenință cu cleștele de perforat, o lovește peste degete cu pila de unghii. Leo, în gura căruia cuvîntul se potrivește atît de bine.

Rosti și ultimul *Tatăl nostru*, ultimul *Ave Maria*, se ridică și intră la „Atrium”. Se opri surprins căci chiulangioaica se afla acolo și se tocmea cu controlorul. Controlorul spuse :

— Îndată, fetiço, începe peste cîteva minute. Vii de la școală ?

Și din gura chiulangioaicei minciuna se ivi precisă și limpede, s-o tot ascultî.

— Da.

— Nu trebuie să te duci acasă ?

— Nu, mama e la lucru.

— Și tatăl ?

— Tata a murit pe front.

— Arată biletul.

Arată fițuica de hîrtie verde și acel „Permis pentru tineret” de-a curmezișul burții violete a femeii de pe afiș. Chiulangioaica dispăru, și Martin veni mai

aproape. Se instala timid la casă. O femeie cu părul întunecat ședea acolo în cabina de sticlă și citea. Femeia își înălță privirea, îi zîmbi, dar el nu răspuse zîmbetului ei. Nu-i plăcea zîmbetul ei, ceva din privirea ei îi amintea de cuvîntul pe care mama lui Brielach îl adresase brutarului. Femeia își coborî privirea pe carte și el observă cu atenție cărarea orbitor de albă despărțindu-i părul ușor albăstrui și ea își ridică din nou privirea, împinse oblonul de sticlă și întrebă :

— Ce dorești ?

— Începe acuma ? întrebă el încet.

— La ora două, spuse ea. Se uită la ceasul de pe peretele din spate și adăugă : peste cinci minute. Vrei să intri ?

— Da, răspuse el și în aceeași clipă își aminti că pentru luni îl invitase pe Brielach să meargă împreună la film.

Femeia zîmbi, lovi cu unghia peste teancul bilete verzi, apoi peste cele galbene, peste cele albastre și întrebă :

— Ce loc ?

El desfăcu repede fermoarul buzunarului cusut de-a curmezișul bretelelor, scoase mai multe monede și spuse „1, 10" și se gîndi că e bine că-l lasă Albert să-l aștepte, și va sta singur în întuneric și luni se va putea duce cu Brielach la alt film.

Femeia rupse un bilet din teancul galben și încasă banii.

Controlorul îl întâmpină cu o privire severă :

— Și tu, îi spuse, ai fost azi la școală ?

-- Da, răspuse el și ca să scape de celelalte două întrebări, adăugă : mama a plecat din oraș și tatăl meu a căzut pe front.

Controlorul nu mai zise nimic și rupse contra-marca galbenă a biletului, îi înapoie cotorul și-l lăsă să intre. Cînd ajunse dincolo de draperia groasă și verde, își dădu seama cît de prost e controlorul : care nu știa că băieții și fetele au ore diferite de curs și deci el și chiulangioaica nu puteau. veni amîndoi de la școală ?

Era întuneric beznă. Plasatoarea îl luă de mîină și-l duse în mijlocul sălii. Mîina fetei era rece și ușoară și acum, pentru că se vedea mai bine, observă că cinematograful era aproape gol, în fundul sălii și în primele rînduri stăteau câțiva spectatori, dar pe mijloc nu stătea nimeni: acolo se așeză el, singur. Chiulangioaica ședea în față, între doi tineri, capul ei cu părul ciufulit abia se vedea ca o pată neagră deasupra spătarului.

Urmări întîi un film-reclamă pentru cremă de ghetă: cîtiva pitici patinau pe ghetete lucioase ca oglinda ale unui uriaș. În mîini aveau croșe de hochei prevăzute cu o perie, și ghetete uriașului deveneau din ce în ce mai lucioase, iar o voce spunea : „Tot atît de lucioase ar fi fost ghetetele lui Gulliver, dacă ar fi întrebuințat crema de ghetă «Blank»".

După aceea rulă un alt film-reclamă —Femei jucînd tenis, femei călărind, femei pilotînd, femei plimbîndu-se prin vaste parcuri și înotînd în lacuri adînci și liniștite, femei conducînd mașini, biciclete, motociclete, femei făcînd gimnastică la paralele, la bară, aruncînd discul, toate zîmbind și zîmbetul se datora unui obiect pe care la urmă o femeie la fel de zîmbitoare îl oferea tuturor spectatorilor : o cutie mare, de culoare verde-închis, cu o cruciuliță albă pe capac, *Ophelia*.

Simți că se plictisește de cum încep filmul: se bea vin, se rostește o liturghie, poarta din parcul castelului se deschide brusc și un bărbat într-o haină verde, cu o pălărie verde, cu jambiere verzi, vine călare pe o potecă prin pădure. La capătul potecii stă femeia în rochie violetă, femeia „admisă pentru tineret”, cu tivul auriu în jurul gulerului. Bărbatul sare de pe cal, o sărută pe femeie, iar femeia îi spune : „Am să mă rog pentru tine, dar fii cu ochi în patru !” încă o sărutare, și femeia „admisă pentru tineret” îl privește plângînd, cum se îndepărtează nepăsător ; sunete de goarnă în depărtare și bărbatul cu pălărie verde, cu jambiere verzi și haină verde străbate călare pentru a doua oară poteca spre cerul albastru.

Martin se plictisea, căsca în întuneric, se simțea rău din cauza foamei. închise ochii și rosti *Tatăl nostru, Ave Maria*, apoi adormi și-l văzu pe Leo cu piatra de moară de gît, prăbușindu-se în fundul mării — prăpastie fără sfîrșit, și fața lui Leo arăta cum nu arăta niciodată în realitate, fața lui Leo era tristă și prin bezna aceea verde se prăbușea tot mai în adînc, privit cu uimire de către monștrii acvatici.

Se trezi în mijlocul unor țipete, se sperie, cu greu înțelese în întuneric ce se întîmplă și era cît pe-aici să țipe și el. Treptat imaginea din față se limpezi bărbatul în verde se rostogolește pe pămînt în luptă cu un individ prost îmbrăcat; cel prost îmbrăcat învinge, bărbatul în verde rămîne întins pe pămînt iar cel prost îmbrăcat sare pe cal, dă pînteni - adevărat pursînge — și cu un rîs batjocoritor cel prost îmbrăcat o pornește cu calul care cabrează

Într-o capelă din pădure femeia „admisă pentru tineret” stă în genunchi în fața icoanei Maicii Domnului. Deodată, din pădure se aude un tropot de cal. Ea iese în fugă din capelă: cum să nu cunoască nechezatul, tropotul calului, calul *lui* ? Ochii îi strălucesc: oare vine înapoi mînat de iubire ? Nu ; un țipăt, femeia cade leșinată pe pragul capelei din pădure, iar cel prost îmbrăcat trece călare cu un rîs batjocoritor prin fața capelei, fără să-și scoată măcar pălăria. Dar cine se tirăște fără vlagă rostogolindu-se ca un șarpe de-a lungul potecii, cu fața schimonosită de nespusă durere, fără să fie în stare să scoată un cuvînt ? E bărbatul în verde, bine îmbrăcat. Se tîrește, abia răsuflînd, privește cerul.

Și cine fuge pe potecă, cu rochia violetă filfiind în vînt, cu lacrimi în ochi, alergînd, alergînd, căutînd, strigînd ? Este ea, cea „admisă pentru tineret”.

Bărbatul bine îmbrăcat o aude. Din nou capela din pădure, mîna în mîna urcă amîndoi treptele, bărbatul bine îmbrăcat și femeia îmbrăcată și ea acum în verde. El încă mai are brațul drept în eșarfă și un bandaj în jurul capului, dar poate să zîmbească acum, chinuit ce-i drept, dar poate. Scoate pălăria din cap, ușa capelei se deschide, în depărtare calul nechează și păsările ciripesc.

Se simți rău cînd părăsi sala încet și clătinîndu-se. Îi era foame și nu-și dădu seama. Afară soarele strălucea și el se cocoță din nou pe zidul stației de benzină și chibzui: e trecut de patru, unchiul Leo a plecat de mult, iar minia împotriva unchiului Albert încă nu-i trecuse. Își potrivea ghiozdanul pe umăr și o luă încet spre locuința lui Brielach.

Bresgote îl rugase să aștepte, și. Albert se plimba încolo și înapoi prin camera pustie, se oprea din când în când la fereastră și privea vânzătoarele care treceau din magazin în cantină — duceau tacîmurile și pachetele cu sandvișuri, o fată avea un măr, iar cele ce se întorceau din cantină se încrucișau pe drum cu cele care traversau strada în sens invers și el auzi ce de altfel dedusese mai demult după miros, că li s-a servit legume cu usturoi, cîrnat fript cu cartofi, o budincă imposibil de înghițit, un fel de gelatină roșiatică, deasupra cu sos de vanilie ars, împotriva căreia cele ce, se întorceau le puneau în gardă pe cele care se îndreptau spre cantină: „Pentru numele lui Dumnezeu, să nu luați nimic. ,din păsatul acela roșu, e îngrozitor. Cîmatul e destul de bun, și legumele sînt bune, dar desertul: puah!”,...- și toate nuanțele între brr ! și pfui!

Toate fetele erau îmbrăcate în halate negre; curate arătau aproape ca niște călugărițe, și nici una dintre ele nu avea vreun *make-up* ¹ îmbrăcămintea exprima exact ce trebuia să exprime : o lipsă de eleganță bătătoare la ochi. Coafura era simplă și discretă, o coafură de femeie serioasă, cum s-ar zice.

1 Suliman, fard (engl).

Ciorapi tricotați, ghetete din piele neagră, foarte solide și halatele închise pînă la gît, îndepărtau pînă și cea mai mică impresie de frivolitate. Conducătoarele de secție – femei mai în vîrstă — purtau halate de culoarea ciocolatei cu lapte de o calitate proastă, iar; vipușca de la mîneacă o aveau mai lată și mai lucioasă. Cîteva fete, ucenice palide cu o înfățișare de absolvente de școală, nu purtau nici o dungă argintie la mîneacă, în schimb conducătoarele de secție nu purtau nici un tacîm ; în schimb ucenicele cărau cîte două rînduri de tacîmuri.

Cu toate acestea cîteva fetii; erau drăguțe, și Albert, care le privea cu atenție, băgă de seamă că de fapt erau chiar extrem de frumoase, și că pînă și în această îmbrăcămintă arătau drăguțe.

Le auzi vocile limpezi rîzînd de budinca nereușită și, fiindcă din grabă uitase cutia cu tabac, își aprinse o țigara, ultima dia pachet Aruncă pachetul gol, un carton roșu, mototolit, în jghebul corespunzînd simetric streșinei de deasupra pompoasei intrări.

De treizeci, de patruzeci de ori auzi avertismentul ciripit împotriva gelatinei roșiatice cu sosul ars, apoi nu mai ieși nici o fată din magazinul de peste drum, iar de întors nu se mai întoarseră decît puține; dincolo, la intrarea în magazin, stătea o femeie arțăgoasă într-un halat de un verde-sumbru cu trei vipuști argintii pe mîneacă și privea, încrețindu-și fruntea, ceasul cel mare. Minutarul ca un deget amenințător arăta douăsprezece fără un minut, apoi se urni brusc înainte, sări pînă la douăsprezece și în clipa

aceea cîteva fete trecură în goană strada și intrară, aproape ghemuindu-se, pe lingă femeia aceea, pe ușa turnantă.

Strada rămase goală și, căscînd, Albert se îndepărtă de la fereastră. Nu-și luase nimic de citit, pentru că de obicei termina treburile cu Bresgote într-un sfert de oră. Preda desenele, primea un cec și, decontul asupra tirajului, mai stătea cîteva minute la Bresgote și din clipa cînd ieșea pe ușă și străbătea coridorul cel lung, ca să se urce din nou în ascensor, reîncepea coșmarul ce dura încă o săptămînă, teama că nu-i va veni nici o idee pentru numărul viitor, sau că cititorii revistei *Wochenend im Heim* vor cere într-o bună zi fără cruțare un alt caricaturist. Animale de pradă, îndopate cu carne de om, care de dragul variației vor să devină pentru un timp vegetarieni.

Coșmarul pierise o dată cu regăsirea cutiei *Sunlight*. Desenele făcute acum șaisprezece ani prin bodegile din Londra, sleit de foame, cu un whisky slab în stomac și aproape buimac din pricina tutunului tare, mai mult în joacă, pentru omorîrea vremii aceste desene îi aduceau acum de fiecare bucată cîte două sute de mărci, fără a socoti reproducerile, iar Bresgote se arătase entuziasmat.

— Omule, ăsta-i un stil nou, cu totul nou, ești tu dar cu totul alt fel, și lumea va fi încântată. Felicitările mele ! E grandios.

Astăzi primise cecul și decontul, strînsese mîna lui Bresgote și, cînd ajunsese în ușă, Bresgote strigase după dînsul:

— Așteaptă-mă, te rog, afară, trebuie să-ți vorbesc neapărat.

Puțin tot se mai temea de Bresgote, deși de două săptămîni se tutuia. La un chef, cu prilejul unei serbări estivale constataseră că se înțeleg în multe privințe. Dar teama persista, persista și acum, după ce Bresgote păruse atît de satisfăcut de noul stil. Erau ultimele resturi de teamă care trebuiau extirpate — înainte de a-1 cuprinde una nouă : teama de a nu cădea în capcana Nellei. Era conștient de autoritatea lui în fața copiilor și-1 neliniștea gîndul că ar putea să-i decepționeze, dar o înțelegea și pe Nella mai mult decît îi mărturisea. De cînd deschise cutia *Sunlight*, își aminti deseori de timpul petrecut la Londra, și începuse din nou să trăiască într-un al treilea plan — în viața aceea pe care ar fi putut-o trăi, dar n-o trăise : la ferma din Irlanda a părinților lui Leen și în tipografia unui mic orășel din vecinătatea, unde redacta anunțuri de nașteri, de deces, născocea titluri pentru tot felul de broșuri. Neconținut soseau scrisori de la Nella care îl implora să se întoarcă, și el nu urmase îndemnul lui Leen : „Pleacă în Irlanda”, ci venise în Germania să deseneze etichete pentru cutiile de marmeladă, să-1 vadă pe Rai cum se prăbușește și moare, neputincios în fața imensei stupidități din armată. Nu voia să-și amintească de moartea lui Rai. În decursul anilor ura lui împotriva lui Gäseler pierise și rareori se mai gîndea la el. Și n-avea nici un rost să-și imagineze cum ar fi evoluat evenimentele dacă Rai ar fi supraviețuit războiului. Aici se oprea fantezia, fiindcă el trăise irevocabilul morții lui Rai : asfixiat de propriul său sînge, cu vinele sfișiate și mîna tremurîndă cu care-și făcea încet semnul crucii. Deși furia fusese suficient de puternică ca să-1 palmuiască pe Gäseler ura împotriva lui Gäseler nu se întetise nici măcar în închisoare, ci crescuse doar îngrijorarea pentru că Nella nu scria și el nu aflase dacă ea născuse,

Își aținti privirea spre harta de pe perete. Difuzare revistei *Wochenend im Heim* era marcată prin stegulețe roșii, nenumărate stegulețe roșii, atît de

multe, încît aproape nu se mai putea vedea nimic altceva pe hartă. Nume de orașe, rîuri, ținuturi, munți, complet acoperite de stegulețele roșii, pe care scria : *Wochenend im Heim*.

Din biroul lui Bresgote încă nu se auzea nimic, și liniștea din casa asta mare, altfel plină de zgomote, o apăsa. Orologiul magazinului de peste drum indica ora unu și zece, și la unu și un sfert trebuia să vină Martin de la școală.

Peste drum, sub supravegherea unei femei de culoarea ciocolatei cu 'lapte, cîteva fete îmbrăcate în halate negre se ocupau cu lipitul unor afișe pe zidul dintre vitrine. Toate afișele erau roșii și purtau cîte o inscripție albă : „Solide”.

Începu să se enerveze că Bresgote încă nu venea era neliniștit din cauza băiatului. Martin e atît de distrat, e în stare să-și pună mîncarea pe mașina de gaz, să se ducă apoi în cameră, să se apuce de citit și să ațipească în căldura camerei în timp ce în bucătărie legumele se carbonizează, se prefac în fulgi negri, supa se evaporă și tăiței ajung un fel de pastă întunecată, arsă. Pe masă se aflau cîteva numere vechi din *Wochenend im Heim* cu ultima pagină plină de anecdotele și desenele sale. Deschise ușa spre coridor și încercă să descopere ce se petrece afară : nu se auzea nici un zgomot, toate ușile erau închise, nicăieri nu zbîrniiau telefoanele, nicăieri nu se zăreau figurile îngrozitor de tinere, îngrozitor de vesele, îngrozitor de gazetărești ale gazetarilor care aminteau filmele proaste cu gazetari, cu vocabular împrumutat din piesele proaste cu gazetari, transmise la radio.

Astăzi clădirea era pustie, iar jos, la intrare, era fixat un panou mare, alb: „închis din cauza excursie pe întreprindere”, și a durat cîtva timp pînă cînd portarul i-a dat drumul înăuntru. Snobismul caracteristic editorilor revistei *Wochenend im Heim* constă în obiceiul de a lăsa coridoarele, camerele, toată clădirea într-o neînchipuită dezordine, în contradicție cu profiturile întreprinderii. Pereții goi de beton ai coridoarelor erau împodobiți cu afișe și din loc în loc cu cîte o tablă cu un scris prefăcut copilăresc, imitînd, anunțurile de pe tablele școlare : „Dacă scuipi pe podea, ești un porc” sau: „Dacă arunci mucuri pe podea, ești tot un porc”.

Avu o tresărire cînd auzi deschizîndu-se o ușă din coridorul întunecos ; dar era doar o fată de la centrala telefonică. Ea merse pînă la chiuvetă, își clăti tacîmul și spuse cuiva prin ușa deschisă ceea ce el auzise în ziua aceea de atîtea ori:

— Să nu iei nimic la desert, păsatul ăla roșu e îngrozitor, sosul e ars.

Din cameră îi răspunse colega ei

— Celelalte vor mîncă azi mai bine, șeful ar trebui să țină seama de asta,

— O să țină seama, spuse cea de la chiuvetă. Cele zece care au rămas azi aici vor face mai târziu excursia cu microbuzele. Va fi mai frumos decît excursia de azi cu grupul.

— Ai văzut omnibuzele alea frumoase, roșii ?

— Desigur, am sosit tocmai lîn clipa cînd au plecat.

Albert așteptă să audă glasul celeilalte fete, un glas pe care-l cunoștea din numeroasele convorbiri telefonice cu Bresgote. Uneori telefonase numai ca să audă acest glas ; distingea în el o. politețe prietenoasă, tărăgănată, dar și cîteva accente ciudate, contrastante, care-i aminteau de glasul lui Leen.

Fata de lingă chiuvetă lăsă tacîmul să-i alunece în buzunarul halatului.; scoase pieptenele roșiatic din păr, îl ținu între dinți și începu să-și aranjeze cu degetele coafura.

Albert se apropie de ea :

-- Ascultă, îi spuse el, trebuie să telefonez undeva foarte urgent. Pot să telefonez de aici ?

Ea clătină din cap și cu degetele îndreptă o buclă din părul aspru. Scoase pieptenele din gură, îl vîrî înapoi în cocul rarit și spuse :

— De la centrala nu se poate, dar duceți-vă la telefonul public.

— Nu pot să plec de aici, îl aștept pe Bresgote.

— Vine numaidecît, tocmai a telefonat că pleacă, spuse fata dinăuntru.

Și-o inchipui după glas : mare și greoaie, cu mers domol, egal; în el spori curiozitatea de a o vedea pe fata aceea cu glasul ei blînd, care suna politicos și prietenos. Are probabil fața albă și niste ochi mari, liniștiți.

Fata cealaltă tot mai zăbovea la oglinda și își tampona cu pudră vîrfurile roșcate ale nasului.

— Cîrnatul e bun, zici ? întrebă cea care se afla în cameră.

— Pe cînte, raspunse cea de la oglindă, la fel și legumele. Să ceri supliment, sînt într-adevar bune. Pîna și cafeaua a devenit mai bună de cînd am făcut scandal. Numai că-n loc de budincă să ceri miere,

— Ar trebui să ne plîngem din cauza budincii. Una ca asta n-ar trebui să se îndeplinească.

Albert nu știa dacă să plece sau să aștepte. Era unu și un sfert.

— Au spus-o și fetele de dincolo. Fata plecă de la oglindă, deschise ușa cu piciorul, și el o zări pe cealaltă telefonistă stînd la o masă. Se sperie, fiindcă arăta aproape exact așa cum și-o inchipuise : moale și blondă, cu ochi mari, întunecați, de o indolență patimașă, modest îmbrăcată : prin halatul deschis se vedea un pulover verde și o fustă maro. „Aici *Wochenend im Heim*, nu, astăzi nu se poate vorbi cu nimeni. Avem o excursie cu întreprinderea, nu, chemați, va rog, mîine, din nou." Ușa se închise, le mai auzi pe cele două fete vorbind despre mincare, pînă cînd ușa se deschise iarăși și fata cea blondă, cu tacîmul în mînă, se pierdu în adîncimea coridorului întunecos.

Era ciudat că se gîndea la Leen cînd auzea glasul acestei fete, care semăna atît de puțin cu Leen.

Leen îi spunea întotdeauna la telefon ce-i era rușine să spună cînd se afla la ea. Îi expunea o întreagă teologie. Disertații asupra căsniciei, păcatele dinînainte de căsătorie, comunicate în șoaptă prin receptorul murdar al unui telefon londonez. Leen mai degraba s-ar fi înjunghiat decît să-i devină amantă. Îl excita fata asta mare, bine făcută, care dispăru cu o mișcare firească și elegantă după colț, pe scări; poate ar fi fost bine să se însoare cu o asemenea fată, o zeiță prietenoasă, pățimaș de indolentă, cu o îfățișare cu totul alta decît a lui Leen, dar care avea glasul lui Leen.

Privea îngîndurat la ușa neagră, lăcuită a centralei telefonice și tresări surprins cînd Bresgote apărură vijelios pe coridor. Bresgote îi strigă :

— Iartă-mă că te-am lăsat să aștepți, trebuie să-ți vorbesc urgent, foarte urgent.

Îl luă pe Albert de umăr, îl împinse ușor spre scară, apoi alerga îndărăt ca să deschidă ușa centralei telefonice, și să comunice fetei :

— De la cinci în sus pot fi găsit acasă.

Bresgote se întoarse și coborîră împreună treptele.
— Sper ca ai puțin timp ?
— Da, răspuse el, timp am, dar trebuie să mă duc acasă să văd ce-i cu baiatul.

— Putem vorbi acolo nestingheriți ?

— Da.

— Bine, să mergem la tine. Cine e baiatul de care vorbești ? Ai un fiu ?

— Nu, spuse Albert, e fiul prietenului meu care a căzut pe front.

Descuie portiera mașinii care staționa în curte lângă rampa tipografiei, se urcă, deschise dinăuntru ușa cealaltă și-l invită pe Bresgote să urce lângă el.

— Scuză-mă, zise, sînt tare grăbit, acasă vom avea timp berechet.

Bresgote scoase tabachera din buzunar și își aprinseră cîte o țigară înainte ca Albert să pornească motorul.

— Poate terminăm repede, spuse Bresgote.

Albert nu-i răspunse : cînd ajunse la intrarea spre tipografie claxonă, apoi trecu pe lângă magazin. Stîlpul care flancau vitrinele erau acum complet acoperit cu afișe alb-roșiatice, pe fiecare fiind scris cîte un singur cuvînt, astfel ca împreună să formeze inscripția : „Solide și toamna”.

— Ca să-ți spun pe scurt, zise Bresgote, mă interesează femeia cu care trăiești.

Albert scoase un oftat.

— Nu trăiesc cu nici o femeie. Dacă te referi la Nella, locuiesc la dînsa, dar...

— Nu te culci cu ea ?

— Nu.

Tăcură amîndoi, în timp ce Albert înconjură piața atît de aglomerată. Bresgote respectă concentrarea cu care considera că trebuie condus automobilul, și vorbi din nou abia cînd virară pe o stradă mai liniștită.

— Și nu e nici sora ta ?

— Nu.

— Nici n-ai vrea să... n-ai vrea să trăiești cu ea?

— Nu, zise Albert.

— De cînd o cunoști ?

Albert păstră un moment de tăcere fiindcă trebuia să facă efortul de a număra anii, nu se gîndise niciodată cu exactitate de cînd o cunoaște pe Nella, o cunoștea — așa i se părea — de cînd e lumea. Intră pe o stradă animată, parcurse o altă și coti iarăși pe o alee mai liniștită.

— O clipă, zise. O cunosc de atîta vreme încît trebuie să reflectez puțin. Mări viteza, trase cu nesaț din țigară și spuse : Am făcut cunoștință cu ea în Vara lui '33, într-o cofetărie, o cunosc prin urmare de douăzeci de ani. Pe atunci era o nazistă entuziastă, era tînără și purta jacheta de la B.D.M. ¹ , însă după ce Rai i-a vorbit, ea a lăsat-o jos în cofetărie, și după puțină, vreme i-am scos-o cu totul din cap. Nu era cine știe ce, fiindcă nu era o fată proastă. Aproape am ajuns, zise, vreau să mai cumpăr la iuțea ceva penru băiat. Acasă mîncarea e gata, e nevoie doar s-o încălzim, ne facem mai tîrziu și o cafea. Am timp pînă la șase, la șase voiam să plec într-un fel de *Week-end*.

Bine, spuse Bresgote, dar Albert își dădu seama că ar fi vrut să audă mai multe despre Nella. De altfel Nella nu e acasă, mai zise.

— Știu, spuse Bresgote.

Albert îl privi mirat și tăcu.

— Când și-a pierdut soțul, era în vîrstă de douăzeci și cinci de ani, și copilul trebuia să se nască. Locuiesc de opt ani cu dînsa și cred că o cunosc bine.

— Mie indiferent cum este, spuse Bresgote. Nu-mi pasă nici de ceea ce îmi povestești despre ea, dar de auzit aș vrea să aud totul.

Albert stopă și cînd ocoli mașina se sperie văzînd prin geam fața lui Bresgote, se sperie de expresia de dragoste deznădăjduită de pe fața lui. Coborî și Bresgote.

— Ce vîrstă are copilul ?

— Împlinește în curînd unsprezece ani.

1 *Bund deutscher Mädchen* — uniunea fetelor germane,

Se opri ră în fața vitrinei unui magazin, Era o librărie care expunea și jucării printre cărți, caiete și cîntare pentru scrisori.

— Ce s-ar putea cumpăra unui băiat de unsprezece ani ? întrebă Bresgote, Nu știu nimic despre copii, nici nu mă interesează copiii.

— Așa gîndeam și eu pînă la vîrsta de treizeci de ani, spuse Albert, nu-mi plăceau copiii, nu știam cum să mă port cu ei.

El intră primul în magazin și Bresgote îl urmă

— De cînd trăiesc alături de Martin lucrurile s-au schimbat radical.

Tăcu, fiindcă îi fu teamă să nu-și trădeze afecțiunea pentru Martin. împinse deoparte un teanc de reviste și descoperi o cutie cu bastoane de plastilină. Îl iubea mult pe Martin, și în clipa aceea îl cuprinse din nou teama, teama că Bresgote se va căsători cu Nella și că el îl va pierde pe băiat. Bresgote încercă distrat cîteva automobile mici cu arc. De lîngă ușa din dos se apropie de masă proprietara magazinului; Bresgote spuse :

— Niciodată pînă acum n-am știut ce înseamnă gelozia, dar acum știu.

— Nu cred că există cineva pe care ar trebui să fii gelos.

Bresgote luă în mînă o paletă de tenis de masă și cercetă atent grosimea stratului de plută.

— Un joc de tenis de masă ar fi potrivit pentru băiat ?

— Nu-i o idee rea, zise Albert.

Răsfoia nehotărît albume cu poze, cărți și, cerînd apoi să vadă mai multe jucării mecanice sau de lemn, puse deoparte un fascicol cu Hoppalong Chassidy. Bresgote părea că se pricepe puțin la tenis de masă, ceru mai multe cutii, examină plasele, paletele și mingile, dispuse să fie împachetat jocul cel mai scump pe care-l găsi, și puse o bacnotă pe masă. Albert ceru să i se arate cîteva animale de cauciuc, care se umflau prin suflare ; era nerăbdător și nervos pentru că Bresgote îl silise să cugete la relațiile sale cu Nella. Mirosul puternic de cauciuc al unui crocodil izbitor de verde parcă mai rumega o bucată prea tare din friptura ei de la prînz luă crocodilul în mînă și se trudi să-l umfle. Fața i se făcu roșie și sub ochelari picurau mici perle de sudoare pe obrajii îmbujorați. La capătul ventilului se formaseră bășicuțe de salivă, dar crocodilul nu se umflă decît foarte puțin.

— Mulțumesc, spuse el, am să mă mai gîndesc.

Femeia luă ventilul din gură și apăsă atît de stîngaci crocodilul care se dezumflă, încît răsuflarea ei călduță amestecată cu mirosul insinuant de

cauciuc se revărsă direct asupra lui Albert.

— Mulțumesc, spuse el enervat, (mulțumesc, dați-mi asta de aici.

Arată cu degetul o cutie pe care erau prinse cu ață ciocane, clești și dălți, și în timp ce femeia împacheta trusa de unelte și el scotea banii din buzunar se gîndi că Martin n-o să aibă ce să facă cu darul ăsta, era tot atît de neîndemînat ca și tatăl său, și pentru lucru manual n-avea nici cea mai mică înclinație.

Ieșiră din magazin, străbătură în tăcere cu mare viteză încă două străzi, traversară o alee largă și Albert micșoră viteza cînd sosiră pe strada cu castani. ,

— Am ajuns, spuse și opri mașina.

Bresgote, cu cutia la subsuoară, coborî.

— E frumos aici, zise.

— Da, minunat, spuse Albert.

Deschise poarta grădinii, păși înaintea lui Bresgote și observă numai decît că Martin încă nu se înapoiasese de la școală, fiindcă biletul pe care îl agățase de ușă atîrna tot acolo. Scrisese cu creionul roșu: „Așteaptă-mă cu masa. Astăzi voi fi unctual.” „Astăzi” era subliniat de două ori. Luă biletul de acolo, deschise ușa de la intrare și trecură prin micul coridor tapetat cu mătase verde. Stofa era intactă, dar decolorată și porțiunile înguste de marmură, care divizau tapetul în pătrățele erau pline de pete galbene. Pe calorifer se depusese praful. Albert sprijini mai bine trotineta lui Martin care stătea rezemată oblic de calorifer și Bresgote desfășură steguiețul verde-alb-roșu.

— Poftim, zise Albert, vino înăuntru.

În vestibul era întuneric și liniște, iar în oglinda mare, instalată între două uși, se reflecta de peretele opus portretul unui bărbat, acoperind-o întregime. Bresgote contemplant tabloul. Era o schiță în tempera, brută, nefinisată, dar de un mare farmec. Reprezenta un bărbat tînăr, îmbrăcat cu o vestă tricotată, izbitor de roșie ; ținîndu-și genele aplecate, părea că citește ce scrisese pe o bucată de carton albastru, fiindcă în mîna cealaltă avea un creion. Ținea o pipă în gură ; Bresgote putu să citească ce era scris cu culoarea gălbenușului pe bucata de carton albastru : „Tăieței cu ouă — Bamberger”.

Albert se întoarse din bucătărie, lăsînd ușa deschisă, și Bresgote observă că bucătăria era enormă, cu plăci de teracotă albă. Plăci negre mai mici erau astfel cimentate printre cele albe, încît se iveau diferite desene, embleme ale artei culinare linguri și oale, tigăi și furculițe uriașe de friptură forme de cozonac și, printre toate aceste desene zicala:

„Dragostea trece prin .stomac”.

— Țasta e soțul ei, întrebă Bresgote, poetul ?

— Da, răspunse Albert, dar de aici poți vedea portretul mai bine. Îl răsuci pe Bresgote, împingîndu-l ușor de umeri și amîndoi stăteau acum în fața oglinzii care era de aceeași mărime cu portretul. Bresgote privi îngîndurat tabloul și bucata de carton albastru pe care inscripția se vedea acum inversată. Stăteau amîndoi dinaintea portretului și în oglindă li se vedea părul bălai și fețele obosite. Se priviră și își surîseră.

— Vino, zise Albert, o să mîncăm imediat ce sosește băiatul. Între timp să bem ceva.

Camera lui era înaltă și spațioasă, în față, lângă fereastră se afla patul, vizavi de pat masa de desen, foarte lată, iar spațiul destul de mare între pat și masă era neocupat. În față se mai aflau o canapea, un dulap, un scaun și o măsuță pentru telefon. Albert deschise dulapul, scoase două pahare și o sticlă de coniac și le puse pe masă. Bresgote se așeză și fumă. Casa și grădina, împrejurimile — toate erau cufundate în liniște, o tăcere reconfortantă, de care nu avusese parte de mult timp. Se simțea bine și se bucura că poate să stea de vorbă cu Albert despre Nella. În timp ce Albert turnă coniacul, se ridică, merse la fereastră și o deschise ; de la mare distanță veneau glasuri voioase de copii și din larma lor îndepărtată presupuse că se joacă cu apă. Se duse înapoi, se așeză iarăși în fața lui Albert și sorbi o înghițitură din pahar.

— Mă simt foarte bine aici, spuse Bresgote și voi rămîne pînă mă dai afară.

— Stai fără grijă, zise Albert. ,

— Trebuie doar să sun mai tîrziu la redacție, cam pe la ora patru.

— Poți să telefonezi și de aici.

Cercetă chipul lui Bresgote și se sperie cînd brusc descoperi din nou acea aprigă uitare de sine care-i amintea de Scherbruder, bărbatul care cu douăzeci de ani în urmă se împușcase din pricina Nellei. Nella organizase în B.D.M. serate culturale și se împrietenise cu Scherbruder care avea o funcție asemănătoare în *Hitlerjungend*. El avea pe atunci douăzeci și unu de ani, tocmai absolvise Institutul pedagogic și ocupase primul său post de tînr învățător într-o suburbie. În păduricea care înconjura o mică fortăreață distrusă pînă la temelie găsisese repede un stejar falnic și dăduse dispoziție să se defrișeze terenul în forma unui cerc. A numit locul *Thingplatz*¹ și acolo se juca cu băieți săi și cînta cu ei. Avea părul negru și era zvelt semăna aproape cu un țigan, și i se citea în ochi că și-ar fi dat bucuros mîna dreaptă în schimbul unui păr blond. Nella avea părul blond-deschis Arăta întocmai ca femeile din cărțile despre rase doar că părea mai puțin anostă. Scherbruder i-a denunțat pe Rai și Albert la S.A. care înființase din inițiativă locală în fortul de pe lângă *Thingplatz*-ul lui Scherbruder un mic K. Z., și acolo au fost ținuți trei zile, închiși, interogați și bătuți. Și acum mai vedea uneori în vis întunecatele coridoare dinlăuntrul cazematelor, unde răsunau strigătele celor torturați și unde pe podeaua de beton se vedeau urme de supă și de sînge improșcați Seara auzeau cîntecele S.A.-iștilor beți, care-i supravegheau la curățatul cartofilor, și cînd se făcea pentru cîteva clipe liniște, de afară răsuna cîntecul detașamentului de tineret al lui Scherbruder „Dragonii albaștri călăresc”.

1 Locul de judecată la vechii germani.

N-au stat în fortul acela decît trei zile, fiindcă tatăl Nellei, care aproviziona cu marmeladă marile tabere ale *Hitlerjungend*-ului le obținuse eliberarea.

Și-au dat seama că totul se întîmplase din pricina Nellei, dar Nella nu le-a spus niciodată ce se petrecuse între dînsa și Scherbruder.

Nici mai tîrziu, cînd au fost eliberați, Scherbruder n-a renunțat la Nella, și l-au întîlnit de cîteva ori în cofetăria lui „Hähnel.” Albert n-a putut uita niciodată expresia de aprigă înamorare de pe fața lui Scherbruder, aceeași expresie care se vedea acum pe fața lui Bresgote.

— Mai ia un pahar, îl îndemnă pe Bresgote. Bresgote își turnă și bău. Scherbruder se împușcase pe *Thingplatz*-ul lui, după serbarea solstițiului, în noaptea spre 22 iunie. Doi băieți l-au găsit acolo. Plecaseră de dimineață la *Thingplatz* să reaprindă focul din jarul rămas și să ardă și celelalte lemne. Din rana de la frunte sîngele se scursese peste bluza de un albastru-închis a uniformei lui Scherbruder și stofa prinsese un colorit violet.

Bresgote își umplu paharul pentru a treia oară.

— E atît de stupid, zise el cu un glas răgușit, ca la vîrsta mea să fiu atît de pătimaș îndrăgostit, dar ăsta-i adevărul și nu pot face nimic împotriva.

Albert dădu din cap. Se gîndea la altceva: la Absalom Billig, care, la cîteva luni după sinuciderea lui Scherbruder, a fost torturat în fortul acela sinistru pînă a murit și își dădu seama cîte lucruri uitase; de pildă că nu-i arătase încă băiatului fortul în care tatăl său fusese schingiuit timp de trei zile.

Povestește-mi despre dînsa, zise Bresgote. Albert dădu din umeri. Are vreun rost să-i spună lui Bresgote cît de puțin statornică e Nella? În timpul vieții lui Rai, ea fusese o ființă cumpănită înțelegătoare, dar cînd el s-a întors din război, s-a îngrozit văzînd cît era de zdruncinată. Luni, zile putea fi evlavioasă, se scula atunci uneori dis-de-dimineață să se ducă la liturghie, petrecea zile și nopți adîncită în lectura unor biografii de mistici apoi, subit recădea într-o stare de apatie, zilele treceau letargic și le risipea flecărind cu diverse persoane pe care le invita acasă și părea încîntată cînd se ivea un cavaler simpatic cu care mergea la cinema, la teatru. Cîteodată pleca însoțită de bărbați pentru cîteva zile și cînd se întorcea deprimată, stătea în camera ei și nu mai contenea cu plînsul.

Îi întoarse întrebarea :

— De unde știai că a plecat ?

Bresgote tăcu. Albert îl privi și începu să-l găsească enervant. Nu putea să sufere cînd bărbați devin sentimentali și fac mărturisiri, iar Bresgote părea dispus să facă nenumărate mărturisiri. Semăna cu acei *desperados* din filme, *desperdos* dintr-o cabană de junglă: trestiiile se îndoaie la pămînt, o maimuță azvîrle o banană în *desperado* și el azvîrle cu o sticlă de whisky goală în maimuță, iar maimuța, țipînd strident, sare în lături *Desperado* deschide apoi cu mîinile tremurătoare o nouă sticlă de whisky, se îmbată și începe să-și povestească viața partenerului care intră abia acum în scenă. Partenerul e un medic sau un misionar, sau un negustor rezonabil, care îi cere să înceapă „o viață nouă”. Și *desperado*, aci după ce a luat o înghițitură zdravănă, izbucnește cu glas răgușit: „Viață nouă ?” Un rîs batjocoritor și apoi, cu glas răgușit, continuă, cu o lungă poveste despre o femeie, care a făcut din el un *desperado* — glas răgușit, filmare reirospecti glas răgușit, filmare retrospectivă. Uluit — medicul, uluit — misionarul, uluit — negustorul cel rezonabil, și, pe măsură ce se golește sticla de whisky, glasul e mai răgușit, iar sfîrșitul filmului mai aproape. Dar Bresgote, deși răgușit și înarmat cu șase coniacuri, tace; și deodată se ridică, traversează camera, se postează la fereastra deschisă, între pat și birou, ia perdeaua trandafirie în mînă, se joacă cu ea și nu e un *desperado*, ci un bărbat inteligent, trecînd printr-o perioadă sentimentală, așezat la fereastră ca în filmele inteligent scrise, inteligent regizate, inteligent filmate, pentru a face o mărturisire.

Albert mai bău un coniac și se hotărî să suporte totul cu resemnare. Era îngrijorat din cauza băiatului, care încă nu se întorsese de la școală. Bresgote putea fi liniștit, e unul dintre acei tipi care îi plac Nellei: „inteligent și viril”, fără să dea importanță veșmintelor și se putea nădăjdui că Nella va depăși curînd faza de acum. Cam o dată pe an îi apuca țicneala de-a cultiva erotica sublimă a unor călugări inteligenți, dulcea vrajă a conversațiilor pe teme religioase, purtate dinaintea șemineului în încăperi spațioase, elegante, cu vinuri bune și tot felul de pateuri cu brînză. Se bucura, înconjurată de tablourile frumoase ale unor pictori moderni, de societatea și admirația unor călugări minunat de inimoși, ai căror ochi străluceau de patimă, avînd avantajul că, datorită rasei monahale, păreau mai inteligenți decît erau.

Albert surîse fără să știe și-și dădu seama cît de mult îl bucură gîndul că o va revedea pe Nella.

— Da, n-ai decît să zîmbești, spuse Bresgote de la fereastră, sun bolnav de-a binelea. Dar probabil că aș fi așteptat răbdător o întîlnire întîmplătoare cu ea și n-aș fi provocat-o, dacă n-aș fi văzut-o azi-dimineață.

— Ai văzut-o plecînd ? întrebă Albert.

— Da, răspunse Bresgote, cu un tip pe care-l urăsc, pe care-l uram încă. înainte de a-l fi văzut cu ea.

— Cine era ? întrebă Albert în mod mecanic pentru că avea impresia că Bresgote caută în felul acesta doar un prilej de conversație.

— Unul, Gäseler, spuse Bresgote furios. Îl cunoști ?

— Nu.

Mai înainte, numai pronunțarea acestui nume ar fi dezlănțuit în el ura, acum însă, tresări doarece înțelese dintr-o dată aluziile Nellei cu privire la ceea ce avea de gînd să întreprindă.

— Așadar îl cunoști totuși, spuse Bresgote, el venise mai aproape, și Albert putu să citească pe chipul lui Bresgote cum arăta propriul lui chip după rostirea numelui Gäseler.

— Am cunoscut pe vremuri pe cineva pe care-l chema astfel și care era un porc de ciine.

— Un porc e, asta-i sigur, zise Bresgote.

— Ce e el ? întrebă Albert.

— Un fel de cretin catolic care se ocupă de problemele culturale, răspunse Bresgote. De trei săptămîni e la *Curierul*.

— Mulțumesc de compliment, spuse Albert, eu sînt catolic.

— Îmi pare rău, zise Bresgote, îmi pare rău de tine, nu fiindcă am spus că e un porc. Dar Gäseler acela, pe care îl cunoșteai, ce-a făcut ?

Albert se ridică. Acum rolurile se inversau, el stătea la geam — acum el era *desperado* sau bărbatul inteligent din film. care, într-o poziție bine aleasă, avea ceva de povestit, și povestea putea fi filmată retrospectiv. îl compătimi pe Bresgote care, cu un chibrit, se scobea deznădăjduit între . dinți; se gîndi la băiat și-l cuprinse îngrijorarea că tot nu se întorsese acasă. Era chinuitor că va trebui să povestească din nou ceea ce mai povestise de atîtea ori, o istorie care, — își dădea seama — tot povestind-o, pâlea, se transforma. De atîtea ori a trebuit s-o povestească pentru mama Nellei și pentru Nella însăși, și în primii ani pentru băiat. Acum însă băiatul nu-l mai întreba despre asta.

— Haide, zise Bresgote.

— Acel Gäseler pe care-l cunoșteam eu îl are pe conștiință pe soțul Nellei în modul cel mai legal, cel mai firesc care există : l-a asasinat în război. Mai înainte, zise, spuneam cu ușurință „asasinat”, astăzi o spun numai pentru că nu-mi vine în minte alt cuvânt. Dar n-are nici un rost să-ți povestesc toate astea fiindcă nu știm dacă e vorba de același om.

— Într-o oră vom ști, spuse Bresgote. În numărul *Curierului* din această săptămână este o poză a lui. Nici nu există atîția porci de cîine care să se numească Gäseler.

— Dar ție ce ți-a făcut ?

— O, nimic, spuse Bresgote batjocoritor, absolut nimic. Țștia de altfel nu-ți fac niciodată nimic.

— Este sigur că ea a plecat cu acest Gäseler ?

— Am văzut-o cînd s-a urcat în mașina lui.

— Cum arăta ?

— Ai răbdare, voi suna la redacție și într-o oră avem poza aici.

1. ui Albert îi era teamă să se afle în fața adevăratului Gäseler și făcu un semn de împotrivire, însă Bresgote se duse la telefon și formă numărul. Albert ridică receptorul cuplat, ascultă atent și cînd la capătul celălalt o voce spuse : „Aici, *Wochenend im Heim*, el știu că e fata care stătuse la oglindă, însă în același timp o auzi și pe cealaltă zicînd „ai avut dreptate, budinca era îngrozitoare”.

— Fă legătura cum trebuie, spuse Bresgote înfuriat, se aude tot ce se vorbește acolo în încăpere

Albert puse cel de-al doilea receptor în furcă

— Într-o oră trebuie să am ultimul număr al *Curierului* din săptămîna asta. Trimite-1 pe Welly cu motocicleta. Nu, nu, strigă Bresgote, nu acasă aici la adresa domnului Muchow — și-i spuse numele străzii — de asemenea oricine mă cheamă, tot aici mă găsește pînă ce îți dau de știre.

Puse la loc receptorul și-i spuse lui Albert:

— Hai, povestește.

Se făcuse ora două și jumătate și Albert era îngrijorat din cauza băiatului.

— Era în vara lui '42. Într-o dimineață ne aflam în tranșeele pe care tocmai le săpaserăm în apropierea unui sat, pe nume Kalinovka. Ne venise un nou sublocotenent, care se furișă peste tot să-și cunoască oamenii din pluton. Era Gäseler. La noi a stat culcat mai mult decît în altă parte — era liniște peste tot și el a spus : „Caut doi oameni inteligenți”. Noi am tăcut. „Caut doi oameni inteligenți.” „Noi nu sîntem inteligenți”, a răspuns Gäseler a rîs. „În definitiv ce altceva sînteți decît inteligenți ?”

„Am făcut noi oare *Bruderschaft* ?” l-a întrebat Rai.

Albert tăcu. I se părea că înghite moartea cu lingurița. De ce trebuia să povestească totul încă o dată, de ce a apărut acum un om pe care-l chema tot Gäseler, de ce a fost nevoie să iacă cunoștință tocmai cu Neila și să stîrnească gelozia lui Bresgote ?...

— Acest răspuns, spuse el ostenit, a decis soarta lui Rai. Gäseler ne-a desemnat pe noi să formăm o patrulă de recunoaștere, misiune pentru care eram cu totul nepotriviți. Toți au înțeles asta ; sergentul-major care ne cunoștea l-a sfătuit pe Gäseler să renunțe, a intervenit și căpitanul și i-a explicat că sîntem nepotriviți pentru o misiune atît de dificilă. Domnea atîta

liniște în satul în fața căruia ne aflam, și nimeni nu știa dacă rușii erau sau nu acolo. Toți încercau să-1 înduplece pe Gäseler să-și schimbe hotărîrea, dar el a strigat „Se pune întrebarea dacă ordinul unui ofițer trebuie executat sau nu ?” Cu asta l-a pus în încurcătură pe căpitan și — era prea obosit ca să povestească totul — și atunci căpitanul ne-a încurajat, îi era frică de Gäseler, și ne-a explicat că, dacă Gäseler va raporta la batalion, vom fi cu siguranță împușcați pentru neexecutare de ordin, pe cînd dacă mergem în recunoaștere, avem totuși șanse să scăpăm. Am cedat, și asta a fost nenorocirea, n-ar fi trebuit să cedăm, dar am făcut-o fiindcă toți se purtau atît de drăguț și de înțelegător și ne dădeau sfaturi — și subofițerii, și soldații, și atunci am simțit pentru prima oară că, de fapt, țineau mult la noi. Asta a fost nenorocirea, ei se purtau drăguț cu noi și noi am cedat, am făcut recunoașterea și Rai a fost ucis, iar treizeci de minute mai tîrziu jumătate din oamenii companiei erau prizonieri sau morți, fiindcă rușii se găseau în număr mare în satul acela și după aceea a urmat o goană nebună, în timpul căreia am mai putut doar să-1 pocnesc peste mutră pe Gäseler, căci Rai era mort și era atît de absurd să-i fie răzbunată moartea cu o palmă, o palmă scumpă, fiindcă am primit șase luni de închisoare pentru ea. Acum înțelegi cum s-au petrecut lucrurile ?

— Da, spuse Bresgote, înțeleg, și toate astea i se potrivesc întocmai.

— N-ar fi trebuit să cedăm, zise Albert, și ce-i mai grav, ce mă scoate și acum din sărite, cînd mă gîndesc, este că totul n-avea nimic de-a face cu războiul, a fost ură personală, fiindcă Rai spusese „Am făcut noi *Bruderschaft* ? și fiindcă îl detesta. Noi, spuse Albert mai înviorat, ne obișnuisem să-i caracterizăm metodic pe toți superiorii proaspăt veniți, era treaba lui Rai, și caracterizarea lui Gäsler fusese: bacalaureatul cu bine. Catolic. Vrea să urmeze dreptul, are însă ambiții culturale, e în corespondență cu clerici de dreapta. Bolnav de orgoliu.

— Măi omule, spuse Bresgote, bine e să mai citești din cînd în cînd poezii. Caracterizarea e mai minunată. Și îți spun precis că el e. Nici nu mai e nevoie de fotografie.

— Și eu cred că nu mai e nevoie, iar în ce privește poeziile lui Rai, poți să le citești liniștit. N-a prevăzut că va muri, a cedat fiindcă a vrut să trăiască, îi era groază de moarte, de aceea a cedat în fața unui om ca Gäseler, și peste tot zăceau cutiile de marmeladă cu sloganurile scrise de el, iar ziarele naziste îi aduceau laude.

— Care cutii de marmeladă ? Ce-i cu ziarele naziste ?

— În anul 1935 Rai a început să devină cunoscut în Germania, era sprijinit de numeroase persoane fiindcă nu era de loc primejdios să-i sprijini. Poeziile lui n-aveau teme nemijlocit politice, dar cine se pricepea să le citească, știa la ce se referea. Schurbigel l-a descoperit, și naziștii se bucurau că-și pot face reclamă cu poeziile lui, pentru că ele arătau cu totul altfel decît murdăria urît-mirositoare pe care o răspîndeau produsele lor; puteau să le comercializeze și în felul acesta să dovedească că nu sînt unilaterali. Așa a ajuns Rai în situația îngrozitoare de a fi lăudat de naziști. N-a mai publicat nici o poezie, nici de scris n-a mai scris decît puține și a acceptat un post în fabrica socrului său. Mai întîi a lucrat singur, întocmind statistici colorate din care să reiasă cine, unde, în ce fel și în ce cantitate mănîncă

marmeladă. Se cufunda în această muncă, studia caracteristicile culinare ale diferitelor ținuturi, folosind toate nuanțele de roșu, spre a înregistra meticolos informațiile secției de vânzare. Când avea loc un congres al partidului la Nürnberg, ori se desfășura în altă parte o adunare a naziștilor, utiliza un tub întreg de roșu iar mai târziu, când m-am întors din Anglia, am făcut împreună afișe și sloganuri pe care le-am regăsit apoi pretutindeni în cursul războiului pe cutiile de marmeladă. Și Rai a rămas celebru, fără să vrea, pentru că îi scoteau la iveală poeziile și le publicau, deși el scria că nu e de acord. Era furios și bolnav de-a binelea.

— Pe Schurbigel, zise Bresgote, îl cunoști de mai înainte ?

— Îl cunosc, spuse Albert, dar de ce ?

— Crezi că e posibil ca ea să se încurce cu acest Gäseler ?

— Nu, răspunse Albert, mai ales că știe cine e.

— Cum asta ?

— Înainte de a pleca a făcut câteva aluzii cam ciudate.

— Încotro a plecat cu el ?

— La Brernich, la o conferință.

— Ah, Dumnezeuule, spuse Bresgote, mai c-aș pleca și eu acolo.

— Las-o, spune Albert, sînt convins că va face ce trebuie.

— Ce poate să facă ? ,

— Nu știu, dar o să procedeze așa cum trebuie.

— O palmă, un picior în fund, ce poți să-i faci unui asemenea individ ? Să-1 omori, eu aș fi gata s-o fac.

Albert tăcu.

— Sînt îngrijorat din cauza băiatului, spuse. Nu pot să-mi închipui unde o fi, știa doar că voiam să plec astăzi cu el. Ți-e foame ?

— Da, spuse Bresgote, fă ceva de mîncare.

— Vino, spuse Albert.

Trecură în bucătărie, și Albert puse oala cu legume deasupra flăcării de gaz și scoase salata din frigider. Nella pregătise aluat pentru clătite și tăiase felii de slănină. Măcinase și cafea. Trei zile în șir rămăsese acasă, calmă și liniștită, nu venise nici un musafir. Albert privi țintă zicala de pe perete : „Dragostea trece prin stomac”.

Faptul că apăruse Gäseler, îl tulbura. Îi era teamă să-1 revadă pe adevăratul Gäseler ; să vorbească despre el, să se gîndească la ei, fusese ușor. Dar acum vor fi implicați și băiatul și mama Nellei Bresgote stătea lîngă el cu o figură posacă, amărîtă și privea cum se prăjesc clătitele și cum bucățelele de slănină, prinse în aluat, încep să salte încetișor.

Albert pîndea fiecare zgomot din stradă, cunoștea mersul lui Martin, era exact mersul lui Rai, un mers ușor, și știa cum scîrție poarta grădinii cînd o deschide Martin. O împingea numai pînă la un anume punct, în timp ce Nella o trîntea cu o smucitură puternică, încît se lovea de bara de la intrare. Martin o deschidea totdeauna numai pe jumătate, se strecura apoi înăuntru, și mișcarea lentă a porții producea un zgomot specific pe care Albert îl aștepta acum. Sfirîitul clătitelor, pufăitu." aburilor legumelor încinse îl enervau. Toate acestea îl împiedicau să fie atent la zgomotele de afară. Luă prima clătită, o puse într-o farfurie pentru Bresgote, umplu un castron cu salată și spuse :

— Iartă-mă, dar pur și simplu nu mai pot, trebuie să văd ce-i cu băiatul. E aproape de trei.

— Dar ce-ar putea să fie ?

— Nu poate să fie decît în două locuri, spuse Albert și trebuie să plec într-acolo. Mănîncă și după ce termini pune apă pentru cafea.

Întotdeauna, cînd băiatul nu era punctual, fantezia sa o lua razna, și era neputincios în fața imaginilor care-l asaltau: accidente, sînge, targa salvării; vedea bulgării de pămînt aruncați peste coșciug, auzea întreaga clasă cîntînd așa cum cîntaseră atunci la înmormîntarea lui Leen: „*Media in vita* ¹” fetele engleze. Sînge și moarte subită: „*Media in vita*”.

Se strădui să meargă încet cu mașina, străbătu aleea și privi după fiecare copac; căută mai departe, deși știa că n-o să-l mai găsească pe băiat, era convins, după cum era convins că bărbatul cu care plecase Nella e Gäseler. Dar asta nu-l interesa acum. Trecu pe lîngă *Atrium* și ajunse pînă în colțul străzii Heinrich, unde se afla școala. Strada era goală, pustie în bătaia soarelui și liniștită, pînă cînd se umplu deodată de larmă ; școala de fete era în recreație și sute de glasuri răsunau în același timp.

Rîsete și strigăte, și un ciine fugărit alerga cu coada între picioare pe stradă.

Albert porni mai departe, se opri un minut în fața firmei „Timplărie”, claxonă tare de trei ori,

1 În floarea vieții (lat.)

și Heinrichi apăru la fereastră : un chip dragălaș zîmbitor.

— Martin e pe la tine ?

Știa dinainte răspunsul care și veni cu promptitudine.

— Nu. A fugit primul acasă. N-a sosit încă?

— Nu vii cu noi azi după-amiază ?

— Trebuie s-o întreb întîi pe mama.

— Trecem pe la tine.

— Bine.

A mai rămas Bolda. Conduse mașina atît de încet, încît celelalte mașini claxonau cu furie și-l depășiră, dar el nu se sinchisi de ele, viră la dreapta, o luă în jurul bisericii și se opri la sacristie.

Sînge și moarte subită. Era convins că nu e nici la Bolda și simțea ca o constrîngere paralizantă datorită de a coborî totuși pentru a i se confirma convingerea. „*Media in vita*.”

Ușa era întredeschisă. O împinse, trecu pe lîngă dulapurile răcoroase, curate. Alături de mantia albă a paracliserului era agățat de un cui paltonul castaniu al Boldei, cu termosul de bulion în buzunarul stîng, și pachetul de sandvișuri în cel din dreapta.

Deschise ușa bisericii, îngenunche spre altar și se îndreptă apoi către naos. Nu fusese niciodată aici cînd nu era slujbă și pustietatea marii încăperi îl înfricoșa. Peste tot era liniște. Lîngă o coloană zări găleata cu leșie a Boldei; alături rezemată peria de frecat și abia acum o descoperi pe Bolda: ștergea praful de pe ornamentele gotice ale confesionalului. Ea îi auzise pașii, se întoarse, scoase un strigăt nelămurit și-i veni în întîmpinare. Se

întîlniră în dreptul băncii de împărtaşanie, și după fața ei putea să-și dea seama cum arăta fața lui.

— Dumnezeu! spuse ea, dar ce s-a întîmplat ?

— Băiatul încă nu s-a întors de la școală. A fost acasă și apoi a plecat din nou.

— Altceva nimic ?

— Nu, zise el.

Îl enerva că vorbește atît de tare, dar chiar vocea lui, pe care o cobora fără să-și dea seama, suna mai tare decît se aștepta.

— Nu, zise încă o dată, dar asta nu-i destul ?

Bolda zîmbi.

— Las' că vine el. Nu i s-a întîmplat nimic. Se înfurie uneori cînd nu găsește pe nimeni acasă. N-avea grijă. Vine el înapoi. Ea zîmbi din nou și clătină din cap. Nu-ți pierde firea.

Se miră auzind că-i vorbește pe un ton atît de amabil și blajin. Nu-și închipuise că ea poate fi așa, deși locuiau în aceeași casă de aproape șapte ani. Acum i se părea aproape frumoasă; miinile îi erau mici și delicate — acum i le vedea pentru prima oară. Cîrpa de praf, din lînă galbenă, arăta nou-nouță și încă mai avea eticheta, un petic de hîrtie lipit, cu clei, cu un corb negru pe el.

— Vine el sigur, spuse ea zîmbind, nu te enerva.

— Crezi ? mai întrebă el.

— Firește, răspunse ea, du-te fără grijă acasă. Las' că vine el.

Se întoarse pe jumătate, și-i mai zîmbi o dată încurajator, apoi se întoarse cu spatele și merse spre confesional.

— Dacă vine cumva încoace, trimite-1 numaidecît acasă, zise el.

Ea își mai întoarse o dată capul, clătină afirmativ și merse mai departe.

El merse spre ușa sacristiei, îngenunche spre altar și, trecînd prin sacristie, ieși afară.

Nu știa unde ar putea să-1 mai caute. O luă încet înapoi, pe drumul pe care venise și simți cum dispăre treptat neliniștea. Siguranța Boldei îl influențase.

Acasă Bresgote făcuse de mult cafeaua și prăjea și cea de a doua clătită.

— Uită-te bine la el, spuse, și luă un ziar care se afla pe masă.

Albert îl recunoscuse imediat pe Găseler: un chip frumos, negricios.

— Da, spuse obosit, el e.

În timp ce plătea șoferului, îl și zări pe Găseler, așteptînd în fața intrării Băncii de credit: un tînăr zvelt, elegant, între cele două statui de bronz care străjuiau intrarea. În stînga veghea un bărbat de bronz cu o servietă în mînă, în dreapta — unul cu mistrie; și amîndoi păreau că-și zîmbesc unul altuia, un zîmbet de bronz deasupra ferestrei ornamentate, puternic luminată dinăuntru. Tuburi de neon, sporind transparența, scoteau în relief flori de culoare închisă, roți, un cîntar, iar în chenarul format din flori, roți, căruțe și spice erau vizibile cuvintele albe ca zăpada : „Banca de credit Sigură”. „Sigură” era de trei ori mai mare decît „Banca, de credit”, iar Găseler stătea între bărbatul cu mistria și bărbatul cu servieta, exact sub litera *i* din *sigură*.

Găseler își privi ceasul-brățară ; iar pe Nella, căreia șoferul îi număra banii în palma întinsă, o cuprinse dintr-o dată dorul de Martin, de Albert și Glum, de mama și de Bolda și căută zadarnic să scoată la suprafață ura împotriva lui Găseler, dar nu simțea altceva decît o înstrăinare rece și stranie — plictiseală.

O lumină puternică, dar monotonă învăluia totul: reflectoare conduse de un cîrpaci, ațintite asupra plicticosului tînăr care mergea înapoi și încolo, între bărbatul cu mistria și cel cu servieta între *i* și *ă* din *sigură*.

— Ei, conia, spuse șoferul, coborîți sau nu?

Surîse șoferului și izgoni ca prin farmec supărarea de pe chipul lui; o mișcare mecanică a mușchilor, fără efort, și el coborî repede, ocoli în fugă mașina, îi deschise portiera și-i așeză geamantanul pe trotuar.

Peste drum Găseler se uita din nou la ceasul brățară; da, cu șapte minute peste ora fixată ea închise ochii să nu mai vadă lumina orbitoare filmul fără amurg, filmul fără animație, care tocmai începuse.

— Ah, dragă Nella, mă bucur că ai venit.

Stringere de mînă banală, automobilul strălucitor albastru ca cerul într-o zi de vară, luxul temperat dinăuntru și ravagiile provocate de surîsul ei.

— Frumoasă mașină, spuse ea.

— Și am parcurs patruzeci de mii de kilometri cu ea. Numai că trebuie să-ți ții lucrurile în ordine,

— Firește, zise ea, asta trebuie. Ordinea prelungește viața.

El îi aruncă o privire bănuitoare, înăuntru găsi o scrumieră și un dispozitiv de aprindere a țigărilor : o sită care ardea cu o lumină roșie ; Găseler pornise motorul.

Așa venea Judita ¹ la Holofern ?

Tot atît de tare căscase, străbătînd alături de el tabăra de corturi ?

1 Eroină din *Biblie* care, pentru a-și salva orașul de Holofern, generalul lui Nabucodonosor, s-a dus noaptea în cortul acestuia, l-a îmbătat și i-a tăiat capul.

Siguranța elegantă cu care conducea, oprirea corectă în fața luminilor roșii, brusc aprinse, și rapida sesizare a avantajelor : se strecura prin spațiile rămase libere, se furișa prudent înainte. Ochi duri, cam sentimentali când îi privea mai atent și totul scăldat într-o lumină puternică, monotonă. Ultimul număr al *Curierului* se afla în sertarul din față, lângă dispozitivul de aprindere a țigărilor. Ea desfăcu ziarul și căută semnătura: „Foileton — Werner Gäseler”. Albert nu-i rostise niciodată pronumele, nu vorbise niciodată despre vârsta lui și de-a lungul anilor când se gândise la el, și-l imaginase cu totul altfel — un bărbat înalt, de o frumusețe virilă, un ofițer inteligent, fanatic al datoriei, care predica stricta disciplină, nu profilul ăsta care se potrivea în cazul cel mai bun unui film de reclamă: Vizitați castelul Brernich, o perlă a barocului, situat în idilica vale a Brerei.

O suburbie: garduri, căruțe de țigani, o chermesă brusc întreruptă, vagoane de circ, multicolore, iar în fund, în sunetul unei muzici de bilci, călușeii, pe care copiii se mai dădeau, o dată la repezeală în timp ce coviltirul era înfășurat pentru plecare. În lumina asta, cu un astfel de actor principal, luă și imaginile cele mai pitorești păreau lipsite de farmec, plate, iar șoseaua arăta ca un drum de țară de pe o carte poștală. Îi adresa un surîs după altul.

„Înghite-1, micuțule, și dacă tu ești acela, atunci – pieri o dată cu el 1 Iar dacă nu ești tu, sărutarea pe care mi-o vei da pe mînă, îmi va cere nespus de multă stăpînire. Dar tu ești, micuțule, tu ai fost, cîrpaciule, hărăzit să retezi filmul. Așa arată destinul, ca tine : nu sumbru, nu înfiorător, așa ca tine — plictisitor.”

O enervau pînă și calmul, consecvența nepăsătoare cu care menținea kilometrajul la șaizeci. Când mergea ea cu automobilul, voia să vadă acul tremurînd în jurul lui o sută ; ac minuscul, mai sensibil decît mâinile care îți reglează mișcările.

El își întoarse fața spre dînsa și ea făcu pentru el de trei ori acea mișcare a mușchilor — otravă picurată mecanic, pe care el o primi cu recunoștință

Bietenbahn. Case din grinzi și zăbrele, risipite prin pădure, aparent la întîmplare și totuși atît de abil, tot așa cum stațiunile turistice își cultivă romantismul. Ghiuleaua din Războiul de treizeci de ani, zidită deasupra porții orașului : o bilă de beton, făcută de mîntuială, afumată, acoperită cu mușchi artificiali, înăuntru ghiuleaua suedezilor.

— Frumoasă localitate, zise el.

— Foarte frumoasă, răspunse ea.

Mama lui Albert întindea rufe în grădină, Will mergea pe lângă ea și-i întindea cîrîligele ; după-amiază va sosi Albert cu băiatul, și va fi un week-eend minunat, fiindcă pe seară are să vină Glum, o să cînte și poate că luni vor pleca în excursie departe.

Era gata să spună : „Oprește”, dar nu spuse nimic, se întoarse doar la cotitură încă o dată să vadă pe Will cum poartă răbdător săculețul cu cîrîlige în urma mamei lui Albert care tocmai lăsase jos coșul galben lucios și întindea pe frînghie una din cămășile de noapte ale lui Will un steag al păcii — acolo în fund, recuzită a nostalgiei – dispărînd în spatele copacilor.

— O regiune fermecătoare, spuse el.

— Fermecătoare, spuse și ea.

Din nou îi aruncă o privire bănuitoare, probabil îl intriga tonul vocii ei. Ea îi izgoni cu un surîs bănuiala. Miraculos balsam, do neîntrecut, obținut fără efort, suflat pe chipurile îmbufnate ale bărbaților și „total e iarăși bine, totul e iarăși bine”. El accelerează viteza, lăsă acul kilometrajului să sară la șaptezeci și cinci, luă virajele cu eleganță și siguranță, iar filmul rula mai departe : Vizitați castelul Brernich, perlă a barocului, situat în idilica vale a Brerei.

Jos curgea Brera : un pîrîiaș verde, subțire, menținut artificial; conducte ascunse, din beton, aduceau apă Brerei, să nu adoarmă și să rămînă și mai departe proaspătă și idilică, un rîuleț între luncă și pădure ; dar iată și nelipsita moară ale cărei roți se învîrteau clămpănind voioase, o muzică încîntătoare în idilica vale a Brerei.

— Dumnezeuule, ce frumos ! spuse el.

— Frumos, zise ea.

O privire bănuitoare, un surîs tămăduitor, și manivela se învîrtea mai departe. Cîteva clipe uită că el e Găseler și plictiseala o năpădi dintr-o dată ca o boală. Căscă într-una și abia izbutea să lege o conversație ca el să nu observe cît de tare se plictisește. El credea că o amuză povestindu-i cîte și ce fel de intrigi au fost necesare ca să ajungă redactor la *Curierul*. Străbăteau acum cu viteză redusă o regiune pașnică ; se iviră cîmpuri și garduri vii, vitele erau înghesuite lîngă uluci, și aici, nu departe de stăvilă, Brera aproape că avea înfățișarea unui torent. Paznicul stăvilăului trăsese probabil tocmai acum de pîrghie și lăsase voioșia, lăsase idilicul să se reverse în Brera. Începu să fumeze ca să lupte împotriva plictiselii. Filmul de acum părea turnat de un diletant foarte bine intenționat, foarte zelos: o lumină cenușie, lipsită de farmec, care făcea totul să apară șters, ca în fotografiile proaste din albumele plicticoase, fotografii care încep să prindă viață; vrafuri de albume pe care va trebui să le privească. Un cenușiu-ucigător fixat prin apăsarea unui buton al camerei de luat vederi de un cîrpaci; cenușiu pe care îl cunoștea din albumele de fotografii ale prietenelor de școală plictiseala fără margini a albumelor legate cu panglici, pline de fotografii, developate de droghiști din stațiunile balneare ; locuri de vilegiatură între Flensburg și Medina, între Calais și Karlsbad; reținut tot ce merita cît de cît să fie reținut; plictiseala în grup și individuală, plictiseală de 8X8 16 X12 și din cînd în cînd plictiseală la scară mare Lotte la Golful Medina — 24X18, imortalizată în albumul numărul 12, ilustrînd viața Lottei de la examenul de stat și pînă la logodnă. Apoi urma albumul numărul 13 — „oh, noi nu sîntem supertițioși” — consacrat în întregime nunții și voiajul de nuntă : plictiseală cu și fără voal, cu și fără castitate. „încă nu-1 cunoști pe tatăl lui Bernhard ? Nu! Iată-1!” — zîmbărețul necunoscut, imortalizat în format 8X6. Și îndată, în albumul numărul 14; bebeul — dulce, dulce, dulce; umbrele cenușii retușate pe obrazul lui cu o siguranță de geniu. Fără îndoială, Găseler va stopa mașina în locul acela de unde se deschide o priveliște deosebit de fermecătoare, va încerca s-o sărute, și va scoate „Leica” din servietă. Apoi poza lipită în album : Nella, la bifurcarea străzii nr. 8, la răscrucea de unde se poate vedea, mai jos, Brera. La dreapta se află stăvilăul din pădure : un loc idilic, o pădure idilică Jos — rîulețul, satul, turnul bisericii în stil baroc și hanul cel mare, de asemenea în stil baroc : „La Porcul albastru”. „A, dumneata nu știi de ce se numește «Porcul albastru» ?” „Nu.” „Atunci, ascultă!” Și urmează anecdota, apoi o sărutare,

coborîrea din mașină, aparatul de fotografiat — tac ! ; turnul bisericii în stil baroc — tac ! ; „Porcul albastru”, tot în stil baroc — și, ca prin minune, din drogherie plictiseala iese retușată,

— Nu e încântător ?

— Da, încântător.

Făcuse deseori cu mașina drumul acesta, odinioară cu Rai, iar în ultimii ani cu Albert și nu se plictisise niciodată. Nici turnul bisericii cu stilul său baroc n-o plictisise, nici „Porcul albastru”, și totuși acum o plictisea de moarte și iritarea creștea ca mercurul într-un termometru în zilele foarte călduroase.

— Oprește ! spuse înfuriată. Lasă-mă o clipă să răsuflu.

El opri; ea coborî, făcu câțiva pași prin pădure și deodată auzi țacănitul aparatului și-l văzu cu „Leica” lui pe piept, postat în fața mașinii. Se întoarse și-i spuse cu voce scăzută :

— Scoate filmul.

El o privi stupid,

— Dă-mi filmul, scoate-1 afară!

Încet, cu fruntea încrețită, deschise aparatul, scoase filmul și i-l întinse. Ea desfăcu iute rola, derulă filmul și-l rupse în bucăți.

— Nu-mi plac fotografiile, le detest, spuse ea liniștită, să nu mai încerci altă dată.

Urcă din nou în mașină. Îl privea pieziș și câteva clipe o amuză bosumflarea de pe fața lui: avea buzele ușor răsfrînte.

Opri chiar la răscruce, acolo de unde puteau vedea apele vlăguite ale Brerei, turnul bisericii în stil baroc și „Porcul albastru”, de asemenea în stil baroc. Părea un băiețandru jucîndu-se cu aparatul fotografic care i se legăna pe piept și spuse ceea ce era firesc să spună :

— Fermecător, nu ? !

— Da, zise ea. În cît timp poți să ajungi la castel ?

— Într-o jumătate de oră, răspunse. Dumneata cunoști Brernich-ul ?

— Am fost de câteva ori pe acolo.

— E curios că nu te-am întîlnit. Luna trecută am fost de două ori.

— Eu n-am fost de un an.

— Oho, spuse el, abia de două luni sînt prin ținutul ăsta.

— Și unde ai fost înainte ?

— Am. studiat, spuse el, trebuia să învăț cu totul altceva.

— Ai fost multă vreme soldat ?

— Da, răspunse, vreo patru ani. Apoi alți șase am tocit să obțin un serviciu și acum aș vrea să încep să trăiesc.

— Să trăiești ? spuse ea, de douăzeci și opt de ani trăiești.

— Îți mulțumesc pentru amabilitate, zise el zîbind. Împlinesc exact treizeci și doi.

— Nu-i amabilitate, mai degrabă curiozitate. Si convinsă că dumneata ai fi bucuros să arăți mai în vîrstă.

— De dragul dumitale, spuse el, aș vrea să fiu cu doi ani mai în vîrstă.

— De ce? întrebă ea rece și privi copleșită plictiseală către „Porcul albastru” a cărui fațadă barocă lucea în soare, văruiată proaspăt, zugrăvită, în mai multe culori.

— Fiindcă atunci aș fi cu patru ani mai în vîrstă decît dumneata.

— Răsucit compliment, zise ea ostenită, dar să știi că te înșeli. Am fix treizeci și șapte de ani..'

Probabil asta era și starea de spirit a comisarului de poliție interogînd un hoț de buzunare, și nu a unui judecător de instrucție încolțind pe temutul ucigaș.

— Complimentul meu, spuse el, a fost cu totul involuntar, dumneata arăți mult mai tînără.

— Știu, spuse ea.

— Ai ceva împotrivă dacă o pornim mai departe ?

— Nu, răspunse ea, dar să nu oprești nici la biserică, nici la „Porcul albastru”.

O privi zîmbind și ea tăcu pînă cînd luară serpentina; apoi trecură încet prin mica localitate.

— Simpatică anecdotă, spuse el, anecdota asta despre „Porcul albastru”.

— Încîntătoare, spuse ea.

Și filmul rula în continuare ca o reclamă pentru turiști: livezi, vaci, actorul ras proaspăt, trecut prin cele opt clase de liceu, șeful serviciului de reclame, pe vremuri actor iar acum regizor, și ea, steaua angajată pentru a atrage publicul. Peisajul participa în mod gratuit. Operatorul e, pesemne, un diletant, un talent descoperit la cursurile pentru amatori. Ea nu izbuti să treacă pe celelalte planuri. Nici filmul cuprinzînd amintirile, nici celălalt, prăfuit în arhivă, care ar fi trebuit să-i fie urmarea : o viață fără griji, copiii, redacția, băuturile multicolore, reconfortante și răcoritoare, și Albert, prietenul neobosit; un film fără Glum, fără Bolda, fără cei niciodată zămisliți, niciodată născuți — învățăceii anilor '50—53. Căuta cu înfrigurare să și-1 amintească pe Rai, ca să i se redeștepte ura, dar nu se iveau decît imagini palide, clișee încremenite, sate italiene aidoma celor din prospecte și în mijloc Rai — un turist rătăcit. Fantezia secase, prezentul inhiba totul. Pe, neașteptate, brațul lui Găseler îi cuprinse umerii. Ea spuse calm :

— Ia mîna de pe mine.

Găseler își trase brațul și ea așteptă în zadar să i se trezească ura : Absalom Billig strivit pe podeaua de ciment, sînge pe cimentul grosolan, Rai jertfit unui ordin, unui principiu, unui prestigiu ; împușcat, plecat pentru totdeauna. Rai nu apărea și vocile, amintirii amuțiră. Ura nu se dezlănțui, îi venea doar să caște, și din nou brațul lui îi cuprinse umerii și din nou ea spuse calm :

— Ia mîna.

El o ascultă.

Oare asta înseamnă pentru el a trăi ? O flecăreală galantă la volan, sărutări în marginea pădurii! și în timpul ăsta o căprioară privește din ascunzișul ei scena cu un zîmbet ștregăresc — zîmbește micuța căprioară; cu îndemîinare o filmează operatorul amator.

— Să nu mai faci asta, spuse ea, să nu mai pui mîna pe mine, mă plictisește îngrozitor. Povestește-mi mai bine pe unde ai fost în timpul războiului

— O, răspunse el, nu prea mă gîndesc la asta încerc să uit și izbutesc. A trecut.

— Dar unde ai fost ? Asta probabil mai știi.

— Aproape peste tot, spuse el. Și-n vest, și-n est, și-n sud — numai în nord n-am fost. La sfîrșit de tot eram în armata lui Erwin.

— A cui ?

— A lui Erwin, răspunse el, dumneata n-ai auzit de Erwin Rommel ?

— Prenumele generalilor nu m-au interesat niciodată.

— De ce ești supărată ?

— Supărată ? spuse ea. Asta numești dumneata supărată ? O fetiță care se încapățânează să nu dea mîna cu mătușa, o fetiță care ar trebui pusă la colț? Poate nu știi că soțul meu a căzut pe front

— Ba da, zise el, părintele Willibiord mi-a povestit, dar știam dinainte. Cine nu știe ? Iartă-mă !

— Ce să iert ? Că mi-au împușcat soțul ? *Kaputt* — a fost rupt, s-a isprăvit cu filmul care trebuia să fie realitate și nu un vis. Aruncat la arhivă, culege-i acum frînturile. În acest caz nu prea te interesează prenumele generalilor.

El conduse tăcut o bună parte din drum, o tăcere plină de respect, și ea înțelese privindu-i fața că se gîndește la război: la întîmplări crude ori sentimentale, la Erwin.

— Cum se intitulează conferința dumitale ?

— Conferința mea ? „Perspectivele liricii contemporane”.

— Ai să vorbești și despre soțul meu ?

— Da, răspunse el, nimeni nu poate vorbi despre poezie fără să pomenească de soțul dumitale.

— Soțul meu a căzut la Kalinovka, spuse ea.

Îl privi uimită și decepționată căci nu văzu nici o încordare pe chipul lui; nu se schimbase de loc.

— Știu, zise el, și e ciudat că și eu am fost, mi se pare, pe acolo. Eram în Ucraina în vara lui '42. Ciudat, nu ?

— Da, spuse, și în clipa aceea ar fi dorit să nu fi fost el.

— Am uitat totul, îmi golesc sistematic memoria. Trebuie să uităm războiul.

— Da, spuse ea, să uităm și văduvele, și orfanii, și tot ce a fost urît, și să construim un viitor frumos, curat. S-avem toată încrederea în Banca de credit. Să uităm războiul și să reținem prenumele generalilor.

— Dumnezeule, zise el, se poate întîmpla oricui să mai folosească expresii din anii trecuți.

— Da, spuse ea, chiar așa: expresii din anii trecuți.

— Și asta e atît de rău ?

— Rău, zise ea, rău e ștregarul care șterpelește mere. Cînd te aud folosind exact expresiile din anii trecuți, simt că rău e prea puțin spus. Soțul meu ura războiul și n-ai să primești nici o poezie pentru antologia dumitale dacă nu iei și scrisoarea pe care eu am s-o aleg. El ura războiul, ura generalii, pe toți militarii; ar trebui să te urăsc, dar e ciudat — dumneata doar mă plictisești.

El zîmbi și izbuti să imprime glasului și fizionomiei sale tristețea aceea recomandată în scenariile de amatori.

— De ce ar trebui să mă urăști ?

— Ar trebui să te urăsc, spuse ea, dacă, de cînd mi-a murit soțul, n-aș fi încetat să trăiesc. Asta am vrut: să urăsc mai departe, căci el dacă te-ar fii cunoscut, azi sau atunci, s-ar fi mulțumit să te pămuiască. Aș fi vrut să duc mai departe gîndurile și ideile lui, să acționez așa cum acționa el, să

judec așa cum judeca el și cum m-a învățat și pe mine să judec : să-i pedepsesc cu palme pe cei care au uitat războiul și n-au păstrat decît sentimentalismul acela de liceeni cînd rostesc prenumele generalilor.

El nu răspunse, doar fălcile i se încleștaseră.

— Dacă ai fi cinstit și ai proslăvi războiul, dacă ți-ai păstra pînă la capăt resentimentele după o victorie nerealizată — dar e cumplit că tocmai dumneata ții conferințe intitulate : „Perspectivele lirici contemporane

Găseler conducea foarte încet. Ea recunoscuse printre fagii înalți portalul castelului Brernich : ca un pavilion în stil baroc, împrejurul căruia zburau porumbei grași, hrăniți de tartinele cu unt ale excursioniștilor.

Un film-reclamă făcut de un diletant, fără destulă lumină, fără *happy-end*, fiindcă sărutul prevăzut pentru momentul sosirii în dreptul castelului Brernich, sărutul acesta va lipsi. Îi era dor acum de cofetăria lui „Hähnel”, de zîmbetul lui Luigi, de discul pus anume pentru ea, cînd intra în local și de ecoul acela de o clipă după ce melodia se termina. Și-i era dor de Martin, de Albert, și chiar de Gäseler cel imaginar, pe care a fost în stare să-l urască. Arivistul banal de lîngă ea nu-i inspira nici un fel de ură, nu era omul negru, răufăcătorul a cărui imagine mama ei încearcă s-o întipărească în mintea copilului. Nu era decît un înfumurat, nicidecum prost și negreșit că va face carieră.

— Lasă-mă să cobor aici, zise ea.

El opri fără s-o privească și ea deschise portiera și spuse :

— Ai grijă să mi se ducă bagajul în camera mea.

El dădu din cap și ea îi privi cu atenție profilul: așteptă zadarnic o urmă de compasiune tot astfel cum așteptase zadarnic ura.

Părintele Willibrord îi veni în întîmpinare cu brațele deschise.

— E splendid, Nella, că ai venit, zise el. Nu e minunat locul sesiunii noastre?

— Da, spuse ea, e minunat. Sesiunea a început ?

— Schurbigel tocmai a ținut un raport admirabil toți îl așteaptă cu nerăbdare pe Gäseler. Va fi debutul lui în cercul nostru.

— Aș vrea să mă duc în camera mea.

— Vino, spuse părintele Willibrord, te conduc eu sus.

Ea îl văzu pe Gäseler urcînd scările castelului, cu servieta lui și geamantanul ei, dar cînd se apropie împreună cu părintele Willibrord, Gäseler plecase iar geamantanul se afla în fața cabinei portarului.

Șapca de vatman nu era agățată în cuier. Pe coridor mirosea a bulion și a margarina fierbinte cu care Brielach prăjea de obicei cartofii. Sus, în casă, cînta doamna Borussiak : „Stratul de iarbă de pe mormîntul părinților”. Cînta frumos și limpede, cîntecul cobora pe scări așternîndu-se ca o bură de ploaie mărunță, prietenoasă. ,Văzu peretele scrijelat unde de peste treizeci de ori fusese scris cuvîntul acela. Un strat subțire de ghips sub contorul de gaze dovedea că de puțin timp avusese loc din nou duelul mut. Din tîmplărie venea hîrșîitul surd al rindelei mecanice : un trosnet pașnic care făcea să se cutremure ușor și continuu pereții casei, devenind mai intens, aproape o bubuitură, cînd scîndura intra în întregime în gîtlejul mașinii. Din cînd în cînd mîrîitul mai sonor al frezei, lampa din coridor se afla și ea într-un ușor și permanent balans, iar de sus cîntecul frumos și puternic se revărsa ca o binecuvîntare. Fereastră înspre curte era deschisă. Afară ucenicul și meșterul așezau lemne în stivă. Ucenicul fluiera și el încet melodia cîntată de doamna Borussiak, și în dreptul ferestrei din dreapta a fațadei distruse de incendiu a casei din fund un avion plutea liniștit pe albastrul-viu al cerului; bîzîind blajin trăgea după el un panou transparent. Avionul dispăru pentru o clipă în spatele zidului care despărțea cele două, ferestre și apoi apăru în cealaltă fereastră ; cenușiu, alunecînd pe cerul senin, avionul se tira de la o fereastră la alta, încet, ca o libelulă care trage după sine o coadă mult prea grea. Abia după ce avionul dispăru după ruinele casei din fund și plană lin deasupra turnului bisericii, putu să citească cuvînt cu cuvînt ce era scris pe panoul transparent, în timp ce avionul făcea viraje și-și expunea coada la soare : „Ești pregătit pentru orice ?”

Doamna Borussiak cînta într-una; avea o voce caldă, puternică, și s-o ascuți pe doamna Borussiak era ca și cum ai vedea-o. Blondă ca și mama lui, foarte blondă, dar mai plină ; și, oricum, în gura ei nu se potrivea de loc cuvîntul acela. Soțul ei căzuse pe front; mai înainte se numea doamna Horn. Acuma avea un alt soț, care era factor poștal de mandate și era căsătorită oficial cu domnul Borussiak, așa cum mama lui Grebhake era căsătorită cu domnul Sobik. Domnul Borussiak era prietenos ca și soția lui. El îi aducea unchiului Albert banii, ca de altfel și mamei. Doamna Borussiak avea numai copii mari. Pe cei mai în vîrstă îl chema Rolf Horn, și repeta cu corul bisericii. Iar pe placa din biserică era săpat: Petrus Canisius Horn † 1942. Pe aceeași placă, mai sus, era săpat: Raimund Bach † 1942. Tatăl lui Brielach era trecut pe altă placă, la Biserica Sf. Pavel: Heinirich Brielach † 1941. El așteptă pînă ce rîndeaua mecanică se opri și trase cu urechea la zgomotele dîndărătul ușii lui Brielach. Uneori Leo își lua șapca înăuntru, dar cum nu auzi nimic care să trădeze prezența lui Leo, se întoarse de la fereastră și așteptă încă o clipă în fața ușii înainte de a o deschide.

— Aoleu, spuse Brielach, te caută unchiul Albert. Brielach ședea la masă și scria. Avea înainte o coală de hîrtie. Ținea un creion în mînă și, privind

în sus cu un aer important, spuse:

— Sau ai fost între timp acasă ?

Martin nu-l putea suferi pe Brielach cînd își lua mutra asta plină de importanță și nu putea să sufere cînd Brielach spunea cum avea obiceiul: „Habar n-ai de astfel de lucruri”. Știa că Brielach se referea atunci la *bani*. Sigur că n-avea habar de *bani*, dar totuși nu putea să sufere cînd Brielach lua mutra asta importantă, mutra *banilor*.

— Nu, spuse el, încă n-am fost pe acasă.

— Atunci, du-te imediat, că se supără unchiul Albert.

Martin clătină tăcut din cap și se îndreptă spre Wilma care se țira către el din colț.

— Ești un mojik, spuse Brielach, de-a dreptul un mojik.

Brielach se aplecă asupra colii de hîrtie și se apucă să scrie mai departe. Wilma se agăță de ghiozdanu lui Martin. Martin se așeză pe dușumea, între ușă și pat, o luă pe Wilma pe genunchi, dar ea se eliberă rîzînd, prinse curelele ghiozdanului și-l tîrî puțin la o parte. Martin o privi obosit. Wilma încercă să deschidă ghiozdanul. Smuci de curele înainte de a desface cataramele. El trase îndărăt ghiozdanul, scoase amîndouă curelele din cataramă, împinse iarăși ghiozdanul spre Wilma și cînd ea trase acum cu putere cuiul de nichel ieși din gaură ; ea scoase un țipăt de satisfacție, desfăcu repede și cealaltă curea, și cînd de îndată, ieși și cel de al doilea cui, strigă și mai tare de fericire ; cu o mișcare energică ridică dintr-o dată capacul ghiozdanului. Martin se rezemă de perete s-o privească.

— Vai, cît ești de mojik, spuse Brielach fără a ridica ochii. Cum Martin nu răspunse, Brielach spuse Te murdărești, îți mînjești pantalonii.

Brielach avea mutra aceea importantă, mutra *banilor*. Martin nu răspunse, deși îi stătea pe limbă: „Tu, cu mutra asta a *banilor*”. Dar nu spuse nimic fiindcă era riscant să vorbească despre *bani*. O dată o făcuse, și pentru a folosi un atu împotriva importanței lui Brielach în legătură cu *banii*, i-a spus că *ei* au întotdeauna bani: Albert, mama și bunica. După aceea Brielach n-a venit la el timp de șase săptămîni, șase săptămîni n-a vorbit cu el, și unchiul Albert cu greu l-a convins să se împace. Cele șase săptămîni au fost îngrozitoare. Așa că nu spuse nimic și, cuprinzîndu-și genunchii cu brațele, privi mai departe spre Wilma. Era extrem de ocupată : scoase toate cărțile afară, mapa mică de piele, deschise prima carte ce-i căzu în mînă și arătă cu degetul desenul care ilustra o problemă de matematică. Ah, cozonacul care să fie împărțit în patru, în opt, în șaisprezece, în treizeci și două, și fiecare bucată putea să coste 2, 3, 4, 5, sau 6 mărci și trebuia calculat cît costă bucată respectivă. Cozonacul atrase întreaga atenție a Wilmei; parcă pricepea despre ce e vorba, și striga mereu cuvîntul, unul din puținele pe care le știa : „zahăr”. Însă și bananele din Africa din care o tonă — cîte kilograme are o tonă ? — a costat la cumpărare atît și atît și la care se adăuga atît procent, cu cît va fi vîndut un kilogram ? — și bananele însemnau pentru Wilma tot zahărul, la fel burduful de brînză, pîinea și sacul de făină. Omul care căra sacul avea o figură posomorită — și pentru Wilma el era Leo, în timp ce brutarul zîmbitor și prietenos, numărînd sacii cu făină era tati. Trei cuvinte putea să pronunțe Wilma : Leo, tati și zahăr. Tati era poza de pe perete, erau toți bărbații care îi erau simpatici; Leo — toți bărbații care îi erau antipatici.

— Pot să-mi ung o felie de pâine cu margarina ? întrebă Martin obosit.
— Desigur, spuse Heinrich, însă în locul tău eu m-aș duce acasă. Unchiul Albert era foarte supărat, și e o oră de când a trecut pe aici.

Și cum Martin nu spune nimic, Brielach repetă infuriat:

— Vai, ce moji ești! Apoi adăugă ceva mai potolit : Unge-ți o felie cu unt.

Își luă iar mutra aceea importantă, și Martin știa că ar fi bucuros să-l întrebe și el să-i explice ce problemă complicată avea de rezolvat. Dar nu-l va întreba cu nici un preț. Încercă să nu se gîndească la Albert, pentru că mînia lui împotriva lui Albert se transforma treptat într-un sentiment de vinovăție. A fost o prostie că s-a dus la cinema și căută cu răbdare să-și regăsească mînia. Tot mai dese erau bilețelele de la Albert rupte din manșeta ziarului. Bilețelele conțineau comunicări laconice, iar cuvîntul important era subliniat de trei ori. Această triplă subliniere era o invenție a mamei. Verbele auxiliare erau mereu subliniate de trei ori: a trebuit — am fost nevoită — am putut — n-am avut voie.

— Scoală-te, spuse Brielach iritat, ai să-ți murdărești pantalonii. Unge-ți o felie cu unt.

Martin se ridică, scutură murdăria de pe pantaloni și-i zîmbi Wilmei, care deschisese manualul de aritmetică la o altă pagină și arăta triumfătoare oaia ce cîntărea exact 64,5 kilograme — oaia cumpărată de măcelar cu atît kilogramul, greutate vie, și vîndută cu atît funtul, și el se lăsase păcălit, nu-și dăduse scama că un kilogram are doi funți, și la sfîrșit socotise distrat 64,5 funți, așa că învățătorul a putut să le explice cu satisfacție că toți măcelarii din oraș ar fi sortiți falimentului. Dar măcelarii nu erau sortiți falimentului, ci prosperau. Wilma nu mai putea de bucurie din pricina oii, striga „zahăr” și-și îndreptă atenția spre pagina următoare unde apărea femeia aceea stupidă care cumpăra în rate un scuter. Brielach ședea la masă și calcula de zor cu fruntea încrețită. Acum Martin văzu că hîrtia albă era acoperită de cifre, coloane tăiate, rezultate subliniate. Se duse la bufetul din bucătărie, împinse la o parte farfuria de cristal cu fructe artificiale : portocale, banane de sticlă și strugurii pe care-i admira mereu, fiindcă semănau uluitor cu cei veritabili. Le știa la toate locul. Coșul de tinichea cu pâine, untiera cu margarina, cuțitele, cutia de tablă cu magiunul de mere. Își tăie o felie foarte groasă de pâine, o unse cu margarina, puse magiun de mere deasupra și imediat mușcă din sandvișul preparat. Oftă de plăcere. Nici unul din cei de acasă, cu excepția Boldei și a lui Glum, nu-și dădeau seama că margarina îi place atît de mult. Bunica se văita îngrozită cînd îl vedea mîncînd margarina; prevestea cu voce sumbră o mie de boli, boli sinistre, interne, dintre care cea mai gravă se numea *tebecee*. „Asta duce la *tebecee*”. Dar el considera margarina minunată, și mai zăbovi la bufetul din bucătărie, își mai unse o felie de pâine ca să nu fie nevoit să se ridice a doua oară. Wilma îl primi zîmbind cînd se așeză din nou lîngă ea. Sus cînta doamna Borussiak : „Trandafiri de-un roșu-aprins”. Vocea ei amplă, atît de sonoră, era ca un izvor din care țîșnește sînge. Îi apăru clar în minte imaginea unor trandafiri de un roșu-aprins striviți pînă la sînge, curgînd din gura doamnei Borussiak și își propuse să facă un desen : blonda doamnă Borussiak din gura căreia irumpe sînge roșu de trandafiri.

Wilma ajunsese la ultima pagină a manualului de aritmetică, unde era vorba din nou de tone : erau desenate vapoare și vagoane de tren,

autocamioane și antrepozite. Wilma îi pipăi pe marinari, pe ferovieri, pe șoferii de autocamioane și pe hamalii, cu sacii lor grei și îi împărți pe toți în tati și Leo ; erau mai mulți Leo decît tati, pentru că aproape toți bărbații aveau figuri încruntate. Leo — Leo — tati — Leo — Leo — tati — lucrătorii care ieșeau din hala unei fabrici au fost denumiți în bloc Leo. Catehismul o decepționa fiindcă n-avea poze — doar cîteva viniete mici; strugurii și ghirlandele de viță-de-vie au fost numite zahăr, și ea dădu catehismul deoparte. Manualul de citire era o adevărată comoară, care cuprindea, evident, mai mulți tati decît Leo ; sfîntul Nicolae și sfîntul Martin, și copii jucîndu-se în cerc — toți erau tati.

Martin o luă pe Wilma pe genunchi, rupse niște bucățele din pîinea cu unt și începu s-o hrănească. Fața ei palidă, grasă, radia și la fiecare înghițitură, spunea solemn : „zahăr", pînă ce, dinte-o dată, se prosti și țipă de zece ori, de douăzeci de ori în șir; „zahăr".

— La naiba, strigă Brielaeh, joacă-te cu ea. ceva: mai liniștit.

Wilma se sperie, își încreți fruntea și-și puse solemn degetul pe buze.

Doamna Borussiak nu mai cînta, în tîmplărie era liniște. Deodată începură să bată. clopotele. Wilma închise ochii și încercă să imite dangătul clopotelor, strigînd „dang-dang-dang". Fără să vrea închise și el ochii, se opri din mestecat și dangătul clopotelor se transformă, îndărătul pleoapelor închise, într-o viziune : sunetul clopotelor deveni un desen, cercuri ce se lărgeau și apoi se desfăceau, pătrățele și hașuri, cam cum le desena grădinarul cu grebla pe alee. Poligoane ciudate, limpezi, pe un fond cenușiu-închis, modele stanțate parcă în tablă : flori și dang-dang-ul viu din gura Wilmei erau puncte albe, infim de mici în nesfîrșita întindere cenușie ca urmele lăsate de un ciocănel. Culorile se amestecau : roșu ca sîngele, roșu-închis al trandafirilor — guri roșiii deschise ca niște cercuri, linii galbene ondulate și o uriașă pată verde în clipa cînd clopotele cu o lovitură puternică se opriră. Un verde limpede, blînd, furișat printre celelalte, la ultimele vibrații.

Wilma tot mai ținea ochii închiși și făcea „dang".

Martin luă a doua felie de pîine cu unt, pe care o pusese sus, pe marginea patului, rupse o bucățică, o vîrî în gura Wilmei, și ea deschise ochii și rîse și nu mai spuse „dang".

Martin trase cu mîna liberă o cutie care se afla sub pat. Cutia era plină cu jucării, avea o inscripție tipărită cu litere mari de culoare ruginie : *Sunlight*. Înăuntru erau alte cutii mai mici goale, bucăți de lemn, automobile distruse. Wilma coborî de pe genunchii lui; cu o mină gravă luă în mînă fiecare obiect și, examinîndu-l cu seriozitate, spuse singura vorbă pe care o știa: „zahăr". Dar o spuse în șoaptă, cu fruntea încrețită și privindu-l din cînd în cînd pe Heinrich care ședea la masă socotind de zor.

Martin ar fi vrut ca doamna Borussiak să cînte iarăși și se uită pieziș către Brielaeh, care părea cufundat în treburile foarte importante ; deodată simți că-l compătimentește pe Brielaeh și-l întrebă :

— Trebuie să faci iar bugetul ?

— Măi omule, răspunse imediat Brielaeh și chipul lui se destinse. Omule, pot să-ți spun că îmi vine să vîrs. În fiecare lună trebuie să economisesc douăzeci de mărci, fiindcă mama are nevoie de dinți noi.

— O, dinții sînt scumpi.

— Scumpi? rîse Brielaeh. Scumpi? Scumpi, e puțin spus. Au niște prețuri inaccesibile. Dar știi ce am descoperit ?

— Ce ?

— Află că unchiul Leo, de doi ani încoace, dă mult prea puțini bani în casă. Prînzul nu costă în medie 30 de pfennigi, cum am stabilit atunci, ci abia ne descurcăm cu 40 de pfennigi. Iar pentru micul dejun, asta-i mîgăria lui, noi am fixat porția de margarină la 20 de grame iar el halește cel puțin 40 și mai ia și la serviciu sandvișuri; magiunul nici nu l-am socotit, și fiecare ou e calculat la 20 de pfennigi. Poate știi tu unde se găsesc ouă cu 20 de pfennigi — știi pe undeva ?

Brielaeh răgușise din cauza indignării.

— Nu, spuse Martin, nu știu unde se pot găsi ouă atît de ieftine.

— Asta nu știu nici eu. Dacă aș ști, aș da fug să putem mîncă și noi o dată ouă.

Wilma păru pe neașteptate interesată de problema ouălor, se opri din trierea lucrurilor și spuse, strînbîndu-se : „Leo, Leo” apoi spuse și „ou” — și luminează subit, fiindcă „ou” însemna o îmbogățire a vocabularului ei.

— De ce îi trebuie la urma urmei un ou dimineața ?

— Toți tații și toți unchii primesc dimineața un ou, zise Martin nesigur, dar se corectă repede și adăugă: aproape toți, pentru că el nu știa precis dacă era așa. Oul la micul dejun îl considerase întotdeauna semnul distinctiv al taților și al unchilor dar acum îi trecu prin minte că unchiul lui Behrendt nu primește nici un ou.

— Dar nu înțeleg de ce, spuse Brielaeh. Trase energic o linie cu creionul pe coala de hîrtie, ca și cum ar elimina astfel oul din privilegiile unchiului Leo. Fața îi era palidă de mînie, cînd continuă: Dă-ți seama cum ne-a înșelat — șapte pfennigi mai mult la margarina, măcar de ar ajunge atît, dar; uneori, seara, își unge încă o felie ; zece pfennigi la masa de prînz și socotesc doar. un pfennig pentru magiun ; acum pune la socoteală cei trei pfennigi pentru ou, socotesc cel puțin trei pfennigi în plus, asta înseamnă, în total, douăzeci de pfennigi ori o mie de zile de cînd mîncă la noi: două sute de mărci, scumpul meu. Mai departe. Pîinea n-o mai punem la socoteală, fiindcă de doi ani o căpătăm pe degeaba. Dar te întreb : ce primim noi gratuit are dreptul și el să primească ? Ce zici ?

— Nu, spuse Martin distrus, și dintr-o dată pîinea cu unt nu-i mai plăcu.

— Ei vezi, prin urmare mai pune-1 la socoteală pe mîncăul ăsta cu încă patruzeci de pfennigi pentru pîine, mai adaugă cinci pfennigi pentru curentul electric cu care ne-a tras pe sfoară și atunci ajungi ușor la cinci pfennigi timp de o mie de zile, ceea ce înseamnă cincizeci de mărci, și patruzeci de pfennigi pentru șapte sute treizeci de zile, știi că asta îndeamnă încă o dată trei sute de mărci ?

— Nu știu, spuse Martin.

Brielaeh tăcu din nou și se aplecă peste coala le hîrtie.

„Ou” spuse Wilma triumfătoare, „Leo, ou”. Găsise în manualul de citire niște oameni îngrunțați: erau mineri care lucrau sub pămînt, bărbați cu chipuri sumbre și grave : „Leo, Leo, Leo — ou, ou, ou”.

— Tot n-ai terminat ?

— Nu, spuse Brielaeh, mama trebuie să-și pună dinți noi, și eu trebuie să calculez exact cît putem economisi în fiecare lună. Cu cele cinci sute de

mărți cu care Leo ne-a păcălit puteam plăti jumătate din sumă pentru dinții mamei.

Martin ar fi vrut ca doamna Borussiak să cînte iarăși sau să bată clopotele ; închise ochii și se gîndi la film, la visele din cinematograful : Leo cu piatra de moară de gît, prăbușindu-se prin bezna verde pînă în fundul mării și bolboroseala Wilmei ivită și ea în vis. „Leo — zahăr — tati — ou — Leo.” Cînd doamna Borussiak începu să cînte sus : „Lîngă poteca din pădure, înflorește nu-mă-uita”, cînd glasul ei îl învălui din nou, deschise ochii și-l întrebă pe Brielach :

— Oare de ce nu se recăsătoresc mamele noastre?

Se pare că Brielach consideră întrebarea destul de însemnată, fiindcă se întrerupse din socotit. Aruncă creionul pe masă, cu gestul unui bărbat care e convins că merită în fine o pauză și, sprijinindu-și coatele de masă, întrebă:

— Chiar nu știi ?;

— Nu.

— Din cauza pensiei, omule. Dacă mama se recăsătorește, nu mai primește nici o pensie.

— Atunci doamna Borussiak nu cîștigă nici o pensie ?

— Nu, în schimb soțul ei cîștigă bine...

— Va să zică... chibzui el și zîmbi distrat către Wilma, care descoperise în manualul de citire pe sfîntul Iosif și-l decretă radioasă tați. Va să zică ar cîștiga pensie, dacă domnul Borussiak n-ar fi soțul ei și dînsa s-ar chema tot Horn ?

— Firește, dar ea n-ar face asta fiindcă e evlavioasă. Fiindcă asta e imoral. '

— Mama ta nu e evlavioasă ?

— Nu. A ta ?

— Nu știu, uneori da. Poate că e evlavioasă.

— Și unchiul Albert ?

— Evlavios ? Cred că da.

Brielach își împinse coatele cit mai în față culcă capul pe pumni.

— Păi, spuse el, pentru mama ta chestiunea pensiei e desigur altfel. La ea nu e din cauza banilor

— Crezi ?

— Da.

— Crezi, adică ești de părere... el șovăi dar apoi rosti foarte repede : crezi că și mama mea se împreunează cu bărbați ?

Brielach se înroși și tăcu. Leo vorbise despre mama lui Martin și susținuse că ea... și folosisese cuvîntul acela... cu bărbați, dar Brielach nu voia să-i spună lui Martin, fiindcă știa că ar fi mai greu pentru Martin decît pentru el să știe că mama lui se împreunează cu bărbați.

— Nu, zise el, nu cred, și era conștient că minte, fiindcă știa că da, și spuse repede în continuare : Dar nu-i numai pensia, ci și impozitul pe salariu.

L-am auzit adesea vorbind despre asta pe vatmanul care vine cu doamna Hundag la Leo. Mai știu însă ceva.

— Ce anume ?

— Că pentru femei pensia n-are chiar atîta importanță ca pentru bărbați. Femeile spun că o să se descurce cum se descurcă și altele, dar bărbații spun : nu. Leo se înfurie cînd mama îi vorbește de căsătorie.

— Iar mama e furioasă cînd Albert îi vorbește de căsătorie.

— Așa ? Brielach ascultă cu atenție și se simți lovit. Nu, nu voia ca Albert să se însoare cu mama lui Martin. Așa, întrebă, știi asta precis ?

— Da, spuse Martin, am auzit cu urechile mele. Mama mea nu vrea să se mai mărite.

— Asta-i nostim, zise Brielach, asta-i foarte nostim. Toate femeile pe care le cunosc eu ar fi bucuroase să se mărite.

— Mama ta la fel ?

— Cred că da, uneori spune că sa săturat. E doar imoral.

Lui Martin îi păru rău că trebuie să dea din cap consimțind : era într-adevăr *imoral*, și timp de o clipă își dori ca și mama lui să se dovedească imorala, să fie cel puțin în această privință egal cu Brielach, și spuse ca să-l consoleze :

— Poate că și mama e la fel, ce crezi ?

Brielach știa că așa era, dar nu voia să arate că știe. Oricum, Leo era o sursă îndoielnică și de aceea spuse în doi peri:

— Poate că da, dar eu nu cred.

— E rău cînd nu știi ceva precis, zise Martin. Bunica întreabă adesea, cînd mama vine tîrziu acasă : „Unde tot umbli, haimana ?” Asta înseamnă oare imoral ?

— Nu, răspunse Brielach și se bucură că aici a putut să spună categoric nu, și doamna Borussiak o întreabă mereu pe fiica ei, „unde tot umbli, haimana?” Ea înțelege prin asta strada, terenul de joc, cinematograful. Nu cred că a umbla haimana e imoral.

— Dar așa pare, și apoi ele vorbesc întotdeauna în șoaptă.

— Poate că totuși e imoral.

Martin o luă pe Wilma din nou pe genunchi. Își vîrî degetul mare în gură și-și rezemă capul de pieptul lui.

— Întrebarea este, spuse el, dacă mama mea se împreunează cu alți bărbați. Asta ar fi imoral, pentru că nu e măritată — totul se întoarce împotriva poruncii a șasea.

Brielach se eschivă.

— Da, spuse, dacă bărbații și femeile se împreunează și nu sînt căsătoriți ei păcătuiesc, și asta e imoral.

Brielach se simți ușurat. Spărtura în gheață se adîncise și apa de dedesubt nu era atît de adîncă pe cît se temuse. Oricum, i se părea ciudat să afle că mama lui Martin nu vrea să se căsătorească. Asta era o contradicție cu ce știa el. Doamna Hundag vrea să fie luată în căsătorie de către vatman, prietenul lui Leo ; mama vorbea uneori pe ocolite despre asta cu Leo și el știa că mama lui Behrendt se plîngea adesea că nu este căsătorită legal cu unchiul lui Behrendt. Și lăptăreasa avea un copil fără să fie căsătorită, și Leo spusese : „Hugo nu va cădea în capcană. De căsătorit nu se va căsători cu ea.” La margine, stratul de gheață se spărsese iar adîncimea apei nu era îngrijorătoare: *imoralul* se afla și deasupra și dedesubtul stratului de gheață. Pentru el existau trei lumi: școala, și tot ce se spunea acolo, în special în ora de religie, era în contrazicere cu lumea lui Leo, în care trăia și el, iar lumea lui Martin era tot o altfel de lume — lumea frigiderului, lumea în care femeile nu vor să se căsătorească, lumea unde *banul* nu contează. Trei lumi — însă

el dorea să trăiască numai într-una, în lumea sa, și spuse cu voce tare către Martin care o legăna pe Wilma ațipită pe genunchi:

— Cuvîntul acela pe care mama l-a spus brutarului nu-l găsesc chiar atît de grav. De fapt îl socotea grav, dar voia să provoace un deznodămînt. Cuvîntul e scris și jos pe peretele coridorului; încă nu l-ai văzut ?

Martin văzuse cuvîntul și, văzîndu-l scris, îl considerase și mai grav decît atunci cînd îl auzise, dar apoi îl ocolise cu privirea, așa cum ocolea cu privirea pulpele de vițel pline cu sînge pe care măcelarii le transportau din camioanele însîngerate. Așa cum ocolea cu privirea „sîngele în urină”, cînd bunica aproape i-l băga sub nas, după cum nu privise atent cînd i-a surprins pe Wolters și Grebhake în tufiș : obrajii îmbujorați, pantalonii descheiați la șliț și izul amar de iarbă crudă. O strînse la piept pe Wilma care dormea și nu răspunse la întrebarea lui Brielach. Copilul era cald și greu în somn.

— Ei vezi, zise Brielach, la noi asemenea cuvinte stau scrise pe perete, pe cînd la voi nu.

Stratul de gheață era însă rezistent fiindcă mințise, pentru că de fapt socotea grav cuvîntul acela și totuși spusese că nu-l socotește grav. Îi veni în minte chipul sfîntului Iosif. Bărbatul acela cu fața albă și blîndă : „Luați-vi-l drept pildă”. Bărbatul cu fața albă și biîndă, unde te întîlnești cu unchiul Leo ? Și unde mă voi întîlni eu cu tine? Sfîntul Iosif stătea jos de tot, sub stratul de gheață — un personaj adus în viață pentru cîteva clipe, care vîslește și străbate distanțele încet, pînă aproape de suprafață și încearcă în zadar să străpungă stratul de gheață. Și dacă în gheață se va ivi într-adevăr o spărtură, va putea el să iasă afară ? Nu se va nărui sau nu se va prăbuși îndărăt pentru totdeauna, în adîncul apei, ridicînd brațele neajutorat și neputincios în fața lui Leo ? Patronul său, sfîntul Heinrich, avea aceeași față blîndă, dar severă — cioplit din piatră, fotografiat, și primit în dar de la capelan : „Să-ți fie pildă în viață”.

— Leo, spuse el cu o voce dură, Leo este cel ce scrie cuvîntul pe perete. Știu acum. Stîrpitura aia, roșie la față, mirosind a loțiune de bărbierit, care parodiază imnurile bisericești adăugînd cuvinte ciudate pe care el nu le înțelegea, dar care fără îndoială erau vulgare, fiindcă mama se supăra întotdeauna și-i spunea : „încetează o dată...”

Martin nu răspunse. Considera totul fără speranță. Și Brielach tăcea. Ar fi vrut să refuze să meargă în excursia plănuită. La ce bun toate jocurile astea pe gheață cînd nu putea alunga presimțirea stranie că totul n-o să se termine cu bine. Unchiul Will, mama lui Albert, orele petrecute la fotbal — juca și Albert cu ei jocul, pescuitul sau plimbările pe valea Brerei pînă la stăvilar, strălucirea soarelui și nici o grijă. Mereu presimțirea, că totul n-o să se termine cu bine, presimțirea asta nu-l părăsea. Teamă dinaintea clipei care va fi hotărîtoare: de Paște Martin va intra la liceu. Wilma murmură în somn, jucăriile zăceau împrăștiate pe dușumea și manualul de citire era încă deschis. Sfîntul Martin călărea prin vînt și ninsoare, sabia de aur îi despărțea în două mantia, iar cerșetorul arăta într-adevăr jalnic: despuțat, un biet omuleț, numai oase, în zăpadă.

— Trebuie să pleci, omule, acum, spuse Brielach, unchiul Albert va înnebuni de îngrijorare.

Martin tăcea. Aproape că adormise. Era obosit, flămând, și se temea să se ducă acasă, nu atât de Albert, ci fiindcă știa că ceea ce făcuse e un lucru urât.

— Ah, spuse Brielach, și pentru Martin care moțăia glasul lui nu mai era nici străin, nici plin de importanță, ci era un glas trist. Ești un mojik. Dacă aș avea eu un unchi ca Albert, aș...

Dar nu mai spuse nimic, căci glasul începu să i se frîngă de lacrimi și nu voia să plângă. Încercă doar să-și imagineze cum ar fi dacă Albert ar fi unchiul lui. Și-l închipui pe Albert vatman. I-ar veni bine uniformă, și brusc Albert reuși în înfățișarea lui toate trăsăturile simpatice ale lui Gert, ale lui Karl, și pe deasupra cele ale lui; din gura lui Albert sună cum trebuie, dar blînd, cuvîntul pe care Gert îl lăsase moștenire : „căcat”. Căcat nu era un cuvînt tipic pentru Albert, dar nu suna strident în gura lui.

Era liniște. Afară trecea avionul bîzîind pașnic, tîrîndu-și trena pe cer. „Ești pregătit pentru orice ? Și deodată doamna Borussiak prinse din nou să cînte. Cînta cîntecul ei favorit, o melodie dulce, tărăgănată, tristă: „Oh, Maria, ajută-ne!” Avea vocea ca miera picurată alene, renunțase eroic la pensie, pentru a nu deveni imorală, frumoasă, plinuță, blondină, bine ancorată, întotdeauna cu bomboane în buzunar, bomboane cu miere. „O, vale a plîngerilor — cînta ea — în această vale a plîngerilor.” Avionul nu se mai auzea acum decît foarte departe.

— Luni, spuse Martin încet, fără să-și deschidă ochii, mergem la cinema. Cred că rămîne stabilit. Dacă mama ta nu va fi liberă, atunci ar putea Bolda să ia copilul la ea.

— Da, zise Brielach, bine, rămîne stabilit.

Ar fi vrut să refuze să meargă în excursie, dar se încumeta să se hotărască. Era prea frumos la Bietenhahn, deși acolo îl cuprindea spaima, un simțămînt care aici nu se ivea niciodată. Era spaima de lumea a treia, care era de prisos. Lumea școlii și cea a lui proprie ; între aceste două lumi putea trăi, după cum putea trăi și acum între lumea sa și biserică. El nu era încă imoral, nu făcuse încă nimic nerușinat. Teama care-l cuprindea în biserică era și ea alta; de fapt tot convingerea că și aici ceva nu va ieși bine; prea erau multe sub stratul de gheață, prea puține deasupra. Bine spus „vale a plîngerilor” — cîntecul doamnei Borussiak...

— Nu mergem la „Atrium”, zise Martin, filmul e stupid.

— Cum vrei tu.

— Ce e la „Monte Carlo” ?

— Interzis pentru tineret, spuse Brielach.

O frumusețe blondă, plină de voluptate, care putea fi o doamnă Borussiak sărăcăcios îmbrăcată, era sărutată cu prea multă pasiune de către un aventurier cu ten castaniu. „Atenție, femeia-vampă !” Și dunga roșie de sub sin : „Interzis pentru tineret” o eșarfă amenințătoare care-l viza totodată și pe aventurierul cu ten castaniu.

— Poate la „Boccaccio” ?

— Să vedem programul filmelor, zise Brielach. Este pe perete în brutărie.

Era liniște, casa se cutremura ușor din pricina șuvoiului neîntrerupt de mașini de afară, iar geamurile zornăiau încet cînd trecea un autocamion sau omnibusul 34. „în această vale a plîngerilor”, cînta doamna Borussiak.

— Acum trebuie să te duci acasă, zise Brielach, nu fi atât de mojik.

Martin se simți mojit, obosit și mizerabil și nu deschise ochii.
— Eu mă duc acum s-o iau pe mama. Vino și tu și ne uităm ce rulează la „Boccaccio”,
— Wilma a adormit.
— Trezește-o, altminteri nu mai doarme seara.

Martin deschise ochii. În cartea de citire sfântul Martin călărea prin ninsoare și vînt, iar spada lui de aur îi despicase mantia aproape de tot — „...în marea noastră nevoie”, cînta doamna Borussiak.

Brielach știa : Leo n-o să plătească, dar el o să-i prezinte lui Leo întreaga socoteală și va savura clipa răzbunării pentru *sustragere*. Cu douăzeci de mărci mai mult pe lună va trebui Leo să plătească, pe deasupra el va mai economisi cîte zece mărci lunar și dentistul se va mulțumi și cu treizeci de mărci pe lună. Mai rămînea acoutul: trei sute de mărci — un munte neînduplecat, un pisc inabordabil. Doar o minune va putea să aducă cele trei sute de mărci, dar va trebui să se întîmple minunea asta, fiindcă mama plînge din cauza dinților. Bineînțeles că Leo nu va plăti nici un pfenig mai mult și va izbucni o ceartă. Dacă nu poate să apară un alt tată, măcar un alt unchi. Oricare unchi ar fi mai bun ca Leo

— Trezește-o pe Wilma, trebuie să mergem.

Martin scutură atent copilul pînă ce deschise ochii:

— Mama, zise el încet, vino, mergi la mama.

— Iar tu mergi acasă, spuse Brielach, nu fi atît de mojit.

— Lasă-mă, zise Martin.

Mama era plecată, Bolda freca podelele în biserică iar Albert — Albert trebuie pedepsit. Albert e neliniștit cînd nu vine la timp, dar n-are decît să fie neliniștit. Glum și Bolda sînt totuși mai buni și o să le facă un dar : lui Glum — culori pentru tablourile lui, iar Boldei — o nouă carte de rugăciuni, din piele roșie, și o mapă de pînză albastră, ca să-și țină programele de la filme. Mama nu va căpăta nimic, și nici Albert, mîzgălitorul de bilețele cu verbele auxiliare sublimite de trei ori: a trebuit, am fost nevoit, am putut, n-am avut voie.

— Ia-o înainte, zise Brielach, eu trebuie să încui ușa.

— Nu, eu rămîn aici.

— Pot s-o las atunci pe Wilma aici ?

— Nu, ia-o cu tine.

— Cum vrei. Cînd pleci, pune cheia sub rogojină dar e o mojie ce faci, vai...

Luase iarăși mutra lui importantă, mutra *banilor*

Martin nu spuse nimic. îl lăsă pe Brielach să plece și rămase așezat pe podea. O auzi pe doamna Borussiak vorbind cu Wilma, afară, pe scări, apoi cum i se adresează lui Brielach și cum cu toții coborîră scările. Acum el era singur, și nici doamna Borussiak nu va mai cînta. Poate s-a dus numai la lăptărie ca să aducă iaurtul. Domnul Borussiak mîncă mereu iaurt. Alți băieți trăiau mai bine : mama lui Poska era întotdeauna acasă, tricota, cosea, și cînd Poske venea de la școală o găsea întotdeauna. Supa era gata, cartofii fierți, și avea și desert. Doamna Poske tricota pulovere, ciorapi cu desene frumoase, cosea pantaloni și haine ; iar fotografia tatălui lui Poske atîrna, mărită, pe perete. Era foarte mult mărită, aproape tot atît de mare ca și portretul tatălui său din vestibul. Tata lui Poske fusese caporal: un caporal zîmbitor, cu panglica decorației pe piept. Unchiul lui Behrendt și

noul tată al lui Grebhake, chiar și unchiul lui Welzkam erau buni, nu semănau cu unchiul Leo. Se purtau aproape ca niște tați adevărați. Unchiul Leo era cel mai moșic dintre unchi; iar unchiul Albert era un unchi adevărat, nu unul care se împreunează cu mama. Brielach o duce cel mai prost, mai prost decât el. Brielach este nevoit să facă mereu socoteli, are un unchi rău și Martin se rugă disperat:

Ajută-i lui Brielach să-i meargă mai bine ! " .

Îi era rușine că se purtase atât de urât cu Brielach, că nu l-a întrebat nimic când a intrat în casă.

„Ajută-i lui Brielach să-i meargă mai bine. E tare greu pentru el".

Mama lui Brielach era *imorală*, însă el n-avea nici un profit din asta. Behrendt și Welzkam au mamele lor *imorale* aveau măcar niște unchi buni, o viață rînduită: oul la micul dejun, papucii, ziarul. Brielach însă n-avea nici un profit de pe urma *imoralului*. În plus, Brielach mai trebuia să și plătească.

„Ajută-i lui Brielach să-i meargă mai bine, se rugă el, să-i meargă mai bine !" ' '

E prea greu pentru el. Socoteli peste socoteli, și Leo nu plătește nici margarina, nici ouăle, nici pîinea, iar cu masa de prînz scapă foarte ieftin. Pentru Brielach situația e foarte proastă. E într-adevăr important ceea ce face și atunci, dacă într-adevăr face ceva important, n-are voie să-și ia o mutră importantă. Ar mai fi avut poftă de cîteva felii de pîine cu unt dar dintr-o dată i se făcu rușine că le mîncase chiar și pe cele două.

„Ajută-i lui Brielach să-i meargă mai bine !" "

Se gîndea la bunica cît cheltuiește cînd iese cu el în oraș la bodega lui Vohwinkel. O dată zărise noata de plată : 18,70.

Se sculă, se uită pe coala de hîrtie a lui Briela și citi în dreapta :

Dentist: 900 D.M. ¹

În partea stîngă era scris :

Ocrotire 150?

Casa de asigurare. 100?

Aconto ? ?

Rest ? ?

Șiruri de cifre încîlcite, vîrîte unele într-altele, împărțiri tăiate, 100: 500 ori 40 (margarina), pîine, oțet; însemnări de nedescifrat, dar iată că într-un loc era clar : săptămînal pînă acum — 28 D.M. Din cele noi ?

Se așeză din nou pe podea : 18,70 plătise chelnărului bunica ; fișîitul cecului smuls și lui i se făcuse deodată frică, pentru că banii veneau tot mai aproape de el, căpătau contururi, ce pot fi cuprinse cu privirea 28 D.M. săptămînal și 18,70 pentru o cină.

„Ajută-i lui Brielach să-i meargă mai bine!"

Jos în curtea tîmplăriei intră o mașină și el ghici imediat că e Albert; de îndată răsună în curte strigătul :

— Martin ! :

1 *Deutsche Mark* — mărci germane.

Doamna Borussiak urca scările. Fusese doar pînă la lăptărie să cumpere iaurt pentru domnul Borussiak și bomboane cu miere pentru copii.

În curte, Albert strigă din nou :

— Martin !

Nu era o chemare puternică, mai mult un țipăt de îngrijorare aproape sfielnic și asta îl neliniște mai mult decît dac-ar fi auzit o chemare puternică.

„Oh, Maria, ajută-ne !" — vocea aceea picurată ca mierea, bună, caldă și dulce.

Martin se ridică, merse tiptil pînă la fereastră și o deschise doar atît cît să poată arunca o ochire. Îl sperie înfățișarea lui Albert. Arăta sumbru, îmbătrînit și foarte trist. Lingă el se afla tîmplarul. Martin deschise fereastra de tot.

— Martin, strigă Albert, da' vino o dată, te rog !

Fața lui Albert se schimbă, se îmbujora ; zîmbea, și Martin îi strigă de sus:

— Vin, da, da, vin.

Prin fereastra deschisă o auzi pe doamna Borussiak: „Verde era țara copilăriei mele", și dintr-o dată văzu totul verde : un Albert verde, tîmplarul verde, mașina verde și curtea verde. Verde era țara copilăriei mele.

— Vino, copile, o dată ! strigă Albert.

Vîrî cărțile la loc în ghiozdan, deschise ușa, o încuie pe dinafară, puse cheia sub rogojină, și iarăși apăru avionul plutind încet de la o fereastră la alta, pînă ce dispăru după ruinele zidurilor arse, mai făcu un viraj deasupra turnului bisericii, își răsuci coada pe cerul verde, iar el citi: „Ești pregătit pentru orice ?" În același timp o auzi pe doamna Borussiak cîntînd : „Verde era țara copilăriei mele".

Coborî oftînd scările, ajunse în curte și-l auzi pe tîmplar spunînd: „E scandalos ce face ștrengarul ăsta.

Unchiul Albert nu spunea nimic. Fața lui arăta din nou sumbră și ostenită, și el simți, că mîna lui Albert e fierbinte.

— Hai, spuse Albert, mai avem timp o oră înainte de al !ua pe Heinrich. Vine și el ?

— Cred că da.

Albert îi strînse mîna tîmplarului ; cînd se urcă în mașină, tîmplarul îi salută dînd din cap.

Înainte de a pomi motorul, Albert puse mîna pe mîna lui Martin.

Nu spuse nimic, și lui Martin tot îi mai era frică. Nu de Albert — ci de altceva, ce nu putea pricepe Albert era alt fel ca de obicei.

După ce ucenicul plecă, brutarul puse iarăși mîna lui pe mîna ei. Stătea în partea opusă și împingea spre dînsa ruladele de marțipan gata formate pe care ea trebuia să le ungă cu ciocolată și, cînd ea întinse ca de obicei brațul, el puse mîna lui pe mîna ei și o lăsă un timp pe loc, Altă dată ea, își retrăgea mîna și spunea rîzînd: „încetează, n-are nici un rost". Dar acum nu schiță nici o mișcare și se înspăimîntă de efectele acestei neînsemnate favori. Fața palidă a brutarului, curățată acum de făină, se întunecă ; o stranie toropeală îi învălui privirea și, subit, acești ochi cenușii începură să strălucească, iar pe ea o cuprinse teama. Încercă să-și retragă mîna, însă brutarul o ținea strîns. Nu văzuse, la nici un om asemenea strălucire a privirilor ; o flacără verzuie părea că-i incendiază pupilele mate și chipul brutarului se făcu de culoarea ciocolatei. Ea considerase cuvîntul pasiune ridicol, iar acum își dădea seama ce înseamnă pasiune, dar era prea tîrziu.

Era oare într-adevăr atît de frumoasă ? Toți bărbații au considerat-o frumoasă,, și știa că așa era și acum, deși au început să i se clatine dinții. Dar în privirea nici unui bărbat nu se ivise brusc o asemenea flacără și chipul nici unui bărbat nu căpătase dintr-o dată culoarea ciocolatei. Brutarul se plecă peste mîna ei și o sărută. Sărutări delicate, duioase, copilărești — și un murmur pe care dînsa nu-l înțelese : litanie surdă, ritmică, fascinantă, cu cuvinte de neînțeles. Treptat un cuvînt se desprinses mai clar, asta înțelese : fericit.

Doamne, era oare într-adevăr fericit pentru că avea voie să-i țină mîna ? Sărutări delicate și mînă caldă și grea. Ritmic, ca imnurile lui de iubire,era murmurul acesta și ea se gîndi că acum e cu neputință să-i mai ceară un avans. O mie două sute de mărci și un asemenea chip de culoarea ciocolatei El îi sărută brațul atît cît putu să ajungă peste masă, și apoi deodată îi dădu drumul și spuse :

— Am terminat lucrul... închiderea !

— Nu, nu, zise ea, și luă o ruladă de marțipan și o împodobi ca de obicei: o ghirlandă grațioasă și o bonetă de ciocolată.

— De ce ? întrebă el, și ea se miră cît de neobișnuit îi suna acum glasul. De ce ? Am putea ieși împreună undeva.

Ochii îi luceau, și deodată rîse și spuse :

— Ah, tu !

— Nu, zise ea, lucrăm mai departe.

Nu dorea să fie astfel iubită, îi era frică. Gert nu-i vorbise niciodată de dragoste — nici măcar soțul ei, zîmbitorul caporal, subofițerul, sergent major ars de viu între Zaporoje și Dniepropetrovsk nici măcar el nu-i vorbise de dragoste, îi scrisese doar din cînd în cînd despre asta, ceea ce era cu

totul altceva. De scris se putea scrie despre asta. În vocabularul lui Leo nu exista cuvîntul, și ea găsea că e bine așa ; dragostea există în filme romane, la radio, în cîntece. În filme, ochii băbaților strălucesc dintr-o dată și chipurile lor livide din pricina pasiunii, sau capătă culoarea ciocolatei. Dar ea nu voia asta.

— Nu, nu, spuse ea, acum lucrăm.

O privi timid, îi luă iarăși mîna, și ea nu și-o retrase ; ca și cum s-ar fi stabilit un contact, ochii îi străluciră, obrazul căpătă din nou culoarea de ciocolată și el îi sărută mîna, îi sărută brațul și, aplecat asupra mîinii, asupra brațului ei, murmură tot felul de baliverne care sunau ritmic și de neînțeles : „mînă", atîta înțelegse : „mînă — fericit".

Ea clătină din cap și zîmbi: era ca în cîntece, ca în filme. Fața palidă, buhăită, părul rărit, o patimă de culoarea ciocolatei, o fericire verzuie — și mirosul dulce-amar al ciocolatei de menaj topite, care trebuia să se lege pentru a se supune pensulei.

Îi lăsă mîna și cîteva minute lucrară mai departe. Cel mai mult îi plăceau prăjiturile plate, cît o palmă, care ofereau un spațiu mai mare pentru desen — un aluat de culoarea nisipului, proaspăt copt, pe care putea să picteze flori, copăcei, animale, pești; iar culoarea era cea a tăițelilor cu ouă din fabrica lui Bamberger : tăiței galbeni, atît de curați, ambalaje albastre și etichete cu poze izbitor de roșii. Și asta sporea admirația brutarului : talentul de a născoci cu o mînă sprintenă frumoase ornamentații, mingi de ciocolată, ușoare, perfect rotunde, pictate pe aluatul galben, ferestruici cu perdele.

— Ah, tu ești o artistă !

Sus, în casă, era o cameră goală de cînd fugise, calfa. O odaie mare, robinet cu apă pe coridor și toaletă curată, frumoasă, cu faianță nouă ; era și o grădină pe terasă, jur împrejur flori și nici un vecin ; în apropiere — Rinul, coșurile vapoarelor, șuerul exasperant al sirenelor și stegulețe multicolore la orizont.

Mîinile lui tremurau cînd tăie în felii tortul cel mare, bine rumenit, în romburi de culoarea nisipului, pe care ea trebuia să le împodobească cu o bordură de ciocolată și să le picteze înainte de a fi umplute cu cremă și așezate unul peste altul Pictă căsuțe, coșuri care scot fum, obloane de fereastră și un gard de grădină.

— Ah, încîntător ! exclamă el și ochii îi luceau |

Perdele drăgălașe, antene în formă de arc, sîrme de telefon, vrăbii, nori, un avion.

— Ah, tu ești o adevărată artistă !

Nu va trebui să plătească decît o chirie foarte mică, poate chiar de loc, și alături era o mică dependență pentru vechituri, care s-ar putea elibera pentru băiat. S-ar putea scoate cutiile de biscuiți figurile de carton pentru reclamă, flăcăul albastru de pesmet și motanul argintiu care bea cacao. Saci de făină rupți și cutii de tablă pentru bomboane zăceau în toate colțurile. Și ferestruica atît de mică — văzu pusă și o perdea — și vederea spre parc și spre Rin.

Din nou deasupra mîinii ei biiguiala și hohote de plîns de fericire. Lui îi plăceau copiii, ar fi fost bucuros să aibă cîțiva, dar ea nu mai voia copii !

Țincii palizi, fricoși, ar popula grădina de pe terasa: ținci cu mâini grase, albe, fragede, iar Heinrich peste trei ani ucenic. Îl vedea plin cu praf de făină, venind de la „lucru” ; iar dimineța, pornind cu coșul cu franzeluțe, să le depună în fața vilelor, franzeluțe rumene, proaspete, în pungi de hîrtie sau în săculețele de pînză pregătite dinainte.

Brutarul luă tortulețele, le puse pe foile de hîrtie albă, turnă cu lingura crema, galbenă cu frișcă deasupra lor puse cu grijă jumătățile pictate, iar cele care erau gata le așeză la lumină.

— În tine se ascunde o adevărată artistă.

Dinți noi: treisprezece dinți noi albi ca zăpada care nu se vor clătina.

— 'Soția mea, spuse el în surdină, n-are nimic împotrivă să ocupi camera, am stat-de vorbă cu ea.

— Și copiii ? întrebă ea.

— Nu se prea omoară ea după copii, dar se va obișnui.

Călăreața cu zîmbetul ei sever pe buze : jachetă de diftină brună și cîntecul despre micul toboșar mergînd în frunte — din motive foarte simple. a consimțit. Păpușa aceea mică locuind în casă, primindu-și mai departe pensia, va putea să ia asupra-i și munca de la bucătărie. Cameră și mîncare le va căpăta în mod gratuit, o mică leafă pe deasupra, iar ea va scăpa definitiv de molestările bărbatului. El a și amenințat-o cu divorțul: nesatisfacerea îndatoririlor conjugale, dar ea a zîmbit rece cînd el i-a pomenit de divorț. A ei este casa, a lui brutăria și el e un brutar destoinic.

„N-ar fi mai bine să lăsăm totul cum e și să ne acordăm reciproc libertate?”

Livrările pentru mînăstire vor fi, firește, suprimate cînd păpușica se va-muta în casă și pentru serbările clericale va furniza altcineva pîine, și cozonaci, și franzeluțe. Dar nu face oare mica păpușă prăjituri minunate, gratis, cu mîna ei sprintenă, picturi de ciocolată pe care copiii le iau cu asalt? Tortulețe și carte cu poze în același timp, fără suprapreț.

— Avem mînă liberă, zise brutarul, și fără nici un contact în ochii lui se aprinse o lumină verzuie.

Ochelari de soare, șezlong pe terasă și seara la ștrand. Rămase visătoare cu penelul de ciocolată în mînă. Și-brusc se stinse lumina. Sus prin răsufătoarele pivniței mai străbăteau razele soarelui formînd două cercuri viu luminate ca niște plăci de aur transparent, fixate în tavan, iar dedesubt totul era învăluit într-o beznă cenușie. Îl văzu pe brutar lingă comutator: șorțul gri, cercurile galbene de lumină, fața cenușie și ochii lucitori. Mici puncte verzui se mișcau acum încet spre dînsa.

— Aprinde lumina, spuse ea.

El se apropie : picioarele lungi, viguroase și fața buhăită.

— Aprinde lumina, spuse ea, trebuie să vină băiatul.

El rămase locului.

— Bine, spuse ea, am să mă mut în cameră, dar acum aprinde lumina.

— Doar o singură sărutare, spuse el umil.

„Fericire — mînă — doar o sărutare” ; din nou biiguielile recitate ca niște versuri cu ceața plecată, imn de iubire estropiat.

— Doar o sărutare.

— Nu astăzi, spuse ea, fă lumină,

— Astă-seară, propuse el umil.

— Da, acceptă ea obosită, fă lumină.

El pluti parcă pînă la comutator, și lumina se aprinse din nou, făcînd să dispară cele două cercuri intense de soare ; în locul umbrelor cenușii și negre răsăriră culorile : galbenul-viu al lămiilor așezate pe rafturile de sus, roșul cireșelor din castron.

— Atunci, astă-seară la ora nouă, spuse el; în braseria de jos, de pe Rin.

Lampioane multicolore în întuneric ; vapoare luminate feeric ; cîntece dinspre malul fluviului, unde cete de tineri cu chitare și mandoline se plimbă cîntînd : „Harry-Lime”, „Johnny” prin bezna aceea verde. înghețată rece, rece ca gheața, în cupe înalte de argint, cireșe și frișca deasupra.

— Da, spuse ea, voi veni la ora nouă.

— Ah, tu ! suspină el.

El continuă să lucreze, tăie în romburi tortul cel mare, iar ea le picta: culoarea ciocolatei pe galben-nisipiu. Lampioane prinse de lanțuri, arbori, scaune, cupe de înghețată...

Și o baie se află sus. În faianță trandafirie, cu duș și foc în permanență. Curat, gratis și iarna cald. Și treisprezece dinți noi, albi ca zăpada.

El garnisi tortul de cireși, apoi tortul de ananas., pentru ziua de naștere a lui Andermann ; umplu șprîțul de frișca și i-1 dădu ei — sărutări pe braț, pe mînă. Clătinînd din cap, îl îndepărtă și desenă pe torturi un „50” cu o cunună de lauri și ghirlande, iar numele Hugo, alb ca zăpada, pictat deasupra cireșelor. Pe tortul din pesmeți uscați — flori: un trandafir, o lalea, o margaretă, altă margaretă, o lalea, un trandafir...

— Încîntător, exclamă el.

Duse torturile sus și ea îl auzi rîzînd în prăvălie, o auzi pe călăreța care probabil prelua tortulețele gata pictate. „Mai multe — spuse ea — mai multe dintr-astea, mi le smulg pur și simplu din mînă” ; iar casa automată suna de zor.

El se întoarse zîmbind, tăie alte romburi, i le dădu ei, și de sus, din prăvălie, se auzeau murmurul vocilor, soneria și glasul călăreței, care aproape cînta cînd spunea „la revedere”. Poarta de tablă zăngăni și ea auzi vocea fetei care striga entuziasmată :

— Zahăr, zahăr !

Aruncă pensula și alergă în săliță. Acolo, în semiîntuneric, se aflau saci de făină, o roabă, cutii de carton. Strînse fetița la piept, o sărută și-i vîrî în gură bucata de marțipan pe care o avea în buzunar. Wilma însă fugi din brațele ei, alergă la brutar și-1 strigă, cum nu-1 strigase niciodată : „Tati”, și brutarul o luă pe Wilma în brațe, o sărută și o purtă de jur împrejurul brutăriei.

În fața intrării, lîngă ușă, chipul frumos și palid, îngrozitor de serios care abia acum prinse să zîmbească : chipul zîmbitor al caporalului, al subofițerului, al sergentului-major.

— Dar de ce plîngi ? spuse brutarul care se apropie din spate, cu mîinile încărcate de prăjituri.

— De ce plîng, spuse ea, nu înțelegi de ce ?

El dădu umil din cap, se îndreptă, spre băiat, îi luă de mînă și-1 trase mai aproape.

— Acum totul se schimbă, spuse brutarul.

— Poate, spuse ea.

Ușa de la pavilionul ștrandului era încuiată și pe tabla neagră de ardezie era înregistrată temperatura apei: 15°. Nella ciocăni, dar înăuntru nu desluși nici o mișcare, deși se auzeau voci de bărbați care discutau. Făcu înconjurul șirului de cabine, trecu de gardul de țărushi și se opri în umbra ultimelor cabine. Îngrijitorul ședea în veranda lui de sticlă și-i supraveghea pe oamenii care reparau grătarele de lemn din cabinele dușurilor. Cu zgomot pătrunzător smulgeau din lemnul umed cuiele, iar pe treapta de beton care ducea spre verandă zăceau scânduri proaspăt geluite. Îngrijitorul își îndesa recuzita într-un cufăr : cutii de cremă cosmetică, sticle cu ulei împotriva insolației, animale din cauciuc, mingi pneumatice multicolore, căști de baie atent împăturite și învelite în hîrtie satinată. Lingă el, așezate una peste alta, se aflau centurile de salvare din plută. Avea înfățișarea unui profesor de gimnastică, îmbătrînit, cu o melancolie de maimuță în ochi; chiar și mișcările sale lente, șovăitoare se asemănau cu acelea ale unei maimuțe, care știe că face un lucru ,fără rost. Cîteva cutii cu cremă pentru piele îi căzură din mîină, cutiile se rostogoliră în toate direcțiile și îngrijitorul se aplecă cu greutate. Chelia lui pluti peste marginea mesei, dispăru pentru cîteva clipe pînă ce, abia răsufîind, se ridică iarăși cu cutiile în mîină.

Oamenii puneau scîndurile noi în locul celor uzate și le fixau cu șuruburi de un luciu albăstrui. Din cele vechi se degaja un miros de apă stătută.

Apa era verde, soarele strălucea, și Nella ieși din umbra cabinei la lumină; observă că îngrijitorul tresare. Apoi, zîmbind, deschise fereastra și o așteptă, înainte ca ea să scoată o vorbă, el clătină din cap și spuse :

— Apa e prea rece, zău.

— Dar cîte grade are ?

— Nu știu, spuse el, n-am mai măsurat. Nu mai vine nimeni.

— Eu aș vrea totuși s-o încerc, zise Nella. Măsoară, te rog.

El ezită, dar ea începu să zîmbească, și îngrijitorul își luă numaidecît brațele de pe pervazul ferestrei și scotoci prin sertar pînă ce găsi termometrul. Cei doi bărbați care reparau grătarele ridicară pentru o clipă ochii, apoi se aplecară din nou să curețe cu o vergea de fier nămolul negricios din șanțulețe : putregai lipicios, sudoare, murdărie, apă, sedimente ale plăcerilor estivale de la ștrand.

Nella merse cu îngrijitorul spre bazin. Nivelul apei scăzuse. O dîră verde se vedea sus, de-a lungul zidului de beton. Îngrijitorul se urcă pe podeț și aruncă în apă termometrul legat de un șnur. Se întoarse, spre Nella și zîmbi îngăduitor.

— Mi-ar trebui și un costum de baie, spuse Nella, și un prosop.

El dădu din cap, se răsuci din nou spre termometrul ce se rotea încet. Avea umerii unui profesor de gimnastică, mușchii unui profesor de gimnastică și o ceafă îngustă.

Dincolo, pe terasa cafenelei ședeau cițiva oameni. Câni albe de cafea printre crengile verzi, și chelnerul aducînd prăjituri: un strat alb de frișca pe galbenul-viu al aluatului. O fetiță se cațără pe gardul care se întindea de-a lungul cafenelei. Copila traversa acum pajiștea îndreptîndu-se spre Nella, iar de dincolo o doamnă strigă :

— *Nu te duce prea aproape!*

Nella tresări, privi fetița care-și micșorase viteza și înainta șovăitor.

— Nu auzi ? strigă mama ei. *Nu te apropia prea mult!*

— Cincisprezece grade, spuse îngrijitorul.

— Ei, așa mai merge.

— Cum doriți.

Ea porni încet împreună cu îngrijitorul spre clădire. Omul care ducea în spinare ușa de la cabina 9 le ieși în cale.

— Are nevoie de balamale noi, spuse el.

Celălalt dădu din cap.

Înăuntru, îngrijitorul îi dădu un costum de baie portocaliu, o cască albă din cauciuc și un prosop. Ea îi lăsă în grijă poșeta și intră într-o cabină. Era liniște și i se făcu frică. Visul nu-i mai reușea : Rai nu mai venea, nu, nu mai venea așa cum l-ar fi dorit. Încăperile din vis au fost evacuate, locuințele abandonate, străzile în care își trăiseră visele au încetat să mai existe. Tăiată în bucăți — pelicula se desfăcuse, iar imaginile se rostogoleau repede spre orizont, atrase, absorbite așa cum apa din baie dispare în gura de scurgere: un gîlgiit ca strigătul cel din urmă al unui om care se îneacă ; un ultim suspin, și materia din care își alcătuisese ea visele a dispărut, s-a pulverizat. De rămas, a rămas ceva care amintea de mirosul camerelor de baie : o căldură puțin stătută, aroma săpunului cu parfum persistent, urme ușoare de gaz ars, o pensulă de bărbierit neglijent așezată pe etajera de sticlă ; era timpul să deschidă geamul. Afară aștepta lumina anodină a unui film de reclamă, inexpressiv, plat; ucigașii au devenit carieriști bine plătiți, țin conferințe despre lirie și nu-și mai aduc aminte de război.

— *Nu te duce prea aproape*, tu n-auzi ? strigă afară mama și Nella deduse după voce că femeia vorbea cu gura plină. O prăjitură cu frișca frîna vibrațiile dojanei părintești; frișca lipicioasă și felii intermediare galbene, lipite laolaltă ca un bulgăre. Și apoi glasul deveni strident și desfumat: *Ai grijă, ai grijă, te rog!*

I se făcu scîrbă și scoase un rîgîit ca al apei cînd dispare în gura de scurgere. Gustul sălcii al amintirilor — glasul iui Găseler, mîna lui, prezența lui îngrozitor de plicticoasă. Așa arată deci ucigașii: un flecar la volan, glasul ușor lasciv, exersat prin saloane, mașina condusă energic. Resturile prăjiturii cu frișca au fost definitiv înghițite și vocea mamei strigă :

— *Mai astîmpără-te o dată!*

Iarba încă nu era curățată și pretutindeni zăceau împrăștiate capace de la sticlele de limonada, ruginite, cu marginile întoarse. Nella se înapoie, își puse pantofii în picioare și, ca să se încălzească, alergă pînă la bazin. Fetița se afla între terasă și bordura bazinului, iar dincolo — mama : o femeie corpulentă care stătea de veghe aplecată peste balustradă.

Treptele bazinului erau lunecoase și acoperite cu mușchi. Departe, deasupra vîrfurilor copacilor, în spatele cafenelei, Nella zări acoperișul

castelului Brernich cu steagul Uniunii Culturale Creștine : o spadă de aur, o carte roșie și o cruce albastră pe fond alb. În bătaia vântului de sud, steagul tremura ușor pe cerul azuriu.

Își scoase pantofii, îi aruncă îndărăt pe pajiște, intră în apă fără grabă, udându-și întâi picioarele, apoi amîndouă mîinile, stropindu-se sistematic pe tot corpul. Apa îi făcea bine și era mai puțin rece decît se așteptase. Își turnă mai multă apă coborî pînă la genunchi, pînă la șolduri, costumul de baie se îmbibă, și apa se strecură rece sub costum. Se aplecă înainte, își luă avînt și începu să înoate cu mișcări lente, viguroase. Rîdea încet în sinea ei fiindcă se simțea atît de bine și îi plăcea să despice cu corpul suprafața apei, liniștită, verde. Îngrijitorul stătea pe podeț, își puse mîna streășină la ochi și se uită cum înoată. Ea îi făcu semn cînd făcu întoarcerea și el îi răspunse. Pe pajiște, fetița înainta o jumătate de pas și femeia corpulentă, îmbrăcată cu o rochie înflorată, reîncepu să strige :

— *Nu te apropia prea mult î*

Copila, ascultătoare, își retrase piciorul drept. Nella se răsuci pe spate și înotă mai lent. Îi era destul de cald. Costumul de baie străin mirosea a iarbă de mare. Pe cer un avion invizibil trăgea după el o trenă lată, albă : o diră mișcătoare, fără vlagă, care se dilata și se topea. Avionul nu se vedea de loc. Nella încercă să-și imagineze pilotul: o cască cu clapă și o față subțire, tristă, îndîrjită ; încercă să se pună în situația lui: un lac mic de tot acolo jos, printre păduri întunecoase, o întindere verde, ondulată, de mărimea unui ac de gămălie, a unei unghii sau a unui ceas de mînă. Pe ea o zărea ? încet și parcă anevoie, tîra după el trena aceea grea : o coadă gălbuie, răsfirată pe cerul azuriu. Anevoie își croia drum despîcînd monotonia chinuitoare a cerului azuriu, pînă cînd dispăru după copaci. Dîra lăsată se destramă tot mai mult, și în fund, deasupra castelului Brernich, unde avionul apăru ca o cruce, cerul era acum din nou limpede. Numai steagul stătea acolo, neclintit și sever, doar tremurînd ușor în vînt: o spadă aurie, o carte roșie și o cruce albastră, pe fond alb, așezate ingenios laolaltă într-ua simbol ispititor. Participantii la conferință își beau acum probabil cafeaua de după-masă, dau din cap cu admirație cînd vorbesc de referatul lui Găseler și constată ceea ce trebuia constatat: încă nu e totul pierdut.

Nella înotă pe spate încă o dată, lent, înapoi, simți gustul amar al picăturilor de apă stătută care curgeau, rostogolindu-se, de pe cască pe obraz, și aproape împotriva voinței — rîse încet, fiindcă apa era atît de reconfortantă. De dincolo din pădure răsună sirena omnibuzului poștal; sunetele încolăcite aminteau parcă cornul vechilor poștalioane. Înotă îndărăt spre mal, rîzînd încet, ieși din apă și urmări dîra avionului, care cobora brusc și se pierdea în spatele pădurilor. Cînd în drum spre cabină trecu prin dreptul verandei, îngrijitorul îi zîmbi admirativ. Un miros jilav de vară ieșea din lemnul umed ; mucegai alb printre șanțulețe, transformat într-o pîslă verzuie mai jos, unde umezeala era mai intensă. Lacul galben de pe spatele cabinei începuse să se scorojească; pe o porțiune rămasă intactă, de mărimea unei palme era scris : „Cînd iubești o femeie, cea mai mulțumită e femeia". Un scris inteligent, energic, care făgăduia forță și duioșie, un scris care dedesubtul unor compuneri despre Wilhelm Tell, nota „Insuficient" „Bine", sau „Suficient".

— *Nu te duce prea aproape!* strigă afară glasul acum eliberat de prăjitura cu frișca. Nu ți-am spus o dată ?

Nella dădu îngrijitorului bani și îi zîmbi; îngrijitorul rînji și luă în primire costumul de baie ud, casca și prosopul.

Afară sirena omnibuzului suna fals și voios, ca un corn de poștalion. Nella făcu de departe șoferului semn cu mîna și alergă cu toată viteza. Șoferul aștepta. Deschise mapa în care păstra biletele.

— Pînă la Brunn, zise ea,

— În centrul orașului ?

— Nu, spuse ea, Ringstrasse.

— Unu și treizeci, spuse șoferul.

Ea îi dădu unu și cincizeci și zise :

— E în regulă.

Șoferul închise ușa, apăsă pe butonul volanului și mai sună o dată din trompetă, înainte de a porni.

— Totul se va schimba, zise Albert.

Părea că aşteaptă un răspuns, îl privi pe Martin dar Martin tăcu. Schimbarea de pe faţa lui Albert îl neliniştea, fiindcă nu ştia dacă e efectul lipsei sale de acasă, şi dacă întrebările lui Albert se refereau la lipsa sa de acasă.

— Totul, spuse Albert, se va schimba şi fiindcă aştepta evident un răspuns, Martin îl întrebă timid:

— Ce anume ?

Dar Albert opri maşina în faţa bisericii, coborî şi spuse:

— Putem s-o luăm pe Bolda cu noi.

Martin ştia că Albert se îmbolnăvea dacă el venea la timp, şi acum îi păru rău la gândul că-1 lăsase pe Albert să aştepte şi să-1 caute în zadar patru ore. Îşi dădu seama de puterea ce o avea asupra lui Albert şi conştiinţa acesteia nu-1 făcea fericit, ci dimpotrivă, îl apăsa. Ca băieţii care aveau taţi era altceva. Taţii nu erau îngrijaţi, nu arătau bolnavi când băieţii veneau prea târziu, îi primeau fără să spună o vorbă, le trăgeau o ciomăgeală şi băieţii erau trimişi la culcare fără să mănînce. Asta. nu era prea plăcut însă putea fi trecut cu vederea şi Martin nu-şi dorea o ciomăgeală de la Albert, ci altceva, cu neputinţă de exprimat în cuvinte, ba chiar de formulat în minte. Există cuvinte care par obscure, dar care determină un complex de imagini şi de gânduri foarte limpezi. Când se gîndea la *imoral*, se deschidea o uşă şi în încăperea devenită vizibilă, le vedea pe femeile *imorala* şi pe cele *morale*, pe toate pe care le cunoştea înşirate una lângă alta. În frunte stătea mama lui Brielach, acolo unde începea *imoralul* ; la urmă stătea doamna Borussiak, acolo unde era prezent *moralul* de cea mai înaltă calitate, foarte aproape de mama lui Poske ; iar lângă ea se afla doamna Niggemeyer; şi undeva, la mijloc, stătea mama sa, al cărei loc nu era bine stabilit în acest templu. Mama îşi schimba; mereu locul, sărea de la doamna Borussiak la doamna Brielach, ca anumite figuri din filmele de truaj. Se uita la uşa sacristiei şi în acelaşi timp se întreba dacă cuvîntul „patern” i se potriveşte lui Albert. Dar nu i se potrivea. Patern e învăţătorul, tîmplarul, Glum era aproape patern. Frate nu i se potrivea, mai degrabă unchi, dar nici asta nu i se potrivea întru totul.

Se făcuse aproape ora cinci şi îi era tare foame. Plecarea la Bietenhahn era fixată la ora şase, şi el ştia că Will scoate de pe acum undiţele afară, le controlează cu grijă, pregăteşte momeala şi cîrpeşte plasele porţilor de fotbal improvizate în grădină. O să prindă cu ţinte plasele, o să le înfigă în pămînt şi, cu ochii strălucind de bucurie, va alerga în sat să cheme băieţii la fotbal; vor putea astfel juca cinci contra cinci.

Albert se întoarse din sacristie împreună cu Bolda. Martin se mută pe locul din spate și o lăasă pe Bolda să stea lângă Albert. După ce se așează, ea îl trase spre dînsa, îl strînse de ceafă, îi mîngîie obraji; și el îi simți mina rece, udă, care mirosea a leșie de săpun ; o mînă slabă, netedă și înroșită din pricina apei, a spălatului pe jos și cu pete albicioase în vîrfurile degetelor.

— Ei vezi, zise Bolda, iată-1 că a reapărut! Nu trebuie să te enervezi, poți săi tragi dacă vrei cite la fund. Asta nu strică, Și rîse ; dar Albert clătină din cap și spuse :

— Totul se va schimba. Totul!

— Ce anume ? întrebă din nou Martin timid.

— Ai să te muți la Bietenhahn, acolo ai să mergi la școală și mai tîrziu vei pleca la Brernich, la gimnaziu. Și eu voi locui acolo.

Bolda se mișca agitată pe locul ei.

— De ce, întrebă ea, de ce ? Mă apucă groaza cînd mă gîndesc cum o să arate casa fără băiat, fără tine. Dă-mi voie, te rog, dă-mi voie și mie să mă mut acolo. Aș putea să mă ocup de vite, mă pricep puțin.

Albert tăcu. Traversă precaut aleea, o coti pe strada Holderlin, trecu de biserică și viră pe strada Novalis. Apoi ocoli parcul, tăie Ringstrasse și o porni printre ogoarele de curînd culese ; traversă o colonie de barăci, îndreptîndu-se spre pădurice. Bolda îl privea dintr-o parte. Cînd ajunse la marginea păduri Albert stopă :

— Așteptați-mă aici! zise. Rămîneți pe loc !

Coborî din mașină, merse o bucată pe drumul care cobora sub pămînt, spre poarta cazematei, urcă apoi pe partea cealaltă, acoperită cu iarbă, și dispăru într-un tufiș. Martin îi zări capul plutind deasupra arborilor mărunți și apropiindu-se de punctul acela unde împrejurul stejarului cel mare fusese defrișată o pajiște în formă de cerc. Albert se opri lângă stejar apoi se îndreptă, merse spre cazemată și ajunse din nou jos, acolo unde panta era mai abruptă.

— Nu te duce, zise Bolda încet, fără să se întoarcă sau ia-mă cu tine.

Și Martin se sperie, fiindcă Bolda era gata să plîngă.

— Se va sfîrși rău pentru toți, chiar și pentru mama-mare ; să nu-i faci una ca asta.

Martin nu răspunse, îl urmărea cu privirea pe Albert care ieșea pieziș de sub pămînt, apropiindu-se acum de mașină.

— Hai, spuse Albert, dă-te jos, trebuie să-ți arăt ceva. Tu poți să rămii în mașină dacă vrei, i se adresă Boldei.

Dar Bolda se dădu și ea jos și coborîră împreună drumul asfaltat care ducea către cazemată. Martin nu se simțea prea bine. A mai fost el aici de cîteva ori cu Brielach și cu ceilalți, și chiar în tufișul în care Albert dispăruse mai înainte Grebhake și Wolters făcuseră ceva nerușinat. Locul se afla la distanță de o jumătate de oră de casă și se putea juca de minune în șanțul secăt care înconjura fortul; de acolo puteai zări coșurile și stegulețele vapoarelor de pe Rin, însă Rinul nu se vedea ; doar cînd te urcai pe acoperișul cortului, în fața ochilor se ivea Rinul și podul distrus de bombe, cu balustrada desprinsă profilîndu-se năprasnic deasupra fluviului. În fața puteai distinge roșul terenurilor de tenis și hainele albe ale jucătorilor; din cînd în cînd răsunau rîsete sau vocea unui arbitru instalat în turnulețul său alb. Nu venea des încoace, fiindcă lui Albert îi era teamă cînd

el se depărta prea mult de casă ; și acum îl privi cu îngrijorare, fiindcă i se părea că urmărește un anumit scop. Cît timp erau încă jos, în vale, totul arăta cufundat în liniște, dar o dată ajunși în fața porții cazematei, auziră larma copiilor care se jucau pe acoperișul fortului; o mamă strigă :

— *Nu te duce prea aproape!* ,

Lîngă poarta mare de tablă, vopsită într-o culoare închisă, se înălțau treptele, bine cimentate. Acolo se aflau fîntîna arteziană și grădina cu trandafiri. Tot acolo se găseau și cele două platouri străjuite de tei, iar pe zidul înconjurător puteai să vezi Rinul. Martin alergă în sus pe trepte, dar Albert se opri la poartă și-l chemă înapoi. Martin se uita spre Bolda, care spuse deodată :

— Mai bine mă întorc la mașină. Vrei să cumperi ciuperci?

— Nu, zise Albert, vreau numai să-i arăt lui Martin locul unde tatăl lui a stat închis timp de trei zile.

— Aici, spuse Bolda, aici a fost ?

Albert dădu afirmativ din cap ; pe Bolda parcă o trecură fiori și, fără să mai vorbească, se întoarse pe drumul asfaltat spre mașină.

Albert bătea darabana pe poarta de tablă. Martin citi placa „galbenă cu litere negre : „Georges Ballaument, cultivator de ciuperci”.

— Aici, zise Albert, a fost asasinat Absalom Billig omul care a pictat portretul tatălui tău.

Pe Martin îl cuprinsese teama. Un miros, greu degaja dinlăuntrul cazematei; mirosea a baligă de cal, a pivniță, a beznă și, în sfîrșit, poarta se deschise : apărură o fată cu miinile murdare, cu un pai în gură și, la vederea lui Albert, spuse decepționată :

— Vai, credeam că a venit omul cu băligarul

Asasinate se comit doar în filme, în fascicule despre Phantom, și în *Biblie* : Cain 1-a ucis pe Abel David 1-a omorît pe Goliat. Lui Martin îi era frică să-l urmeze pe Albert în interiorul cazematei, Albert îl trase de mină după el. Înăuntru era aproape beznă ; din puțurile acoperite cu țigle de sticlă se strecura permanent o lumină de amurg. Becuri –slabe camuflate doar cu cozeroace de carton luminau straturile așezate unul peste altul, oblic aplatizate distincte ca feliile unui tort. Jos era pămînt amestecat cu gunoi, apoi urma un strat de băligar galben-verzui, pe urmă iarăși pămînt de culoare mai închisă, aproape negru, iar din cîteva brazde ieșeau capetele ciupercilor bolnăvicioase de albe, presărate cu firimituri de țărînă. Movablele arătau ca niște pupitre, scrinuri tainice din care creșteau clape urîte, asemenea claviaturii de orgă, butoane care păreau să slujească unor țeluri sinistre. În acest loc a fost comis un asasinat, aici, jos, tatăl lui a fost bătut, călcat în picioare, la fel și Albert. Isprava asta au făcut-o *naziștii*: iată un cuvînt care nu-i evoca o imagine clară, un cuvînt care la Albert avea alt sens decît la școală. La școală *imoral* era socotit ceva înfiorător, dar el nu găsea că mama lui Brielach e atît de înfiorătoare ; era înfiorător doar cuvîntul pe care ea îl rostise odată. Sau *naziștii*. Albert îi socotea înfiorători, dar în școală erau considerați *nu chiar atît de răi*. Altfel de spaime îi puneau în umbră pe *naziștii nu chiar atît de răi*: rușii.

Fata cu paiul în gură se retrase și dintr-o cabină de scînduri ieși un bărbat care se apropie de Albert.

Purta un halat murdar, cenușiu, de magazioner, o șapcă din balonzaide ; țigara pe care o fuma scotea colaci de fum. Fața îi era rotundă, prietenoasă. — Dacă ați putea să-mi procurați băligar, spuse omul, dacă dumneavoastră ați putea... E foarte greu să obții azi băligar.

— Nu, zise Albert, nu vreau decît să arunc o privire înăuntru. Am fost o dată închis aici împreună cu tatăl acestui băiat iar unul dintre prietenii noștri a fost ucis aici, de către naziști.

Omul se dădu înapoi, țigara îi tremura între buze ; cu o mișcare bruscă își trase șapca mai pe frunte și strigă încet:

— „Mon dieu !" ¹

1 O, Doamne!

Albert privi în stînga și în dreapta coridoarele. Ziduri jilave, întunecoase, cu scobituri negre, și pretutindeni straturile în formă de pupitre — claviaturi de orgă din care creșteau clape bolnăvicioase. Din ele ieșea un abur formînd parcă cerculețe de fum. Martin avu impresia că de la clape coborau în pămînt cabluri care, din adîncimi neștiute, puteau produce moartea. De un cui atîrnau halate cenușii, iar în fund fata cu mîinile murdare sorta ciupercile într-un coș. În spatele ușii de sticlă a cabinei, o femeie ședea și făcea socoteli. Avea părul prins în bigudiuri și cu un creion chimic desena cu grijă, pe niște mici cupoane, cifre și cuvinte.

Pe acoperiș, un băiat bătea cu bețișoare în țiglele de sticlă. Răpăitul pătrundea în puț ca printr-o pilnie, iar sus, o mamă striga cu glas strident:

— *Fii atent, fii atent!*

— A fost călcat în picioare, zise Albert. A fost strivit pînă ce a murit, aici, într-unul din aceste coridoare. Cadavrul n-a fost găsit niciodată.

Brusc trecu într-un gang lateral, îl trase pe Martin de braț după el și arătă către o încăpere, în care pupitrele, cu clapele acelea bolnăvicioase, țîșnite afară, stăteau înghesuite unul într-altul.

— Și aici, spuse încet Albert, aici a fost tatăl tău călcat în picioare, bătut — ca și mine — să nu uiți asta!

— *Mon dieu! spuse* omul în halat gri.

— *Astîmpără-te!* striga pe acoperiș o mamă.

Albert strînse mîna omului în halat gri și spuse :

— Mulțumesc, și vă rog să mă scuzați!

Apoi îl trase pe Martin îndărăt spre poarta deschisă.

Afară era bărbatul cu băligarul, desigur cel așteptat cu nerăbdare. Omul în halat gri se repezi zîmbind spre el; meșteri grăbit la închizătoarea remorcii legate de micul turism și amîndoi bărbații o împinseră înăuntru cazematei. Era umplută pînă la refuz cu băligar proaspăt din care ieșeau încă aburi.

— A fost greu pînă l-am căpătat, spuse bărbatul care adusese încărcătura. Trebuie să fim cu ochii în patru, la manej s-a ivit unul care vrea să ne debarce.

Împingînd remorca, cei doi bărbați dispărură treptat în semiîntunericul greu-mirositor iar dinăuntru răsunară cuvintele : „Manejul — cu ochii în patru — concurența".

Fata cu paiul în gură ieși din coridorul de la mijloc și încuie poarta.

Martin s-ar fi urcat bucuros pe acoperișul cazematei unde se aflau boschetele de trandafiri, fântina arteziană și cele două platouri de unde se putea vedea Rinul. Ar fi trecut bucuros prin șanțul vechi de apă, în care zăceau împrăștiate, acoperite cu mușchi, frânturi de beton, iar sus, la marginile lui creșteau plop și stejari bătrâni. Dar Albert îl trase după el, pe drumul în pantă, asfaltat, care trecea pe lângă tufișuri; Bolda ședea în apropierea mașinii, pe povârnișul înverzit și le făcea semn cu mîna.

— *Astîmpără-te o dată!* strigă o mamă sus în parc.

— *Fii atent — fii atent !* strigă alta.

— *Nu te duce prea aproape!*

Se urcară tăcuți în mașină. De data aceasta Bolda se așeză pe locul din spate și în jurul ei tot se mai simțea mirosul pătrunzător : apa proaspătă, leșia de săpun și amoniacul lichid pe care-l vărsa în apa de spălat. Martin ședea lângă Albert și, privindu-l din profil, se sperie. Părea dintr-o dată îmbătrînit, doar în cursul unei singure după-amiezi. Era bătrîn, aproape tot atît de bătrîn ca învățătorul, sau ca tâmplarul, și Martin bănuia că brusca schimbare e legată de naziști și îi fu rușine că acest cuvînt nu-i evocă decît imagini vagi. El știa că Albert nu minte și dacă Albert susține acest lucru — *naziștii* fuseseră într-adevăr înfiorători. Însă în această privință Albert se găsea singur împotriva celor mulți care spun că naziștii *n-au fost chiar atît de răi*.

Albert îl strînse de braț atît de tare, încît îl duru, și-i spuse :

— Să nu uiți asta ! Să nu uiți!

Și Martin spuse repede :

— Nu, nu, n-am să uit!

Mai simțea încă durerea în braț acolo unde Albert îl strînsese. Acum i se fixă pentru totdeauna în memorie: semiîntunericul acela cu miros apăsător de bălgăr, scrinuri ciudate de orgă cu clape de claviatură care duc adînc în pămînt. Un asasinat fusese săvîrșit în acel loc și memoria lui înregistra totul, așa cum înregistrase și bodega lui Vohwinkel.

— Pentru Dumnezeu, zise Bolda din fundul mașinii, nu ne lua băiatul, te rog să n-o faci. Sînt gata să fac tot ce dorești și vreau s-o fac cît mai bine. Numai lasă-l aici.

— Dar, spuse și Martin timid, o să vină și Brielach la Bietenhahn ?

Și-l închipui pe Brielach departe-de unchiul Leo, fără povara de acum, îl văzu în fața untierei pe care Will o împinge mereu mai aproape și i-o umple, zîmbind, ori de cîte ori se golește.

— Vine și el, stăruia Martin, vine și el sau va trebui să stau singur acolo ?

— Eu am să fiu lângă tine, zise Albert, voi locui și eu acolo, iar Heinrich te poate vizita ori de cîte ori pofteste. Am să-l iau cu mine în mașină, fiindcă am întotdeauna treburi în oraș. Nu e loc destul acolo ca să fie găzduiți în permanență doi băieți. Și nici mama lui n-o să vrea. Doar are nevoie de el.

— Și Wilma ar trebui să vină, dacă vine Heinrich cu noi, zise Martin.

El se văzu în școala aceea străină, cu băieți străini, dintre care nu cunoștea decît pe cîțiva, de la fotbal.

— De ce ar trebui să vină și Wilma ?

— Leo o bate cînd nu-i nimeni acasă, și ea plînge cînd rămîne singură cu el.

— Nu se poate, spuse Albert, nu pot să aduc trei copii la mama. Tot n-ai să poți fi mereu cu Heinrich.

Albert porni motorul și tăcu, înconjură biserica evanghelică. Când reîncepu să vorbească avea glasul unui funcționar de la informații. Tot ce știa o spunea fără patos, ca o informație gratuită al cărei text era bine stabilit și nu cerea nici o nuanță personală în glas.

— Oricum, va trebui când va să te desparți de mine, de mama ta, de noi toți, și de Heinrich.; iar Bietenhahn nu-i pe altă lume. E mai bine pentru tine să stai acolo.

— Trecem acum pe la Heinrich ?

— Mai târziu, spuse Albert. Trebuie s-o chem întâi pe mama la telefon, apoi luăm lucrurile tale, împachetăm pe loc tot ce-ți trebuie pentru săptămânile următoare. Vino, spuse aspru către Bolda, și nu mai plînge.

Dar Bolda plîngea și lui Martin îi era frică, — frică de lacrimile Boldei. Porniră mai departe în tăcere — nu se auzea decît plînsul Boldei.

Închise ochii, îi deschise, îi închise, îi deschise din nou, dar imaginea rămânea aceeași: un pîlc de jucători de tenis coborau pe alee. Grupuri de cîte doi, de cîte trei, de cîte patru. Tineri eroi îmbrăcați în alb veneau parcă dirijați de un regizor, cunoscînd indicația ca în umbra bisericii să nu scoată banii din portmoneu. Vesele tulpini călătoare coborau pe alee în lumina verzuie, de amurg : o procesiune de sparangheli, pe un drum dinainte stabilit, în dreptul bisericii traversau strada și dispăreau spre parc. Se smînțise ea, sau organizase tenis-clubul un *party*¹ pentru bărbați ?

Dacă ar fi avut loc vreun campionat ar fi auzit răpăitul puternic al mingilor cenușii în zilele de; campionat. Strigăte, roșul intensiv al terenului, zăngănitul sticlelor verzi în spate și stegulețele multicolore ale vapoarelor invizibile, trase de o mîină nevăzută din culise, pierind în zare o dată cu norii; de fum negru. Încercă să numere sparanghelii; se plictisi repede și se opri la al douăzecilea, dar veneau tot mai mulți, din ce în ce mai mulți. Atemporali, zvelți și albi coborau pe alee. Rîsetele lor îi sunau în ureche și veneau tot mai mulți, din ce în ce mai mulți; sparangheli voioși de seră semănînd între ei — aceeași statură, aceeași culoare, aceeași

1 Partidă (engl.).

zveltețe. Coborau zămbind de sus, dinspre casa lui Nadolte — și nu era cu putință să fie vis ori halucinație. Nimic nu-i ajuta să distrugă imaginea asta. Mașina cenușie a lui Albert nu sosea și visul cu Rai nu-i mai izbutea, visul care-i izbutise atît de des : să-1 vadă venind dinspre stația de tramvai, cenușiul-blînd al salcîmilor întrerupt de dungi atît de verzi și de pete de culoarea mușchiului în care ploaia se aduna în băltoace, de dungi atît de negre ca gudronul proaspăt — și verdele-cenușiu al frunzelor; iar Rai apărea dinspre tramvai. Venea obosit, disperat, dar venea. Visul nu-i mai reușea : de venit nu veneau decît niște sparangheli și acești sparangheli erau reali : o procesiune atemporală, care își dovedea realitatea terminîndu-se. Aleea rămase goală, o alee pe care Rai nu mai venea ; dar ei nu-i mai rămăsese drept sprijin decît funda de brocart auriu și țigara ; apoi i se păru că aude ecoul care demasca minciuna, *-uhrer*, *-olk*, *-aterland*, zvîrlit asupra-i ca un blestem, un produs secundar al fabricii de văduve, nici măcar vinovată de concubinaj.

Se strînsese fum între perdea și geam ; îi era foame dar și scîrbă să intre în bucătărie. Acolo încă nu se făcuse curat. Farfurii murdare și cești erau împrăștiate în toate părțile ; crătiți cu resturi de mîncare împietrite, oale golite pe jumătate, cești cu mucuri de țigară și resturi de cafea — totul dovedea o masă luată în pripă ; și Albert care nu mai sosea. Casa era atît

de pustie și de tăcută, nici măcar de la mama nu se auzea nimic. La Bietenhahn mașina lui Albert nu se aflase în fața ușii. Ținând câteva cuie în gură și în mână un ciocan, Will instala în grădină porțile improvizate de fotbal; iar rufele erau aproape uscate. Un vânt răcoros sufla dinspre idilica vale a Brerei. În fața ușii se aflau lăzi lăcuite în verde, cu sticle de bere; mama lui Albert primea din mîna calfei de la măcelărie un buture de șuncă stacojie : o femeie cu zîmbetul pe buze iar pe chipul calfei se putea citi mărimea bacșişului.

Nici omnibuzul nu întîlnise pe drum mașina cenușie a lui Albert; imitînd sunetele unui corn de poștalion se apropie voios de oraș.

Din nou îi răsună în urechi *-uhrer,-olk,-aterland* ; minciuna decapitată, aruncată ca un blestem asupra-i. Parcă s-au scurs o mie de ani de atunci. Generații de mult putrezite au adus jertfe acestor idoli. Au ars, au; schingiuit, au gazat, au împușcat pentru șase silabe ciuntite.

Un nou grup de sparangheli proaspeți țîșni din vila lui Nadolte și se îndrepta spre aleea pustie. Arier-garda veseliei — cinci sparangheli aidoma unul altuia, albi și zvelți ; rezerva campionatului făcu un ocol în jurul bisericii, traversă strada și dispăru în direcția, parcului.

Îi făcuse plăcere să-1 viziteze din cînd în cînd pe părintele Willibrord, să-i audă vocea agreabil-dăscălitoare, să se lase calmată de sunetul ei, să-și hrănească astfel visul, după cum și Schurbigel avea uneori o prezență binefăcătoare. Compresa de consolare, fericire din mîna serviabilului frizer. Era mai bine decît să asculte cîntecul monoton al călugărițelor ce priveau neconținut icoana răstignitului. Veșnica rugăciune pe care Albert o înlesnea, scutind călugărițele de tot ce nu era rugăciune : contabilitate și calcul. Pentru această muncă primea înduioșătoare daruri: cafea da la călugărițe, cozonac de la călugărițe, flori din grădină, ouă pestrițe de Paște și prăjituri cu anason de Crăciun, Opacă și apăsătoare era lumina în capela laterală unde se rugau călugărițele. O perdeă albastră pe care se reflecta negru desenul grilajului.

Nu mai izbuti să-i atribuie lui Willibrord vreo însușire plăcută și gîndul că va fi silită să-1 audă încă o dată pe Schurbigel o îngrozea. A pierit fără urme amurgul parfumat, rămînînd o lumină săracă, fără nici un farmec, proiectată asupra feței lui Gäseler. O ingenioasă confecție care poate fi și schimbată. Ucigașii nu sînt înfiorători, nu sînt înspăimîntători, nu furnizează subiecte pentru visuri sau pentru filme expresive: ei populează filmele de reclamă, lumina banală le e specifică și la urma urmei nu sînt decît niște flecari la volan. Îi răsună din nou în ureche ecoul demascator datorită acusticii baptistemului care reținea consoanele inițiale, un „ F ” și doi de „V” drept tribut pentru minciună — vocabulele reveneau decapitate.

Pe alee se juca un capii. O trotinetă roșie condusă de un băiat blond se deplasa în serpentină de la un pom la altul. Nu mai venea nici un sparanghel.

Tresări cînd auzi bătiadu-se la ușă și spuse automat:

— Da ?

Cînd zări chipul lui Bresgote, știu ce avea să se întîmple. Moartea de pe chipul lui Seherbruder –se citea și pe chipul acesta. Efectul zîmbetului ei se întoarse de pe chipul lui la ea înapoi.

— Da, zise ea, da, da. ' '

— Bresgote, se recomandă omul. Îl așteptam dincolo pe Albert.

Ea își aminti că-l mai văzuse undeva.

— Nu ne-am cunoscut undeva ?

— Ba da, spuse el, la serbarea de vară.

Veni mai aproape.

— Ah, da, spuse ea.

Veni mai aproape. Și moartea pe chipul lui se accentua. Zîmbetul ei nimerise în plin.

— Să-mi spui numai un singur cuvînt, voi ucide pe Găseler.

— Ai face dumneata- acest lucru ? ;

— L-aș face, zise el numaidecît.

— Pe Găseler ? întrebă ea. În ce scop ?

Era oare neapărat necesar ca un *desperado* să fie nebărbierit ?

O barbă nerasă de mult o zgîrie pe gît și ea încercă să-î ferească de ceea ce i-ar produce o decepție, dar nu reuși să prevină lacrimile. El o sărută cu patimă, o împinse spre pat și cînd, în disperare, ea căută să se agațe de ceva, nimeri peste butonul ventilatorului, și bîzîitul morii de aer — zumzetul ușor acoperi plînsul ciudat al lui Bresgote. Tot așa încearcă să scape de frică și de moarte și copiii rătăciți prin garaje dărăpănate, dar ei nu numesc asta niciodată iubire.

— Du-te, spuse ea, te rog.

— Pot să te mai văd vreodată ? întrebă el, plîngînd cu hohote.

— Fie, spuse ea, dar mai tîrziu.

Ea ținea ochii închiși, îl auzi plecînd și bîjbî după buton ca să oprească ventilatorul. Însă liniștea o tulbură și din nou dădu drumul ventilatorului. Mai simțea mirosul lui Bresgote pe obraz : o suflare sărată amestecată cu aromă de coniac și tutun. Un produs secundar al fabricii de văduve, asta era ea care făgăduise să-l scape definitiv de la moarte pe un *desperado*.

Mașina lui Albert stopa în fața casei și niciodată nu i se păruse glasul lui Martin atît de viu și străin. El se repezi în camera lui Albert, Bolda rîse, Bresgote începu să vorbească, pe urmă sosi Albert și subit pogorî liniștea adîncă. Apoi îl auzi. Bresgote spunînd ceea ce Albert citise de mult pe chipul lui :

— Doamna Bach... Nella s-a întors.

Dincolo se verificau niște mingi de ping-pong ; un pocnet viu, repetat, mingile se rostogoleau pe dușumea.

— Cămăși, strigă Martin, trebuie să iau cu mine niște cămăși și lucrurile mele de școală.

— Lasă, spuse Albert afară, îți aduc eu totul mai tîrziu.

Din nou pocnetul pe dușumea al mingilor de ping-pong, mai puternic cînd se ciocniră la ușa, iar Albert spuse pe un ton înfuriat:

— Rămîi aici, nu intra, las-o pe mama să doarmă, vine și ea mai tîrziu.

— Sigur ?

— Da, spuse Albert, vine și ea mai pe urmă.

Mingile se auzeau sărînd zgomotos în cutiile lor, și larma se îndepărtă pe coridor, apoi o auzi în grădină, și Bresgote îi spunea lui Albert:

— Nu vrei deci să întreprinzi nimic ?

— Nu, răspunse Albert.

Mașina lui Albert porni repede și în urma ei se lăsă liniștea. Îi era recunoscătoare lui Albert că plecase și că nu-l lăsase pe Martin să intre la dînsa. Doar în bucătărie se mai auzea mișcare. Bolda strîngea vasele murdare în ligheanul pentru clătit, în timp ce lucra cînta cu voce înceată, dar oribilă : „Izbăvită e lumea acuma de moarte”.

Vîjîitul apei fu mai tare decît cîntecul, iar zăngănitul. vaselor acoperi cu totul glasul Boldei; apoi acesta răzbi din nou : „Aruncă totul asupra *ei*”.

Ușile dulapurilor scîrțîiră din balamale, se auzi răsucitul cheilor, apoi Bolda urcă treptele cu pași tîrșiți spre camera ei.

Abia acum, în liniștea care se lăsase, auzi pașii mamei care umbla ca o prizonieră în sus și în jos prin odaie, iar bîzîituî ușor al ventilatorului redeveni perceptibil.

Îl opri, și liniștea parcă o făcea: să plîngă. Nella începu să plîngă mai tare.

Întîlnirea din grădina-restaurant fusese contramandată ; pe neașteptate se hotărîse mutarea. Întreprinderea „Transporturi rapide” trimisese un autocamion, dar vehiculul se dovedi mult prea mare. Abia o cincime din suprafața de încărcare era necesară pentru transportul lucrurilor doamnei Brielach în casa brutarului. Mobila ei drapată cu broboade și îmbrăcată în hîrtie multicoloră, care în cameră arăta „destul de drăguț”, nu rezista afară, sub ochii critici ai vecinilor, care priveau cu neîncredere subita mutare. O cutie de margarina plină cu jucării, patul lui Heinrich, o ușă fixată în cuie pe butuci, acoperită cu saltele vechi, umplute cu zegras și îmbrăcate din rămășițele unei perdele. Două scaune și masa pe care Gert, Karl și Leo își rezemaseră coatele. Drept dulap pentru haine slujise o scîndură, prinsă între bufetul de bucătărie și perete, prevăzută cu cîteva cuiere și ferită de praf și de stropi de apă cu ajutorul unei mușamale. Singurele mobile prezentabile erau patul micuței Wilms, un cadou, de la doamna Borussiak — care nu mai putea avea copii —, și bufetul de bucătărie de culoarea mahonului, cumpărat abia de doi ani. Aparatul de radio se afla dincolo la Leo, și Leo încuiase ușa. Opt ani le servise această cameră drept, locuință. Fuse tencuită, văruiată, zugrăvită și de multe ori renovată. Dar acum își dezvăluia întreaga sărăcie, și Heinrich se sperie ; smulse de la locul lor, lucrurile făceau impresia unor vechituri adunate la întîmplare și aruncate claie peste grămadă — aproape că nu meritau să mai fie transportate. Brutarul era de față, dirija pe lucrătorii care numai cu greu puteau să-și rețină zîmbetul batjocoritor la vederea acestor vechituri.

— Atenție, înăuntru sînt lucruri ce se pot sparge, strigă brutarul cînd unul din oameni ridicase cutia cu cești și farfurii.

Pe chipul brutarului se putea citi șovăiala și părea că meditează - dacă prețul nu e prea mare. Mutarea subită, cei doi copii și rușinea faptului că asemenea vechituri vor fi duse în frumoasa sa casă.

Heinrich era însărcinat s-o liniștească pe Wilma care, văzînd oameni străini cum îi cară jucăriile, țipa neconținut. Heinrich o ținea strîns cu mîna stîngă, iar cu dreapta întreaga sa avere : i-a fost ușor s-o adăpostească în ghiozdan printre manuale, cartea de rugăciuni, mapa mică de piele și diversele fascicule. Broșura tatii: „Ce trebuie să știe lăeătușul-auto la examenul de calfă”, fotografia tatii și opt fascicule ilustrate : *Phantom*, *Tarzan*, *Till Eulenspiegel* și *Blondi*. Și fotografia femeii care pe vremuri cîntărise două chintale. Vila „Elisabeth”, grotă, din rocă vulcanică, la fereastră un bărbat fumînd pipă, iar în fund podgorii. El se buimăcise nu numai din cauza sărăciei ieșite la iveală la urnirea și împachetarea mobilei, ci și a vitezei cu care camera a fost golită, în locul unde atîrnaseră fotografia tatii și poza de la împărtășanie, unde fuseseră bufetul și dulapul

improvizat pentru haine, au rămas cununi de praf pe tapetul galben-închis. Mama aduna într-un făraș gunoiul: cioburi, hîrburi prăfuite, petice de hîrtie și ceva negricios, enigmatic, care părea că izvorăște din crăpăturile dușumelei. Brutarul inspecta cu o mutră neîncrezătoare vechimea cununilor de praf din jurul petelor galben-închis de pe tapet. Mama izbucni într-un hohot de plîns, aruncă fărașul, iar mișcările liniștitoare ale brațelor brutarului, care îi mîngîia umerii, și ceafa, păreau foarte puțin convingătoare. Mama luă din nou fărașul și măturica, în timp ce Wilma țipa într-una după cutia cu jucării, dispărută.

— Du-te înainte cu fetița, zise brutarul. Ia căruciorul. Pe fața brutarului se putea vedea frămîntarea și nesiguranța, ca și cum el însuși ar fi fost buimăcit de repeziciunea cu care pusese la cale mutarea. La ora patru și jumătate ea i-a permis să-i sărute mîinile și, o parte a brațului și acum, puțin înainte de ora șapte, mutarea era aproape terminată, iar lucrătorii ședeau jos pe scara camionului, numai o cincime încărcat, și fluierau de plecare.

Heinrich își amintea vag de singura mutare care i-a rămas în memorie : frig, ploaie, și un cărucior de copil, mîinile mamei care tăiau pâinea, vehiculele militare, murdare, pîinea cazonă căzută ca din întîmplare dintr-un camion de aprovizionare. Cel mai limpede avea în minte gamela militară de un verde deschis pe care Gert a uitat-o mai tîrziu pe un șantier, și cum tresărea în fața pîinii americane, albă ca hîrtia Șapte ani a locuit aici. Un timp nemăsurat de lung cunoștea bine porțiunile „viclene” din dușumea, unde trebuia să fii atent la șters, ca să nu sfișii cîrpa de lemnul crestă; cunoștea porțiunile aspre ale podelei unde ceara de parchet aplicată din ordinul lui Led era repede absorbită și altele unde ceara rămînea pe vopseaua de lac și trebuia dată subțire.

Pata de pe perete era locul unde atîrnase fotografia tatii.

— Hai, pleacă o dată ! îi strigă brutarul.

Heinrich făcu cîțiva pași pe coridor, se întoarse însă și spuse :

— Nu uita că Leo are aparatul nostru de radio, cana, ceașca și cheia de conserve.

— Nu, nu, spuse mama.

Și el își dădu seama după vocea ei că trebuie să considere pierdute radioul, cana, ceașca și cheia de conserve, ca și capotul mamei, care era agățat tot în camera lui Leo : flori trandafirii pe fond negru.

Doamna Borussiak stătea pe scară și plîngea. Îl sărută, îl îmbrățișa, o sărută pe Wilma, o îmbrățișa și suspină :

— Dragul meu băiat, sper că o vei duce bine.

Alături tîmplarul clătină din cap și spuse :

— Dintr-un păcat într-altul.

În spatele ușii încuiate mama strigă :

— Tu ai vrut asta, tu ai vrut, nu eu.

Glasul înăbușit al brutarului răspunse ceva ce nu se putea înțelege cuvînt cu cuvînt, dar nu suna prea convingător. Afară hamalii fluierau și mai nerăbdători. Heinrich merse la geamul, din față, de pe coridor, și se uită în jos. Putea să privească în interiorul camionului ca într-un pîntece deschis — pîntecele unui monstru hidos, care înghițise depozitul unui negustor de vechituri : boarfe murdare, jerpelitate, mobilă uzată, zdrențe azvîrlite de-a

valma și în vîrf de tot patul său, întors pe dos ; o ușă cenușie care abia acum, cînd zăcea neacoperită, își dezvăluia originea : „Administrația financiară, camera 547". Gert o adusese într-o seară împreună cu patru butuci, niște grinzi de tavan, tăiate în bucăți. Și cuie adusese Gert, și un ciocan. În cinci minute patul fusese gata instalat. „Oare nu e splendid, ce zici, ia întinde-te pe el ?" Și ei se întinsese, și pînă acum o jumătate de oră îl socotise splendid.

Hamalii ședeau pe scara camionului și fluierau cu degetele în gură spre fereastra de sus.

— Dintr-un păcat într-altul, tocmai spusese tîmplarul.

Heinrich se gîndi la cuvîntul pe care cu două săptămîni în urmă îl spusese mama sa brutarului, același cuvînt care era scris pe peretele coridorului, și el zîmbi ironic la ideea că *asta* se putea numi și împreunare. Mama veni din cameră cu fîrașul în mină ; plînsese, și pentru prima oară zări pe obrazul ei ce nu văzuse pînă acum decît la alte femei : pete foarte rotunde și roșii, iar părul negru, lins îi era despletit. De pe chipul brutarului, care stătea lîngă tîmplar, pierise mînia și din nou se deslușea blîndețe. Lui Heinrich îi era frică de oamenii blinzi. Ei erau ca învățătorii cei amabili pe care însă nu puteai să te bizui. Mai întîi erau binevoitori, se purtau așa un timp destul de îndelungat, apoi deveneau furioși și în cele din urmă se arătau nedumeriți și rămîneau astfel, oscilînd între blîndețe și mînie, și apoi dintr-o dată păreau ca actorii care și-au uitat rolurile.

— Ștregar afurisit, strigă brutarul, ți-am spus doar să pleci; ia căruciorul și întinde-o !

— Cum vorbești cu copilul ? strigă mama și plîngînd cu hohote se aruncă la pieptul doamnei Borussiak.

Tîmplarul îl trase pe brutar la o partes și mama spuse :

— Du-te, te rog, Heinrich.

Dar lui îi era frică să coboare. Jos, toți stăteau pe coridor. Se aflau acolo Bresgen-ii comentînd batjocoritor mobila. Zicala „Cum e turcul și pistolul" trecuse de la ușa lui Bresgen la cea a lăptăresei și de acolo la ușa pensionarului, fostul curier de la Casa de economii și în gura acestuia căpătase caracterul categoric al unei sentințe. Acum stăteau acolo jos și sușoteau ironic, iar lui îi era frică să treacă pe lîngă ei. Pe vremea cînd se ducea pentru el la piața neagră, curierul Casei de economii fusese mereu amabil, dar acum de mult n-o mai saluta pe mama, la fel cum n-o mai saluta nici Karl. Unde mai pui că și lăptăreasa era *imorală*, iar Bresgen-ii erau — după afirmația tîmplarului, proprietarul casei — Bresgen-ii erau niște *scroafe*.

Singurul care i-ar fi putut ajuta acuma era tata. Tata l-ar fi luat de braț și s-ar fi dus cu el jos, trecînd pe lîngă lăptăreasa, pe lîngă curierul Casei de economii și pe lîngă scroafe. El se gîndi la tata ca și cum l-ar fi cunoscut și-i venea greu să-și rețină lacrimile.

— Da, da, îl auzi pe curierul Casei de economii, vechile adevăruri răsar din nou și se dovedesc de netăgăduit: „Cum e turcul și pistolul".

Îi urî pe toți și zîmbi batjocoritor, dar ura și batjocura nu erau destul de puternice să împiedice lacrimile și tocmai asta nu dorea: să treacă pe lîngă ei plîngînd. Parcă tot mai urîte păreau boarfele în camionul deschis. Soarele strălucea, lumea se strîngea — și printre lăzi și boarfe se putea citi deslușit

ce era scris pe ușa cenușie : „Administrația financiară, camera 547". Noroc că măcar Wilma încetase să țipe ; în schimb hamalii fluierau, scuipau în stradă peste mucurile de țigări și i se păru că e *osîndit* să stea aici la fereastră printre femeile care plîngeau, lașitatea brutarului și măruntaiele mizeriei aflate în camion. Îi venea greu să-și rețină lacrimile, dar își încorda toată voința, și timpul se opri în loc ca pentru cei *osîndiți*. Jos, scroafele sușoteau cu lăptăreasa, în spate tîmplarul clătina din cap vorbind în șoaptă cu brutarul și căutînd să-l convingă de ceva, dar el nu desluși decît un cuvînt: *imoral*. Gheața se va sparge în sfîrșit, era bine că se spărgea.

Tresări cînd în vacarmul de pe stradă auzi claxonul mașinii lui Albert și nu-și crezu ochilor : bătrînul Mercedes cenușiu intra în curte. Vedeă, dar de crezut nu credea, faptul nu ajungea pînă la conștiință. Era *osîndit* să stea între scroafe, iar sus se afla mama cu obrazul plin de pete. Hamalii zbierau acum, iar șoferul se urcase în cabină și claxona, claxona cît putea de tare : probabil vîrîse un chibrit în butonul claxonului, căci claxonul suna încontinuu : un *continuu* semnal al *osîndeii*, iar jos scroafele chicoteau. Albert urcă în goană scările, îi recunoscă pasul, recunoscă și glasul lui Martin, care striga :

— Heinrich, Heinrich, ce s-a întîmplat ?

El însă nu-și întoarse capul, și o ținu în loc pe Wilma care se smucea să fugă în calea lui Martin. Nu se mișcă nici măcar cînd Albert îi puse mîna pe umăr. Nu-i venea să creadă că nu va trebui să coboare singur scările. Izbuti să-și rețină lacrimile. Apoi se răsuci repede, privi mai întîi drept în ochii lui Albert și de îndată își dădu seama că Albert *a priceput* — era singurul care putea pricepe asta — și apoi îl privi foarte atent pe Martin care se uita pe fereastră, jos la camion, și observă atent cum înregistra Martin această subită și definitivă dezvăluire a mizeriei lor, și fu uimit dar și ușurat cînd constată, că Martin *nu pricepe* și se gîndi că Martin e un copil, unul dintre aceia despre care se spune : „Dacă n-o să deveniți și voi ca ei..." Era bine că Martin nu pricepe, după cum era bine și că Albert a priceput.

Martin era foarte mirat și întrebă :

— Vă mutați ?

— Da, răspunse Heinrich, ne mutăm la brutar, chiar astăzi.

Acum Martin înțelese și amîndoi se gîndiră la cuvîntul acela. Priviră în sus, acolo unde Albert discuta acum cu mama, cu brutarul, cu doamna Borussiak și cu tîmplarul, și lui Martin nu i se părea de loc ridicol că mama lui Brielach plînge la pieptul lui Albert, că apoi își revine și braț la braț cu Albert coboară scările.

— Hai, spuse Heinrich, să mergem acum jos. Martin luă ghiozdanul lui Heinrich, și Heinrich o luă pe Wilma în brațe, coborî încet treaptă cu treaptă, o privi pe lăptăreasă drept în față, o privi ferm în ochii ei mari, întunecați și ironici, pînă și pe Bresgen-i îi privi — patru scroafe strînse una într-alta. Fețe rotunde, grase, mestecînd în tăcere ; dincolo de umerii lăptăresei îl zări pe acela cu care era ea *imorală*: îl chema Hugo, și Hugo stătea acolo, în spate, mestecînd și tocmai scotea din gură coada unei sardele afumate. *Scroafele* coborîră privirea, lăptăreasă îi ținu piept și curierul Casei de economii se încumetă chiar să-i spună în șoaptă :

— Nu vrei să-mi spui adio, Heinrich ?

Dar el nu-i dădu curierului nici un răspuns și în spate auzi pașii participanților la acest cortegiu triumfal: Albert care părea că glumește cu mama, doamna Borussiak cu tîmplarul și la urmă brutarul. Lăptăreasă șopti batjocoritoare :

— Parcă se duc la nuntă.

Tăcut, Hugo hălăpăi o a doua sardea afumată, aurie, pe care o băgă în gură.

Prin ușa deschisă se vedea lumina puternică de afară. El își dădu seama că, cu gîndul încă nu se afla în acest cortegiu triumfal; tot mai stătea sus, *osîndit* -printre scroafe și lașitatea brutarului. Niciodată nu va uita imaginea camionului deschis, senzația de *osîndit* pe care o avusese în timp ce jos claxonul era pus să sune *încontinuu*. Martin îl întrebaseră ceva de cîteva ori, dar el nu răspunsese pentru că era încă departe, era acolo sus, la fereastră. Știa doar atît că Albert *a priceput*, la fel și Martin, că amîndoi *au priceput* ce trebuiau să priceapă. Privirea lui Albert, acea a mia parte de secundă și faptul că apoi și Martin a priceput imediat l-au salvat de la osîndă.

— Spune o dată, întrebă Martin nerăbdător, rămîneți pentru totdeauna la brutar ?

— Da, răspunse Heinrich, pentru totdeauna. Ne mutăm acolo.

Afară hamalii tot mai fluierau, iar brutarul prinsese din nou curaj în glas, curaj și siguranță. Brutarul strigă :

— Da, da, venim numaidecît.

— Hai, îi spuse Albert, din spate, vino în curte, tu pleci cu noi, și Wilma la fel.

El se întoarse mirat spre mama, dar mama zîmbi și spuse :

— Da, e mai bine așa. Vă întoarceți duminică seara cu domnul Muchow. Pînă atunci totul va fi aranjat. Vă mulțumesc foarte mult, spuse către Albert, dar Albert dădu tăcut din cap și o privi într-un mod ciudat.

O scînteie de nădejde lucea în privirea mamei. *Speranță*; pentru o clipă cuvîntul acesta se citi în ochii mamei și în cei ai lui Albert și părea că o înțelegere se stabilise între ei, de care surprinzător și-au dat seama într-o miime de secundă. Și el strînse mîna mamei, mama o sărută pe Wilma, iar el îl urmă pe Albert în curte. De bucurie, Wilma țipă cînd zări mașina cenușie.

Calfa care fugise n-a lăsat în urma lui cine știe ce: tabloul unei dive pe perete, două perechi de șosete necîrpite, lame de ras ruginite, un tub de pastă -de dinți pe jumătate stors, urme de arsuri pe marginea noptierei lăcuite în alb, ziare de, seară foarte vechi în sertarul scrinului și poze mici de pe cutiile de țigări — „Africa așa cum e în realitate”, zebre care pășteau în stepă, girafe hrănindu-se din copaci, băștinași vopsiți în alb care stăteau ascunși în tufișuri și pîndeau leii.

Brutarul porunci ca patul lui Heinrich să rămînă în curte : butucii de lemn și deasupra ușa bătută în cuie „Administrația financiară, camera. "547".

— Poate căpăta patul calfei.

— Și eu ?

— Tu n-ai un pat ?

— Nu.

— Dar unde dormeai ?

— La Leo, firește.

— Și mai înainte ?

— Într-un pat pe care l-am ars. Prea era șubred.

Așadar patul lui Heinrich a fost totuși adus sus, iar ei îi reveni patul calfei. Era alb, din fier și aproape nou de tot.

În timp ce muncitorii îi puneau lucrurile grămadă în odaia calfei, ea goli camera cea mică ce servise drept dependință. Pesmeți vechi, făcuți din mălai, se rostogoleau ca niște pietre din cutiile de tablă. Ea cără totul în pod: cutii cu pesmeți care în timpul transportului făceau un zgomot hîrîitor, saci de făină uzați, diferite ambalaje de vitrină de la fabricile de ciocolată care de ani de zile dăduseră faliment, cartoane cu numele firmelor de mult radiate din Registrul comerțului; table uriașe imitînd ciocolata, hîrtii de staniol strînse ghem cît o minge de fotbal, bucătari de carton alb, bucătari zîmbitori, făcînd semne cu linguri gigantice, care purtau marca unei fabrici de praf de budincă; indiene din tablă stanțată ofereau zîmbind praline, „Șerbetul cel mai dulce, cel mai fin” ; cireșe izbitor de roșii tăiate din placaj, fondante verzi din hîrtie, și cutia de tablă enormă care și acum mai mirosea a eucalipt, aducîndu-i aminte de nopțile din copilărie, nedormite din cauza tusei. În odaia alăturată înjura tata, și cu cît înjura mai tare, cu atît mai tare tușea ea. Și iată, acolo se aflau și cei doi: băiatul azuriu făcut din pesmeți și motanul argintiu care bea cacao.

Hamalii așezară în cameră toate lucrurile grămadă. Le auzi rîsul, auzi protestele timide ale brutarului și tresări cînd deodată simți o mîină ușoară și totuși energică : mîina care de obicei ținea ca o cîrmă de corabie manivela casei automate.

Brutăreasa zîmbi. și ea căută zadarnic în acest zîmbet gînduri ascunse.
— Fă-te comodă, fără grijă. Aici va dormi băiatul ?
— Da.
— Bună idee. Pune toate lucrurile în pod. Ori poate vor copiii să se joace cu ele, nu-i așa ?
— Oh, desigur, cred că pentru joacă ar fi bune. Brutăreasa ridică o uriașă tablă de ciocolată, scoase apoi la lumină un camion de carton, purtînd denumirea unei mori și arată zîrbind spre indiana de tablă.
— Cred că vor fi bune pentru copii.
— Splendide.
— Ia-le deci.
— Oh, mulțumesc.
— N-ai pentru ce.
Din nou mîna ușoară îi atinse umărul, un gest cordial, camaraderesc.
— Toate bune.
— Mulțumesc.
— Sper că dumneata te vei simți bine la noi.
— O, desigur.
— M-ar bucura ; la revedere.
— La revedere.

Puse cartoanele unul peste altul, înfășură sacii, le duse pe toate, legate în pachete, în pod și se gîndi la unchiul prietenului lui Heinrich : îl îmbrățișase pe neașteptate pe bărbatul acela străin, îl îmbrățișase de frică, de minie împotriva brutarului, fără să-și dea prea bine seama, dar în clipa în care se speriasse de ce făcuse și a vrut să se retragă simțise cum îi strînge ușor brațul și obrazul lui îi atinge un moment gîtul. Jos pe coridor, cînd s-a îndepărtat cu copiii, a privit-o. așa cum nu privești orice femeie.

Zîmbi, împinse la o parte un paravan pe jumătate rupt și tresări: descoperi figuri din placaj acoperite cu pînze de păianjen, dar cu culorile încă vii, lesne de recunoscut; șterse cu mîna figurile din placaj, pictate cu aceleași culori ca și pozele, și iată-le pe toate personajele din *Comoara vechilor legende germane*. Bamberger nu trimisese înainte de război asemenea panouri decît unor clienți deosebiți; Era acolo și Siegfried cu părul ca untul, îmbrăcat în veșmîntul verde, verde, ținînd în mînă sulița ațintită asupra balaurului verde, verde, și arăta aproape ca sfîntul Gheorghe. Kriemhilde stătea alături de ei erau și Volker și Hagen și bărbatul cel frumos, cel scund: Giseller — și toți. erau bătuți în cuie pe o scîndură brună purtînd inscripția în litere galbene ca ouăle: „Tăiței cu ouă, Bamberger”.

Nu-1 auzise pe brutar, care se afla acum în spate bătînd-o ușor pe umăr.
— E totul în ordine, vino dincolo și uită-te și tu... Pentru Dumnezeu, de ce mai plîngi acum ?

Ea își scutură tăcută umărul, ridică scîndură cu figurile din placaj și, trecînd pe lingă barutar o duse în camera calfei.

Brutarul o urma.
— Ce faci cu asta ?
— O atîrn pe perete, spuse ea plîngînd în hohote.

— Ce idei! Am să-ți cumpăr tablouri mai frumoase, spuse el timid, cu lacuri, schituri în pădure, căprioare... tot, tot am să-ți cumpăr. Dar să nu atîrni așa ceva pe perete.

— Lasă-mă, spuse ea, eu vreau s-o atîrn.

Rochiile fuseseră între timp aranjate în dulapul calfei, vasele așezate în, sertarele scrinului și cutia cu jucăriile Wilmei dosită sub pat. Și patul Wilmei fusese instalat — totul arăta în ordine.

— Copilul are să doarmă aici ?, ,

— Crezi că nu e bine ?

— Nu știu, spuse ea șovăind și puse pe scrin, reclama pentru tăițeti cu ouă Bamberger. Asta o să le placă copiilor.

— E un spanac, zise el și se întoarse cînd ea își despacheta sacoșa.

Mai întîi apărură o fotografie a bărbatului ei o agățată la capul patului, într-un cui liber de care era încă legată — ca o cunună — cocarda de alamă a unui mic- tablou.

— Acolo ?

— Da, spuse ea, acolo va sta.

Din poșetă apărură apoi bricheta pe care cu o mișcare energică o puse pe scrin, apoi ceasul cu o brățară uzată, și pe urmă, scotocind nervoasă în cutia cu jucării a Wilmei, găsi săculețul de pînză de cort, care pe vremuri învelise gamela lui Karl; îl puse lingă ceasul de mînă.

— Unde e coșulețul meu de cusut ?

— Aici, spuse el.

Deschise un sertar și scoase coșulețul; ea i-l smulse din mînă, căută pila de unghii a lui Leo și o puse lingă săculețul de pînză de cort cu care fusese învelită gamela lui Karl.

— Du-te, spuse ea încet, lasă-mă singură,

— Am vrut să-ți arăt baia, aici e cheia grădinii de pe terasă,

— Pentru Dumnezeu, spuse ea, te rog, lasă-mă o clipă singură.

— Vrei cu tot dinadinsul să păstrezi vechiturile astea ? Am să-ți cumpăr un ceas nou, iar bricheta, vezi doar, e ruginită, nu mai funcționează.

— Ah, Dumnezeule, spuse ea, du-te acum. El se-ndreptă spre ușă de-a-ndăratelea.

Ea trase perdelele și se culcă invers pe pat, astfel încît să-l poată privi pe veselul sergent-major care atîrna sus, deasupra căpătîiului patului. La deapta, vizibilă pînă și în lumina palidă a amurgului, stătea expusă *Comoara vechilor legende germane* a lui Bamberger și ea îl căuta cu privirea pe iubitul ei, cel cu părul castaniu, cu aerul viril și totuși blajin : Volker, care, cu vestonul lui roșu și cu Ura cea verde, se afla imediat lingă Hagen. La Leo se gîndea cel mai puțin și nici la soțul ei nu se gîndea, ci la celălalt, la bărbatul care îi atinsese o fracțiune de secundă gîtul cu obrazul lui și își dădu seama că i-a plăcut și că se gîndește și el acum la ea. El pricepuse totul, o ajutase și ea începu să-l iubească așa cum încă nu iubise pe nici unul. O ținuse în brațe mai mult decît se obișnuiește în asemenea efuziuni spontane. O să vină din nou, va aduce înapoi copiii și o să-l poată vedea. Cînd brutarul intră, fără să bată la ușă, îi strigă :

— Nu poți să bați la ușă ? Lasă-mă singură.

El se retrase, sfios, murmurînd ceva despre baie, despre acoperișul construit din plumb.

Se sculă, încuie ușa pe dinăuntru și se culcă iar pe pat. Zîmbitorul sergent-major era prea tînăr: un copil, un puști și faptul că se culcase cu el i se părea aproape necuviincios. Mirosul de gudron de la marginea terenurilor de instrucție, iar în tufiș caporalul atît de serios, care se aplecase asupra-i și făcuse cu ea pentru prima oară *lucrul celălalt*.

Jos în casă brutăreasa rîdea strident și glasul brutarului veni energic, aproape amenințător, prin coridor, pînă la ea. El urcă scările bombănind și smuci violent clanța ușii.

— Deschide, strigă brutarul.

Ea nu răspunse. Se gîndea la celălalt al cărui nume nu-l știa. Erich, și Gert, Karl și Leo pieriseră undeva, dincolo de orizont, iar figura brutarului nu și-o putea imagina, deși se afla în fața ușii.

— Nu vrei să deschizi ? îi strigă el de afară, și ei i se păru ridicol că în glasul lui se ascunde o amenințare.

— Pleacă, spuse ea încet, nu deschid.

El plecă mormăind amenințător și coborînd din nou scările.

Iar ea se gîndea la celălalt și știa că se va întoarce.

Mai întâi jucară cu băieții din sat, pe care-i invitasese Will. Iarba era tunsă, porțile cârpite. Jucară pasionați pînă cînd deodată Heinrich strigă :

— Nu mai vreau să joc. .

Fugi de pe teren și se așeză lîngă Albert care bea bere pe terasă și citea ziarele; dar plecă și de acolo curînd, făcu ocolul casei pînă în dreptul șopronului și se așeză pe buturuga de spart lemne, lîngă care Will își lăsase securea.

Acolo era singur. Will plecase în sat la spovedanie, Albert citea ziarul și va continua să citească ore întregi. Wilma era înăuntru cu mama lui Albert la cuptorul cu plăcinte. Dinăuntru se auzeau zicalele pe care mama lui Albert i le spunea, prietenoasă, fetei în șoaptă :

— „Vrei să-ți faci plăcinta mai gustoasă, șapte lucruri să aduni pe masă".

Mama lui Albert îi spunea rar și Wilma trebuia să repete, dar singurele cuvinte pe care Wilma reușea să le rostească erau : „zahăr", „ou", și mama lui Albert rîdea. Un miros cald și dulce venea dinăuntru, asemenea celui din pivnița brutăriei. Pe pervaz se afla o tavă plină cu plăcinte mici, galbene, puse la răcit.

Heinrich îl auzi apoi și pe Martin strigînd :

— Nu mai vreau !

Și băieții din sat mai jucară cîteva minute singuri, pe urmă plecară și ei, iar Heinrich înțelese apoi că Albert îl învață pe Martin ping-pong. Plasa fusese fixată, masa așezată spre perete, și Albert spuse :

— Fii atent! Uite, așa trebuie să faci... așa.

Țăcănitul viu și regulat al mingilor se împletea cu zicala spusă în versuri de mama lui Albert:

— „Ouă și untură, unt și sărătură..."

Și Wilma striga „zahăr", „ou", iar mama lui-Albert rîdea.

Totul era atît de frumos : țăcănitul viu al mingilor, glasul voios al Wilmei, bunătatea răsunînd în vocea mamei lui Albert. Will era atît de bun, Albert la fel. Bine, frumos și cald suna zicala „Cu safranul fac cozonacul galben". Șofran era un cuvînt bun, avea un gust bun și un miros bun, dar toate astea erau numai pentru copii. Pe el însă nu-l puteau păcăli : ceva era în neregulă. Știa că brutarul nu e chiar atît de bun cum părea la început. Cînd mama i-a spus că se vor muta la brutar i s-a părut că va fi minunat, dar acum știa că nu va fi minunat. Brutarul semăna cu învățătorii cei binevoitori care în momentele decisive devin răi, mai răi decît ceilalți. Chiar atît de rău ca Leo nu e brutarul, și un lucru rămîne sigur : vor avea mai mulți bani, nu vor plăti chirie și altele. Adăugă în memorie pe lîngă bricheta lui Erich ceasul de mînă al lui Gert, săculețul pentru gamela lui Karl și pila de unghii a lui Leo, care nimerise în coșuietul mamei la mutare — iar pe lîngă mirosurile lui

Erich, Gert și Karl se adăuga un al patrulea, mirosul lui Leo : loțiunea de bărbierit și ceara de parchet.

Din bucătărie veniră rîsete și o nouă zicală :

— „Uite, ăsta-i degetul cel gros, prunele din pom le cheamă jos.” Acolo se frământă coca galbenă și dulce și versurile sunau ca niște vrăji ale unei lumi minunate.

— „Le-a cules, le-a secerat, în hambar le-a adunat și micuța asta toate le-a mîncat!”

Wilma rîdea voioasă și fericită.

Will apăru, aruncă o ochire după colț, merse apoi dincolo la Albert și Heinrich îi auzi vorbind despre el. Will spuse :

— Dar ce are băiatul ?

Și Albert răspunse încet, dar nu destul de încet:

— Lasă-1.

— Nu-1 putem ajuta ? întrebă Will.

— Bineînțeles că putem, zise Albert, dar acum lasă-1, chiar la orice nu poți să-I ajuți.

Dinspre sat se auzea acum dangătul cald și întunecat al clopotelor și el înțelise de ce băieții din sat au încheiat jocul: era slujba mare și ei erau obligați să ia parte în calitate de ministranți.

Will strigă lui Martin :

— Vii cu mine ?

Martin răspunse :

— Da.

Și de îndată se opri tăcănitul sonor al mingilor și Will iarăși vorbea cu Albert despre el; Albert spuse :

— Lasă-1 acum, lasă-1. Eu rămîn aici.

Întunecat și frumos era dangătul clopotului. Dinăuntru Wilma striga de bucurie pentru că i se dăduse să mănînce un ou moale. Totul era frumos, neted și limpede, așa era, dar nu pentru el. Ceva era în neregulă. Și mirosurile erau bune, mirosea a lemn, a prăjituri, a cozonac proaspăt, dar chiar și cu mirosurile era ceva în neregulă.

Se sculă în picioare, se rezemă de șopron și prin fereastra deschisă putu să privească în sala de mese. Erau acolo oameni care beau bere, mîncau sandvi-șuri cu șuncă. Tînăra chelneriță mergea din sala de mese în bucătărie, tăia pîinea, punea feliile de șuncă pe farfurii și vîra Wilmei o bucată de șuncă în gură. Wilma o degusta încrețindu-și fruntea și era ciudat cum i se strîmba gurița cînd examina cu seriozitate gustul șuncii și cum fața i se întinse de mulțumire, deveni radioasă și începu să mestece bucata de șuncă ea pînă la urmă s-o înghită. Era într-adevăr poznașă și mama lui Albert rîdea cu poftă, chelnerița rîdea cu poftă, și lui însuși îi venea să zîmbească, fiindcă Wilma arăta atît de poznașă, dar zîmbi obosit, și în clipa aceea își dădu seama că zîmbește obosit, așa cum zîmbesc adulții care au griji și sînt siliți să ridă în pofida grijilor.

În momentul acela se opri un taxi în fața porții și el se sperie fiindcă înțelăsese că s-a întîmplat sau se va întîmpla ceva : bunica lui Martin coborî din taxi, urmată de mama lui Martin, și bunica lui Martin, cu țigara în gură, alerga spre casă și striga șoferului :

— Așteaptă, dragul meu.

Fața îi era furioasă și roșie, când strigă:

— Albert, Albert!

Clienții se repezără la fereastră, chelneriță și mama lui Albert se uitau afară prin geamul de la bucătărie, și Albert, cu ziarul în mână, venea în fugă de după casă. În timp ce se îndrepta spre bunică, cu fruntea încrețită, împături ziarul. Mama lui Martin stătea mai la o parte și conversa cu mama lui Albert, ca și cum toată chestiunea no privea de loc pe dînsa.

— Prin urmare ești hotărît să nu întreprinzi nimic? ! spuse cu voce tare bunica și scutură enervată scrumul țigării. Eu — eu însă plec acolo, strigă ea. Am să-1 omor! Vii cu mine sau nu ?

— Fie, spuse Albert, ostenit, dacă sperî să obții ceva cu asta.

— Dar ce vă închipuiți voi ? spuse bunica. Hai, urcă în mașină !

— Fie, spuse Albert.

Puse ziarul pe pervazul ferestrei, se sui în mașină, în spate, și dinăuntru îi ajută bunicii să se urce.

— Prin urmare tu rămîi aici ? strigă bunica.

Și mama lui Martin răspunse :

— Da, vă aștept. Să-mi aduceți geamantanul, auziți ?

Dar taxiul o și porni, îndreptîndu-se spre sat. Clopotele nu mai băteau, și mama lui Albert îi spuse mamei lui Martin :

— Vino, te rog, înăuntru.

Însă mama lui Martin clătină din cap și spuse :

— Vă rog, dați-mi puțin fetița afară.

Wilma fu ridicată pe fereastră și Heinrich rămase foarte mirat cînd mama lui Martin luă fetița de mînă, îi zîmbi și merse cu ea în spatele casei.

O auzi pe Wilma cum rîde, auzi din nou țacănitul mingilor și totul era bine, era frumos, dar nu pentru el.

Înăuntru clienții cîntau: „Codrule german, codrule german, tu în lume n-ai egal”. Chelnerița aducea paharele cu bere, mama lui Albert stătea în bucătărie, prepara o salată de cartofi și deschise cutia mare de tablă cu cîrnăciori. Wilma rîdea, mama lui Martin rîdea și Heinrich era uimit, fiindcă deodată i se păru bună. Totul era bine și toți sînt buni, dar știa că astă-seară mama se împreunează cu brutarul. Schimbarea lui Leo cu brutarul era avantajoasă, dar era și înspăimîntătoare.

Omnibuzul galben al poștei se opri în fața casei, Glum coborî,; o ajută și pe Bolda să coboare și Bolda alergă spre fereastra deschisă a bucătăriei și strigă :

— Numai de nu s-ar întîmpla ceva.

Mama lui Albert zîmbi și spuse :

— Ce Dumnezeu să se întîmple ? Dar unde vreți să dormiți cu toții ?

— N-aveam liniște, spuse Bolda. Vai, mă mulțumesc și cu canapeaua cea veche.

Iar Glum scoase încet și rînjit cuvintele:

— Podea — paie !"

Și plecă împreună cu Bolda la biserică, să-i aducă pe Will și pe Martin.

„Codrule german, codrule german, tu în lume n-ai egal”, cîntau în cor clienții, iar mama lui Albert pescuia din cutia de tablă cîrnăciori trandafirii.

De pe terasă mama lui Martin strigă :

— *Nu te duce prea aproape!*

Și Heinrich se sperie cînd imediat după aceea ea rîse strident. Înfricoșător suna rîsul ei, și el alergă pînă în spatele casei și o văzu pe Wilma care fugise pînă la balta cu rațe, iar acum se întorcea.

Mama lui Martin îl chemă la ea, îi strînse mină și-i spuse :

— Știi să joci ping-pong ?

— Nu prea bine, răspunse el, am jucat doar de cîteva ori.

— Hai să-ți arăt eu. Vrei ?

— Da, spuse el, deși nu dorea.

Ea se sculă în picioare, împinse masa la perete, fixă din nou plasa și ridică de jos paletele.

— Hai, spuse, vino încoace !

Îi arătă cum trebuie servită mingea pe care o lovi în așa fel, încît zbură încet și înalt deasupra plasei de unde el putu s-o arunce, ușor, înapoi. Wilma se așezase pe dușumea, se zbenguia strigînd entuziasmată de zborul mingii: cînd; cădea jos, o ridica, dar nu i-o ducea lui, ci numai mamei lui Martin.

Tot timpul nu se gîndea decît că mama lui se împreunează acum cu brutarul și asta i se păru mai grav, cu mult mai' *imoral* decît „împreunarea” ei cu Leo.

Solemn băteau din nou clopotele și el știa că se dă sfînta binecuvîntare. Se aprindea tămîie, se cînta *Tantum ergo* ¹, și el regretă că nu se afla acolo, în întuneric, între confesional și ușă.

Pricepu repede că mingile trebuie trimise scurt și cu putere peste plasă, iar mama lui Albert rîse cînd el reuși de cîteva ori la rînd să plaseze în așa fel mingea, încît ea să nu mai poată para. Atunci începu să joace serios cu el, să numere punctele și obrazul i se îmbujora de efort.

Era greu să fii atent la mingi, să le arunci înapoi acolo unde era mai bine și în același timp gîndurile să-ți zboare în altă parte : la tata, la unchi, și la brutarul cu care se împreunează mama lui. Mama lui Martin era frumoasă. Era blondă și înaltă și o îndrăgi cînd observă cum în toiul jocului-se întoarse deodată spre Wilma și-i zîmbi; iar Wilma nu mai putea de bucurie cînd ea îi zîmbea, și zîmbetul era încîntător, cum. erau și mirosul aluatului, și dangătul clopotelor ; și toate acestea nu costau nimic, cum nici dangătul clopotelor nu costa nimic și totuși nu erau pentru el. În memoria lui intraseră pentru totdeauna mirosurile lui Leo : loțiunea de bărbierit și ceara de parchet, iar pila de unghii a lui Leo va rămîne în coșulețul mamei.

Juca atent, cu rîvnă, trimitea mingile cît putea de tare și, de scurt peste plasă iar mama lui Martin se îmbujora la față din cauza efortului. Spuse :

— Măi băiatule, dar cu tine trebuie să fiu cu ochii în. patru.-

1 Începutul unui imn catolic în limba latină.

Au fost nevoiți să înceteze jocul cînd ceilalți se întoarseră de la liturghie. Martin își îmbrățișa mama, Glum strînse mesele laolaltă, Bolda apăru cu o față de masă mare, verde și cu un maldăr de farfurii. Untul stălucea umed și proaspăt în oală. Will spuse :

— Mai adu din gemul de prune, copiilor le place atît de mult.

Mama lui Albert; spuse :

— Da, aduc îndată, doar îți place și ție, ca și copiilor.

Și Will se înroși, Glum îl bătu prietenos pe spate și, rînjind, gîlgîi un cuvînt:

— Camarade !

Și toți rîseră din nou. Wilmei i se îngădui să mai stea. În timpul mesei, toți se certară : cu cine va dormi ea ? Afară de mama lui Martin toți spuneau : „la mine”, dar cînd a fost întrebată chiar Wilma : „La cine vrei să dormi ?” se repezi către Heinrich și Heinrich roși de bucurie.

Înăuntru, în local, se aflau acum alți clienți care o strigau pe chelneriță, și Bolda împinse scaunul la o parte, strînse farfuriile murdare și spuse : .

— Mă duc să-i ajut.

Glum trecu în grajd să-și umple un sac cu paie. Will alerga transpirat prin casă și aduna pături.

Heinrich și Martin se duseră în cămăruța mică unde vor dormi amîndoi în patul cel larg. Wilma se va culca între ei.

Se făcuse întuneric. Jos, în bucătărie, Bolda și chelneriță rîdeau, clăteau vasele, iar mama lui Albert rîdea cu clienții. Două pipe aprinse arătau că Glum și Will se află pe banca din fața grajdului. Doar mama lui Martin mai ședea pe terasă, fuma și privea în întuneric.

— Luați-o înainte, strigă ea, dezbrăcați-vă și culcați-vă.

Abia acum își aduse Martin aminte să întrebe de unchiul Albert și strigă jos :

— Unde e unchiul Albert ?

— Se întoarce îndată, a trebuit să plece cu bunica.

— Încotro ?

— La castel.

— Ce face acolo ?

Mama tăcu o clipă, apoi strigă sus ;

— E acolo Gäseler, trebuie să vorbească cu el.

Martin tăcu. Rămase la fereastra deschisă, auzi cum Heinrich se urcă în pat și învîrte comutatorul.

— Gäseler mai trăiește ? întrebă el în întuneric.

Dar mama nu răspunse și Martin se miră că nu mai simte nici un imbold ca să mai întrebe încă o dată de Gäseler. Nu vorbise niciodată cu Heinrich despre moartea tatălui său, fiindcă împrejurările morții i se păreau destul de confuze ; dubioasă ca întreaga înțelepciune a bunicii, așa i se părea și povestea cu Gäseler. Un cuvînt, un nume care fusese înfipt în ei prea des și cu prea multă vehemență și prea des scos din el încît să-i mai poată speria. Mai grav și mai aproape era celălalt lucru petrecut acolo unde cresc acum ciupercile ; fusese ucis omul care pictase portretul tatălui său. Tata și Albert au fost acolo bătuți și torturați de către *naziștii* aceia misterioși și îndepărtați, și poate *nu chiar atît de răi*, dar locul exista în realitate : pupitre, din care răsar clape bolnăvicioase, niște bolți, urît-mirasitoare, și chipul lui Albert, și convingerea că el nu minte.

Despre Gäseler, Albert nu vorbise decît rareori.

Jos, clienții continuau să cînte : „La coliba scundă, lîngă codrul drag, / inima mea seara se oprește-n prag / unde căprioare iarbă pasc sub fag / din coliba scundă, lîngă codrul drag, de acolo eu mă trag”.

Se depărtă de fereastră, urcă tiptil în pat și simți lîngă umărul său respirația Wilmei. Îl întrebă încet pe Heinrich :

— Dormi ?

Heinrich răspunse încet, dar răspicat-:

— Nu.

„De acolo eu mă trag, de acolo eu mă trag”, cîntau clienții.

Apoi auzi o mașină oprindu-se în fața casei și Albert strigă foarte tare și foarte îngrijorat:

— Nella, Nella!

Mama împinse atît de brusc scaunul la o parte încît acesta se răsturnă. Amuți și Bolda în bucătărie. Mama lui Albert îi rugă pe clienți să nu mai cînte și se făcu deodată o liniște desăvîrșită în casă. Heinrich șopti :

— S-o fi întîmplat ceva !

Hohote de plîns răsunară pe scări, Martin se sculă, deschise ușa și privi pe coridorul strimt și luminat.

Sprijinită de Albert și Bolda, bunica urca treptele. Se sperie cît arăta de *bătrînă*: pentru întîia oară i se păru *bătrînă* și n-o văzuse încă niciodată plîngînd. Se sprijinea fără vlagă pe umărul lui Albert, și obrazul nu-i mai era îmbujorat, ci cenușiu ; se văita.

— O injecție, am. nevoie, îmi trebuie neapărat o injecție.

Albert spuse :

— Da, da, .Nella vorbește acum cu medicul.

— Da, așa e bine, o injecție.

Chipul speriat al lui Will se ivi în spatele Boldei. Glum ajunse în față, se strecură în locul Boldei, sub brațul bunicii și așa o duseră anevoie în camera cea mare, aflată la capătul coridorului. Martin o zări pe mama sa venind sus. Alerga foarte repede și striga:

— Vine Hurweber, am vorbit cu el, vine numaidecît.

— Auzi, spuse Albert, vine.

Dar ușa se închise și coridorul rămase gol. Se făcuse liniște și Martin se holbă spre ușa castanie, în spatele căreia era de asemenea liniște.

Mai întîi ieși Glum, apoi veni Will, și mama veni cu Albert, numai Bolda rămăsese înăuntru; Heinrich îi spuse din pat pe șoptite :

— Hai o dată, ai să răcești!

Martin închise tiptil ușa și se furișă prin întuneric, înapoi, în pat. Vizitatorii începură din nou să cînte în surdină : „La coliba scundă, lîngă codrul drag...” jos, pe terasă, ședeau unchiul Albert cu mama, dar vorbeau atît de încet, încît nu putea să înțeleagă. Simți că și Heinrich e treaz și ar fi fost foarte bucuros să poată discuta cu el, dar nu știa cum să înceapă.

Clienții nu mai cîntau și auzi cum mișcă scaunele, cum plătesc consumația și glumesc cu chelnerița. Îl întrebă încet pe Heinrich :

— Să las geamul deschis ?

— Dacă nu ți-e prea frig lasă-l deschis.

— Nu, nu mi-e prea frig.

— Atunci, lasă-l deschis.

Tăcerea lui Heinrich îi aminti de ceea ce se întîmplase, de mutare și de cuvintele pe care mama lui Heinrich i ie spusese brutarului: „Nu, eu nu mă las...”

Și deodată înțelese cu precizie la ce se gîndește Brielach și de ce fugise de la joc. Oare mama lui Brielach îi va spune acum brutarului: „Da, mă las...” ?

Imaginea i se păru monstruoasă. Era tare trist și ar fi vrut să plîngă, dar își reținu lacrimile, deși era întuneric. Totul era *imoral*, iar faptul că bunica a cerut injecția fără să se mai joace de-a „sîngele în urină” îl înspăimîntă cel mai tare ; mai înainte dădea reprezentațiile cu „sîngele în urină” o dată la trei luni, dar acum ceruse o nouă injecție numai după patru zile. Îmbătrânise și plînsese : și una și alta îi apăreau pentru prima oară și-l înfricoșau, dar cel mai grav era că numai după patru zile ceruse din nou

nimicul acela alb, incolor, fără să mai dea reprezentația. Ceva s-a sfârșit, numai că nu știa ce anume, știa doar că s-a sfârșit și că asta era în legătură cu Gäseler.

— Dormi ? îl întrebă din nou, încet, pe Heinrich.

Heinrich spuse :

— Nu.

Și el avu impresia că acest „nu” sună neprietenos, înstrăinat, și i se păru că pricepe ce-i întristează pe Heinrich : era *imoralul* înlocuit tot cu *imoral*. Leo era Leo, dar *imoralul* cu el avusese oarecare statornicie. Că mama lui Heinrich a fost în stare să se mute așa dintr-o dată la brutar, acest fapt îl socotea la fel de grav ca și acela că bunica a cerut injecția fără „sîngele în urină”.

— Nu, spuse deodată cu glas tare Albert, în întuneric, pe terasă. E într-adevăr mai bine să renunțăm la ghidul căsătoriei.

Apoi vorbi mama, dar vorbi încet. Bolda veni lângă ei, se apropiară și Glum, și Will, iar glasul lui Albert se auzi din nou mai tare :

— ...da,. a vrut să-l bată și i-a împins la o parte pe toți care au vrut s-o oprească. Schurbigel s-a ales. cu cîteva palme zdravene iar părintele Willibrord cu o izbitură în piept — Albert rîse acum, dar rîsul lui nu suna frumos — și atunci mie nu mi-a rămas altceva de făcut decît s-o ajut, și l-am bătut în lege ; oricum, el m-a recunoscut.

— Gäseler ? întrebă mama,

— Da, m-a recunoscut și sînt sigur că am scăpat definitiv de el. N-am putut să le ținem piept la toți.

— Firește, spuse Glum încet și solemn.

Mama rîse, și nici rîsul ei nu suna frumos.

Apoi se făcu liniște, pînă cînd se auzi un zgomot ușor de motor. El crezu întîi că e mașina medicului, dar zgomotul venea dinspre grădină, și parcă cobora din cer.

Era bîzîitul liniștit al unui avion care se tîra încet pe bolta cerului și el scoase un strigăt de uimire cînd avionul apăru în cadrul întunecat al ferestrei; în urma luminilor roșii indicatoare, era tîrită o trenă. Litere fosforescente se puteau desluși pe cer : „Prost e cel care mai fierbe marmeladă acasă”. Ușor și mai iute decît se așteptase, inscripția lunecă prin dreptul ferestrei, dar urmă un al doilea zbîrniitor tîrînd o altă inscripție de-a lungul cerului întunecat: „Holstege o fierbe pentru tine”.

— Uită-te, spuse el emoționat către Heinrich, asta-i reclama fabricii mamei-mari.

Dar Heinrich tăcu, deși era treaz.

Jos mama plingea în hohote, iar Albert injura în gura mare :

— Niște porci, spuse, porci...

Avioanele zburau bîzîind în direcția castelului Brernich.

Jos se făcu liniște și nu mai auzi decît hohotele de plîns ale mamei și, din cînd în cînd, clinchet de pahare. îi era frică fiindcă Heinrich tăcea,, deși era treaz. Îl auzea răsuflînd și răsufla greu, cum răsuflă cineva pradă agitației Wilma respira liniștit. Încercă să se gîndească la Hoppalong-Chassidy, la Donald Duck — dar toate i se părură stupide. Se gîndi la versetul; „De-ar fi de păcate să-ți amintești”, și apoi în fața lui se ivi înfricoșătoarea întrebarea

întîi a catehismului: „în ce scop sîntem pe pămînt ?” Și automat îi veni în minte răspunsul: „Ca să-1 ajutăm pe Dumnezeu, ca să-1 iubim și astfel să ajungem în cer”. Dar a sluji, a iubi, a ajunge în cer, aceste cuvinte *nu spun totul*. Răspunsul nu i se păru pe potrivea întrebării și pentru întîia oară trăi îndoiala în mod conștient și își dădu limpede seama că ceva s-a sfîrșit; ce anume, nu știa, dar ceva s-a sfîrșit. Ar fi vrut să plîngă în hohote, ca mama, acolo, jos, dar n-o făcu fiindcă Brielach era încă treaz, și fiindcă își închipuia că știe la ce se gîndește Brielach : la mama lui, la brutar, la cuvîntul acela pe care mama lui îl spusese brutarului.

Dar nu la asta se gîndea Heinrich acum : el se gîndea la speranța care luminase o clipă chipul mamei, numai o *singură clipă*, dar știa că o clipă înseamnă mult.